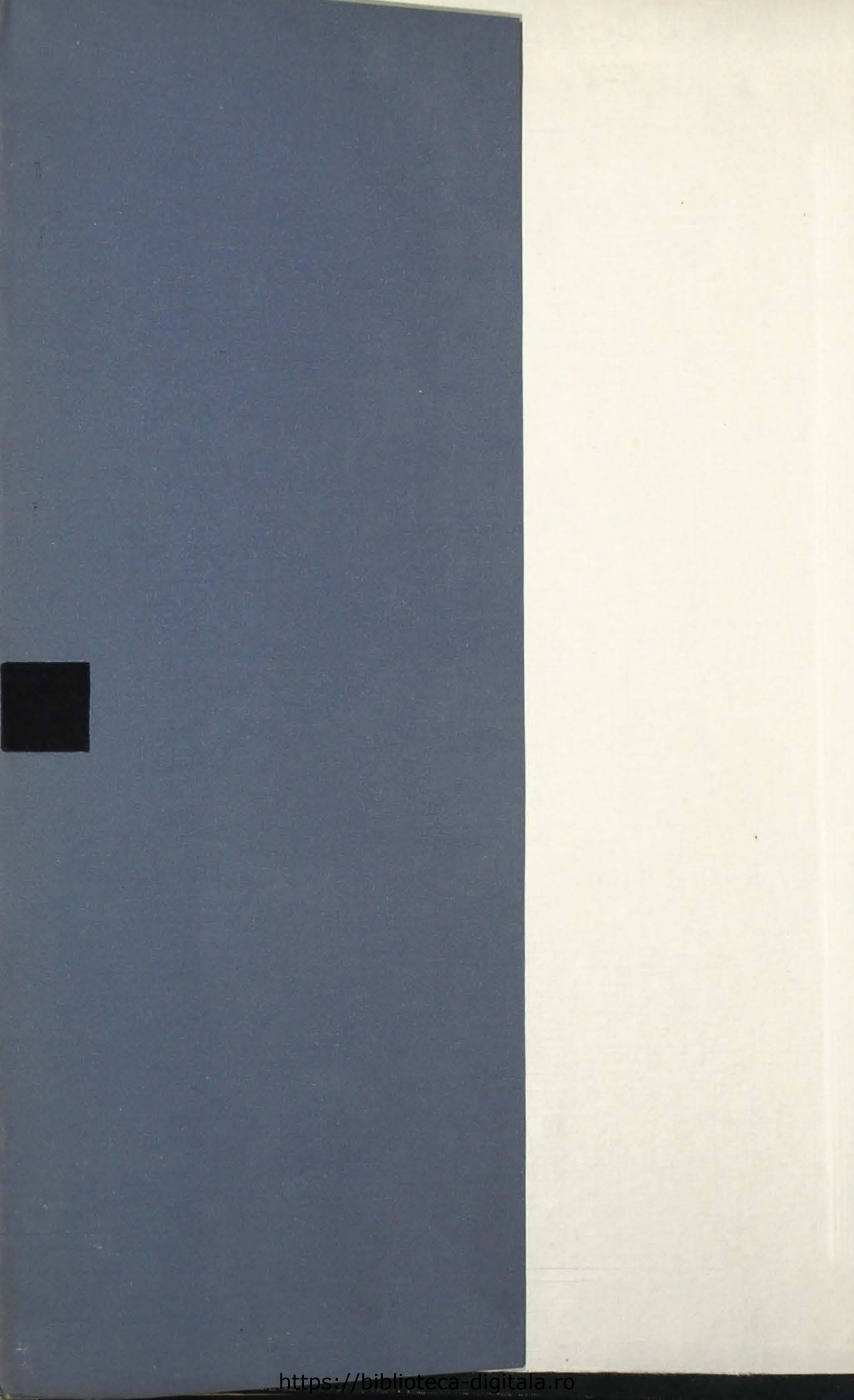
Xenofon

VIAȚA LUI CYRUS CEL BĂTRÎN ÎNTEMEIETORUL STATULUI PERSAN

XENOFON Viaţa lui Cyrus cel bătrîn
intemeietorul statului persan

ΧΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ

XENOFON

VIAȚA LUI CYRUS CEL BĂTRÎN INTEMEIETORUL STATULUI PERSAN

Traducere, studiu introductiv
și note conf. dr. docent
Maria Marinescu-Himu

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Cyrus

STUDIU INTRODUCTIV

În cadrul bogatei și variatei opere a lui Xenofon, istoricul și literatul grec de la sfîrșitul secolului al V-lea și începutul celui de-al IV-lea î.e.n., lucrarea *Cyropedia* ocupă un loc aparte, avînd caracterul unui roman istoric, menit să ilustreze concepțiile politice ale autorului despre cea mai bună formă de guvernămînt. O asemenea formă de guvernămînt a găsit-o Xenofon întrupată în figura lui Cyrus, întemeietorul statului persan, la conducerea căruia a stat între anii 558 și 529 î.e.n.[1].

Prin forma sa *Cyropedia* se diferențiază net de toate celelalte lucrări ale lui Xenofon, aparținînd unor genuri tradiționale.

Această lucrare a făcut încă din antichitate obiectul unor cercetări atente. În urma observațiilor lor, Cicero[2] și Ausonius[3] au afirmat că Cyrus nu reprezintă numai figura unui anumit monarh, ci simbolizează prototipul monarhului ideal.

---

[1] Cyrus, întemeietorul statului persan, a fost denumit „cel Dintîi, cel Vechi, cel Bătrîn, cel Dinainte, cel Mare“ (ὁ πρῶτος, la Dinon, frg. 7 la Athenaios, XIV, 633 d și la Arrianus, *Anabasis* III, 18, 10; ὁ ἀρχαῖος la Xenofon, *Anabasis*, I, 9, 1; ὁ παλαιός la Plutarh, *Artaxerxes* I, 3 și *Onesikritos*, frg. 32; ὁ πρεσβύτερος la Pausanias, VIII, 42, 6; ὁ πρότερος la Lucian, *Istoria adevărată*, 9; ὁ μέγας la Agathocles, frg. 4. la Athenaios, I, 30 a) Vezi Pauly-Vissowa, R. E. cuv. Kyrus.

[2] *„Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae, fidem scriptus sed ad effigiem justi imperii".* Cicero, *In Quintum, fratrem*, I, 2, 7.

[3] *„tu, qui ad Cyri virtutes exssequendas votum potius quam historiam commodasti, cum diceres, non quallis esset, sed qualis esse deberet“ Gratiarum. Actio ad Gratianum imperatorem pro consulatu*, II. 69.

Aceeași opinie o găsim exprimată de Dionysios din Halicarnas[4] și a fost, credem, hotărîtoare pentru Diodor din Sicilia și pentru Pompeius Trogus. Aceștia din urmă au extras din lucrarea lui Xenofon numai faptul istoric, călăuzindu-se după alte izvoare, cînd acesta apărea îmbrăcat în haina fabulosului, ca în cazul redării sfîrșitului lui Cyrus. Din același punct de vedere a fost considerată *Cyropedia* de-a lungul vremii de Erasmus (1466?—1536), de Scaliger (1484—1558), de Juan Luis Vivés (1492—1540), de Claude François Fraguier (1666), de Alphonse Desvignoles (1649), savantul cronologist din Languedoc, de Pierre Henry Larcher (1726) și de alți cercetători, care au văzut în această operă un îndreptar menit să exprime sub formă alegorică mijloacele care duc la formarea unui stat ideal, servit de supuși curajoși și iubitori ai dreptății și condus de un cîrmuitor suprem, apărător al justiției și destoinic comandant de oști.

Concepția politică ce se află la baza *Cyropediei*, pusă în discuție în antichitate și întreținută de scriitorii amintiți, a continuat să preocupe și mai tîrziu cercetători ca M. Hémardinquer[5] și A. Croiset[6], iar în vremea noastră constituie una din problemele xenofontice de bază, căreia i s-au consacrat profesorii E. Delebecque[7] și Jean Luccioni[8].

Ultimii doi cercetători amintiți au căutat să ajungă la o definire cît mai exactă și mai justă a atitudinii lui Xenofon față de Sparta, în a cărei formă de guvernare Xenofon a văzut o monarhie, cu toate că în fruntea tre-

---

[4] *Epistola ad Cn. Pompeium:* τήν τε Κύρου παιδείαν εἰκόνα βασιλέως ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος.

[5] M. Hémardinquer, *La Cyropédie, essai sur les idées morales et politiques de Xénophon*, Paris, 1872.

[6] A. Croiset, *Xénophon, son caractère et son talent*, Paris, 1873.

[7] Edouard Delebecque, *Essai sur la vie de Xénophon. Études et commentaires*, XXV, Klinksieck, Paris, 1957.

[8] Jean Luccioni, *Les idées politiques et sociales de Xénophon*, Ophrys, Paris, 1947.

burilor spartane s-au aflat doi regi și nu unul singur. În concepția lui Xenofon, această formă de guvernămînt ia aspectul unei monarhii universale, înglobînd Grecia și Asia și fiind condusă de practici statale în parte grecești, în parte orientale.

Forma aceasta de conducere, care satisfăcea ambițiile aristocrației, angajînd la conducerea statului numai o minoritate, corespundea în întregime vederilor acelora care urmăreau unificarea și pacificarea Greciei și, o dată cu aceasta, expansiunea pe tărîmurile asiatice, transportarea mizeriilor războiului în Orient și a bunăstării și bogățiilor din Orient în Grecia[9]. Intuind realitățile și năzuințele veacului în care trăia, Xenofon preconiza ca această operă să fie adusă la îndeplinire de un singur om, de un monarh. Filozoful Platon își făurise viziunea unui conducător care s-ar fi impus prin calitățile lui morale, în timp ce Xenofon recomanda pe lîngă aceste calități morale și calități de bun organizator și conducător militar. În căutarea unui astfel de conducător, Platon se străduiește să stabilească legături cu tiranul Dionysios din Siracusa, cu Dion, cumnatul lui, și cu alți tirani din lumea greacă, fără a ajunge insă la vreun rezultat. Isocrate, la rîndul său, își îndreaptă atenția asupra lui Dionysios din Siracusa și apoi spre Iason din Pherai. Întrucît aceștia n-au aderat la vederile lui, Isocrate se orientează spre Filip, regele Macedoniei, fără să-și dea seama că prin aceasta Atena ar fi fost jertfită bunului plac al lui Filip.

Spre deosebire de Platon și Isocrate, Xenofon caută un conducător ideal în lumea Orientului, care-i era familiară în urma expediției întreprinse alături de Cyrus cel Tînăr împotriva lui Artaxerxes.

Viziunea unei monarhii n-a răsărit spontan în *Cyropedia*; ea ne-a fost prezentată mai întîi în paginile cărții a VI-a a *Hellenicelor*, în persoana lui Iason din Phe-

---

[9] Aram Frenkian, *Curs de istoria literaturii grecești*. Epoca clasică, sec. V—VI î.e.n., București, 1962, pp. 199—200.

rai, al cărui portret îl face Polydamas din Pharsalos în adunarea lacedemonienilor. Acest hegemon ideal, întrupat de Iason, era un conducător activ, un om care știa să-și domine pasiunile, stăpîn pe arta de a se impune oștilor, deși dispunea de un număr mare de mercenari. Fiind el însuși exemplu de disciplină, folosea în rîndul soldaților săi sistemul recompenselor pentru încurajarea lor, ca și pentru întreținerea spiritului de emulație. Era deopotrivă de priceput în a-și atrage de partea sa popoarele, mai degrabă prin persuasiune decît prin violență, și nutrea ambiția de a supune Macedonia, impunîndu-se tuturor cetăților grecești, Lacedemonei, Tebei, ca și Atenei[10]. Trăsăturile de caracter ale lui Iason din Pherai pot fi cu ușurință recunoscute în portretul pe care Xenofon îl va schița lui Cyrus în *Cyropedia*. Alegerea lui Cyrus ca personaj central îl favoriza pe Xenofon, întrucît, fiind un personaj îndepărtat în timp, autorul putea da curs liber fanteziei și imaginației sale[11]. Într-o bună măsură această alegere va fi fost determinată și de o cunoaștere mai profundă a realităților persane, ca și de luarea de contact cu literatura persană, cu tradițiile ei scrise și orale, cu legendele și cîntecele populare pentru slăvirea înaintașului dinastiei Ahemenizilor. Aceste tradiții negreșit că trebuie să fi circulat nu numai în lumea Orientului, pe care Cyrus o îngenunchease în mare parte, ci și în lumea grecilor microasiatici și chiar în Grecia continentală, unde știrile relative la perși, eterni dușmani ai grecilor, își găseau un ecou imediat. Ca mărturie a popularității figurii lui Cyrus stau cuvintele inserate în prima carte a *Cyropediei*[12]: „perșii vorbesc și azi în povestiri și cîntece (ᾄδεται καὶ λέγεται) despre măreția

[10] Xenofon, *Hellenicele*, Editura Științifică, București, 1965, p. 231.

[11] Robert Flacelière, *Histoire littéraire de la Grèce*, Fayard, *Les grandes études littéraires*, 1962, p. 310.

[12] *Cyropedia*, I, 1.

lui Cyrus", ca și numeroasele referiri la legendă presărate în întreaga operă[13]. Deși Xenofon era stăpîn pe mijloacele istoriografiei, deși a dat măsura calităților lui de istoric, calități recunoscute încă din antichitate, în cazul *Cyropediei* ne aflăm în fața unei atitudini voit selective față de datele istoriei. Această atitudine care nu influențează meritele lui reale de istoric, în cele din urmă, promovează pe Xenofon drept înaintaș al unui gen deosebit de gustat de lumea modernă, al romanului grec. Trăsături caracteristice acestui gen specific anilor tîrzii ai elenismului au apărut cu mult mai devreme, în *Cyropedia* lui Xenofon.

Ne-am mai putea întreba dacă nu cumva în timpul petrecut de Xenofon la Scillus, în Elida, în urma exilării sale, timp care coincide cu epoca elaborării *Cyropediei,* el nu și-a îndreptat atenția o dată mai mult asupra realităților persane. Persia, în momentul acesta, deși slăbită ca putere militară, căuta să intervină în treburile Greciei. Egiptul, ca toate celelalte populații supuse, aștepta momentul oportun pentru a se elibera de jugul persan. Familia regală persană era pradă unei puternice dezbinări. Parysatis, soția lui Darius, otrăvise pe Statira, soția lui Artaxerxes, adică pe propria-i noră, fapt care i-a atras relegarea ei la Babilon. Unul din fiii Statirei, Okhos, atentase la viața fratelui său Darius, moștenitorul prezumptiv, și fusese condamnat la moarte. Un alt fiu al Statirei, Ariaspes, bănuind că regele urmărește uciderea lui, își puse capăt vieții. Arsames, fiul nelegitim al lui Artaxerxes, fusese și el asasinat. Moartea acestui fiu, deosebit de îndrăgit de Artaxerxes, îl întristă atît de mult pe rege, încît acesta muri. Okhos, singurul supraviețuitor dintre fiii Statirei, venit la domnie, extermină pe membrii familiei regale pentru a evita o viitoare concurență. Am putea bănui că ști-

[13] Menționăm cîteva locuri în care revin expresiile „zic oamenii" (φασίν) și „se spune" (λέγεται): I, 2, 1; 4, 9; 25; 26; 5, 1. 6; 6. 6, 1; II, 1, 11; III, 2, 7; 3, 48.

rile legate de situaţia internă a Persiei ajungînd pînă la el, în perioada cînd elabora *Cyropedia*, scriitorul se afla sub impresia puternică a acestor evenimente. În această ipoteză ecouri ale acestor întîmplări ar răzbate în paginile finale ale cărţii a VIII-a, care constituie o critică directă a delăsării persane şi care amintesc, prin pesimismul lor, finalul din lucrarea *Statul spartan*[14].

O problemă asupra căreia sînt ispitiţi să zăbovească cercetătorii *Cyropediei* este motivul imediat care l-a determinat pe Xenofon să elaboreze această lucrare. O mărturie a antichităţii aparţinînd lui Aulus Gellius, inserată în *Noctes Atticae* (XIV, 3), caută o dezlegare a problemei apariţiei *Cyropediei*. Aulus Gellius, precizînd că cei doi discipoli ai lui Socrate nu erau animaţi de sentimente prieteneşti unul faţă de celălalt, consideră că Xenofon a pornit la compunerea *Cyropediei* după ce citise primele două cărţi ale lui Platon din *Statul*, privind cea mai bună formă de guvernămînt şi că, luînd poziţie împotriva primelor două cărţi[15], a compus o altă operă privind statul ideal, şi anume *Cyropedia*.

Opoziţia dintre cei doi scriitori, pusă în circulaţie fără îndoială de vreo anecdotă, a fost alimentată necontenit de faptul că atît Platon, cît şi Xenofon nu se citează niciodată unul pe celălalt. Dacă acest lucru nu poate constitui un punct sigur — o premisă pentru o argumentare serioasă — totuşi poate fi admis ca ipoteză. Se ştie că Aristotel nu a citat niciodată pe predecesorii lui, şi acest lucru nu trebuie să surprindă, căci aşa era tradiţia. Chiar Thucydides, cînd polemizează cu Herodot,

---

[14] Lesky Albin, *Geschichte der griechischen Literatur*. Zweite neubearbeitete und erweiterte Auflage, Francke Verlag, Bern und München, 1963, p. 669.

[15] Fără îndoială că Aulus Gellius nu se referă la actuala împărţire a *Statului* lui Platon în cărţi, ci la o altă diviziune mai veche. Vezi Platon, *Oeuvres complètes*, t. VI, introducerea lui Auguste Diès, Paris, 1932, p. XXXIX şi nota 1. Vezi şi Aulus Gellius, *Nopţile atice*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965, pp. 354—356 şi notele 2 şi 3 de la p. 355.

nu-l citează. Opoziţia amintită a dus la situaţia ca *Apologia* şi *Banchetul* lui Xenofon să fie considerate ca o ripostă la *Apologia* şi *Banchetul* lui Platon, iar *Cyropedia* o ripostă la *Statul* aceluiaşi autor.

Opera de maturitate a lui Platon, *Statul sau Republica,* în zece cărţi cuprinzînd o expunere completă a doctrinei platoniciene, privind cosmologia, antropologia, teoria statului ideal şi educaţia, preconiza drept model statul spartan, admirat de toţi oligarhii şi aristocraţii din Atena, deşi avea un regim de castă rigid, cu o societate osificată, fără posibilităţi de evoluţie. Potrivit concepţiilor politice ale lui Platon, oglindite în lucrarea *Statul,* organizaţia statală ce trebuia să corespundă celor trei părţi componente ale sufletului omului — *nus* sau raţiunea, *thymos* sau pasiunea generoasă şi *epithymia* sau poftele trupeşti — era alcătuită din trei clase de cetăţeni: agricultorii şi meseriaşii care produc cele necesare existenţei fizice a cetăţenilor şi a căror virtute cardinală este *sophrosyne* sau cumpătarea, militarii, gardienii sau *phylakes,* cărora le revine sarcina apărării statului de duşmanii dinafară, şi înţelepţii, *sofoi,* cu rol de conducere în stat şi înzestraţi cu înţelepciune. Rolul de paznic, de *phylax* al statului îl îndeplineau nu numai bărbaţii, ci şi femeile, sporind astfel numărul restrîns al apărătorilor statului. Platon recomanda ca soţiile acestor *phylakes* să fie comune, ca şi copiii, care nu trebuiau să-şi cunoască tatăl. Deci, în locul unei vieţi restrînse în cadrul gineceului, femeia phylax urma să ducă aceeaşi viaţă ca şi bărbatul.

În virtutea concepţiei sale de a asigura femeii un rol de seamă în economia gospodăriei, Xenofon are o atitudine protestatară faţă de opiniile lui Platon. El îl prezintă pe Cyrus plin de mărinimie şi respect faţă de soţiile şi fiicele demnitarilor unor state cu care intrase în conflict, cum este, de pildă, cazul soţiei lui Tigranes, fiul regelui Armeniei[16], sau cazul soţiei lui Cresus, al Su-

[16] Xenofon, *Cyropedia*, III, 1, 37.

sianei[17], soţia regelui Abradatas[18], sau cazul fiicei babilonianului Gobryas[19]. Cyrus este prevenitor faţă de intenţiile matrimoniale ale prietenilor săi, încurajîndu-i şi făcînd apologia vieţii de familie. Această atitudine îl determină pe Chrysanthas, unul din comandanţii cavaleriei persane, să-i amintească lui Cyrus că şi el are aceeaşi obligaţie. Profesorul Delebecque explică interesul lui Xenofon pentru viaţa de familie prin propria-i experienţă tristă, trăită la moartea fiului său Gryllos, în anul 362 î.e.n., iar rolul combativ atribuit femeii de către Platon prin viaţa pe care o ducea aceasta din urmă, neavînd familie[20]. Fără a nega şi această posibilitate, vedem în abordarea acestei teme mai curînd o apropiere a lui Xenofon de problemele reale ale vieţii omeneşti şi nu o restrîngere a sferei de preocupări spre problematica măruntă cotidiană. Platon, deşi s-a văzut combătut de Xenofon, n-a angajat totuşi o dispută cu el. Poate că nici nu socotea demn de el, un om al ideilor, un duel cu un om preocupat de meşteşugul armelor.

Subiectul *Cyropediei* are tangenţe şi puncte de contact nu numai cu opera amintită a lui Platon, ci şi cu *Tratatul despre economie* al lui Xenofon, a cărui menire era să răspundă la întrebarea: cum poate fi deprinsă arta de a conduce în mic o gospodărie, iar pe un plan mai vast, statul. Pentru Xenofon există o identitate de preocupări într-o gospodărie şi în cuprinsul unui stat, la un proprietar particular şi un conducător de stat. Ca şi în cazul unei gospodării particulare în fruntea căreia trebuie să existe un singur stăpîn, căruia să i se supună toţi, de la sclavi pînă la membri familiei, puterea în cuprinsul unui stat ideal guvernat trebuie să fie exercitată de un singur om, „monarhul înţelept". Pri-

[17] Xenofon, *Cyropedia*, VII, 2, 27—29.
[18] Ibidem, VII, 3, 6—16.
[19] Ibidem, V, 2, 10—12.
[20] Edouard Delebecque, *op. cit.*, p. 392.

ceperea de a guverna se sprijină în mare măsură pe știința de a te face ascultat de alții și mai ales pe disciplina personală a conducătorului, în cadrul unor legi care limitează, ce-i drept, o creștere prea mare a averii și puterii personale. Condiția esențială pentru a atinge un nivel superior de conducere este aceea de a cunoaște perfect situația financiară și militară a țării. Problema ultimă prilejuiește lui Xenofon interesante observații privind aprovizionarea armatei, comportarea conducătorului de oști și disciplina soldaților. Un capitol interesant din cartea a II-a a *Tratatului despre economie* este consacrat pregătirii militare care poate fi realizată prin exerciții de vînătoare, problemă de altfel tratată și în paginile *Cyropediei.*

Aceeași concepție despre conducerea unui stat l-a preocupat pe Xenofon și în cuprinsul lucrării *Hieron sau tiranul* (Ἱέρων ἢ τυραννικός), în care își alege ca erou principal un personaj istoric cunoscut, pe tiranul Siracuzei din anul 478 î.e.n., stăpînitor al Siciliei și avînd sub dependența lui orașele Gela și Himera. Hieron se impusese prin izbînda repurtată asupra etruscilor în lupta navală de la Cumae din anul 464 î.e.n., ca și prin proteguirea acordată poeților din vremea lui, pe care-i atrăgea la curte: Pindar, Simonide, Bacchylide, Epiharm și Eschil. Ca și în *Cyropedia,* Xenófon în *Hieron* face în unele cazuri abstracție de datele istorice, dispunînd însă în așa fel de material încît să servească anumitor necesități de propagandă, în speță lupta împotriva recrudescenței spiritului de tiranie.

În partea a II-a a lucrării *Hieron,* Xenofon se adresează tiranilor, spre a le arăta că pot cunoaște fericirea asigurînd-o pentru supușii lor, ducînd o politică binevoitoare și prudentă. El nu pretinde suprimarea violentă a unui regim considerat odios, ci expune mijloacele de a ameliora acest regim; în cele din urmă, pretinde o transformare a tiraniei în monarhie. Totuși, el nu-și ascunde teama ca nu cumva după instalarea unui mo-

narh grec pe tronul Ahemenizilor, acesta să adopte obiceiurile lor şi să cadă în aceleaşi greşeli. Platon considera ca o cauză a decăderii Persiei despotismul monarhilor, care restrînseseră la maximum libertatea popoarelor[21]; Xenofon a intuit consecinţele nefaste ale unei conduceri personale în momentul în care aceasta nu cunoaşte nici o restricţie. Aceste considerente îl obligau pe Xenofon să îndemne pe monarh să se pătrundă de ideea supunerii faţă de lege pentru a nu deveni tiran. Domnia lui Cyrus se desfăşoară astfel încît supuşii îl acceptă fără greutate, iar învingătorii sînt convinşi de superioritatea monarhului şi de interesul de a-i urma pilda. Xenofon vorbeşte în *Cyropedia* despre diferenţa dintre rege, care are aceleaşi drepturi cu ceilalţi perşi, şi monarhul med, care e stăpîn absolut asupra tuturor[22]. Atît *Cyropedia* cît şi *Hieron* pornesc de la aceleaşi intenţii şi se completează una pe alta. Dacă prima dintre ele indică prin ce căi poate fi statornicită o monarhie perfectă, a doua demonstrează cum se poate transforma un regim tiranic într-unul monarhic, pe baza calităţilor conducătorului, fără să se ţină seama dacă puterea a fost dobîndită prin ereditate sau printr-o lovitură de stat[23].

S-ar putea, de asemenea, stabili o analogie între *Cyropedia* şi lucrarea *Evagoras* a lui Isocrate, în care autorul formulase un program de îndrumare a unui viitor conducător şi în cuprinsul căreia el raporta evenimentele cele mai de seamă ale vieţii la trăsătura morală care le explica, idealizînd totodată personajul[24]. Nu este exclus ca această lucrare să fi constituit un îndreptar pentru Xenofon[25]. Dacă lucrarea *Evagoras* a lui Isocrate va

---

21 Platon, *Legile*, 697 d.

22 Οὗτος μὲν γάρ τῶν ἐν Μήδοις πάντων ἑαυτὸν δεσπότην πεποίηκεν· ἐν Πέρσαις δὲ τὸ ἴσον ἔχειν δίκαιον νομίζεται. *Cyropedia*, I, 3, 18.

23 Jean Luccioni, *Hieron*, Ophrys, 1947, p. 28.

24 Isocrate, *Evagoras*, vol. II, ed. Mathieu, Les Belles Lettres, Paris, 1938, p. 143.

25 Jean Luccioni, *op. cit.*, pp. 204, 205.

fi fost alcătuită, așa cum stabilește editorul lui, Georges Mathieu, în jurul anului 365 î.e.n., am putea admite că Xenofon a căutat să pună la punct afirmațiile lui Isocrate, referitoare la Cyrus, pe care-l prezintă în antiteză cu Evagoras: „poate dintre toate numele, opinia largă admiră cel mai mult pe Cyrus, cel care a smuls puterea de la mezi pentru a o da perșilor. Pentru a-i distruge pe mezi, acesta s-a folosit de armata perșilor, lucru pe care mulți dintre greci și dintre barbari l-ar fi făcut bucuroși. Evagoras însă apare ca unul care a realizat cele mai multe din acțiunile mai sus enumerate, ajutîndu-se numai de propria lui inteligență, de propriile lui forțe”[26].

Studiind paralel cele trei opere menționate, am putea afirma că mai puternică decît influența isocratică asupra lui Xenofon a fost influența operei lui Platon, atît cu privire la problemele de conducere a statului cît și cu privire la problemele de educație, la problema dragostei, la problema nemuririi sufletului. Așa, de pildă, educația lui Cyrus se află tratată de Platon în *Alcibiade* (121c—122b), teoria despre dragoste din *Cyropedia* (VI, 1, 41) se găsește în *Symposion* (203d), iar credința în nemurirea sufletului din *Cyropedia* (VIII, 7, 12, 22) o regăsim în operele lui Platon *Apologia* și *Phaidon*.

Părerile privind diviziunea muncii[27] sau ideea că sufletul își revelează caracterul său „divin” în timpul somnului[28] se găsesc la amîndoi scriitorii. În problema războiului[29] ei argumentează că vina declanșării conflictului nu o poartă întreaga masă a locuitorilor cetății vrăjmașe, ci anumite pături interesate.

---

[26] Ὁ δὲ διά τῆς ψυχῆς τῆς αυτοῦ καὶ τοῦ σώματος τά πλεῖστα φαίνεται τῶν προειρημένωυ διαπραξάμενος. *Evagoras*, 37.
[27] *Cyropedia*, IV. 3, 1—2; Platon, *Statul*, 467.
[28] *Cyropedia*, VIII, 7, 21; Platon, *Statul*, 572 a-b.
[29] *Cyropedia*, V, 4, 24—27; Platon, *Statul*, 470—471 c.

Trebuie să specificăm că identitatea preocupărilor se manifestă numai în tematica abordată, nu și în rezolvarea problemelor.

La capătul acestor aprecieri, analogii și ipoteze pe care le poate sugera un studiu atent al *Cyropediei*, am vrea să subliniem faptul că nu este absolut necesar să privim lucrarea ca o replică sau o ripostă la *Statul* lui Platon sau la *Evagoras* al lui Isocrate. Abordarea de către Xenofon a problemei conducerii statului trebuie privită sub un aspect mult mai larg, fiind o întrebare-cheie pentru lumea grecească, în căutare continuă și febrilă a unei noi formule de viață, care să ducă la dispariția disensiunilor interne și externe. Problema era frecvent dezbătută în cercurile socratice, fiind prilej de discuții și controverse în cadrul cărora Cyrus și Alcibiade erau personaje predilecte pentru ilustrarea anumitor teorii morale, care însă depășeau cu mult viața lor practică.

Realitatea istorică în Cyropedia

Avînd în vedere problemele de natură morală pe care voia să le dezvolte și în susținerea cărora avea să se inspire necontenit din fapte și personaje contemporane, Xenofon a conceput lucrarea ca un roman, zugrăvind realitatea istorică intenționat modificată și a prezentat ideile morale ca fiind întrupate în figura lui Cyrus, întemeietorul statului persan. Fără îndoială, el și l-a putut imagina în toată măreția lui datorită și contactului avut cu Cyrus cel Tînăr, în a cărui oaste s-a înrolat cu prilejul cunoscutei expediții a celor zece mii de greci, plecați de pe pămînturile lor de baștină atrași de mirajul Sardesului „bogat în aur“ și al Babilonului.

Este un lucru stabilit istoricește că Cyrus, fondatorul statului persan, s-a născut dintr-o familie princiară, care domnea în Persia, stat tributar mezilor și că de timpuriu el a fost ostatic la curtea lui Astyages, regele mezilor. El a venit la putere într-un moment în care perșii trăiau despărțiți în triburi. Triburile perșilor erau

în număr de zece — Xenofon pomenește de douăsprezece — dintre care șase de agricultori, ca pasargazii, marafienii, maspienii, penthalienii, derusienii, geomanienii și patru triburi ce-și duceau viața în stare nomadă: daenii, marzii, dropienii și sagartienii. Aceste triburi s-au grupat cu încetul în jurul tribului pasargazilor. După ce au rămas un timp sub jugul regilor asirieni Sargon, Salmanazar și Asarhaddon, au fost supuși de Phraortes către 635 î.e.n. Această situație va fi determinat familia Ahemenizilor să se expatrieze în Elam, unde a creat un principat în regiunea Susianei. Aici, pe platoul iranian avea să se înfiripeze statul persan independent, în fruntea căruia au stat rînd pe rînd Teispes, Cyrus I și Cambyses I, iar după acesta Cyrus al II-lea, rege al Susianei între anii 558 și 529 î.e.n., care ulterior va deveni Cyrus cel Mare, întemeietorul statului persan. El poartă un nume despre care perșii susțineau că înseamnă „soare" și pe care-l apropiau de cuvîntul zend *hvare*, deși se pare că ar fi mai degrabă o etimologie populară. În ipoteza că cuvîntul ar fi fost anzanit, ar fi însemnat „păstor".

Datele cu privire la acest început de viață al perșilor nu le putem găsi decît presărate printre bogatele legende ale lui Herodot. Viața lui Cyrus către începutul ei este în strînsă legătură cu a lui Astyages, regele mezilor. Acesta, în urma unor vise care-l făcuseră să se teamă de fiul Mandanei, fiica sa, s-a văzut obligat să-l înlăture din preajma sa, încredințîndu-l lui Harpagos, un curtean de-al lui, spre a-l da pieirii; Harpagos, care se temea de urmările unei astfel de sacrilegiu, l-a încredințat pe copil unuia dintre păstorii regelui, numit Mithridate, cu porunca de a-l expune pe un povîrniș de munte. Cum soția lui Mithridate dăduse naștere unui copil mort, l-a oprit pe Cyrus în casa lor, vestind pe Harpagos de „sfîrșitul" lui Cyrus. Mai tîrziu Cyrus a fost descoperit de Astyages, iar Harpagos a fost crunt

pedepsit pentru necredința lui[30]. Ulterior, același Harpagos l-a ajutat pe Cyrus, care se afla în Persia, recrutîndu-i oameni de încredere. Venind în conflict cu Astyages și ciocnindu-se în lupta de la Pasargade, Cyrus a dat prilej mezilor să se revolte și, în anul 550 î.e.n., meziii s-au supus. Cu privire la acest eveniment hotărîtor pentru statul mezilor, analele lui Nabonides relatează că tot avutul lui Astyages a început pe mîna lui Cyrus, care l-a transportat în Anzan[31].

Istoria începutului statului persan, care se confundă cu însăși istoria genialului său întemeietor, a cunoscut conform tradițiilor existente mai multe linii de dezvoltare. O primă tradiție este legată de numele lui Harpagos, omul de „încredere" al lui Astyages. Este tradiția înfățișată de Herodot, în cartea I a *Istoriilor* sale. A doua tradiție a fost concretizată în versiunea lui Ctesias[32], medicul de curte al lui Artaxerxes al II-lea Mnemon. După datele lui Ctesias, Cyrus ar fi pornit de la situația de măturător al palatului regal, iar răsturnarea lui Astyages ar fi fost pusă la cale la îndemnul unui curtean, Oibares, care l-a determinat să răscoale pe mezi împotriva lui Astyages.

A doua izbîndă a lui Cyrus, după supunerea Mediei, a fost acea repurtată în lupta cu Cresus, succesorul lui Halyates. Acesta, anexînd Miletul și celelalte colonii grecești și întinzîndu-și stăpînirea pînă la țărmul stîng al rîului Halys, era neliniștit de ridicarea perșilor, care se impuneau pentru prima oară pe arena istoriei. Intențiile și pregătirile lui Cresus împotriva perșilor i-au fost dezvăluite lui Cyrus după mărturia lui Diodor din Sicilia (I, 1, LXXVII; IV, VI, 2, 10—12). Cyrus, prevenit, se hotărăște să-l atace înainte de a-i fi venit în ajutor spar-

---

[30] Clément Huart și Louis Delaporte, *L'Iran antique, Elam et Perse et la civilisation iranienne*, Paris, 1952, p. 232.
[31] *Ibidem*, p. 233.
[32] Alexandre Moret, *Histoire de l'Orient*, vol. II, Paris, 1936, p. 745.

tanii, la care apelase. El străbate munții, trecînd prin Asia Mică într-un marș impunător. După traversarea Tigrului, în apropierea Ninivei, el trece prin Mesopotamia, apoi intră în Capadocia, unde oferă lui Cresus posibilitatea de a scăpa cu viață, cu condiția să-i fie supus credincios. La refuzul lui Cresus, lupta se declanșează aprigă, terminîndu-se cu victoria lui Cresus. După un armistițiu de trei luni, ostilitățile sînt reluate; se dă o luptă în preajma localității Pterium (azi Bogaz Keui), rezultatul luptei rămînînd nedecis. În acest timp, Cresus se retrage la Sardes, devastînd țara, pentru a împiedica înaintarea perșilor. Socotind că venirea iernii va fi o piedică pentru înaintarea perșilor de-a lungul munților acoperiți cu zăpadă, a dislocat o parte din armată, scontînd și pe faptul că inamicii vor relua ostilitățile în primăvară. Surprins de adversar, el se pregătește pentru rezistență cu ajutorul cavaleriei, desfășurată în cîmpia rîului Hermos. Cyrus îi întîmpină pe vrăjmași punînd în front cămilele, a căror apariție înspăimîntă caii lidieni și obligă pe dușmani să se retragă[33]. Retras în capitala sa fortificată, Cresus așteaptă în primăvară un ajutor din partea grecilor și egiptenilor. Dar un mard numit Hyriades, observînd un lidian care coborîse printr-o parte a fortificației și luîndu-se pe urmele lui, intră în cetate, deschizînd-o asediatorilor. În felul acesta a căzut Sardesul în 546 î.e.n. Cresus, voind să se pedepsească pe sine, urcă pe un rug, dar perșii l-au salvat. Acesta este adevărul istoric. Datele prezentate de Herodot în legătură cu rugul aparțin legendei. După cucerirea Lidiei au căzut în stăpînirea lui Cyrus cetățile grecești care așteptaseră zadarnic sprijinul spartanilor. Aceștia s-au mulțumit să trimită doar o solie cu o amenințare la adresa lui Cyrus. Cît privește acțiunile lui Cyrus întreprinse spre răsărit, acestea au rămas necunoscute istoriei. Știm doar că între anii 545 și 539 î.e.n. Cyrus s-a războit cu populații necu-

[33] Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 234.

noscute, care locuiau între Marea Caspică și India. El supune Margiana (Merv), Sogdiana (Samarkand), înaintînd pînă la Iaxartes (Sir Darya) și indicînd fortărețe care mai dăinuiesc încă pe vremea lui Alexandru cel Mare, ca de pildă, Cyropolis (Ura Sübe). Apoi aduse sub ascultare pe sacii care locuiau în Sacastena sau Sistanul actual. Aceeași soartă a avut-o Gedrosia (Mekrân)[34].

În acest timp, la Babilon domnea Nabonides, fiul unei preotese. În realitate, conducerea statului era în mîinile magilor, regele fiind, de obicei, reprezentat de fiul său Baltazar. Cucerirea Babilonului a fost favorizată de partizanii perșilor aflați în interiorul cetății, iar marșul împotriva Babilonului a fost facilitat de babilonianul Kubaru (Gobryas), guvernatorul provinciei dintre Zab și Diyala, care pactizase cu Cyrus și-i recrutase adepți. Atacul împotriva Babilonului și a armatei lui Baltazar a fost început în 539 î.e.n., prin schimbarea albiei Eufratului în perioada cînd apele au atins un nivel scăzut. Nabonides este izgonit, iar Gobryas intră în Babilon[35]. Cyrus cruță templele, interzicînd jaful, atitudine plină de mărinimie care a făcut să fie primit ca un eliberator (27 oct. 539 î.e.n.). Nabonides se retrage în Caramania (Kirmân), unde a trăit pînă la sfîrșitul vieții. La 20 martie 538 î.e.n. Cyrus își ia titlul de rege al Babilonului și prima lui grijă este aceea de a reda diferitelor cetăți simulacrele divinităților, transferate de Nabonides la Babilon[36]. Călăuzit de aceeași politică el restituie evreilor obiectele de cult smulse din templul de la Ierusalim și intrate în tezaurul lui Nabonides. Nu se știe care au fost ultimele campanii ale lui Cyrus și cum a murit. S-ar putea crede că a fost obligat să pornească spre granița

[34] Nearh, frag. 23, în Müller, Didot, *Scriptores rerum Alexandri Magni*, p. 65, citat de Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 48.

[35] „Fără încăierare și lupte“ spune cilindrul lui Cyrus I, 17. Vezi *Analele* lui Nabonides, col. III, I, 15—16, citat de Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 239.

[36] *Op. cit.*, pp. 49—50.

de răsărit a imperiului său, amenințat de nomazii care se revărsau din stepele Asiei centrale. După Herodot, ar fi cerut în căsătorie pe Tomyris, regină a masageților, popor care locuia dincolo de Iaxartes. La refuzul ei plin de dispreț, Cyrus i-a invadat țara, luînd prizonier pe fiul ei, pe Spargaipses, care-și curmă viața[37]. După cîte ne povestește Herodot (I, 214), cea mai mare parte din oastea lui Cyrus a fost nimicită pe aceste meleaguri și chiar Cyrus însuși și-ar fi găsit acolo sfîrșitul, după ce domnise 29 de ani. A urmat o nouă bătălie aprigă, în cursul căreia Cyrus a fost ucis (528 î.e.n.). Trupul lui a fost transportat la Pasagarde și îngropat în mormîntul cunoscut sub numele de *Machad-i Mâder-i Soleiman* sau Mausoleul mamei lui Solomon[38]. Acest monument a fost vizitat de Alexandru cel Mare, iar descrierea lui ne-a fost păstrată pe larg de istoricul Arrianus[39], care insistă asupra așezării mormîntului în parcul regal de la Pasargade, în preajma unei pădurici cu tot felul de pomi. El descrie bogățiile și podoabele aflate, „anaxiride“ și veșminte medice de culoarea hiacintului, mantii regale în diferite culori, pumnale, brățări și cercei de aur bătuți cu pietre. Mormîntul avea o inscripție redactată în limba persană, cu următorul conținut: „Eu, cel ce zac aici, sînt Cyrus, fiul lui Cambyses, care a dat puterea în mîna perșilor și a fost rege al Asiei. Nu-mi invidia mormîntul“. Alexandru cel Mare, socotind o obligație morală vizitarea mormîntului, a constatat că acesta fusese prădat. El l-a reconstituit, încredințîndu-l grijii lui Aristobulos, spre a-i reda strălucirea dinainte[40].

După datele lui Berosos, păstrate în *Cronica lui Eusebios* (p. 29), Cyrus ar fi murit într-o luptă împotriva

[37] Herodot, *Istorii*, vol. I, Editura Științifică, București, 1961; vezi și Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 231 și nota 1 de la aceeași pagină.

[38] Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 241.

[39] Arrianus, *Anabasis*, VI, 29.

[40] Herodot, *op. cit.*, pp. 205—219.

dahailor din Parthia, iar după Ctesias (fragment 29, par. 6—7), într-o luptă împotriva derbicilor, populație aflată la est de Marea Caspică, al cărei rege, Amorraios, fusese aliatul indienilor.

Așa cum se poate ușor desprinde din paginile *Cyropediei*, lucrarea nu este lipsită de un fundament istoric, ea tratînd o realitate legată de viața lui Cyrus, cu deosebirea că această realitate este retrăită de autor într-o lumină ireală, văzută printr-o prismă morală care impune faptelor o anumită coloratură, modificîndu-le într-un anume fel și purtîndu-ne într-o atmosferă diferită de aceea pe care ar fi căutat-o un adevărat istoric. După un scurt capitol introductiv asupra artei de a guverna popoarele, scriitorul enunță teza pe care vrea s-o dezvolte, și anume nu o biografie completă a lui Cyrus, urmărită în evoluția istorică a statului persan, ci fapte mai mult sau mai puțin cronologice, care să dovedească în ce constă educația conducătorului și urmările ei. Dacă autorul ar fi rămas credincios acestei teme pe care și-o propusese, lucrarea de față ar fi putut constitui o sursă sigură de informare. Dar educația lui Cyrus, așa cum ne este înfățișată în *Cyropedia*, nu este educația reală primită de el, ci aceea pe care ar fi vrut s-o aibă conducătorii, cu alte cuvinte, educația tipică pe care autorul a socotit s-o pună în valoare atribuind-o lui Cyrus. Deși Xenofon ne încredințează că Cyrus fusese crescut conform tradiției persane, tipul de educație primită se aseamănă foarte mult cu educația dată tinerilor spartani. În linii mari, evenimentele prezentate în *Cyropedia* ne înfățișează pe Cyrus, nepotul lui Astyages, regele Mediei, petrecînd cîțiva ani la curtea bunicului său, unde este educat. Educația lui Cyrus consta din deprinderea și practicarea adevărului și virtuții și din călirea trupului prin formarea lui ca vînător și călăreț destoinic.

Împlinind vîrsta de 12 ani, Cyrus se reîntoarce la părinții săi, în Persia. După un timp, însă, intervenind moartea bunicului său, revine în Media, în sprijinul un-

chiului său Cyaxares, amenințat de dușmani. Se declanșează războiul în care Cyrus a folosit întreaga-i energie nu numai pentru a-i slăbi pe vrăjmași, ci și pentru a atrage de partea unchiului său noi aliați și prieteni, convins că la prestigiul unui monarh contribuie numărul mare de alianțe încheiate. Aceasta-l face să-și asigure prietenia armenilor, a hircanienilor și a altor popoare din Asia.

Mezii și aliații lor obțin la hotarele Mediei o primă victorie împotriva babilonienilor, menționați de Xenofon sub numele de asirieni, care, retrăgîndu-se în grabă, părăsesc pe cîmp numeroase prăzi. Cyrus, cu toată opoziția lui Cyaxares, care deși mulțumit de victorie nu-și putea stăpîni invidia, hotărăște să continue războiul, instituind în acest scop un puternic corp de cavalerie și făcîndu-și noi aliați printre supușii asirienilor. În această situație, Gobryas și Gadatas, guvernatori babilonieni, trec de partea lui Cyrus, declarîndu-se pe față vrăjmașii regelui Noului Babilon din a cărui cruzime avuseseră de pătimit. De asemenea, trece de partea lui Cyrus Abradatas, regele Susianei, la îndemnul soției sale, Pantheea, care căzînd în captivitatea lui Cyrus avusese prilejul să cunoască marea lui mărinimie și spiritul lui de dreptate.

Cyrus insuflă încredere oștilor cadusienilor și lidienilor, care dau dovadă de o disciplină de fier; armata babiloniană se coalizează și ea, la rîndu-i, în vederea apărării, avînd în frunte pe Cresus, cumnatul lui Astyages, care urmărește răzbunarea acestuia din urmă. Are loc o ciocnire puternică în cîmpia de la Thymbrara, care se termină cu înfrîngerea definitivă a babilonienilor, ce se refugiază la Sardes. După căderea și a acestui mare oraș, Cresus devine prizonierul lui Cyrus, dar se bucură de un tratament omenos din partea învingătorului, care-l lasă liber, obligîndu-l în schimb să păstreze o neutralitate absolută în evoluția ulterioară a conflictului medo-persan. După bătălia de la Thymbrara, oștile lui Cyrus trec la asedierea Babilonului, pe care-l cuceresc prin surprindere, recurgînd la devierea apelor Eufratului.

Astfel cade marele regat al Noului Babilon, iar Cyrus devine stăpîn peste numeroase popoare, întemeind monarhia persană, care, în urma noilor cuceriri, se va extinde tot mai mult.

Către partea finală a vieții, Cyrus ne este zugrăvit cîrmuind cu dreptate, așa cum se deprinsese de tînăr, ilustrînd idealul său de educație și de morală socratică. Trăsăturile caracterului său care ies din plin la iveală sînt, în mod constant, pietatea față de zei, respectul familiei, sobrietatea, dreptatea, cumpătarea, liberalitatea și umanitatea. Ultimele cuvinte ale lui Cyrus adresate fiilor săi, Cambyses și Tanaoxares, pe patul de moarte constituie testamentul unui moralist pentru care scopul unic al vieții a fost exercitarea virtuților.

În concluzie, după elogiul statului care a ajuns la un echilibru perfect și în care este evident la tot pasul contrastul cu propria-i patrie, Atena, aflată în decadență datorită exceselor demagogilor, Xenofon scoate în evidență, pe scurt, decadența Persiei care a survenit după domnia lui Cyrus. El urmărește în felul acesta să-și prevină patria asupra consecințelor nefaste care pot surveni într-un stat, oricît ar fi el de puterinc, dacă nu se bucură de o bună cîrmuire. Din întreg conținutul *Cyropediei* reiese că Xenofon a fost înclinat să-și expună idealul său politic, atribuind perșilor realizările la care se poate ajunge avînd în vedere pilda spartanilor. Așa cum observa cu justețe învățatul italian Ettore Bignone, *Cyropedia* suferă de carența pe care o prezintă în general operele care țin să promoveze în chip evident teze morale. Aceasta face ca adesea să constatăm o „monocromie și monotonie“ de care se plînge Giovanni Caramia în prefața ediției[41], dar care sînt din plin compensate de episoade dramatice, emoționante și reconfortante, cum este acela al Pantheei și al lui Abradatas, al lui Gadatas și Gobryas, sau al lui Tigranes.

[41] *Ciropedia*, libro VII, con introduzione e commento di Giovanni Caramia, Napoli, 1937.

Din simpla comparare a faptelor istorice cu povestirea palpitantă a lui Xenofon, se desprinde observația că, așa cum ne-a fost descris Cyrus de către Xenofon, nu a fost prezentat ca o realitate istorică veridică, ci ca purtătorul unei concepții care, după autorul grec, întruchipa idealul de stăpînitor. Această concepție i-a permis o tratare oarecum liberă a datelor istorice, cum ar fi acelea privitoare la originea divină a lui Cyrus sau la sfîrșitul său, ca și a datelor geografice și l-a determinat să situeze uneori popoarele în zone în care n-au locuit niciodată. Pe hircanieni, de pildă, care locuiau pe țărmul oriental și meridional al Mării Caspice, ca și pe sacii așezați la estul Bactrianei, Xenofon îi prezintă vecini cu babilonienii, iar pe cadusienii care locuiau la nordul Mediei, între Marea Caspică și Pont, îi așază în apropierea asirienilor. De asemenea, Xenofon împrumută perșilor obiceiuri spartane, cum ar fi, de pildă, respectarea celor trei libații sau obiceiul de a face libații cu cununi pe cap. Totuși, Xenofon a arătat respect pentru instituțiile de bază ale perșilor, descriind instituirea corpului de cavalerie persană, instituția homotimilor, rolul „ochilor și urechilor regelui", instituția magilor.

Dacă uneori datele istorice nu sînt prezentate în toată exactitatea lor, lucrarea impune prin orizontul ei larg, iar acesta i-a fost dictat scriitorului de o bogăție de probleme variate ca natură, probleme politice, filozofice și morale și, pe lîngă acestea, de probleme privitoare la arta militară, la modul de dispunere a forțelor armate, la instruirea soldaților, la tactica ofensivă și defensivă, la luptele de care etc. Ca și în *Banchetul*, toate aceste probleme dezbătute îmbracă forma unor dialoguri. Personajul principal este realizat de Xenofon pe baza a numeroase date care i-au putut fi inspirate de eroii săi preferați, Themistocles și Agesilaos și, în special, de Cyrus cel Tînăr. De altfel, în zugrăvirea caracterului lui Cyrus din epoca copilăriei și a adolescenței, Xenofon putea să se inspire observînd figura oricărui tînăr spar-

tan, crescut în condiții aspre și înzestrat cu un mare curaj, care-l putea face să învingă toate obstacolele.

Titlul lucrării

Ca și cel al lucrării *Anabasis*, titlul de *Cyropedia* (Κύρου Παιδεία) a ridicat obiecții. *Cyropedia* este un substantiv creat de Xenofon, compus din *paideia* (παιδεία) „educație", „cultură", și Cyrus (ὁ κῦρος), însemnînd creșterea și educarea lui Cyrus. Termenul pare la prima vedere insuficient pentru a acoperi diversitatea și bogăția problemelor ridicate de această lucrare, căci aici nu este vorba numai de educația dată lui Cyrus, ci și de activitatea lui militară, politică și organizatorică. Critica adusă titlului poate fi acceptată dacă prin educație (*paideia*) se înțelege numai formarea unui tînăr. Dar cum accepția acestui cuvînt este mult mai largă și mai cuprinzătoare, incluzînd toate aspectele desăvîrșirii caracterului, desăvîrșire care depășește vîrsta adolescenței, înaintînd pînă tîrziu, în timp, o găsim pe deplin justificată[42]. Căci *Cyropedia* narează mai întîi viața tînărului Cyrus pînă în momentul marii campanii întreprinse împotriva Babilonului. Viața pe care a dus-o Cyrus ulterior este o confirmare deplină a faptului că el a rămas credincios pînă la moarte principiilor sale, că formarea caracterului său se datorează *paideiei* dobîndite și că a păstrat acest caracter de-a lungul întregii sale vieți, ea reflectîndu-se în organizarea statală. Această accepție largă a cuvîntului *paideia* ne-a îndreptățit, credem, să intitulăm această primă traducere a *Cyropediei* în limba română *Viața și activitatea lui Cyrus cel bătrîn întemeietorul statului persan.*

Titlul *Cyropedia* simbolizează, pe lîngă aceasta, acea admirație pentru cultura Greciei, admirație împinsă pînă la idolatrie de grecii veacului al IV-lea î.e.n., care considerau că la formarea și educarea omului nu contribuie

---

[42] *Istoria greceskoi literaturii*, t. II, Moscova, 1955, pp. 114—115.

o singură știință sau artă, ci înmănuncherea unor bogate și variate cunoștințe, menite să ducă la desăvîrșirea etică și morală. Apologet al acestei culturi, Xenofon, răsfrînge gloria culturii grecești și asupra Asiei.

Ideile politice și sociale care stau la baza Cyropediei

Cyropedia pare să aibă, în primul rînd, aspectul unei opere cu caracter politic, constituind un elogiu al monarhiei. Acest caracter reiese cu prisosință din cuprinsul capitolului 1 al cărții I, unde se subliniază fenomenul instabilității formelor de guvernămînt, insistîndu-se asupra guvernării monarhice. Deși oamenii sînt cei mai greu de supus, Xenofon observă că Cyrus cel Bătrîn a avut posibilitatea să reunească sub conducerea lui un mare număr de popoare care nu vorbeau limba lui, nu se înțelegeau între ele. Supunerea aceasta nu s-a realizat prin constrîngere, considera Xenofon, ci numai datorită dragostei pe care Cyrus o inspira supușilor. Formula dubioasă a dragostei popoarelor față de Cyrus fără îndoială că este cu totul insuficientă pentru a explica supunerea lor și pentru a-l face pe istoric să tragă concluzia că „conducerea oamenilor nu este un lucru imposibil de realizat dacă cel ce se apucă de acest lucru are priceperea necesară“[43]. În continuare, Xenofon afirmă că a căutat să afle totul despre originea, trăsăturile de caracter înnăscute și educația care i-au permis să obțină succese atît de strălucite în arta de a conduce oamenii.

Conducătorul reprezintă o îmbinare armonioasă de virtuți, o sinteză armonioasă de desăvîrșire fizică și morală, numită de greci *kalogathia* (καλοκἀγαθία). Această concepție nu se sprijină pe principii metafizice, ci este rezultatul experienței căpătate de Xenofon în propria lui viață, mai ales în expediția celor zece mii. Calitățile pe care le are în vedere Xenofon, în general, sînt cele cerute unui comandant de oști, calități absolut necesare

[43] *Istoria greceskoi literaturii,* t. II., Moscova, 1955, p. 116.

în statele grecești aflate mereu în luptă. În concepția lui Xenofon, statul este constituit asemenea unei armate și tot efortul lui Cyrus constă în a impune statului organizarea și disciplina care domnesc în rîndurile armatei. Viața, activitatea se desfășoară conform celor dictate din centrul statului. Toate hotărîrile pornesc din „Piața Libertății" din cetate, piață pe care Xenofon și-o va fi imaginat prin analogie cu ceea ce văzuse în orașele Tesaliei, în care se află edificiile publice și în care este educat întreg poporul, copii, tineri și bătrîni[44].

Ideile politice și sociale care stau la baza *Cyropediei* au fost analizate cu multă competență de profesorul Edouard Delebecque de la Facultatea de litere din Aix en Provence[45]. Așa cum se spune în introducerea lucrării sale, profesorul Delebecque a avut sarcina din partea Centrului Național de Cercetare Științifică din Franța de a vizita Grecia și Turcia în anul 1955. Pornind pe drumul parcurs de Xenofon în celebra expediție a celor zece mii și consemnat de acesta în lucrarea *Anabasis*, el a avut prilejul să refacă etapele vieții scriitorului, cercetînd așezările de la Aigos Potamoi, Sestos, Abydos, Dardanos, Cremasti, Adramythion, vizitînd Pergamul și împrejurimile, insulele Arginuse, Larissa pe Hermos, Sardesul și Efesul.

Un prim fapt care trebuie avut în vedere în examinarea problemei constă din aluziile frecvente făcute în cuprinsul *Cyropediei* la evenimente și stări din Sparta. Această constatare a determinat pe unii istorici literari să susțină că *Cyropedia* ar fi influențată de realitățile spartane; sfatul regal amintit în paginile *Cyropediei* ar reedita gerusia spartană, iar clasele sociale persane ar fi un corespondent al claselor sociale spartane; multe din principiile care stăteau la baza sistemului de educație persan ar reproduce principii pedagogice valabile în

[44] Xenofon, *Cyropedia* I, 2, 3; vezi și Aristotel, *Statul*, IV, VII, pp. 133[1] A30 și urm.

[45] Edouard Delebecque, *op. cit.*

Sparta. Dar chiar dacă autorul a fost ispitit să facă unele apropieri între cele două sisteme pedagogice, aceasta nu trebuie să impună concluzia că toate principiile care stau la baza *Cyropediei* sînt autentic spartane. Un argument împotriva acestei opinii este faptul că găsim în *Cyropedia* o judecată severă, aspră chiar, față de obiceiurile spartane, care îmbracă forma unei critici aduse în general grecilor, pentru faptul că ei își educă copiii învățîndu-i să se înșele unii pe alții[46]. Pe lîngă această critică găsim emisă o judecată aspră în legătură cu comportamentul asirienilor față de hircanieni și care amintește pe acela aplicat de spartani skiriților[47]. Dar problemele ridicate de Xenofon în *Cyropedia* depășesc mult, ca importanță, pe cele din statul spartan. Xenofon, datorită lecturilor sale, datorită unor prelegeri audiate în cercurile socratice[48] în care se vor fi dezbătut probleme și atitudini privind conducerea unui stat ajunge să-și făurească un ideal superior de conducere și în felul acesta se vede obligat să înlăture, să nesocotească orice directive de educație care ar fi contravenit principiilor unei autorități liber consimțite. El pornește de la principiul necesității existenței legilor și magistraților care să supravegheze formarea cetățenilor. Cyrus întreabă pe Chrysanthas dacă nu este necesar să existe legi care să asigure vitejilor o existență cinstită și demnă de un om liber, și care să oblige pe cei răi la o viață umilă[49]. În cuprinsul cărții a VII-a, ca și în epilog, observă Edouard Delebecque, ca și cînd cerința formării concetățenilor lui Xenofon ar fi devenit mai presantă, cuvintele istoricului sporesc în energie, grija pentru viitorul patriei sale

---

[46] Xenofon, *op. cit.*, I, 6, 32.

[47] *Ibidem*, IV, 2, 1: διό καὶ ἐχρῶντο αὐτοὶ οἱ 'Ασύριοι ὥσπερ καί οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Σκιρίταις.

[48] H. Dittmar, *Aishines von Sphettos*. Studien zur Litteraturgeschichte der Sokratiker, Weidmann, Berlin, 1912, pp. 69 și 268. Vezi și Platon, *Oeuvres complètes*, t. XIII, 2-e partie, Dialogues suspects, Les Belles Lettres, Paris, 1930, p. 57.

[49] Xenofon, *op. cit.*, III, 13, 52—53.

fiind mai puternic simțită. Aceasta îl obligă pe scriitor să aducă în dezbatere problema formării tinerilor care doresc să ia în mîini destinele popoarelor[50]. O altă problemă pusă în paginile acestei lucrări este aceea a războiului și a urmărilor lui; autorul consideră că învingătorului îi revine obligația de a fi stăpîn deplin pe victoria dobîndită[51], punînd în același timp problema consecințelor devastărilor care distrug monumentele de artă[52]. Xenofon nu uită să sublinieze faptul că restriștea sau nenorocirea este aceea care probează virtuțile unui om, iar reflecțiile pe care le face în legătură cu această problemă capătă cele mai înălțătoare accente în nararea morții lui Cyrus[53]. Mai pot fi observate în paginile *Cyropediei* probleme de ordin general, care interesează viața unui stat.

O problemă tratată în cuprinsul *Cyropediei* și care a constituit obiectul preocupărilor pentru mai mulți gînditori ai timpului, printre care Platon și Isocrate, este aceea a diviziunii muncii. Xenofon găsește prilejul să discute această problemă în cuprinsul cărții a VII-a (2, 5), atunci cînd caută să explice calitatea superioară a mîncărurilor care se serveau la masa lui Cyrus, și care se datora dexterității, specializării înalte la care ajunseseră cei ce le preparau. Pasajul amintit din *Cyropedia* a fost comentat de Marx (*Capitalul*, vol I, p. 384), care a subliniat cu acest prilej că „ceea ce se urmărește aici în mod exclusiv este calitatea valorii de întrebuințare și modul de a obține, cu toate că Xenofon știe că scara diviziunii muncii depinde de întinderea pieței“[54]. O idee statornic inspirată scriitorului de dragostea și interesul

---

[50] Xenofon, *op. cit.*, VII, 5, 86.
[51] *Ibidem*, III, 1, 30.
[52] *Ibidem*, VII, 2, 13.
[53] *Ibidem*, VIII, 7, 17—28.
[54] K. Marx, *Capitalul*, Buc., 1957, nota 81.

pe care-l purta patriei sale, Atena, este păstrarea celor dobîndite, chiar dacă ai cucerit un imperiu[55]. Permanenta grijă arătată statului nu i-o putea inspira decît Atena, propria lui patrie, și nu Sparta, cu regimul ei osificat[56]. Faptul, că autorul are în vedere Atena reiese chiar din cartea I, și anume din pasajul în care afirmă că în Persia copiii se duc la școală cu scopul de a deprinde dreptatea, așa cum la noi se spunea că vin să învețe carte[57]. Acest „la noi" nu putea viza decît Atena, pe care o invită să profite de o îndelungată experiență; el insista aici mult mai mult decît în *Tratatul despre economie* sau decît în *Banchetul*, întrucît această atitudine poate fi mai liber exprimată în cuprinsul unei lucrări, redactată sub forma de roman.

Dar în afară de pasajele care dovedesc dorința lui de a se informa exact, există în *Cyropedia* pasaje în care autorul prezintă descrieri de țări și localități bazate pe amintirile campaniei sale dintre anii 401 și 400 î.e.n. și în care se bizuie pe fapte prezentate în *Anabasis*. Expediția lui Cyrus cel Tînăr către interiorul Asiei este asemănătoare cu cea a lui Cyrus cel Bătrîn împotriva Babilonului. Reflecțiile sugerate de lipsa de loialitate a perșilor amintesc de aproape trădarea satrapului Tisafernes, evocată în termeni foarte sugestivi în *Cyropedia* și *Anabasis* (III, 3, 26; 4, 35).

Unele episoade, ca acela al nobilului babilonian Gobryas și al fiicei sale, sînt un ecou al legăturilor lui Xenofon cu Seuthes, al cărui ginere era să ajungă la un moment dat[58].

Eroul său, Cyrus, ne este înfățișat ca un discipol al lui Socrate, susținînd doctrina sufletului format din două părți, una rațională și alta irațională. De asemenea, apar ca ecouri ale învățăturii socratice (III, 1) discursurile

---

55 Xenofon, *op. cit.*, VII, 5, 74, 76.
56 Edouard Delebecque, *op. cit.*, p. 387.
57 Xenofon, *op. cit.*, I, 2, 6.
58 *Ibidem*, I, 1, 4; III, 2, 24; VIII, 6, 9, 14, 16.

asupra virtuții și dobîndirii *„kalokagathiei“*, reflecțiile asupra relativității bogăției, ca și cele asupra ignoranței, dezvoltate în cel dintîi capitol din cartea a III-a.

Remarcăm că începînd cu capitolul 2 al cărții a VIII-a tonul lucrării se înalță la acela al unui panegiric, trăsăturile individuale ale monarhului barbar dispar, așa că sîntem în situația de a deosebi anevoie dacă ne aflăm în prezența lui Cyrus sau a lui Socrate, pe care-l ghicim sub chipul învățatului care a instruit pe Tigranes[59].

O trăsătură care n-a fost suficient relevată este faptul că Xenofon scrie în spiritul unui modern, făcînd să rezulte contrastele și asemănările între Persia veche de aproape două secole și Persia din vremea sa. În general, autorul insistă asupra moravurilor, făcînd constatarea că acestea nu s-au schimbat. Așa, de pildă, el constată că și pe vremea lui era rușinos să scuipi[60]. Fardarea feței și costumele erau mai simple la perși decît la mezi și în vremea lui, ca și în Persia veche[61]. Hircanienii se bucurau altădată de faima unor călăreți neîntrecuți, faimă de care se bucurau și pe vremea lui[62]. Uneori, Xenofon manifestă interes și pentru evenimente și stări dinafara Persiei, cum ar fi independența țărilor din Europa, în vremea aceea, pacea intervenită între armeni și caldeeni, concentrarea treburilor politice în mîna cîtorva oameni. Preocupările acestea ale lui Xenofon vor fi caracteristice pentru istoricii elenistici, al căror interes și arie de investigație vor duce la întocmirea istoriilor cu caracter universal „Καθολικαὶ ἱστορίαι“, în opoziție cu istoriile locale, consacrate unei țări, unui ținut, unei etape. Evocînd satrapii și „ochii și urechile regelui“, fără îndoială că lui Xenofon îi vor fi răsărit în minte evenimentele din expediția celor zece mii de greci, ale căror peripeții i-ar fi putut oferi la un moment dat posibilitatea să ajungă și el unul dintre acești înalți demnitari.

59 σοφιστής τις, III, 1, 14; 39.
60 Xenofon, *op. cit.*, I, 2, 16.
61 *Ibidem, op. cit.*, 2, I, 4, 27.
62 *Ibidem*, IV, 2, 1.

Începînd din cartea a VI-a se remarcă la Xenofon un interes deosebit pentru Egipt și, mai concret, pentru armamentul egiptenilor (VI, 2, 10) și pentru tenacitatea soldaților lor. În urma bătăliei de la Thymbrara, desfășurată cam prin anii 546—545 î.e.n. la 25 km nord-est de Sardes, Cyrus iese învingător asupra lui Cresus, pierzînd pe loialul Abradatas, care izbutește să spargă frontul vrăjmașului. Singurii dintre adversari care mai rezistă sînt egiptenii, care au avantajul că sînt superiori ca număr și armament. Armamentul asupra căruia ne informează Xenofon constă în lănci puternice și lungi, în scuturi care apără mai bine trupul decît platoșele de bronz și care se sprijină pe umăr. După aceste detalii, Xenofon reia povestirea, arătînd confuzia generală produsă și rezistența egiptenilor. Cyrus, urcat pe un turn, admiră curajul adversarilor, dar dă ordin să înceteze atacul. Crainicul anunță începerea tratativelor; Cyrus le oferă posibilitatea să se salveze, făgăduindu-le o soldă, pămînturi, orașe, servitori. Xenofon deschide iar o paranteză, menționînd că descendenții egiptenilor, aflați în preajma lui Cyrus, sînt pînă azi supuși credincioși ai regelui persan. Interesul special pentru egipteni s-ar putea explica prin legăturile stabilite de Xenofon cu contingentul de egipteni aflați în solda lui Cyrus în anul 401 î.e.n., înainte de lupta de la Cunaxa[63]. O nouă mențiune despre egipteni arată că Cyrus le-a dăruit și un număr de orașe: Larissa, Cyllene și Cyme. Larissa este pomenită în *Hellenice* (III, 1, 7), iar Cyllene și Cyme din Ionia au fost, desigur, în drumul lui Xenofon în expediția întreprinsă de spartani între anii 399 și 394 î.e.n. și condusă de Derkylidas și Agesilaos, și la care a participat Xenofon însuși.

Xenofon[64] îi menționează pe egipteni ultima oară în cartea a VIII-a (6, 20), cînd vorbește de supunerea Egip-

63 Xenofon, *op. cit.*, VII, 1, 33.
64 Idem, *Anabasis*, I, VIII, 8.

tului de către Cyrus. Din această cucerire el face, cu sau fără voia sa, încununarea izbînzii lui Cyrus.

Interesul mai sus amintit poate fi pus în legătură cu evenimentele din anul 362 î.e.n., cînd provinciile occidentale ale imperiului persan se revoltaseră la instigarea regelui Tachos al Egiptului, aliat cu Sparta împotriva lui Artaxerxes. Rebeliunea era alimentată de cetăţile greceşti din Asia, ca şi de numeroşi satrapi şi comandanţi militari din partea de apus a imperiului, ca Ariobarzanes, Mausolus, Orontas, Autofradates. Aceştia, alături de egipteni, îndemnau la revoltă pe lidieni, pisidieni, pamfilieni, cilicieni, sirieni şi fenicieni. Dar Reomitres a trădat planurile rebelilor, iar Agesilaos, regele Spartei, înşelat în speranţele sale — crezuse o vreme că va deveni cîrmuitorul destinelor lumii greceşti — nu s-a mai gîndit la altceva decît să tragă maximul de foloase băneşti pentru Sparta. Iată dar, cum interesul lui Xenofon pentru Agesilaos se împleteşte cu interesul pentru egipteni.

Timpul cînd s-a elaborat Cyropedia

Dacă ţinem seama de acest interes deosebit pentru Egipt, ar putea rezulta că *Cyropedia* a fost redactată începînd cu cartea a VI-a, după campania din Egipt şi moartea lui Agesilaos, deci după iarna anului 361/360 î.e.n., că elaborarea lucrării ar fi început către anul 365 î.e.n., după expediţia regelui spartan Agesilaos în Asia, şi că restul lucrării ar fi fost elaborat înainte de anul 358 î.e.n. Bineînţeles că aceasta nu este decît o ipoteză pe lîngă celelalte emise pînă acum. În general, în situaţia de faţă, cînd nu s-a ajuns la stabilirea unei cronologii a operelor lui Xenofon, datele propuse de diferiţi cercetători pentru elaborarea *Cyropediei* variază, ele situîndu-se între anii 382 şi 358 î.e.n. Astfel, de pildă, St. Witkowski[65] admite anul 362; W. Schmid[66] susţine anul 367;

[65] St. Witkowski, *Historiografja Grecka*, II, Cracovia, 1926, p. 169.
[66] W. Schmid, *Griechische Literatur*, I, 6, p. 158.

Erwin Scharr este de părere că primele șapte cărți au fost elaborate după anul 369 î.e.n., iar ultima în preajma anului 362[67].

Textul Cyropediei

Manuscrisele lui Xenofon datează din secolele al XIV-lea—al XV-lea, cu excepția a două manuscrise datînd din secolul al XII-lea și al XIII-lea: H. Escorialensis și V. Vaticanus.

Cele mai importante manuscrise ale lui Xenofon pot fi împărțite în trei grupe: x, y, z.

Din familia x fac parte manuscrisele C E și D. Manuscrisul C este Parisinus 1640, care se găsește astăzi la Biblioteca Națională din Paris și datează din secolul al XIV-lea (1320). Acest manuscris conține de la fol. 1—123 *Cyropedia,* iar de la fol. 124—205 *Anabasis.* La fol. 123 v, după *Cyropedia,* copistul acestui manuscris a copiat 30 de trimetri iambici, în care se face un elogiu al lui Leon al VI-lea filozoful, care a domnit în Bizanț de la anul 886 la 912. Această inserare este o dovadă că arhetipul manuscrisului C data de la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea. Manuscrisul C fiind cel mai bun, învățatul Larcher îl recomanda insistent editorilor. Posedăm și o copie a manuscrisului C. Este vorba de B. Parisinus 1641, aflat la Biblioteca Națională din Paris, avînd o scriere caligrafică. Conține de la fol. 1—94 lucrarea *Anabasis,* iar de la fol. 95—228 *Cyropedia.* Copia aceasta a fost făcută de Michael Apostolios (Apostolis sau Apostolides), un contemporan al cardinalului Besarion, născut la Constantinopol către 1422. Michael Apostolios a făcut această copie după căderea Constantinopolului, cu prilejul exilului său în Creta, unde se îndeletnicea cu copierea de manuscrise. Copiile lui Michael Apostolios au fost numeroase. Numai Biblioteca Națională din Paris posedă 20. Aceste copii

67 Erwin Scharr, *Staats und Gesellschaftsideal und seine Zeit,* 1919, p. 40, nr. 78. Vezi, cu privire la cronologia *Cyropediei,* observațiile lui A. Diès în Platon, *Oeuvres complètes,* Les Belles Lettres, Paris, 1932, pp. XL—XLI.

erau achiziţionate de Georgios Zebedeus, agentul cardinalului Besarion însărcinat cu procurarea de manuscrise în insula Cipru. Manuscrisul E. Etonensis (Eton) datează tot din secolul al XV-lea. De la fol. 1—100 cuprinde *Cyropedia*, iar de la fol. 101—178 lucrarea *Anabasis*.

Familia de manuscrise Y cuprinde manuscrisul D. Bodleianus (Oxford), manuscrisul F. Erlangensis Erlangen şi manuscrisul R. Bremensis, datînd toate din secolul al XV-lea.

Familia z a manuscriselor lui Xenofon cuprinde manuscrisul A. Parisinus 1635 din secolul al XIV-lea, G. Guelferbytanus (Wolfenbüttel), H. Escorialensis din secolul al XII-lea şi V. Vaticanus 1335 tot din secolul al XII-lea.

Este interesant de remarcat că pînă în anul 1903 se acorda întîietate deplină manuscrisului C, făcîndu-se abstracţie de celelalte manuscrise. De aceea Gemoll, în ediţia sa din 1899, nu menţionează lecţiunile divergente din celelalte manuscrise. Publicarea papirusului Oxyrhynehus 463 datînd din secolul al III-lea, de către învăţaţii Grenfell şi Hunt, a demonstrat că manuscriselor considerate inferioare trebuie să li se acorde o mai mare atenţie.

Cea mai veche ediţie a lui Xenofon este versiunea latină realizată de Francisc Filelfus în 1476. Ediţia princeps a textului *Cyropediei* a fost publicată de Giunta la Florenţa, în 1516. Ediţia a doua a fost făcută în 1527.

Alte ediţii în ordine cronologică sînt următoarele:

ediţia Stephanus din 1561 şi 1581;
ediţia Beniamin Weiske (6 volume), Lipsca, 1798—1804;
ediţia J. B. Gail (7 volume), Paris, 1797—1815;
ediţia I. G. Schneider (6 volume), Lipsca, 1790—1849;
ediţia Gustavus Sauppe (5. vol.), Lipsca, 1865—1867—1870;
ediţia Guilielmus Gemoll, Leipzig, 1912;
ediţia Arnoldus Hug, Lipsca, 1905;

ediţia C. Marchant, Oxonii, 1910;
ediţia Walter Miller, Cambridge, 1914, 1925, 1947.

Traducerea noastră a fost făcută după ediţia lui Guilielmus Gemoll, apărută în ediţia Teubner în 1912 şi în vederea căreia Gemoll a colaţionat manuscrisele Parisinus 1640 din secolul al XIV-lea, F. Erlangensis, R. Bremensis, G. şi V. Vaticanus 1335 toate din secolul al XV-lea.

Datorită ameliorărilor la care a fost supus textul *Cyropediei* în urma diferitelor editări, şi în special a lui Hug, astăzi dispunem de un text despovărat de unele interpolări tardive. Rămînem totuşi în aşteptarea unei ediţii critice a *Cyropediei*, care să satisfacă din plin exigenţele vremurilor noastre.

Valoarea literară a Cyropediei

În aprecierea valorii literare a *Cyropediei* trebuie să ţinem seama de originalitatea ei, care constă atît în inventarea subiectului, în folosul pe care autorul a ştiut să-l scoată din frămîntările şi aspiraţiile veacului în care a trăit, cît şi în felul în care a reuşit să le înveşmînteze. Iată motivele pentru care *Cyropedia* a trezit multă admiraţie de-a lungul veacurilor, exercitînd o influenţă largă şi durabilă, aşa cum reiese din studiul documentat al lui Karl Münscher, închinat acestei probleme[68].

În economia operei, cartea ce se impune prin dinamismul ei este cartea a VII-a, care prezintă formidabilul duel dintre babilonieni şi mezi, bătălia de la Thymbrara, asediul şi cucerirea Sardesului şi a Babilonului. Bătălia de la Thymbrara pe rîul Pactolos rămîne faimoasă nu numai pentru că a fost prima bătălie a cărei descriere ne-a parvenit cu oarecare precizie, ci şi pentru faptul că reprezintă un document preţios al artei militare cele mai îndepărtate în timp. Această bătălie a servit drept exemplu celui mai mare general al Romei în bătălia de la Pharsalos. Două armate foarte puternice se găseau faţă

[68] Karl Münscher, *Xenophon in der griechisch-römischen Literatur*, Leipzig, 1920.

în față: aceea a lui Cresus de aproape 400 000 de oameni, dispusă într-o singură linie, și cea a lui Cyrus, numeric inferioară, însumînd circa 200 000 de luptători, dar mai bine organizată și mai bine înarmată. Împotriva acestui bloc de oameni disciplinați și pregătiți pentru orice eventualitate, încurajați cu glas tare de comandantul lor suprem, profund cunoscător al psihologiei complexe a soldaților săi, trupele lui Cresus se dezlănțuie în zadar în manevra de încercuire efectuată de cele două aripi. Deruta provocată de Cyrus în aripa dreaptă a vrăjmașului, cît și aceea provocată de cămilele apărute pe neașteptate în aripa stîngă, decid evoluția ulterioară a bătăliei. Singurii care izbutesc să se salveze sînt doar egiptenii, care se aflau în centrul formației lui Cresus. Contra acestora se dezlănțuie atacul soldaților lui Abradatas.

În învălmășeala bătăliei cade răpus regele-erou al Susianei — Abradatas. Bătălia are un moment de derută. Egiptenii luptă cu vitejie cînd se văd complet izolați, căci restul armatei fugise. Cînd văd apoi pe Cyrus venind în ajutorul soldaților lui Abradatas, se închid într-un dreptunghi, făcînd din scuturile lor un zid foarte solid, împotriva căruia atacurile trupelor lui Cyrus se dovedesc zadarnice. Descrierea lui Xenofon are rezonanțe de epopee eroică. Egiptenii sînt deciși să lupte pînă la pieire și să nu cedeze. Cyrus, admirîndu-le dîrzenia, caută să intre în tratative cu ei: „Vreți cu toții să muriți sau să vă salvați, fără a apărea lași?“ Cyrus îi asigură că vor fi salvați și că vor deveni prietenii lui, dar vitejii egipteni nu sînt mulțumiți. Persistă și pun noi întrebări lui Cyrus pînă cînd, în cele din urmă, asigurați întru totul, se predau.

Trecerea de la o tonalitate înaltă la una blîndă produce un efect deosebit; Xenofon se dovedește aici un artist al artei scrisului.

Cucerirea Sardesului este descrisă cu mai puține amănunte. În timp ce mașinile de asediu erau sprijinite de ziduri, în cursul nopții fortăreața se predă fără dificul-

tăți, datorită indicațiilor unui sclav persan care cunoștea locurile.

Mai importantă ni se pare descrierea comportării lui Cyrus după cucerirea orașului. El pedepsește cu toată energia cîteva detașamente de trupe caldeene care se dedau la jafuri, violînd consemnul; Cyrus dovedește în același timp mărinimie față de Cresus, pe care-l eliberează, făcîndu-și-l confident și prieten. Iată cu cîte resurse sufletești și-a înzestrat Xenofon eroul principal.

Înainte de a trece la descrierea căderii Babilonului, scriitorul oferă cititorului o nouă recreere după drama zguduitoare prezentată, inserînd cu abilitate episodul romantic al Pantheei și al lui Abradatas. După un scurt capitol în care se vorbește despre aducerea la ascultare cu mare abilitate a carienilor și frigienilor, Xenofon trece la descrierea ultimei acțiuni războinice cu care va lua sfîrșit conflictul cu Asiria, cucerirea Babilonului.

Acest oraș este cucerit datorită ingeniosului plan al lui Cyrus de a devia apele Eufratului care împărțeau Babilonul în două, servindu-se de albia rîului ca de un drum comod pentru a ajunge nestingherit în inima lui. Planul izbutește de minune, iar Babilonul este cucerit în timp ce era cufundat în somn după o noapte de orgii și petreceri. Ultima parte a cărții conține pe scurt o teorie a bunei guvernări. Cyrus, uitînd de sine și de prieteni, ascultă în «Piața Libertății» pe toți aceia care i se adresează, implorîndu-i favoruri și ajutor. Își creează apoi o gardă și reflectează asupra posibilității de a păstra pe lîngă el pe acei viteji cu care luptase, căutînd să-i facă să nu cadă pradă trîndăviei uitînd disciplina cu care îi obișnuise. În acest scop vorbește cu toți cei ce erau demni de a se bucura de roadele victoriei și expune principiile sale de utilitate practică: cine trăiește în trîndăvie devine în scurt timp puțin util sieși și, de aceea, va fi deposedat de toate bunurile lui. Nu e de ajuns să fi fost viteaz, trebuie să continui să fii. Pentru a comanda bine, trebuie să fii superior celor pe care-i

comanzi. Bunurile aduc cu atît mai multă bucurie, cu cît e mai mare truda cu care le obții. Trebuie să-i obișnuiești pe urmași cu eroismul. Primele și cele mai bune exemple trebuie să le dea părinții.

Pentru conturarea figurii lui Cyrus este interesantă cartea a VIII-a, care-l prezintă ca pe un om politic, un reformator și un îndrumător al poporului persan pe drumul păcii și bunăstării.

Cartea aduce noi note definitorii ale caracterului lui Cyrus. Un exemplu înalt îl dă el însuși, care este în fața supușilor „o lege care vorbește", „care are ochi" (δλέποντα νόμον) el este un model de pietate, de supunere, moderație, stăpînire. Datorită acestor virtuți, populațiile cucerite sînt mai degrabă înclinate să se supună, decît să se revolte. Cyrus este convins că ura generează ură și că dragostea este răsplătită prin dragoste, și că un mijloc de a atrage simpatii este larghețea sufletească. Din capitolul 2 al acestei cărți reiese fidelitatea supușilor, dispuși să-și cedeze bogățiile în favoarea lui Cyrus. Din aceste pagini xenofontice ca și din altele, rezultă un complet dispreț pentru bogăție, care nu poate asigura adevărata fericire.

Capitolul 3 este rezervat în întregime descrierii unei parăzi militare. Descrierea ar fi putut să ne înflăcăreze prin bogăția de culoare și strălucire, dar entuziasmul nostru este întrucîtva stăvilit de preocuparea autorului de a instrui mai degrabă, decît de a delecta.

În acest capitol Xenofon intercalează episodul lui Sacas și Pheraulas, care țintește să fie elogiul unei amiciții supreme, dar care se dezvoltă într-un chip straniu, făcîndu-ne să zîmbim la ingenuitatea personajelor, ingenuitate care se potrivește puțin unor caractere războinice.

În capitolul 7 este intercalat episodul lui Chrysanthas și Histaspas și banchetul oferit de Cyrus prietenilor săi.

Partea cea mai frumoasă este cea cuprinsă în capi-

tolul 8, în care Cyrus ne este prezentat în ultimele clipe ale vieţii şi în care naraţiunea are o fluiditate sporită.

Acest encomion stă la baza bogatei literaturi parenetice universale.

Dintre episoadele remarcabile ale *Cyropediei*, care au delectat numeroase generaţii, face parte şi cel referitor la şederea lui Cyrus la curtea lui Astyages, în care Xenofon a redat cu vioiciune şi mult spirit de observaţie atitudinea şi comportarea unui copil de 6—7 ani, dornic de a dobîndi cît mai multe cunoştinţe, vesel, isteţ, spiritual, vorbăreţ, sîcîitor chiar, din dorinţa de a cunoaşte. Sînt pline de naturaleţe ştrengăriile copilăreşti ale lui Cyrus, cînd îl imită pe paharnicul Sacas sau cînd afirmă că beţia se datoreşte unei otrăvi puse în vin (I, 3). Tot atît de izbutită este povestea primei vînători la care participă Cyrus. La vederea unui cerb, Cyrus porneşte atît de repede după el, încît era să cadă de pe cal, atrăgînd prin aceasta mînia bunicului, care-i interzisese să se mai ducă la vînătoare. Mai departe Xenofon caracterizează pe scurt, sugestiv, vîrsta de trecere la adolescenţă, cînd tînărul se dezvaţă de obiceiul de a sîcîi pe cei din jurul său.

Un alt episod deosebit de gustat este episodul Pantheei şi al lui Abradatas, perechea regală ce stăpînea în frumoasa provincie a Susianei. Prin acest episod, autorul a căutat să ilustreze farmecul şi puterea exercitată de frumuseţe, reliefînd în acelaşi timp legătura indestructibilă pe care o stabileşte legătura conjugală. Povestea Pantheei şi a lui Abradatas este, de fapt, o nuvelă de sine stătătoare, cu o fabulă complicată şi care se află abil înserată în cuprinsul a trei cărţi (a V-a, a VI-a şi a VII-a). Subiectul nuvelei ar fi căderea în captivitatea lui Cyrus a Pantheei, frumoasa regină a Susianei, tovarăşa de viaţă a lui Abradatas. Deşi îi revenea ca pradă lui Cyrus, el se arată mărinimos şi, auzind cît era de frumoasă, rezistă ispitei de a o vedea, dînd-o în paza lui Araspas, care susţine cu toată energia că dragostea depinde de voinţă (V, 1). Deşi Cyrus îi spune lui Araspas

că a avut prilejul să vadă chiar oameni în toată firea plîngînd de suferințele pricinuite de dragoste și care căutau să scape de ea ca de o boală, Araspas continuă să se socotească invulnerabil; el se laudă că deși a văzut-o pe Pantheea, n-a fost cuprins de patima dragostei. Cu toate că persistă în ideea că nu va cădea pradă dragostei pentru Pantheea, deși Cyrus îi atrage atenția că „focul nu te arde îndată ce-l atingi“ și că „lemnele nu se aprind dintr-o dată“, Araspas se îndrăgostește de Pantheea și încearcă s-o convingă să-și înșele soțul. Regina captivă îl respinge cu indignare și se plînge lui Cyrus.

Acesta, menajîndu-și prietenul și ocrotind-o pe regină cu aceeași generozitate, îi încredințează lui Araspas o misiune importantă. Regina, crezîndu-l pe Araspas fugit, caută să răspundă cu mărinimie lui Cyrus, invitîndu-și soțul să vină cu oastea în ajutorul acestuia. Pantheea își ia rămas bun de la soțul ei într-o scenă de o mare duioșie, dîndu-i dar cea mai frumoasă armură, făurită din propriile ei bijuterii. Dar Abradatas moare, sfîrtecat de carele de luptă ale asirienilor, iar regina, într-o scenă de o măreție zguduitoare, se străpunge cu un pumnal, după ce și-a îngropat după datină soțul. Coloritul romanesc care străbate acest episod capătă tonuri din ce în ce mai calde, transmițîndu-ne sentimente de profundă compasiune. Grupul reprezentînd pe Pantheea stînd la pămînt și ținînd pe genunchi cadavrul mutilat al soțului ei are în sobra-i descriere frumusețea armonioasă a unei compoziții plastice. Tăcerea femeii insuflă scenei din ce în ce un plus de tragism, pentru ca apoi să se întunece și mai mult, cînd regina dezolată își pune în aplicare planul funest. Împotriva rugăminților doicii, regina împărtășește soarta soțului său. Este unul din cele mai frumoase episoade ale lui Xenofon. Dragostea Pantheei și a lui Abradatas, alături de devotamentul lui Tigranes, care va fi amintit în cele ce urmează, au fost primele modele care au inspirat literatura evului mediu și poezia modernă.

Un alt episod deosebit de sugestiv este cucerirea Armeniei de către Cyrus, episod care se termină cu alianța lui Cyrus cu regele Armeniei și fiul acestuia, Tigranes. Regele Armeniei se depărtase de Cyrus și-i convinsese și pe mezi să se răscoale împotriva lui. Urmînd să fie pedepsit de Cyrus, Tigranes, care era prieten cu acesta din copilărie, intervine în favoarea tatălui său. La cererea lui Cyrus de a garanta pentru fidelitatea tatălui său, Tigranes răspunde cu observația plină de finețe psihologică: „garanția este teama pe care o încearcă tatăl meu, necunoscîndu-și soarta ce-l așteaptă". Iată și răspunsul: „Îți dai seama tu însuți că am spus adevărul. Mai știu, de asemenea, că cei cărora le este teamă de a fi exilați din patria lor, cît și cei care sînt gata să declanșeze lupta și se tem de înfrîngere, își trăiesc zilele într-o stare de descurajare; tot astfel și navigatorii cărora le este frică de naufragiu ca și cei care se tem de sclavie și lanțuri. Toți aceștia nu au nici odihnă și nici nu pot mînca din pricina fricii lor. O dată însă exilați, învinși, sau căzuți în sclavie, sînt în stare cîteodată să mănînce și să doarmă mai bine chiar decît oamenii mulțumiți. Frica este aceea care îngenunchează sufletele mai mult decît orice". În cele din urmă, regele Armeniei devine aliatul credincios al lui Cyrus, care-i redă soția captivă. O dată cu restabilirea relațiilor dintre regele Armeniei și Cyrus, armenii pleacă la ei acasă plini de bucurie, unii lăudînd înțelepciunea lui Cyrus, alții răbdarea, frumusețea, mărinimea și ținuta lui impresionantă.

Episodul se termină cu glumele lui Tigranes adresate soției lui, la care ea răspunde, arătîndu-și încă o dată fidelitatea față de el. Un alt episod deosebit de impresionant este cel intercalat de Xenofon în cartea a IV-a, capitolul 6, cu privire la babilonianul Gobryas, stăpînul unui ținut întreg și care-l roagă pe Cyrus să-i răzbune fiul, căzut victimă ambiției fiului regelui Asiriei. Iată cum își plînge Gobryas durerea: „Iar eu, nefericitul de

mine, în locul unui tînăr ajuns în pragul căsătoriei, m-am întors acasă cu un cadavru, îngropînd astfel la vîrsta mea pe copilul meu bun și drag, căruia abia îi dăduse cîteva fire de păr în barbă". În cele din urmă Gobryas ucide pe regele Asiriei și dă pe fiica lui în căsătorie nobilului persan Histaspas.

Un episod similar, arătînd năpăstuirile la care erau expuși supușii regelui Asiriei, este acela al lui Gadatas, povestit în cărțile a V-a, 4, 1, 4, 10 și 4, 29 și apoi în cuprinsul cărților a VII-a și a VIII-a.

Pe lîngă aceste două episoade de un deosebit farmec literar și conturate de Xenofon cu măiestrie, scoțînd în evidență precepte și atitudini morale, luate drept model de Fénelon în *Télémaque* și de *Rousseau* în *Émile*, *Cyropedia* cuprinde și o serie de episoade legate de viața de tabără, ca și de bătălii, care după observația lui Sainte Croix din *Nouvelles observations sur la Cyropèdie* au constituit deliciul atîtor oameni de stat[69].

Deopotrivă cu puterea lui de narațiune este talentul descriptiv, care rezultă în mod special din prezentarea alaiului măreț cu care Cyrus iese din palat (VIII, 2, 37—38) și care i-a prilejuit lui Hémardinquer[70] apropieri cu fastul de la Versailles: „un adevărat Versailles transportat în antichitate și transpus în Asia cu atîta splendoare și, mai mult decît aceasta, cu naivitate și poezie".

Posteritatea Cyropediei

Această operă a exercitat o puternică influență atît asupra literaturii grecești și latine, cît și asupra celei universale. Acest lucru va reieși din mențiunile pe care le vom face și care pot fi folosite în cadrul unei lucrări consacrate acestei probleme. Cunoașterea *Cyropediei* de către discipolii lui Aristotel este un fapt notoriu; se poate, de asemenea, vorbi despre atenția acordată acestei lucrări

---

69 Prefață la ediția Dindorf, pp. XV—XVIII. Vezi și Cicero, *Tusculanae disputationes*, II, 26 *Xenophontes Cyropediam semper in manibus habebat Scipio Africanus*.

70 M. Hémardinquer, *op. cit.*, p. 328.

de către Antisthene Cinicul, de Onesikritos în lucrarea *Educaţia lui Alexandru*, şi de Lysimachos în *Educaţia lui Attalos*[71].

În secolul I, Caecilius din Kalé Akté îşi alege, de preferinţă, exemplele pentru demonstrarea teoriilor sale stilistice din *Cyropedia*. Nicolae din Damasc (secolul I î.e.n.), în lucrarea păstrată fragmentar şi închinată tînărului Octavian, educaţiei primite şi legăturilor sale cu Iulius Caesar, tatăl său adoptiv, a avut în vedere de aproape *Cyropedia*. Demetrios, autorul de la sfîrşitul secolului I e.n., în capitolul III al lucrării sale intitulate *Despre stil*, definind şi exemplificînd stilul elegant, alege cunoscutul paragraf din *Cyropedia* (II, 12, 16) privind pe ursuzul personaj Aglaitadas, care nu putea nicicînd să zîmbească.

La Roma ca şi în Grecia, *Cyropedia* era considerată o carte populară, fiind citită cu entuziasm de Cicero, care-şi propusese s-o traducă. Acesta, în lucrarea sa *Cato Major*, prezintă pe bătrînul Marcus Porcius Cato discutînd cu bătrînul Scipio şi cu prietenul său intim, Laelius, despre importanţa scrierilor lui Xenofon. În aceeaşi lucrare a lui Cicero, la capitolul 30 găsim o transpunere a frazei din *Cyropedia* (VIII, 63): „τοὐμὸν γῆρας οὐδέποτε ἠσθόμην τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενεστερον γιγνόμενον“ „*negat se unquam senectutem suam imbecilliorem factam quam adulescentia fuisset*“. Şi tot în aceeaşi lucrare, la sfîrşitul demonstraţiei despre etapa bătrîneţii în viaţa omului (paragrafele finale 79—81), Cicero întrebuinţează într-o traducere liberă un paragraf din *Cyropedia* (VIII, 7, 17—22). Caesar citise şi el *Cyropedia* şi ar fi spus, aşa şi după cum afirmă Suetonius, că doreşte să aibă o moarte subită şi nu una lentă ca Cyrus:

„Aproape toţi sînt de părere că moartea i-a fost aşa cum a dorit-o. Căci odată, citind în Xenofon că Cyrus,

---

[71] Ad. Mueller, *De Antisthenis Cynici vita et scriptis*. Diss. Marburg, 1860, citat de Karl Münscher, *op. cit*, p. 46.

în timpul ultimei boli, ar fi dat dispoziții în legătură cu înmormîntarea ce vrea să i se facă, Caesar și-a arătat disprețul pentru o moarte atît de înceată și și-a exprimat dorința pentru una care l-ar fi răpus pe neașteptate. În ajunul morții sale, discutîndu-se la masa lui Marcus Lepidus ce fel de moarte ar fi mai ușoară, a spus că preferă una grabnică, fără veste[72].

Și, ca să mai dăm un exemplu din literatura latină, amintim că în *De bello Jugurthino*, Sulla ține într-o împrejurare dificilă în fața soldaților săi o cuvîntare de îndemn, pe care o găsim de asemenea în *Cyropedia*[73].

O contribuție importantă la răspîndirea *Cyropediei* a avut-o traducerea ei în limba italiană, traducere făcută de Iacobus Poggius Bracciolini Florentinus[74], ca și studiile amintite la începutul acestei prezentări.

O operă în limba italiană influențată de *Cyropedia* este lucrarea lui Niccolo Machiavelli (1469—1527), intitulată *La vita di Castruccio Castracani*, alcătuită în 1520, în care autorul descrie viața lui Castruccio, senior din Luca, unul din principalii șefi ai partidei Gibelinilor. Așadar, vedem că *Cyropedia*, datorită pe de o parte modului în care au fost împletite realitatea și faptele imaginare, iar pe de alta informațiilor variate pe care ni le oferă, n-a inspirat numai generali ca Scipio și Lucullus. Vom observa că cuceririle pline de aventuri ale regelui persan au dat naștere unei literaturi care a constituit în jurul lui Cyrus, personaj aproape legendar, o importantă tradiție literară și muzicală.

În Franța, *Cyropedia* a inspirat Madeleinei de Scudéry în exilul ei voluntar de la Marsilia, cînd îndeplinea oficiul de secretar al fratelui ei Georges de Scudéry, guvernor la Notre Dame de la Garde, romanul *Artamenes* sau *Le Grand Cyrus* în zece volume, care au apărut între

---

[72] Vezi C. Suetonius Tranquillus. *Viețile celor doisprezece caesari*, Editura Științifică, București, 1958, p. 47.

[73] Sallustius, *De bello Jugurthino*, 107, 1 și Xenofon, *op. cit.*, III, 3, 45.

[74] *Bibliotheca Graeca*, vol. III, nota de la p. 4.

1649 și 1653, roman care astăzi se citește cu greutate, dar care la vremea lui a fost lectura predilectă a societății prețioase care mișuna în saloane, în aristocratica *„chambre bleu"* de la Hôtel de Rambouillet sau în saloanele burgheze ale Madeleinei de Scudéry și ale doamnei Cornuel.

Le Grand Cyrus s-a bucurat de traduceri în spaniolă, italiană, germană și engleză, trezind un mare răsunet. Acțiunea romanului transpusă în antichitatea persană și greacă este, în fond, o oglindă a societății aristocratice a timpului pe care Madeleine de Scudéry a cunoscut-o la Hôtel de Rambouillet. Romanul este considerat un roman cu cheie. Sub numele de Cyrus se ascunde *„Le grand Condé"*, doamna de Rambouillet este Cléonine, Mandane este doamna de Longueville, iar Sapho este Madeleine de Scudéry. Acest roman avea să inspire lui Victor Cousin o istorie a societății franceze în secolul al XVII-lea[75].

La noi în țară *Cyropedia* nu s-a bucurat de nici o tălmăcire pînă acum, și nici de o prezentare în afară de aceea inclusă în cursul de istoria literaturii grecești clasice al regretatului profesor Aram Frenkian[76] și de unele scurte prezentări în manualele școlare dinaintea primului război mondial.

Din indicațiile aflate în cele două volume ale *Catalogului manuscriselor grecești* al Bibliotecii Academiei rezultă că în vremea Academiei Domnești din București, *Cyropedia* figura printre cărțile de școală. Așa, de pildă, în manuscrisul 893 găsim cartea I a *Cyropediei* copiată alături de cartea a III-a a lucrării *Anabasis*. Acest manuscris a aparținut ieromonahului Ghermanos Trapezuntios și, ulterior, lui Gr. Basarab Brîncoveanu. Aceeași carte I se află copiată în manuscrisul 373, alături de patru cărți din *Anabasis*. Manuscrisul 208 cuprinde, pe lîngă tra-

[75] Elena Vianu, *„Cours de littérature française*. Le dix-septième siècle, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962, pp. 84—85.

[76] Aram Frenkian, *op. cit.*, pp. 327—328.

duceri în greaca modernă din Isocrate, Platon, Demosthene și Thucydides, cuvîntarea lui Cyrus din *Cyropedia*, cartea a VIII-a.

Influența *Cyropediei* s-a manifestat însă nu numai în literatură, ci și în muzică.

Amintim în primul rînd melodrama *Cyrus recunoscut* a lui Pietro Metastasio (1698—1782), pusă în muzică și care aparține ultimei perioade de creație a autorului. În domeniul muzicii propriu-zise, menționăm apariția unei serii de opere intitulate *Cyrus*, dintre care ne oprim asupra cîtorva dintre ele: a lui Francesco Provenzale (1624—1704) reprezentată la Napoli în 1653, a lui Francesco Cavalli (1602—1676) reprezentată în 1655, a lui Attilio Ariosto (1666—1740) reprezentată la Londra în 1721 și apoi întreaga serie de opere intitulate *Cyrus recunoscut*, compuse după libretul lui Metastasio[77].

O operă intitulată *Cyrus la Babilon* a fost compusă de Gioachimo Rossini (1792—1868), ea fiind reprezentată la Ferrara în 1812. Una din melodiile acestei opere a fost reluată de Rossini în *Bărbierul din Sevilla*; este vorba de celebra cavatină *Ecco ridente in cielo!*

În încheierea acestei lucrări, am vrea să subliniem încă o dată că *Cyropedia* este o operă creată în anii de maturitate ai scriitorului, cînd punea în balanța judecății faptele oamenilor în preajma cărora a trăit. Din ea se desprinde scriitorul militant, cu atitudini progresiste în multe direcții, la curent cu producțiile tovarășilor săi de generație Platon, Isocrate, căutător de drumuri noi în problema veșnic arzîndă a găsirii unui mod de viață satisfăcător pentru colectivitate, realizînd tipul cetățeanului cu o nouă platformă etică.

*

Opera aceasta determinată de o reacție puternică în fața spectacolului oferit de Atena, măcinată de crunte

[77] *Dictionnaire des oeuvres de tous les temps et de tous les pays*, vol. I, 1958, p. 600.

contradicţii care nu puteau fi rezolvate, încearcă să arate necesitatea imperioasă a unei reforme morale, prin care autorul socotea posibilă remedierea răului. În această ipostază, Xenofon se arată un admirator al Spartei victorioase, al cărei succes îl explică prin disciplina ei de fier, prin sentimentul de solidaritate al cetăţenilor, prin autoritatea şi prestigiul legilor. Această admiraţie mergea paralel cu impresia de prestigiu exercitată de regii persani, datorită fastului curţii şi legendelor care circulau cu privire la educarea prinţilor şi a fiilor de nobili. Comparînd situaţia Atenei cu aceste două forţe, Xenofon ajunsese la convingerea că viitorul patriei sale nu consta în urmărirea himerică a unei supremaţii devenite imposibilă, ci mai degrabă în realizarea unei vieţi şi a unui climat moral asigurat de un monarh ideal, întruchipat în figura lui Cyrus.

CARTEA I

(1) M-am dus cîndva cu gîndul spre atîtea și atîtea cetăți cîrmuite democratic, dar care au fost spulberate din pricina unor oameni dornici de o altă organizare politică decît aceea pe care o aveau. Am reflectat, de asemenea, la nenumărate monarhii și oligarhii doborîte de puterea mulțimii[1].

Și tot așa m-a purtat gîndul către aceia care au încercat să conducă asemenea unor tirani și care au fost curînd dați la o parte de la putere. Alții, în schimb, deși au stăpînit numai un timp oarecare, stîrnesc admirația pentru înțelepciunea lor și pentru felul cum au fost ocrotiți de soartă[2].

Și tot cugetînd astfel, am ajuns la credința că chiar în cuprinsul acelor gospodării unde slujitorii sînt destul de numeroși și apoi și în acelea în care numărul lor este foarte mic, stăpînii nu sînt în stare să se facă ascultați, cu toate că în acestea din urmă slujitori sînt puțini la număr[3].

(2) Am mai observat că paznicii vitelor se fac ascultați de vite, ca de altfel și crescătorii de cai; așa-numiții păstori sînt pe drept cuvînt stăpînii animalelor a căror grijă o poartă. Prin urmare, mi s-a părut că toate aceste turme sînt mai dornice să dea ascultare paznicilor lor, decît oamenii conducătorilor. Vitele merg pe poteca pe care le călăuzește păstorul, pasc pe pășunile unde sînt duse, ferindu-se să calce în locurile unde nu le este îngăduit. În afară de aceasta, ele lasă pe stăpinii lor să se folosească de produsele lor după cum le este voia. Mai mult, eu n-am auzit nicicînd ca vreo turmă să se fi ridicat împotriva păstorului ei, nevoind să-i mai dea ascultare, sau să-l împiedice de a se mai folosi de produsele ei.

Dimpotrivă, dacă animalele se arată uneori răutăcioase, acest lucru se manifestă mai ales față de străini, nu față de paznicii care trăiesc de pe urma lor. Oamenii, în schimb, nu se ridică împotriva nimănui mai bucuroși decît împotriva acelora care țin cu orice preț să-i conducă. Gîndind astfel, am ajuns la convingerea că este mai lesne pentru un om să stăpînească vitele decît pe oameni[4].

(3) Dar aducîndu-mi aminte că Cyrus[5] a fost un persan care a știut să se facă ascultat de o mulțime de oameni, de nenumărate cetăți și noroade, am fost silit să-mi schimb părerea și să recunosc că nu este cu neputință și nici anevoie să stăpînești oamenii, mai ales cînd lucrul acesta îl faci cu înțelepciune. Se știe că lui Cyrus i s-au supus de bunăvoie popoare aflate la depărtare de mai multe zile de drum, iar unele chiar de mai multe luni; unele dintre ele nu-l văzuseră niciodată, iar altele știau bine că nu aveau să dea nicicînd ochii cu el. Cu toate acestea, ele s-au arătat dornice să stea sub oblăduirea lui.

(4) Într-adevăr, Cyrus a întrecut cu mult pe toți regii, fie că aceștia au ajuns la domnie moștenind tronul după datină, fie că l-au cucerit ei înșiși. Regele sciților, de pildă, n-a putut să-și întindă stăpînirea[6] asupra niciunui alt popor, cu toate că avea un mare număr de supuși, așa că s-a mulțumit să-și păstreze hotarele sale; și tot așa, regele Traciei s-a mărginit să domnească numai peste traci; iar regele Iliriei numai peste iliri[7]. Și mai sînt și alte popoare la care lucrurile se petrec la fel. Cît privește popoarele care locuiesc în Europa, se zice că sînt și astăzi de sine stătătoare, fără să depindă unele de altele.

Cyrus, care găsise neamurile din Asia de asemenea neatîrnate, a pornit cu război împotriva lor, cu o armată de perși neînsemnată ca număr[8] și, cu ajutorul mezilor[9] și hircanienilor[10] care l-au urmat de bunăvoie, a supus pe sirieni[11], pe asirieni[12], arabi[13], capadocieni[14], pe locuitorii celor două Frigii[15], pe lidieni[16], carieni[17], fenicieni[18] și babilonieni[19]; el a mai adus sub ascultarea lui pe

bactrieni[20], indieni[21], cilicieni[22], pe saci[23], paflagonieni[24], magadizi[25] și o mulțime de alte neamuri ale căror nume nici nu le mai știm. (5) El i-a supus, de asemenea, pe grecii din Asia[26] și, coborînd spre mare, a pus stăpînire pe ciprioți[27] și pe egipteni[28]. Aceste neamuri pe care le-a subjugat nu vorbeau limba lui și nici nu se înțelegeau între ele, dar cu toate acestea, el și-a impus stăpînirea peste o mare întindere de pămînt, datorită fricii pe care le-a insuflat-o, făcîndu-i pe toți să se teamă așa de tare, încît nimeni n-a mai încercat să se ridice împotriva lui, ba, dimpotrivă, toți s-au arătat dornici să fie mereu conduși de el, așa cum credea de cuviință. Atît de multe la număr au fost ținuturile supuse de el, încît din orice capăt al împărăției ai fi pornit, era lucru anevoios să le străbați pe toate, fie că te-ai fi îndreptat spre răsărit, ori spre apus, spre miazănoapte sau miazăzi. (6) Deoarece l-am socotit vrednic de admirație, ne-am întrebat care i-a fost obîrșia, cum i-a fost firea și ce educație a primit, astfel încît să se deosebească într-atît de ceilalți în arta de a stăpîni oamenii.

Vom încerca deci să povestim tot ce am aflat sau ni se pare că am observat vrednic de luare aminte cu privire la el.

CAPITOLUL 2

(1) Se spune că Cyrus a avut de tată pe Cambyses și că acest Cambyses se trăgea din neamul lui Perseu[29], iar perseizii, la rîndul lor, și-ar trage numele de la Perseu[30]. Mama lui se numea Mandane[31], și era fiica lui Astyages, care a fost rege al mezilor. Se mai spune, și barbarii pomenesc și astăzi în povestiri și cîntece[32], că Cyrus era minunat de frumos la chip, foarte bun la suflet și dornic ca nimeni altul să cunoască cît mai multe lucruri; totodată, se arăta plin de zel spre a îndeplini orice muncă și a face față oricărei primejdii, și aceasta

din dorința de a se ști lăudat. Așa s-a păstrat amintirea despre chipul și firea lui.

(2) Cyrus a fost crescut potrivit obiceiurilor persane, care par să țină seamă îndeosebi de binele public, preocupare pe care celelalte neamuri nu au arătat-o pînă acum[33]. Cele mai multe dintre ele lasă fiecărui om libertatea să-și crească copiii cum socoate că e bine. Copiii, o dată ajunși la vîrsta adolescenței, trăiesc după placul lor. Legile lor le poruncesc să nu fure, să nu jefuiască, să nu pătrundă cu silnicie în casa cuiva sau să lovească pe careva pe nedrept; de asemenea, să nu săvîrșească adultere, să fie supuși față de conducători și alte lucruri asemănătoare acestora. Și dacă vreunul se abate de la respectarea acestor porunci, este pedepsit. (3) Legile persane dimpotrivă veghează ca de la bun început cetățenii să fie feriți de a săvîrși vreo faptă rea sau rușinoasă, prin măsurile pe care le prevăd.

Perșii au o piață publică pe care o numesc „Piața Libertății", unde, pe lîngă palat, se află și alte edificii publice[34]. Negustorii sînt așezați cu mărfurile lor mai în afară, pentru ca strigătele și grosolăniile lor să nu tulbure preocupările alese ale celor ce se instruiesc. Această piață, în jurul căreia se află edificiile publice, este împărțită în patru: (4) o parte este destinată copiilor, alta efebilor, o alta bărbaților maturi, iar cea din urmă oamenilor care au trecut de vîrsta de a purta armele. Legea statornicește ca cei care fac parte din aceste grupe să se înfățișeze în fiecare zi la locurile ce le sînt destinate, precum urmează: copiii și bărbații maturi cînd se crapă de ziuă, bătrînii cînd găsesc ei de cuviință, în afară de zilele cînd sînt chemați anume. Cît privește pe efebi, ei se culcă înarmați cu armele ușoare, în preajma clădirilor publice, afară de cei căsătoriți; pe aceștia legea nu-i silește să vină decît dacă primesc vreo înștiințare dinainte. Totuși, nu se bucură de un nume prea bun cel ce lipsește des. (5) Asupra fiecăreia din categoriile amintite veghează doisprezece bărbați, potrivit celor douăsprezece triburi în care este împărțit

neamul perșilor. Grija copiilor cade pe seama unor bărbați aleși din rîndul acelora care dau dovadă că sînt în stare să le dea o îndrumare cît mai bună, în timp ce grija efebilor perșii o încredințează bărbaților care se dovedesc capabili să le dea cea mai desăvîrșită educație. Grija oamenilor maturi este lăsată pe seama acelora care pot să-i facă să aducă la îndeplinire cît mai bine atît hotărîrile luate, cît și poruncile date de către conducătorii treburilor publice. Oamenii mai în vîrstă sînt supravegheați de unii dintre ei, care veghează ca și ei să-și îndeplinească îndatoririle.

Voi începe prin a arăta ce îndatoriri au fost statornicite pentru fiecare vîrstă, spre a se vedea și mai bine ce măsuri iau perșii pentru a pregăti cetățeni cît mai desăvîrșiți.

(6) Cît privește învățătura, în timp ce noi spunem că la școală se învață carte, perșii zic că la școală copiii învață să respecte dreptatea. Educatorii lor își întrebuințează cea mai mare parte a zilei judecînd neînțelegerile ivite, căci printre copii, ca și printre adulți, se întîmplă tot felul de furturi, înșelăciuni, brutalități, pîrîciuni și multe alte pricini, cum este și firesc să se petreacă. (7) Cei aflați vinovați de vreuna din greșelile acestea își primesc pedeapsa; la fel sînt pedepsiți și cei care sînt dovediți că au adus învinuiri nedrepte colegilor lor. Și tot astfel este pedepsită nerecunoștința, datorită căreia se naște cel mai adesea între oameni ura neîmpăcată, pe care nici judecata n-o poate stîrpi. Dacă se dovedește că un copil s-a arătat nerecunoscător față de cel ce i-a făcut vreun bine, deși s-ar fi putut manifesta astfel, este pedepsit cu asprime. Perșii au credința că nerecunoscătorii nu sînt vrednici să cinstească nici pe zei, nici pe părinți și nici patria sau pe prietenii lor. De asemenea, ei socotesc că la fel ca omul nerecunoscător este și cel care nu se rușinează de nimic, păcatul acesta fiind, după cît se pare, pricina tuturor viciilor.

(8) Copiii perșilor învață să fie cumpătați și la acest lucru contribuie faptul că văd în fiece zi și pe cei mai

mari ducîndu-și viața în cumpătare. De asemenea, la perși copiii se deprind să dea ascultare conducătorilor; și la aceasta îi ajută faptul că văd și pe cei mari supunîndu-se[35]. Ei mai învață să-și stăpînească foamea și setea, urmînd pilda celor mai în vîrstă, care nu se duc să mănînce înainte ca supraveghetorii să le fi îngăduit acest lucru. În felul acesta copiii se deprind cu hrana pe care o primesc, nu în sînul familiei, ci de la educatorii lor și numai cu încuviințarea acestora. Fiecare copil își aduce de acasă pîine, fiertură de untișor[36] și o cană cu care să ia apă din rîu, dacă i se face sete. Pe lîngă acestea, copiii mai învață să mînuiască arcul și sulița. Ei practică aceste exerciții începînd din anii copilăriei și pînă la vîrsta de șaisprezece sau șaptesprezece ani. Trecînd apoi în rîndurile efebilor[37], își duc traiul astfel:

(9) După ce au ieșit din rîndul copiilor, timp de zece ani ei stau de strajă nopți de-a rîndul — așa cum am avut prilejul să o spunem mai înainte — în jurul edificiilor publice, pe de o parte pentru a asigura paza cetății, iar pe de alta, pentru a se deprinde să fie cumpătați, întrucît există credința că tocmai aceasta este vîrsta cînd copiii au nevoie de mai multă supraveghere. În timpul zilei, efebii stau la dispoziția conducătorilor pentru diferite servicii de folos obștesc, dar cînd împrejurările cer, ei rămîn cu toții în preajma edificiilor publice. Dacă însă regele pornește la vînătoare — lucru care se întîmplă destul de des, în cursul unei luni — el este însoțit de o jumătate din această gardă. Tinerii care pornesc la vînătoare trebuie să aibă cu ei un arc, o tolbă cu săgeți, un cuțit cu teacă sau o bardă, un scut și două sulițe, pentru ca atunci cînd aruncă o suliță, s-o aibă pe cealaltă la îndemînă.

(10) Perșii consideră vînătoarea drept o preocupare cetățenească, a cărei răspundere o poartă chiar regele, întocmai ca la război. Ia parte el însuși la vînătoare și veghează asupra celorlalți, din convingerea că vînătoarea este mijlocul cel mai eficace de pregătire pentru război. Într-adevăr, efebii se obișnuiesc să se scoale de dimi-

neață, să rabde de frig, să îndure căldura, să reziste la drum și la alergătură; de asemenea, ei se mai deprind să arunce cu sulița sau cu lancea în animalele sălbatice, de oriunde s-ar ivi ele. Deseori este pus la încercare și curajul lor: atunci cînd vreo fiară le iese în cale și se apără cu îndîrjire, ei caută s-o răpună sau să se apere, dacă aceasta ar ataca. De altfel, este greu să faci o deosebire între ceea ce se petrece la vînătoare sau la război.

(11) Cînd acești efebi pornesc la vînătoare, își iau la ei aceeași hrană ca și ceilalți copii, cu deosebirea că ea este în cantitate mai mare. În timpul cît se vînează ei nu mănîncă. Dacă însă bogăția vînatului impune să rămînă mai mult timp la vînătoare sau dacă ei înșiși simt această satisfacție, vînătoarea se prelungește. Atunci fiecare se ospătează cu ce a adus pentru masa de prînz și vînătoarea continuă pînă a doua zi la cină; cele două zile sînt socotite drept una singură, deoarece nu mănîncă decît o dată. În felul acesta efebii se deprind să rabde, ca să poată proceda la fel și la război dacă împrejurările impun acest lucru. Atunci cînd vînatul este bogat, ei folosesc carnea pentru masă, iar dacă nu, se mulțumesc numai cu fiertura de untișor. Și dacă cineva socoate că nu este plăcut să mănînce numai pîine și fiertură de untișor și să bea numai apă, atunci să se gîndească cu cîtă poftă mănînci pîinea de orz sau de grîu cînd ești flămînd și cu cîtă plăcere sorbi apa cînd ești însetat.

(12) În acest timp, gărzile de efebi care au rămas în oraș își petrec vremea luîndu-se la întrebare în exercițiile pe care le-au învățat din copilărie, adică trag cu arcul sau aruncă sulița, veghind ca aceste exerciții să se desfășoare într-un spirit de emulație. Cîteodată, aceste concursuri au loc în public și atunci se împart premii. Grupul care cuprinde numărul cel mai mare de tineri îndemînatici, curajoși și ascultători, împreună cu îndrumătorul lor, cît și cu cei care i-au călăuzit cînd erau copii, este cinstit cu laude și cu onoruri de către cetățeni. Parte din acești tineri sînt folosiți de autorități,

fie ca să facă pe undeva de strajă sau să urmărească pe hoţi şi pe răufăcători, fie că li se încredinţează altă sarcină, unde este nevoie de isteţime şi forţă. (13) Ei îşi duc viaţa astfel timp de zece ani. După aceea păşesc în rîndul oamenilor maturi, în mijlocul cărora trăiesc apoi douăzeci şi cinci de ani în chipul următor:

la fel cu efebii, ei sînt obligaţi să fie totdeauna gata să execute orice lucru de folos obştesc, de vreme ce statul are nevoie de bărbaţi chibzuiţi şi destoinici. Dacă este vorba de război, cei care şi-au însuşit această pregătire nu poartă nici arc, nici suliţă, ci numai arme cu care se luptă de aproape: o platoşă în jurul pieptului, o sabie sau un cuţit în mîna dreaptă şi un scut de răchită pe braţul stîng, asemănător acelora care se văd pe picturile care îi înfăţişează pe perşi[38]. Toţi cei care conduc treburile cetăţii sînt aleşi dintre ei, în afară de educatorii copiilor. La capătul celor douăzeci şi cinci de ani, au împlinit cincizeci de ani sau poate chiar mai mult. (14) Ei trec atunci în categoria aşa-zişilor oameni vîrstnici, aşa cum sînt, de altfel, în realitate. Aceştia nu mai iau parte la război în afara hotarelor, ci rămîn în oraş, unde se îngrijesc fie de treburile publice, fie de cele private. Ei sînt aceia care dau sentinţele de condamnare la moarte şi tot lor le revine sarcina de a alege pe orice conducător. Dacă vreun efeb sau un om matur a săvîrşit vreo faptă în afara legii, supraveghetorii lui, sau oricare altul, au datoria să-l denunţe; şi după ce faptul a fost adeverit de cei „bătrîni“, cel vinovat este îndepărtat din mijlocul lor şi trăieşte înlăturat tot restul vieţii şi decăzut din drepturile cetăţeneşti.

(15) Pentru a ne da mai bine seama despre modul de organizare a statului persan, mă voi întoarce ceva mai în urmă, ca să adaug cîteva scurte deslușiri la cele ce-am spus mai înainte.

Se spune că numărul perşilor se ridică la aproape o sută douăzeci de mii, fiecare dintre ei avînd aceleaşi drepturi şi îndatoriri. Toţi perşii au dreptul să-şi trimită copiii la şcolile publice, unde învaţă să fie drepţi. Acest

lucru și-l pot îngădui însă numai aceia dintre perși care au cu ce să-i întrețină, și care nu obligă copiii să depună vreo altă muncă, în timp ce alții, care nu au această posibilitate, nu-i pot trimite. Copiii care au învățat în școlile publice pot trece în clasa efebilor, în timp ce celorlalți acest lucru nu le este îngăduit. Efebii care și-au desăvîrșit educația și care și-au îndeplinit toate celelalte obligații publice pot fi trecuți în clasa oamenilor maturi, avînd dreptul la funcții și onoruri; cei care însă nu și-au făcut stagiul în clasa efebilor nu pot trece în clasa oamenilor maturi. La rîndul lor, cel din clasa oamenilor maturi care și-au îndeplinit toate îndatoririle, fără să se fi făcut vinovați de ceva, pot fi primiți în clasa oamenilor bătrîni. Această clasă este formată din oameni care au trecut prin toate treptele virtuții. Respectînd această organizare cetățenească, perșii socot că pot ajunge la cele mai bune rezultate.

(16) Se mai păstrează și astăzi unele mărturii care ne arată cît de cumpătat era regimul de viață al perșilor și cu cîtă grijă căutau să mențină acest regim prin exerciții fizice. Perșii socot și astăzi drept o necuviință să scuipi pe jos, să arăți că ai avea gaze în stomac, să-ți sufli nasul sau să te îndrepți în văzul tuturor într-un anumit loc, ca să urinezi fie pentru altceva asemănător. Ei n-ar fi fost în stare să se dezbare de aceste apucături dacă nu s-ar fi deprins cu o viață sobră și dacă nu s-ar fi îndeletnicit cu exercițiile fizice care consumă secrețiile, eliminîndu-le într-altfel. Acestea sînt lucrurile pe care le am de spus cu privire la perși în general.

Cît privește subiectul propriu-zis al lucrării, voi vorbi despre înfăptuirile lui Cyrus, începînd cu anii copilăriei.

CAPITOLUL 3

(1) Cyrus a fost crescut pînă la vîrsta de doisprezece ani și mai bine după obiceiurile perșilor. El se deosebea de toți cei deopotrivă cu el atît prin ușurința cu care

putea să prindă ceea ce avea de învățat, cît și prin îndemînarea și energia de care da dovadă în tot ceea ce făcea. Cyrus împlinise această vîrstă cînd Astyages[39] o invită la el pe fiica sa, Mandane, împreună cu fiul ei Cyrus, pe care dorea să-l vadă, deoarece auzise vorbindu-se despre frumusețea[40] și însușirile lui alese. Mandane porni deci la curtea tatălui ei însoțită de Cyrus. (2) Îndată ce ajunse, deoarece știa că Astyages era tatăl mamei sale și cum era din fire iubitor, îl îmbrățișă cu multă căldură, ca și cum ar fi trăit acolo de cine știe cîtă vreme și i-ar fi fost de mult prieten. Cyrus văzîndu-l pe Astyages plin de podoabe, cu ochii făcuți[41], cu fața vopsită, cu perucă[42], cum era datina la mezi[43], căci toate acestea sînt obiceiuri ale mezilor — ca, de altfel, și tunicile de purpură[44], mantiile[45], colierele[46] împrejurul gîtului și brățările la mîini[47], pe cîtă vreme în Persia propriu-zisă și astăzi îmbrăcămintea este mai puțin impunătoare și hrana mai simplă[48] — văzînd cum spun pe bunicul său atît de gătit, îl privi și spuse: „Mamă, cît e de frumos bunicul!"

Atunci Mandane îl întrebă care i se pare mai frumos, tatăl sau bunicul lui. Cyrus răspunse: „Tatăl meu este cel mai frumos dintre perși, pe cînd bunicul este cel mai falnic dintre mezii pe care i-am întîlnit în drum sau aici la curte[49]".

(3) Astyages, după ce-l îmbrățișă, îi dădu în dar un costum frumos[50], gătindu-l cu brățări și coliere și, ori de cîte ori ieșea la plimbare, îl lua cu el călare pe un cal cu frîul de aur, la fel ca și calul pe care îl încăleca el. Haina pe care o primise îi făcea plăcere lui Cyrus, ca și oricărui alt copil căruia îi plac gătelile și onorurile. Bucuria lui însă fu și mai mare cînd începu să învețe să încalece. În Persia, de fapt, datorită terenului muntos, caii cresc anevoie, tot atît de anevoioasă fiind și folosirea lor[51]. De altfel, arareori vezi acolo cai.

(4) Astyages, aflîndu-se într-o zi la masă cu fiica lui și cu Cyrus și voind ca acesta să se ospăteze din plin

pentru a nu-i fi dor de traiul de acasă, porunci să-i fie aduse la masă tot felul de gustări, de sosuri și de bucate.

— Bunicule, îi spuse Cyrus, mare bătaie de cap îți dă masa dacă te vezi nevoit să întinzi mîna spre atîtea tăvi ca să guști toate aceste bucate!

(5) — Cum ... bucatele acestea, spuse Astyages, nu sînt mai gustoase decît acelea pregătite de perși?

— Nu, bunicule, la noi calea e mult mai simplă și mai puțin anevoioasă pentru a ne potoli foamea, răspunse Cyrus. Noi ne mulțumim cu pîine și carne[52], în timp ce voi, care urmăriți același scop, rătăciți prin tot felul de drumuri întortocheate reușind cu greu să ajungeți acolo unde noi am ajuns de mult.

— Bine, dragul meu, spuse Astyages, dar nouă ne face plăcere să rătăcim astfel; tu gustă însă și vei vedea cît de bune sînt bucatele noastre.

— Totuși, eu văd, bunicule, că aceste mîncăruri îți provoacă și ție neajunsuri.

— După ce vezi tu acest lucru? îl întrebă Astyages.

— Am văzut că atunci cînd ai pus mîna pe pîine nu te-ai șters pe mîini[53], în timp ce atunci cînd ai atins bucatele te-ai șters imediat cu un șervet, de parcă nu ți-ar fi plăcut să le vezi unse.

(6) — Chiar dacă ar fi așa, dragul meu, răspunse Astyages, mănîncă cel puțin carne, căci vreau să te reîntorci acasă voinic.

În timp ce spunea aceste lucruri, Astyages porunci să i se aducă cîteva tăvi cu carne de vînat și alte soiuri de bucate. Cînd văzu atîtea tăvi, Cyrus întrebă: „Îmi dai voie, bunicule, să fac ce vreau eu cu toate bucățile acestea de carne?" — „Pe Zeus[54], fiul meu, ți le dau!" (7) Atunci Cyrus luă carnea bucată cu bucată și o împărți slujitorilor bunicului său, adresîndu-se fiecăruia dintre ei astfel: Asta ți-o dau ție pentru că arăți multă sîrguință în a mă învăța să încalec; asta ție pentru că mi-ai dat o suliță[55] pe care o am și acum; asta e pentru tine pentru că îngrijești bine pe bunicul meu; asta ție pentru respectul pe care-l porți mamei mele; și tot așa

pînă ce împărţi toate bucăţile de carne pe care le primise.

(8) — Bine, întrebă Astyages, dar lui Sacas[56], paharnicul meu, care se bucură de mare preţuire din partea mea, nu-i dai nimic?

Acesta era un bărbat chipeş, care avea însărcinarea să introducă la Astyages pe cei care voiau să vorbească cu el şi să împiedice pe acei cărora, după părerea lui, nu avea motiv să le îngăduie să intre.

Cyrus, ca orice copil care nu se sfia să spună adevărul, întrebă numaidecît: „Dar lui, bunicule, de ce-i arăţi atîta cinste?" — Tu nu vezi, răspunse Astyages glumind, cu cîtă îndemînare şi pricepere serveşte băutura? De fapt, paharnicii regelui de pe aceste meleaguri îşi îndeplinesc serviciul cu deosebită grijă; ei toarnă băutura cu îndemînare, prinzînd cupa cu trei degete[57] atunci cînd o oferă cuiva, astfel încît acesta să o poată apuca cu toată uşurinţa.

(9) —Porunceşte lui Sacas, bunicule, spuse Cyrus, să-mi dea mie cupa şi mă voi sili să-ţi torn eu de băut cu aceeaşi îndemînare, spre a mă bucura şi eu de laudele tale.

Astyages porunci să îi dea cupa. Cyrus o luă, o clăti cu grijă, aşa cum văzuse că făcea şi Sacas, apoi, cu un aer serios şi impunător o oferi regelui, în hazul lui Astyages şi al mamei sale; după aceea, izbucnind în rîs, sări de gîtul bunicului său, îl sărută şi zise: „Sacas, s-a sfîrşit cu tine! Îţi voi lua meseria; voi fi un paharnic mai priceput decît tine, mai ales că eu nu voi bea vin!"

Cînd paharnicul regelui aduce cupa cu vin, toarnă din ea un strop în palma stîngă şi îl soarbe, pentru ca dacă ar fi pus otravă în el, necredinţa lui să nu-i folosească la nimic. (10) În acest timp Astyages întrebă glumind: „Cyrus, dacă vrei să-l imiţi pe Sacas, de ce n-ai gustat vinul?" „Pentru că, pe Zeus, răspunse el, m-am temut să nu fi pus otravă în vas. Căci la petrecerea pe care ai făcut-o cu prietenii, în cinstea zilei tale de naştere[58], am băgat bine de seamă că Sacas v-a turnat otravă."

— „Cum ai observat acest lucru, dragul meu?“ — „Pentru că, pe Zeus, v-am văzut ameţiţi şi abia vă ţineaţi pe picioare. Mai întîi, voi făceaţi ceea ce nu ne îngăduiţi nouă copiilor să facem: ori strigaţi toţi deoadată încît nu vă puteaţi înţelege între voi, ori cîntaţi aşa de caraghios; şi deşi nu-i auzeaţi pe cei care cîntau, eraţi în stare să juraţi că erau minunate cîntecele lor ... Fiecare dintre voi se lăuda cu forţa lui. După aceea, ori de cîte ori vă ridicaţi să dansaţi, nu numai că nu dansaţi după tact, dar nu eraţi în stare nici măcar să vă ţineţi pe picioare. Uitaseţi de toate; tu, că eşti rege, iar ei, că le eşti stăpîn. Atunci am înţeles pentru prima dată ce înseamnă libertatea de a vorbi[59], adică tocmai aceea ce făceaţi voi acolo; în orice caz, nici o clipă nu vă tăcea gura.“

(11) — Bine, dragul meu, îl întrebă Astyages, dar tatăl tău nu ameţeşte niciodată cînd bea?

— Zău că nu, răspunse el.

— Bine, dar atunci cum face?

— Tot ce face este că nu mai bea deşi îi este sete şi aceasta-i toată paguba. Adevărul este, cred, bunicule, că el nu are nici un Sacas care să-i toarne să bea.

La rîndul ei, mama îl întrebă: „Dar de ce, dragul meu, eşti aşa de pornit împotriva lui Sacas?“ — „Pentru că, pe Zeus, nu pot să-l sufăr, răspunse Cyrus, deoarece atunci cînd dau fuga să-l văd pe bunic, acest nelegiuit mă opreşte. De aceea, te rog, bunicule, lasă-mă să-i poruncesc eu numai trei zile.“ — „Şi cum ai să-i porunceşti?“ spuse Astyages. „Mă voi aşeza ca şi el la intrare şi cînd va voi să intre la masă, îi voi spune că nu poate mînca încă, deoarece regele este ocupat cu audienţele, iar cînd se va aşeza la masă, îi voi spune că regele este în baie; şi cînd îl va prididi foamea, îl voi înştiinţa că regele se găseşte în încăperile femeilor. Într-un cuvînt, îl voi face să turbeze aşa cum mă face şi el pe mine să turbez de mînie ori de cîte ori vreau să vin la tine.“

(12) În felul acesta Cyrus îi înveselea cîtă vreme stăteau la masă. În timpul zilei, cînd vedea că regele sau fratele mamei[60] sale avea nevoie de ceva, el era cel din-

tîi care căuta să-i servească, căci simțea o plăcere deosebită să le facă pe plac ori de cîte ori putea.

(13) Cînd Mandane[61] începu pregătirile ca să se reîntoarcă la soțul ei, Astyages o rugă să-l mai lase pe Cyrus la el. Mandane răspunse tatălui ei că ar fi fericită să-i poată îndeplini dorința, însă socotește că este un lucru greu să-l lase pe copil acolo fără (14) voia lui. Astyages îi spuse atunci lui Cyrus: „Dragul meu, dacă vei rămîne aici, în primul rînd Sacas nu va mai avea dreptul să te împiedice de a intra la mine și, ori cînd vei voi să mă vezi, tu vei fi acela care vei hotărî. Cu cît vei veni mai des să mă vezi, cu atît îmi vei face mai mare plăcere. Pe lîngă aceasta, îți voi pune la dispoziție în afară de caii mei și alți cai, după dorința ta, iar atunci cînd vei pleca, vei lua cu tine caii care-ți plac. În ceea ce privește masa, pentru ca aceasta să fie moderată, vei proceda cum crezi tu că e mai bine. De asemenea, îți dăruiesc toate animalele sălbatice care sînt acum în parc[62], și voi căuta să mai strîng și altele, iar cînd vei învăța să încaleci, le vei putea vîna, doborîndu-le cu sulița sau cu săgeata, așa cum fac oamenii mari. Îți voi găsi prieteni de joacă și orice dorință vei avea, ți-o voi îndeplini".

(15) După ce Astyages spuse acestea, Mandane îl întrebă pe Cyrus dacă vrea să rămînă la bunicul lui sau să plece. El nu stătu la gînduri și răspunse numaidecît că dorește să rămînă. De ce? întrebă din nou mama sa. — „Pentru că la noi, spuse el, eu sînt socotit ca cel mai dibaci dintre prietenii mei la aruncarea cu sulița și la trasul cu arcul, în timp ce aici văd că la călărie sînt mai slab decît cei de vîrsta mea; și să știi, mamă, că acest lucru îmi produce o mare mîhnire. Dacă rămîn aici și învăț să încalec, cred că atunci cînd mă voi reîntoarce în Persia voi întrece cu ușurință pe toți aceia de la noi care sînt cei mai pricepuți în exercițiile pe jos. Iar cînd voi veni din nou în Media, mă voi strădui, ca îndată ce voi ajunge printre cei mai buni călăreți, să-i fiu de folos bunicului la război." — (16) „Bine, dra-

gul meu, întrebă mama sa, dar lecțiile despre cunoașterea dreptății cum le vei învăța aici, dacă învățătorii tăi sînt acolo?“ „Da, mamă, răspunse Cyrus, dar eu știu în cele mai mici amănunte ce înseamnă dreptatea.“ „Cine ți-a spus aceasta?“ zise Mandane. — „Mi-am dat seama de acest lucru din faptul că pedagogul meu, văzînd că știu cu de-amănuntul principiile dreptății, m-a numit judecătorul colegilor mei. Totuși, mărturisi el, într-o anumită pricină, pentru că nu am judecat bine, am fost bătut. (17) Iată cum s-a întîmplat: un băiat mai înalt, îmbrăcat cu o haină mai scurtă, dezbrăcase pe unul mai mic, care avea însă o haină mai lungă; îi dădu haina lui, iar el o îmbrăcă pe a celuilalt. Judecînd plîngerea, eu socotii că era nimerit și pentru unul și pentru celălalt să rămînă fiecare cu haina care i se potrivea mai bine. Pentru acest lucru pedagogul mă pedepsi[63], spunîndu-mi că dacă era cazul să cădem la învoială, aș fi putut judeca așa cum am făcut; dar aici era vorba să se cerceteze a cui era haina: a celui care o luase cu de-a sila, sau a celui care cumva o cumpărase ori a celui care și-o făcuse pentru el. La urmă ne spuse că numai acel lucru este socotit drept, care se face potrivit legilor, și că orice faptă care se abate de la lege este judecată drept o violență. În felul acesta voia el să arate că un judecător, în hotărîrile sale, nu are altă cale de urmat decît legea. Așa că, mamă, îmi dau destul de bine seama care sînt principiile dreptății. De altfel, adăugă el, dacă voi mai avea nevoie de unele învățături, bunicul este aici și mi le va da el.“

(18) „Dar, răspunse mama, oamenii de pe aceste meleaguri nu judecă lucrurile la fel cu cei din Persia. Bunicul, de fapt, s-a făcut singur stăpîn peste întreaga Medie, pe cînd în Persia, principiul dreptății constă în egalitatea de drepturi[64]. Însuși tatăl tău este cel dintîi care nu face decît ceea ce îi îngăduie legea și nu primește mai mult decît ceea ce îi atribuie statul. La fel și puterea lui nu este fără margini, ci îngrădită de lege. Ia seama că ai putea fi biciuit dacă atunci cînd te vei

reîntoarce acasă [în Persia], în loc de principii monarhice vei veni cu principii despotice, care dau dreptul unui singur om să stăpînească totul[65], datorită îndrumărilor pe care le vei primi de la bunicul tău." — „Da, mamă, răspunse Cyrus, dar tatăl tău este omul cel mai potrivit de la care să pot învăța că este mai bine să ai mai puțin decît prea mult. Tu nu ai observat, adăugă el, cum i-a obișnuit pe mezi să aibă mai puțin decît el? Să fii încredințată că atunci cînd tatăl tău mă va trimite acasă, nu mă va fi învățat nici pe mine și nici pe nimeni altul să dorim să avem mai mult decît ceilalți."

CAPITOLUL 4

(1) Cyrus mai spuse și alte multe lucruri de felul acestora.

În sfîrșit, Mandane plecă, iar Cyrus rămase în Media, unde își continuă învățătura. Curînd el intră în rîndul celorlalți copii de vîrsta lui, căutînd să lege prietenii cu ei. De asemenea, el făcu în așa fel încît își apropie și pe părinții lor, mergînd pe la ei pe acasă, arătîndu-le că-i prețuia în așa măsură, încît, dacă părinții aveau ceva de cerut regelui, își îndemnau copiii să-l roage pe Cyrus să vorbească în numele lor. Pe de altă parte, Cyrus, din bunătate și oarecum din orgoliu, nu se gîndea la altceva decît să le îndeplinească dorințele. (2) La rîndul său, Astyages nu se îndura să i se împotrivească lui Cyrus, oricare i-ar fi fost rugămintea, numai spre a-i face plăcere. Mai ales că atunci cînd Astyages căzu la pat, nepotul său nu-l părăsi nici o clipă și cum Cyrus se temea să nu-l piardă pe bunicul lui, nu se mai oprea din plîns. În timpul nopții, cînd Astyages avea nevoie de ceva, cel dintîi care observa acest lucru era Cyrus, care, mai iute ca ceilalți, sărea din pat înaintea tuturor pentru a-i pune la îndemînă ceea ce socotea el că-i făcea bine. Acest devotament îl copleșea pe Astyages.

(3) Poate că Cyrus era cam vorbăreț. Acest lucru se datora atît educației sale, pentru că pedagogul lui îi cerea totdeauna să dea socoteală de tot ceea ce făcea, iar cînd judeca certurile dintre camarazii lui, îi pretindea să adune mărturiile acestora, cît și curiozității sale iscoditoare, care-l îndemna să afle cu de-amănuntul orice îl interesa. Atunci cînd i se punea o întrebare, datorită spiritului său vioi, răspunsul nu întîrzia. Toate acestea îl făcuseră să fie nespus de vorbăreț. Cum însă la orice copil care se dezvoltă prea repede se observă un aer de naivitate care-i trădează vîrsta timpurie, tot așa și Cyrus prin vorbăria lui lăsa să se vadă un fel de simplitate și afecțiune, fără a apărea însă un increzut. De altfel, mai curînd doreai să-l auzi vorbind [decît să-l vezi că tace]. (4) Dar după ce se făcu mai mare și atinse vîrsta pubertății, dintr-o dată deveni mai cumpănit la vorbă și mai potolit. Cînd se afla în fața unor persoane mai în vîrstă decît el, devenea atît de sfios că se roșea. Nu mai era nici așa de repezit cum sînt cățeii mici care se reped să apuce de picior pe orice om pe care-l întîlnesc. Devenind acum mai liniștit, el se arăta foarte prietenos față de camarazii lui.

Cu prilejul exercițiilor la care tinerii de vîrsta lui se luau adesea la întrecere, Cyrus nu căuta să-i provoace la acelea la care se pricepea mai bine, ci pornea cu încredere și la acelea la care se simțea mai slab, propunîndu-și totuși să iasă învingător; și, într-adevăr, el era cel dintîi care se arunca pe cal, fiind în stare să lupte călare cu arcul sau cu sulița, cu toate că nu era destul de stăpîn pe cal; totodată, era primul care făcea haz de el însuși, atunci cînd era învins. (5) Dar insuccesele sale nu-l făceau să-i displacă exercițiile care i-ar fi atras înfrîngerea, ci, dimpotrivă, încerca cu încăpățînare să izbutească data următoare, astfel că, după puțin timp, ajunse să-și egaleze colegii la călărie, iar după cîtăva vreme, datorită voinței lui îi și întrecu. În scurtă vreme Cyrus ucise toate fiarele sălbatice din parc, căci după ce le fugărea, le lovea și le omora, așa încît Astya-

ges nu mai izbuti să le înlocuiască. Cînd Cyrus înțelese că, cu toată bunăvoința, bunicul său nu reușea să-i aducă alte animale vii, îi spuse: „Bunicule, de ce te frămînți atît căutîndu-mi alte animale? Îngăduie-mi mai bine să merg la vînătoare cu unchiul meu[66]. În felul acesta mi se va părea că toate animalele pe care le voi întîlni acolo sînt crescute înadins pentru a fi vînate de mine. (6) Cyrus, deși dorea cu tot dinadinsul să meargă la vînătoare, totuși nu îndrăznea să stăruie ca pe vremea cînd era copil, ba chiar arăta oarecare sfială ori de cîte ori îl vizita pe bunic. Odinioară el îi adusese învinuiri lui Sacas că-l împiedicase să intre la bunicul lui; acum însă devenise un Sacas față de el însuși, deoarece nu mai încerca să intre decît atunci cînd își dădea seama că acest lucru este cu putință, stăruind pe lîngă Sacas[67] să-l anunțe dacă putea sau nu să intre. Sacas, ca și toți ceilalți, avea acum o deosebită afecțiune pentru el.

(7) Astyages, auzind că Cyrus dorește atît de mult să meargă la vînătoare, îl lăsă să plece împreună cu unchiul său, dîndu-i ca însoțitori oameni călări mai încercați, care să-l facă să ocolească locurile primejdioase și să-l ferească de atacul fiarelor sălbatice. Cyrus întrebă pe cel care îl însoțeau, care erau animalele de care nu trebuia să se apropie și care erau acelea pe care putea să le urmărească fără teamă. Aceștia îi spuseră că mulți vînători își pierduseră viața pentru că se apropiaseră prea mult de urși, de lei, de mistreți și pantere, dar că cerbii, căprioarele, berbecii și măgarii sălbatici nu sînt primejdioși. Îi mai spuseră că trebuie să se ferească deopotrivă de locurile prăpăstioase, deoarece o mulțime de călăreți se rostogoliseră în prăpastie cu cai cu tot.

(8) Cyrus ascultă cu luare aminte aceste sfaturi, cînd deodată văzu un cerb alergînd. Cum îl văzu, uitînd de toate povețele, o luă la goană după animal, fără să vadă altceva decît drumul pe unde fugea cerbul. De odată calul lui sări peste nu obstacol și căzu în

genunchi, fiind cît pe-aci să-și răstoarne călărețul. Totuși Cyrus se ținu bine, deși cu oarecare greutate, și calul se ridică. Ajuns în cîmpie, aruncă sulița și doborî cerbul, un animal mare de toată frumusețea. Cyrus era în culmea fericirii, dar însoțitorii lui îl dojeniră și, arătîndu-i primejdia prin care trecuse, îl amenințară c-ăl vor spune regelui.

Cyrus descălecă și-i ascultă cu inima strînsă, nemișcat. Dar auzind un țipăt, se aruncă pe cal ca un apucat și, văzînd un mistreț care se îndrepta spre el, o luă la goană în calea lui, zvîrlind sulița cu atîta îndemînare, încît nimeri animalul drept în frunte, doborîndu-l pe loc. (9) Unchiul lui, văzînd la el atîta îndrăzneală, îl certă și el. Cyrus însă, cu toată mustrarea, îl rugă să-i îngăduie să ia animalele pe care le vînase, ca să le dea în dar bunicului, dar unchiul său îi răspunse: „Da, dar dacă va auzi că ai fugărit aceste animale sălbatice nu te va mustra numai pe tine, ci și pe mine, care ți-am îngăduit acest lucru". — „Să mă biciuiască dacă vrea, dar eu îi fac acest dar. Și tu, unchiule, să mă pedepsești cum vei voi, numai fă-mi această favoare." În cele din urmă, Cyaxares îi spuse: „Fă cum vrei, căci încă de pe acum te porți ca și cînd ai fi regele nostru".

(10) Cyrus luă vînatul și-l oferi bunicului său, spunîndu-i că l-a vînat anume pentru el. Sulițele pline de sînge nu i le arătă, însă le puse într-un loc, unde socotea el că bunicul său le va vedea. — „Dragul meu, îi spuse Astyages, primesc bucuros darul tău, nu duc însă lipsă de nici un soi de vînat ca tu să fii îndreptățit să-ți pui în primejdie viața." — „Ei bine, dacă tu nu ai ce face cu el, răspunse Cyrus, te rog, bunicule, dă-mi-l ca să-l împart camarazilor mei."

— Bine, dragul meu, răspunse Astyages, ia vînatul și împarte-l cui vrei și cum socoți.

(11) Cyrus luă vînatul cu el și-l împărți prietenilor lui, spunîndu-le: „Prieteni, cu ce lucruri de nimic ne ocupăm noi atunci cînd vînăm animalele din parc! Pentru mine acest lucru este ca și cum aș vîna niște ani-

male legate. Mai întîi, fiindcă ele stau înghesuite într-un spaţiu strîmt; sînt slabe, rîioase şi prăpădite. Cele care trăiesc la munte sau în poienile de la şes mi s-au părut însă nespus de frumoase, de mari şi de grase! Cerbii săltau de parcă aveau aripi, iar mistreţii se repezeau să atace cu îndrăzneală. De altfel, cît sînt de mari este şi greu să-ţi scape. Aceste animale, adăugă el, chiar moarte, îmi par mai frumoase decît cele care sînt închise în parc. Dar ia să-mi spuneţi, părinţii voştri v-ar da voie să mergeţi şi voi la vînătoare?" — „ (12) Fără îndoială că da, răspunseră ei, dacă Astyages ne-ar îngădui acest lucru." — „Dar cine să aducă vorba despre aceasta lui Astyages?" — „Cine poate fi mai în măsură decît tine să-l înduplece?"

— Jur pe zeiţa Hera[68], răspunse Cyrus, nu ştiu ce se petrece cu mine, căci nu mai sînt în stare să vorbesc cu bunicul meu şi nici să-l privesc în faţă. Dacă starea aceasta va continua, adăugă el, mi-e tare teamă că voi deveni cu adevărat un prost şi un nătărău; şi cu toate acestea, cînd eram mic treceam drept un guraliv neîntrecut.

— Este destul de trist, răspunseră ceilalţi copii, că tu nu mai poţi să stărui ca să ne sprijini la nevoie şi că va trebui să cerem altuia să ne facă un bine care ar depinde numai de tine.

(13) Aceste cuvinte îl mîhniră adînc pe Cyrus. El plecă fără să mai scoată o vorbă şi, luîndu-şi inima în dinţi, se duse la Astyages, după ce mai întîi se gîndi la ce-i va spune bunicului său ca să nu-l supere prea rău, căutînd să obţină pentru el şi pentru ceilalţi copii ceea ce doreau. El începu astfel:

— Spune-mi, bunicule, dacă unul dintre slujitorii tăi ar fugi de la tine iar după aceea l-ai prinde, cum te-ai purta cu el?

— Nu l-aş putea trata decît într-un singur fel: l-aş pune să muncească legat în lanţuri.

— Şi dacă s-ar întoarce de bunăvoie, întrebă Cyrus, ce i-ai face?

— Ce aş putea face decît să pun să-l biciuiască pentru a nu mai săvîrşi acest lucru şi altă dată, răspunse Astyages. După aceea m-aş purta cu el ca şi pînă atunci.

— Atunci pregăteşte nuielele să mă biciuieşti şi pe mine, căci am de gînd să fug pe ascuns de la tine, ca să mă duc cu prietenii mei la vînătoare.

— Ai făcut bine că mi-ai spus dinainte, răspunse Astyages, pentru că nu-ţi dau voie să te mişti de aici. Frumos ar fi dacă pentru cîteva amărîte de bucăţi de carne aş lăsa să se prăpădească băiatul fiicei mele.

(14) La auzul acestor cuvinte Cyrus se supuse poruncii lui Astyages şi rămase în palat trist şi posomorît, fără să scoată o vorbă zile întregi.

În acest timp, Astyages văzîndu-l cît era de abătut, se hotărî să-i facă pe plac şi să-l ia cu el la vînătoare. În afară de prietenii lui, Astyages mai luă cu el o mulţime de oameni, unii călări, alţii pe jos şi goni vînatul în terenuri potrivite pentru călărie, organizînd astfel o mare vînătoare, la care luă parte şi el, urmat de un alai domnesc.

Astyages căuta să-i oprească pe însoţitorii lui să arunce cu suliţa mai înainte ca Cyrus să se fi săturat de vînat, dar el se împotrivi acestei porunci. „Bunicule, dacă vrei, spuse el, ca această vînătoare să fie pentru mine o adevărată plăcere, atunci îngăduie tuturor prietenilor mei să vîneze şi să se ia la întrecere unul cu altul." Astyages îi făcu atunci pe plac şi, stînd de o parte, privea la vînători cum atacau cu înverşunare fiarele sălbatice şi cum se întreceau între ei, fie urmărind vînatul, fie aruncînd cu suliţa. (15) El îşi arăta mulţumirea cînd vedea că Cyrus nu se putea stăpîni să nu strige de bucurie şi că, asemenea unui cîine de vînătoare încercat, ţipa cînd se apropia de o fiară, chemîndu-şi prietenii pe nume. De asemenea, îi plăcea să vadă cum lua în rîs pe unii dintre camarazii lui sau cum îi felicita pe alţii, fără să arate nici o umbră de invidie.

Astyages se înapoie de la această vînătoare cu o pradă bogată. El petrecuse aşa de bine, că după aceea,

ori de cîte ori avea timp, pleca la vînătoare însoțit întotdeauna de Cyrus, urmat de numeroși însoțitori, luînd cu el și pe ceilalți copii, pentru a-i face plăcere nepotului său. În felul acesta își petrecea Cyrus cea mai mare parte din timp, înveselindu-i pe toți, dar fără să pricinuiască cuiva vreun rău.

(16) Cyrus împlinise cincisprezece sau șaisprezece ani cînd fiul regelui Asiriei, care era în ajunul căsătoriei, se pregăti să pornească la vînătoare pentru a strînge vînat în vederea nunții. Auzind că la hotarul dintre Media și țara lui s-ar afla o mulțime de animale sălbatice pe care nimeni nu le vînase din cauza războiului, se hotărî să pornească spre locurile acelea. Pentru ca vînătoarea să se desfășoare în cît mai mare siguranță, luă cu el un număr mare de călăreți și de peltaști, care trebuiau să gonească animalele din desișuri și să le scoată la luminiș. Ajungînd în locurile unde se aflau fortărețele ocupate de garnizoanele asiriene, se opri ca să ia masa, amînînd vînătoarea pentru a doua zi de dimineață. (17) La căderea serii mai sosiră din oraș și alte trupe de pedestrași și de cavalerie, pentru a schimba paza. La un moment dat prințul își dădu seama că se află în fruntea unor trupe numeroase, căci pe lîngă cele două gărzi care se uniseră, mai venise și el cu o mulțime de pedestrași și călăreți. În cele din urmă se gîndi că n-ar face rău dacă s-ar apuca să prade Media, socotind că prin această ispravă își va mări prestigiul mai mult decît prin vînătoare și că, pe deasupra, va pune mîna pe o mulțime de animale pentru jertfe. O dată hotărît să facă acest lucru, se trezi dis-de-dimineață și, după ce lăsă pedestrimea strînsă la hotar, porni cu cavaleria spre forturile mezilor, în fața cărora se opri, ținînd lîngă el cea mai mare și mai destoincă parte a cavaleriei, pentru a împiedica gărzile mezilor să-i atace pe cercetașii lui. După ce-i împărți pe grupe pe cei pe care îi socotea mai îndemînatici, îi trimise în toate direcțiile, poruncindu-le să pună mîna pe toate

cele ce vor întîlni în cale și să le aducă drept pradă. Aceștia făcură întocmai.

(18) La vestea că vrăjmașii i-au călcat hotarul, Astyages porni în goană către această parte a țării, cu trupele care se găseau în preajma lui, dînd poruncă fiului său să-l urmeze împreună cu călăreții pe care-i avea la îndemînă, iar celorlalte trupe să-l ajungă în grabă.

Îndată ce văzură mulțimea de asirieni pregătiți de luptă iar cavaleria lor stînd pe loc, mezii se opriră și ei. Cînd Cyrus își dădu seama că toți ai lui plecaseră, porni și el în grabă mare. El îmbrăcase pentru prima dată ținuta de război, fericire la care nu se aștepta, dar pe care o dorea cu nerăbdare. Hainele erau nespus de frumoase și i se potriveau de minune, întrucît bunicul său i-le comandase pe măsura lui.

Astfel echipat, Cyrus îl ajunse din urmă călare pe Astyages. Acesta, deși rămase mirat, neștiind cu a cui învoire venise, îi îngădui totuși să rămînă lîngă el. (19) Cyrus, zărind în fața lor o mulțime de călăreți, întrebă: „Bunicule, oamenii aceia care stau nemișcați pe cai sînt vrăjmași?“ — „Da, răspunse Astyages, sînt vrăjmași.“ — „Dar aceia care aleargă?“ — „Și ei!“ — „Pe Zeus, bunicule, strigă Cyrus, niște bieți soldați, călări pe mîrțoage, să ne jefuiască bunurile noastre! Ar trebui să trimitem cîțiva oameni să-i ia la goană.“ — „Da, răspunse Astyages, dar tu nu vezi mulțimea aceea de călăreți care stau nemișcați gata de luptă? Dacă le atacăm cercetașii, la rîndul lor se vor năpusti și ei asupra noastră, și noi nu sîntem încă destul de tari.“ — „Dacă tu însă îți vei aduna forțele aici, unde ne aflăm, spuse Cyrus, va intra frica în ei și nu vor mai face nici o mișcare, iar cei care jefuiesc, cînd se vor vedea atacați de cîteva unități călări de ale noastre, vor părăsi prăzile și vor fugi.“

(20) Astyages găsi că ideea era minunată. Încîntat de deșteptăciunea și de prezența de spirit a lui Cyrus, porunci lui Cyaxares să ia o unitate de călăreți și să se arunce asupra celor care prădau. „Și dacă dușmanii

din fața mea vor încerca să se îndrepte spre tine, spuse Astyages, mă voi năpusti și eu asupra lor, pentru a-i atrage spre mine." Cyaxares alese caii și oamenii cei mai buni și porni împotriva lor. Cyrus, la rîndul lui, văzîndu-i pe călăreți că pleacă, se luă îndată după ei și, trecînd în frunte, o luă la goană cu toată iuțeala, în timp ce Cyaxares, împreună cu călăreții lui, îl urmau.

(21) Cum îi văzură că se apropie, dușmanii care porniseră după jaf părăsiră prăzile și o luară la fugă. Cyrus însă, și oamenii lui, le tăiară retragerea și, punînd mîna pe toți aceia care le ieșiseră în cale, îi loviră cu putere. Parte din cei care izbutiseră să scape fură urmăriți fără întrerupere, pînă ce cîțiva căzură prizonieri. Cyrus, asemenea unui cîine de vînătoare neînfricat care, fără experiență, se năpustește orbește asupra mistrețului, se aruncă și el fără să țină seama de altceva decît să-l ajungă din urmă pe vrăjmaș și să-l lovească.

Cînd dușmanii văzură primejdia care-i amenința pe ai lor, puseră în mișcare grosul cavaleriei, socotind că urmăritorii se vor opri îndată ce-i vor vedea că înaintează. (22) Avîntul lui Cyrus nu se potoli, și în culmea fericirii, strigîndu-l pe unchiul său, continuă înverșunat urmărirea vrăjmașului care, încolțit îndeaproape, fugea. În acest timp Cyaxares, împreună cu oamenii lui, îl urmări de aproape, temîndu-se, cum era și firesc, să nu capete mustrări de la tatăl său. În această împrejurare, chiar și cei care nu se arătaseră prea cutezători în fața vrăjmașului prinseră curaj.

Cînd însă Astyages își dădu seama că oamenii lui se avîntă într-o urmărire primejdioasă și că vrăjmașii se îndreaptă în întîmpinarea lor cu toate trupele în formație de luptă, fiindu-i teamă ca nu cumva Cyaxares împreună cu Cyrus să ajungă dezorganizați în fața unor trupe gata de luptă, porni îndată spre dușmani pentru a înlătura o nenorocire. (23) Aceștia, văzînd că mezii înaintează, se opriră, amenințînd unii cu sulițele, alții întinzînd arcurile, socotind că mezii se vor opri la bătaia suliței, așa cum obișnuiau să facă de cele mai multe

ori. Căci, într-adevăr, chiar atunci cînd luptătorii aveau prilejul să se apropie foarte mult unii de alții, ei nu depășeau această linie ci numai se hărțuiau, de multe ori pînă seara. (24) Cînd însă asirienii văzură că cercetașii lor fug și se retrag spre grosul trupelor, că Cyrus îi încolțește din toate părțile și că Astyages cu călăreții lui ajunseseră la bătaia suliței, întoarseră spatele și o luară la fugă pentru a scăpa de această urmărire atît de înverșunată. Mezii luară o mulțime de prizonieri, lovind în tot ce le ieșea în cale, cal ori călăreț și omorînd pe cei care nu se puteau salva. Ei nu se opriră decît atunci cînd ajunseră în fața pedestrașilor asirieni, de teamă să nu cadă în vreo cursă mai primejdioasă. (25) Astyages, mulțumit de această izbîndă a cavaleriei sale, își retrase trupele, dar acum nu știa ce să-i spună lui Cyrus. Deși își dădea seama că izbînda i se datora lui, nu-i putea trece cu vederea nechibzuința cu care se avîntase. În cele din urmă, în timp ce toți ceilalți se retrăseseră, Cyrus alerga călare, singur, pe cîmpul de bătaie, uitîndu-se la morți. Oamenii trimiși după el avură multă bătaie de cap pînă ce-l aduseră înaintea lui Astyages. Întrucît observase că bunicul lui avea o față posomorîtă pentru că rămăsese să privească morții, stătea acum în spatele lor.

(26) Iată deci ce isprăvi făcură mezii. Numele lui Cyrus era pe buzele tuturor; el era prilej de discuții și era slăvit în cîntece. Astyages, care și pînă atunci avusese pentru el o prețuire deosebită, căpătă de data aceasta o admirație fără de margini.

Vestea isprăvilor fiului său umplu de bucurie pe Cambyses[69]. Auzise că Cyrus săvîrșise fapte prin care dăduse dovada unor calități de om matur, îl chemă la curte pentru a-i desăvîrși educația potrivit obiceiurilor persane. Se spune că Cyrus, pentru a nu pune în încurcătură pe tatăl său și pentru a nu-și atrage asupră-și ocara concetățenilor lui, se hotărî să plece. Astyages se gîndi și el că trebuie să-l trimită acasă. De aceea îi îngădui să plece, dîndu-i ca dar toți caii pe care voia

să-i ia, pe lîngă o mulţime de alte daruri. Acest lucru îl făcea pentru că-l preţuia şi pentru că-şi punea în el mari speranţe, fiind încredinţat că atunci cînd va fi mare, va şti să-şi sprijine prietenii şi să-i pedepsească pe vrăjmaşi.

(27) La plecarea lui Cyrus, copii, colegi, oameni mari, bătrîni şi însuşi Astyages îl însoţiră călări. Se povesteşte că nici unul dintre ei nu se despărţi de Cyrus fără lacrimi în ochi şi că Cyrus însuşi plînse mult. Cînd îşi luă rămas bun de la ei, împărţi camarazilor săi o mulţime de daruri pe care le primise de la Astyages, iar la urmă, ca o mărturie a simţămintelor sale deosebite pentru el, îşi scoase costumul med[70] şi-l dărui unuia dintre mezi. Se spune că toţi cei care primiră daruri de la Cyrus le dădură înapoi lui Astyages; acesta, după ce le luă, le trimise din nou lui Cyrus. La rîndul lui, el le înapoie mezilor, spunînd: „Dacă vrei, bunicule, să mai vin pe la tine fără să roşesc, lasă fiecăruia darurile pe care i le-am dat." Astyages îl ascultă şi-i împlini dorinţa.

(28) Aici ar fi locul să amintesc şi despre o poveste de dragoste. Se spune că în momentul plecării lui Cyrus, cînd îşi luară rămas bun unii de la alţii, rudele lui îl sărutară pe gură, potrivit unui obicei care dăinuie şi azi la perşi[71]. Un med foarte chipeş, uimit de multă vreme de frumuseţea lui Cyrus, stătea deoparte şi cînd acestea se îndepărtară, se apropie de Cyrus şi-i spuse: „Să fiu eu oare, Cyrus, singura dintre rude pe care tu să n-o fi cunoscut?" — „Dar cum, întrebă Cyrus, şi tu eşti rudă cu mine?' — „Desigur", răspunde medul. — „Atunci am înţeles de ce te uitai mereu la mine stăruitor, căci într-adevăr am observat de multe ori că mă priveai." — „Jur pe toţi zeii[72] că voiam să mă apropii de tine, dar nu îndrăzneam." — „Rău ai făcut, spuse Cyrus, de vreme ce eşti rudă cu mine", şi în acest timp se îndreptă spre el pentru a-l îmbrăţişa. (29) După ce îl sărută, medul întrebă: „Şi la perşi se obişnuieşte să se sărute rudele între ele?" — „Da, răspunse Cyrus,

atunci cînd se revăd după un timp sau cînd se despart." — „Iată deci prilejul de a mă săruta încă o dată, zise medul, căci după cum vezi, eu sînt gata de plecare." Cyrus îl sărută din nou și după aceea se despărți de el și porni la drum. Dar nu trecu mult și se trezi din nou cu medul lîngă el, cu calul plin de spumă. Cînd îl văzu, Cyrus îl întrebă: „Ai uitat să-mi spui ceva?" — „Nu! răspunse medul, dar m-am întors după o oarecare trecere de timp." — „Da, pe Zeus, dar cam scurtă trecere de timp." — „Cum scurtă? întrebă medul. Nu-ți dai seama, Cyrus, adăugă el, că și o clipă îmi pare mult, dacă este vorba să mă despart de un tînăr ca tine?" Cyrus, care pînă în clipa aceea plînsese, se porni pe rîs și, în timp ce se depărta de el, îi spuse să aibă nădejde, că se va reîntoarce curînd și atunci va putea să-l privească fără să mai clipească din ochi, dacă va voi.

CAPITOLUL 5

(1) La întoarcerea lui în Persia, Cyrus, după cîte se povestește, mai petrecu încă un an în clasa copiilor. La început colegii lui făceau glume pe seama faptului că, trăind printre mezi, se deprinsese cu moliciunea. Cînd însă îl văzură că bea și mînca la fel ca ei, cu mare poftă, și cînd băgară de seamă că în timpul unor ospețe date cu prilejul unei sărbători Cyrus împărțea cu dărnicie din mîncărurile lui, mulțumindu-se cu ceea ce i se servea, și că îi depășea în toate privințele, atunci își dădură seama cît le era de superior deși aveau aceeași vîrstă. După ce isprăvi învățătura în această clasă, fu primit în clasa adolescenților, unde se dovedi tot atît de isteț, arătîndu-și îndemînarea la diferitele exerciții, răbdarea și respectul pentru cei mai în vîrstă, cît și supunerea față de conducători.

(2) După un timp, Astyages, regele mezilor, muri și îi urmă la domnie, fiul său, Cyaxares, fratele mamei lui Cyrus. Între timp, regele Asiriei, care supusese pe

lîngă poporul atît de numeros al sirienilor și pe regele Arabiei[73], cît și pe hircanieni[74], și care mai asediase și pe bactrieni[75], își închipui că dacă va slăbi pe mezi, ar putea cu ușurință să pună mîna pe toate țările învecinate, căci dintre popoarele vecine Media îi părea cea mai puternică. (3) În acest scop el trimise solii la toate popoarele pe care le avea sub stăpînirea sa, cît și lui Cresus, regele lidienilor[76], regelui capadocienilor[77], regelui celor două Frigii[78], paflagonienilor[79], indienilor[80], carienilor[81] și cilicienilor[82]. Prin aceste solii el ponegrea pe mezi și pe perși, înfățișîndu-i ca pe niște neamuri puternice și numeroase, strîns unite între ele prin legături de căsătorie și care ar fi fost în stare să atace și să supună pe rînd și alte neamuri dacă nimeni n-ar fi pornit împotriva lor, slăbindu-le avîntul. Aceste popoare se aliară cu el, unele lăsîndu-se înduplecate de aceste temeri, altele fiind ispitite de aurul și darurile lui, căci era putred de bogat.

(4) Îndată ce Cyaxares [fiul lui Astyages], află de planurile și pregătirile din tabăra vrăjmașă, luă și el măsurile pe care le crezu potrivite; astfel, el trimise solii în Persia, atît dregătorilor perși cît și lui Cambyses, regele Persiei, soțul surorii sale. În afară de acestea, trimise veste și lui Cyrus, rugîndu-l să stăruie ca să i se încredințeze lui comanda trupelor pe care conducătorii perși i le-ar putea da, avînd în vedere că împlinise stagiul de zece ani în clasa adolescenților și trecuse acum în rîndul oamenilor maturi. (5) După ce sfatul bătrînilor[83] se adună, hotărî să-l numească pe Cyrus comandant al trupelor care urmau să fie trimise în Media. Această alegere se făcu cu învoirea lui. Ei îi mai dădură dezlegare să-și aleagă două sute de oameni dintre homotimi[84], care, la rîndul lor, alegeau și ei cîte alți patru homotimi, făcînd ca numărul lor să ajungă la o mie. La urmă, fiecare din acești o mie de homotimi primi porunca să aleagă cîte zece peltaști[85] perși, zece prăștieri[86] și zece arcași[87], ceea ce însuma zece mii de peltaști, zece mii de prăștieri și zece mii de arcași, în

afara celor o mie de homotimi. Acesta era efectivul armatei încredinţate lui Cyrus.

(6) Îndată ce Cyrus fu numit comandant, prima lui grijă fu să-şi amintească de zei[88]. După ce aduse sacrificii[89], care se arătară prielnice, Cyrus alese pe cei două sute de homotimi. Cînd aceştia aleseră şi ei, la rîndul lor, fiecare cîte alţi patru, Cyrus îi adună laolaltă şi le vorbi astfel:

(7) „Prieteni, v-am ales pe voi, pentru că vă cunosc mai de mult. Încă de cînd eraţi tineri am văzut cu cît zel îndeplineaţi ceea ce statul socoteşte că este demn de îndeplinit, ferindu-vă cu străşnicie de a săvîrşi vreun lucru pe care-l găseşte nedemn. (8) Vreau să vă aduc la cunoştinţă cauza care m-a făcut să primesc bucuros această comandă şi de ce v-am adunat aici. Ştiu că strămoşii noştri nu au fost mai prejos decît noi şi că în nici o împrejurare nu s-au dat în lături să săvîrşească fapte care pot fi socotite măreţe. Nu pot însă să-mi dau seama în ce măsură aceste virtuţi le-au folosit fie lor, fie statului persan. (9) Şi totuşi, după părerea mea, nimeni nu practică nici o virtute fără convingerea că oamenii buni pot avea parte de o soartă mai bună decît cei răi. Aceia însă, care deocamdată se abţin de la desfătări, nu înseamnă că au renunţat pentru totdeauna la bucurii. Prin această renunţare ei se pregătesc să se bucure din plin mai tîrziu. Cei care doresc să ajungă oratori buni nu se exercită ca să trăncănească fără rost, ci nădăjduiesc că, încercînd să convingă pe oameni prin darul lor de a vorbi, vor avea parte de multe şi mari foloase. De asemenea, şi cei care se pregătesc pentru război nu fac acest lucru numai ca să-şi petreacă timpul cu exerciţiile, ci nădăjduiesc că o dată ce au ajuns să cunoască meşteşugul armelor, vor aduce atît lor cît şi patriei bogăţie, o mare fericire şi însemnate onoruri. (10) Sînt însă şi unii oameni care, după ce au muncit o viaţă întreagă, se trezesc la urmă bătrîni şi neputincioşi, înainte de a culege roadele muncii lor. Truda acestora eu o asemuiesc cu aceea a unui plugar care, deşi

se pricepe să semene sau să sădească, atunci cînd trebuie să-și culeagă roadele nu le adună, ci le lasă să se risipească pe cîmp. Tot la fel și un atlet, care, după o bună pregătire, deși ar putea să rîvnească la un premiu, se codește totdeauna să ia parte la întrecere; și acesta, după părerea mea, este un nesocotit.

(11) Noi însă, prieteni, să nu cădem în astfel de greșeli, ci conștienți de faptul că din copilărie încă ne-am deprins să săvîrșim fapte frumoase, să pornim asupra vrăjmașului. După cîte știu, el nu este destul de pregătit încît să ne țină piept. Căci nu te poți socoti un soldat desăvîrșit numai pentru că ai învățat să tragi cu arcul, să arunci cu sulița sau să încaleci, dacă atunci cînd dai de greu nu-ți poți atinge scopul; și în privința aceasta vrăjmașii noștri sînt nepregătiți. De asemenea. nu poți fi un soldat bun dacă te fură somnul atunci cînd trebuie să stai de pază; nici pentru aceasta vrăjmașii noștri nu sînt pregătiți. De altfel, nu este de ajuns să poți să înfrunți greutățile, dacă nu știi cum trebuie să te porți fie față de aliați, fie față de dușmani; și este limpede că ei nu cunosc această artă. (12) Voi, dimpotrivă, vă puteți descurca în timpul nopții tot așa de bine cum alții se descurcă ziua. Voi vă dați bine seama că diferitele încercări prin care treceți vă călăuzesc spre o viață fericită, că foamea dă gust bucatelor, că puteți răbda de sete mai ușor decît leii, că sînteți înzestrați cu cele mai alese virtuți războinice și că prețuiți lauda mai mult decît orice pe lume. (13) Dar cei care doresc să fie lăudați trebuie să înfrunte de bunăvoie toate oboselile și toate primejdiile. Dacă însă una aș vorbi și alta aș crede despre voi, ar însemna să mă înșel pe mine însumi; căci dacă purtarea voastră ar fi alta decît aceea pe care o aștept de la voi, răspunderea ar cădea asupra mea. Eu am însă încredere în experiența mea, în dragostea voastră pentru mine și în slăbiciunea vrăjmașilor noștri și cred că nu mă voi înșela nutrind aceste frumoase nădejdi. Să pornim deci cu încredere, de vreme ce este departe de noi gîndul de a pune mîna pe

bunurile altora, fără a avea acest drept. Duşmanii au pornit să ne atace fără să avem vreo vină şi, în acelaşi timp, prietenii noştri ne cheamă în ajutorul lor. Ce poate fi oare mai drept şi mai înălţător decît să înfrunţi pe cei care te atacă şi să-ţi ajuţi aliaţii! (14) Dar, după părerea mea, mai aveţi încă un motiv să fiţi încrezători şi anume: înainte de a porni lupta n-am dat uitării pe zei. Voi, care mă cunoaşteţi de atîta vreme, ştiţi de fapt că nu numai în împrejurările mai importante, dar chiar şi în cele de mai mică însemnătate, încep totdeauna prin a-i implora pe zei. Dar ajunge atîta vorbă, spuse el. Alegeţi-vă oamenii, luaţi-i cu voi şi, după ce veţi termina pregătirile, porniţi spre Media. Eu mă voi întoarce mai întîi pe acasă, la tatăl meu, de unde voi pleca să aflu cît mai repede ce se petrece în tabăra vrăjmaşă, spre a face pregătirile necesare şi după aceasta, ocrotiţi de zei, să luptăm cît mai vitejeşte." Homotimii făcură întocmai.

CAPITOLUL 6

(1) Ajungînd acasă, Cyrus invocă pe Hestia[90], zeiţa căminului său, pe Zeus[91], ocrotitorul părinţilor lui, ca şi pe celelalte divinităţi[92]. După aceea, porni la drum însoţit de tatăl său. Dar abia ieşiră din palat, cînd începu să fulgere şi să tune[93]; semnele fură socotite de bun augur. Între timp, ei îşi continuară drumul, fără să mai ţină seama de alte semne, fiind încredinţaţi că ele veneau din partea celui mai puternic dintre zei şi că erau pline de tîlc.

(2) În timp ce mergeau, tatăl lui îi vorbi astfel: „Fiul meu, tu însuţi îţi poţi da seama că porneşti la drum ocrotit de zei binevoitori, aşa cum ţi-au arătat şi jertfele şi semnele cereşti. Te-am învăţat anume această ştiinţă pentru ca atunci cînd vei voi să cunoşti voinţa zeilor să nu ai nevoie de mijlocitori[94]. Dimpotrivă, cercetînd tu însuţi ceea ce se poate vedea sau ascultînd

ceea ce se poate auzi, vei fi în stare să înțelegi semnele divine, fără să fii la bunul plac al acelor prezicători care ar voi să tălmăcească cu intenții rele semnele trimise de zei. Iar dacă vreodată, să zicem, nu vei avea la îndemînă prezicători, să nu fii pus în încurcătură, neștiind cum să interpretezi aceste semne, ci cunoscînd știința de a tălmăci părerea zeilor, să dai ascultare voinței lor"[95].

(3) — Să fii încredințat, tată, spuse Cyrus, că așa cum mă îndemni tu, voi depune totdeauna toată silința să-i induplec pe zei să ne fie binevoitori și să ne îndrumeze. Căci mi-aduc într-adevăr aminte că te-am auzit o dată spunînd că poți dobîndi multe binefaceri de la zei, ca de altfel și de la oameni, dacă îți amintești de ei nu numai cînd dai de greu, dar și cînd îți merge din plin. Mai spuneai, că și față de prieteni trebuie să te porți la fel.

(4) — Acum, dragul meu copil, tocmai pentru că le-ai dat zeilor cinstirile ce li se cuvin, spuse Cambyses, te duci mai încrezător să le ceri sprijinul și nădăjduiești să dobîndești mai ușor ceea ce dorești să obții, de vreme ce știi că nu i-ai dat uitării niciodată.

— Este adevărat, tată, căci eu îi socot pe zei ca pe niște prieteni ai mei.

(5) — Dar îți mai aduci aminte, dragul meu copil, spuse Cambyses, că într-un timp ajunsesem la convingerea că zeii ajută mai curînd să prospere pe oamenii deprinși să se descurce decît pe cei neștiutori, pe cei dornici de muncă decît pe leneși, pe cei dornici să ducă o viață mai chibzuită decît pe cei nepăsători. Ajungem deci la credința că nu trebuie să cerem sprijinul zeilor decît dacă avem aceste însușiri pe care ei ni le pretind.

(6) — Da, zău, spuse Cyrus, mi-aduc aminte că te-am auzit vorbind despre aceste lucruri și am fost de aceeași părere cu tine. Știu că tu spuneai totdeauna că nu este îngăduit să ceri zeilor să te sprijine ca să ieși învingător într-o luptă călare, atîta vreme cît nu știi să încaleci; nici ca să învingi pe unii mai îndemînatici ca

tine într-o luptă cu arcul, dacă tu nu știi să-l mînuiești; sau să încerci să salvezi corabia, dacă nu te pricepi s-o manevrezi, ori să pretinzi o recoltă bogată de grîu, de vreme ce tu n-ai semănat grîu, și nici să ceri să scapi de moarte în război, dacă nu te ferești. Toate acestea ar fi împotriva rînduielilor statornicite de zei. Cînd te rogi fără să ții seama de legile divine, spuneai tu, este firesc ca zeii să nu te sprijine, cum, de altfel, este tot atît de firesc să nu dobîndești nimic din partea oamenilor cînd cauți să obții ceva ce este împotriva legilor.

(7) — Dar nu știu dacă nu cumva ai uitat, dragul meu, ceea ce vorbeam împreună, cum că cea mai mare și mai de preț mulțumire pentru un om este aceea de a fi în stare să muncească cu nădejde ca să ajungă un om desăvîrșit[96], asigurîndu-și toate cele trebuincioase pentru el și familia lui. După mine și asta este mult; însă ceea ce mi s-a părut mai important, este să știi cum să te comporți atunci cînd mai ai grija să le pui și altora la îndemînă toate lucrurile de care au nevoie, pentru a-i putea face oameni de ispravă.

(8) — Ți-o jur pe Zeus, tată, răspunse Cyrus, că țin minte că te-am auzit vorbind și despre aceasta și am fost de aceeași părere cu tine, că arta de a comanda este un lucru deosebit; acest fapt îl înțeleg și mai bine acum, cînd nimic nu mă preocupă mai mult decît aceasta. Dar dacă mă gîndesc la celelalte popoare, la cei ce stau în fruntea lor și la dușmanii cu care se vor înfrunta, socot că ar fi o mare rușine să ne temem de astfel de oameni și să nu ne hotărîm să pornim împotriva lor. Eu observ că toți acești oameni, începînd cu aliații noștri care se găsesc aici, își închipuie că superioritatea unui comandant față de cei pe care îi conduce este să mănînce bine, să strîngă cît mai mult aur, să doarmă mult și să aibă mai puține griji decît oricare dintre cei în fruntea cărora se află. (9) După mine, dimpotrivă, adăugă Cyrus, cel care conduce trebuie să fie mai presus decît cei pe care îi comandă, nu printr-un

trai ușor, ci prin simțul lui de prevedere și dragostea lui de muncă[97].

— Da, dragul meu, spuse Cambyses, dar greutățile nu vin în toate împrejurările numai din partea oamenilor, ci și datorită naturii însăși a lucrurilor; și apoi nici nu este așa de ușor s-o scoți la capăt. De pildă, cred că-ți dai seama că dacă armata nu ar avea provizii, s-ar sfîrși repede cu comanda ta.

— Bine, tată, dar Cyaxares spunea că el va aproviziona trupele, care vor veni în Media, oricît de numeroase ar fi.

— Atunci, fiul meu, spuse Cambyses, tu pornești la drum pe baza făgăduielilor lui Cyaxares?

— Firește, răspunse Cyrus.

— Bine, dar ai siguranța că el le poate aduce la îndeplinire?

— Nu, pe Zeus, răspunse din nou Cyrus.

— Deci, te bizui pe ceva de care habar nu ai? Dar nu-ți dai seama că vei avea nevoie de o mulțime de lucruri și că Cyaxares are de făcut de pe acum față atîtor cheltuieli?

— Știu, răspunse Cyrus.

— Și dacă nu o să aibă bani? spuse Cambyses, sau dacă nu se va ține de vorbă, ce vei face cu armata?

— Fără îndoială că se va găsi într-o situație destul de grea. Însă, tată, adăugă Cyrus, dacă tu ai în vedere vreun alt mijloc, ca pe lîngă măsurile luate de Cyaxares să-l pot ajuta și eu cu ceva, spune-mi acum, cît mai sîntem pe pămîntul nostru.

(10) — Dragul meu, răspunse Cambyses, mă întrebi pe mine de unde ai putea să-ți procuri mai degrabă provizii; dar cine este mai în măsură să le găsească decît cel care are în mînă puterea? Tu pleci de aici cu o armată de pedestrași, pe care sînt încredințat că n-ai schimba-o cu una de cîteva ori mai numeroasă; și, pe lîngă aceasta, ai drept aliat cavaleria cea mai destoinică, aceea a mezilor. În astfel de condiții crezi oare că mai poate fi vreun popor vecin care să nu dorească să

te sprijine pentru a se bucura de ocrotirea ta sau să se pună la adăpost de orice neajunsuri? Acesta este un lucru la care trebuie să te gîndești împreună cu Cyaxares, pentru ca să nu duceți lipsă de nimic din cele necesare. Și, afară de aceasta, obișnuiți-vă să vă căutați singuri ceea ce vă trebuie. Dar, înainte de toate, să ții seama că nu trebuie să aștepți să fii silit de împrejurări pentru a-ți face provizii. Chiar atunci cînd ești foarte bine aprovizionat, caută să fii cît mai prevăzător și nu cînd vei răbda de foame, căci cu atît mai mult te vor ajuta cei de care ai nevoie, atunci cînd vor vedea că nu ești la strîmtoare. În afară de asta, să nu dai niciodată prilej soldaților tăi să se plîngă de ceva, căci atunci și străinii vor avea mai mult respect față de tine. Și dacă vei voi să ajuți sau să pedepsești pe cineva cu sprijinul armatei tale, soldații te vor urma cu mai multă tragere de inimă atîta vreme cît nu vor duce lipsă de nimic. Atunci și discursurile tale vor fi cu atît mai convingătoare, cu cît vei lăsa să se vadă mai ușor că ești în stare să faci fie bine, fie rău!

(11) — Da, tată, spuse Cyrus, toate sfaturile tale îmi par înțelepte. Să presupunem că soldații ar primi numai ceea ce li s-a făgăduit acum; nici unul dintre ei nu ar fi mulțumit, căci își dau bine seama pentru ce îi cheamă Cyaxares în ajutorul lui. Tot ce ar primi în plus din partea mea, pe lîngă ceea ce li s-a făgăduit, ar fi însă un prilej de bucurie și de recunoștință față de cel care-l oferă. Dacă însă, atîta timp cît ai o armată datorită căreia ai izbutit să-ți ajuți prietenii, să învingi și să pedepsești pe vrăjmași, nu te îngrijești să aibă ceea ce-i trebuie, nu crezi că ești tot atît de vinovat ca și un agricultor care, deși are pămînt și oameni cu care să-l lucreze, l-ar lăsa necultivat și n-ar scoate nimic de pe el? — În ceea ce mă privește, adăugă el, voi face tot ce-mi va sta în putință pentru a-mi aproviziona armata, fie că voi fi în țară prietenă, fie în țară vrăjmașă.

(12) — Dar de celelalte lucruri despre care am cre-

zut că ar fi bine să ne ocupăm, îți mai amintești, dragul meu? întrebă Cambyses.

— Mi-aduc bine aminte, răspunse Cyrus, că într-o zi am venit să-ți cer bani pentru a-l plăti pe profesorul care pretindea că mă instruise în arta de a comanda o armată. Tu, după ce mi-ai dat banii, m-ai întrebat cam așa: „Fiul meu, cînd vorbea despre strategie profesorul căruia îi datorezi acești bani pentru lecțiile făcute, ți-a amintit vreodată ceva privitor la administrarea armatei? Căci este sigur că soldații au și ei aceleași nevoi întocmai ca și slujitorii unei gospodării".

— Eu ți-am mărturisit atunci că nu-mi spusese nici o vorbă despre acest lucru. După aceea m-ai întrebat dacă mi-a spus ceva despre îngrijirea sănătății și vigorii soldaților, căci un comandant trebuie să se ocupe și de aceste lucruri tot așa de îndeaproape ca și de conducerea trupelor. (13) Răspunzînd și de data aceasta că nu, mi-ai pus o nouă întrebare: „Ți-a indicat vreo metodă care să te ajute în modul cel mai eficace la diferitele probleme legate de război?" — „Nu", ți-am răspuns din nou, în timp ce tu ai continuat cu întrebările: „Dar te-a învățat cum să faci ca să insufli încredere soldaților? Căci în orice acțiune nu este tot una să pornești cu încredere sau să fii descurajat". Cînd și de data aceasta ți-am făcut semn că nu, m-ai întrebat din nou dacă la lecțiile lui mi-a dat vreo îndrumare asupra metodei celei mai bune pentru a te face ascultat de soldați. Ți-am răspuns că n-a adus niciodată vorba despre acest lucru. (14) La urmă, m-ai întrebat ce anume mi-a predat pentru a putea spune că m-a învățat strategia; la această întrebare ți-am răspuns că mi-a dat unele lămuriri despre ce înseamnă tactica. Atunci, tu ai izbucnit în rîs și ai luat-o de la început punct cu punct, demonstrînd că tactica nu poate aduce un folos dacă soldații nu au ce mînca, dacă sînt lăsați pradă bolilor ori dacă nu cunosc practicile războiului și... nu sînt disciplinați. După ce m-ai făcut să înțeleg că tactica nu este decît o părticică din arta de a comanda, te-am

întrebat dacă poţi să-mi arăţi şi mie una din ele. Tu m-ai sfătuit atunci să merg şi să stau de vorbă cu acei oameni care treceau drept cei mai buni strategi şi să-i întreb cum poţi ajunge să îndeplineşti toate cerinţele strategiei. (15) De atunci am fost mereu în tovărăşia acelor oameni despre care se spunea că sînt cei mai iscusiţi în această ştiinţă.

În ceea ce priveşte hrana, am credinţa că ceea ce ne va pune la dispoziţie Cyaxares, ne va ajunge. Cît despre sănătatea oamenilor, după cîte am auzit vorbindu-se şi după cîte am văzut chiar eu, oraşele au medicii lor, din care comandanţii îşi aleg pe aceia de care au nevoie pentru a îngriji de soldaţi. Tot aşa şi eu, îndată ce am fost numit în această funcţie m-am gîndit numaidecît la acest lucru şi pot să spun, dragul meu tată, că voi avea şi eu oameni pricepuţi în ştiinţa medicală.

(16) — Bine, fiul meu, adaugă tatăl, însă medicii de care vorbeşti tu se aseamănă cu croitorii care repară hainele rupte; ei nu fac altceva decît să îngrijească pe cei care s-au îmbolnăvit. Însă există o cale cu totul deosebită prin care poţi să ajungi să ai soldaţi sănătoşi; aceea de a preîntîmpina orice boală. Iată ceea ce trebuie să urmăreşti tu.

— Şi care ar fi calea de urmat, tată, întrebă Cyrus, pentru a ajunge la acest rezultat?

— Dacă vei fi nevoit să poposeşti mai mult timp în acelaşi loc, trebuie ca înainte de toate să te îngrijeşti de curăţenia taberei şi, cu oarecare efort, nu vei da greş. Oamenii nu mai contenesc vorbind de regiuni nesănătoase sau de regiuni sănătoase. Dacă vei lua seamă la conformaţia fizică şi la culoarea feţei locuitorilor, nu te vei înşela în această privinţă. Dar nu este de ajuns să ţii seama numai de teren, ci gîndeşte-te ce măsuri iei tu însuţi cînd este vorba de sănătatea ta.

(17) — Mai întîi, pe Zeus, spuse Cyrus, voi căuta ca niciodată să nu-mi încarc stomacul, ca să nu-l obosesc; după aceea voi face exerciţii care să uşureze digestia şi

cred că acesta este cel mai bun mijloc pentru a-mi păstra sănătatea și a-mi spori rezistența.

— Ei bine, dragul meu, spuse Cambyses, aceeași grijă trebuie s-o ai și față de soldați.

— Da, dar oare soldaților li se lasă timp pentru exerciții fizice?

— Așa e, pe Zeus, răspunse tatăl său, și aș putea spune chiar că acest lucru se impune mai mult ca orice. Căci o armată care ține să-și îndeplinească misiunea trebuie să nu înceteze o clipă de a provoca pagube vrăjmașului, căutînd totodată să tragă foloase pentru ea însăși. Dacă simpla întreținere a unui om care nu muncește este o greutate reală, cu atît mai greu este, dragul meu, să hrănești o casă întreagă și, mai ales, să dai de mîncare unei armate care stă degeaba. Cînd o armată care are de hrănit atîtea guri intră în război slab aprovizionată și dacă, pe deasupra, mai face și risipă din puținul pe care îl are, nu-i este îngăduit să stea nici un moment fără să întreprindă ceva.

(18) — După cîte înțeleg eu de la tine, tată, spuse Cyrus, nu trebuie să te aștepți de la un comandant nepriceput mai mult decît de la un muncitor de pămînt leneș.

— Da! însă te asigur, fiul meu, că un comandant întreprinzător va avea totdeauna trupe bine aprovizionate și bine întreținute din punctul de vedere al sănătății, afară de cazul cînd vreunul dintre zei îi este potrivnic.

— După părerea mea, tată, spuse Cyrus, dacă vrei să-i pregătești pe soldați pentru război în toate privințele, ar fi bine ca în fiecare unitate să se organizeze concursuri cu premii. Acesta ar fi mijlocul cel mai bun prin care ai putea să-i antrenezi pe soldați la tot felul de exerciții, spre a-i avea bine pregătiți la ceas de nevoie.

— Te-ai gîndit bine, dragul meu, spuse Cambyses. Dacă vei urmări acest lucru, să fii sigur că vei ajunge să vezi pe soldații tăi mișcîndu-se la exerciții ca dansatorii.

(19) — Şi acum, spuse Cyrus, pentru a-i înflăcăra pe soldaţi, nimic n-ar fi mai potrivit decît să-i fac să nădăjduiască la ceva.

— Ia seama, fiul meu, răspunse Cambyses, să nu cumva să faci ca vînătorul care obişnuieşte să-şi cheme cîinii cu aceleaşi vorbe ca atunci cînd apare vînatul. La început, este sigur că se vor grăbi să se supună, însă dacă-i păcăleşte prea des, ajunge să nu-l mai asculte nici chiar atunci cînd este vorba cu adevărat de vreun vînat. Tot aşa şi cu făgăduiala. Dacă după ce i-ai făcut pe oameni să nădăjduiască ceva nu te-ai ţinut de cîteva ori de vorbă, în zadar le vei face după aceea tot felul de făgăduieli, pentru că nu te vor mai crede. Aşa că, dragul meu, un comandant nu trebuie să promită nimic dacă nu este sigur că-şi va îndeplini promisiunea. Sînt şi cîte unii, care deşi procedează astfel, izbutesc totuşi. Comandantul trebuie însă să facă în aşa fel, ca în momentele grele să inspire deplină încredere.

(20) — Într-adevăr, tată, ţi-o jur pe Zeus, spuse Cyrus, toate poveţele tale sînt bune şi le voi urma bucuros. În ceea ce priveşte dibăcia de a-i face pe soldaţi să se supună, cred că nu-mi lipseşte, căci tu însuţi, încă de cînd eram mic, m-ai deprins să fiu ascultător. După aceea, cînd am fost dat pe seama îndrumătorilor mei, aceştia au urmărit acelaşi scop ca şi tine şi cred că şi mai apoi cînd eram în clasa efebilor, pedagogul meu a urmărit şi el cu toată străşnicia acelaşi ţel, fiindcă majoritatea legilor au în vedere îndeosebi aceste două lucruri: să ştii să comanzi şi să ştii să te supui. Şi-acum, dacă mă gîndesc la aceste lucruri, cred că pot să-mi dau seama că în toate împrejurările, cel mai bun mijloc de a-i face pe oameni să-ţi dea ascultare este să-i lauzi şi să-i cinsteşti pe cei ce se supun, dîndu-i în vileag şi pedepsindu-i pe ticăloşi.

(21) — Acesta este drumul, fiul meu, care duce la o supunere prin constrîngere. Pentru a-i face să-ţi dea ascultare de bunăvoie, şi acest lucru este cel mai de dorit, există o cale mai scurtă. Oamenii se supun foarte

bucuros aceluia pe care-l socot mai înțelept decît ei, dacă e vorba de vreun folos. Între atîtea și atîtea pilde care te pot convinge, să alegem una: gîndește-te cu cîtă grabă bolnavii cheamă pe medic ca să le spună ce au de făcut. Dar pe mare, cu cîtă supunere ascultă echipajul de pilot! Sau, dacă unii din călători bănuiesc că alții cunosc drumul mai bine decît ei, nu se mai despart de aceștia. Cînd însă omul ajunge la convingerea că dacă se supune ar putea să aibă vreun neajuns, nu se mai sperie nici de pedepse, nu-l mai înduplecі nici cu daruri, căci nimeni nu se încumetă să primească daruri care-i pot aduce neplăceri.

(22) — Atunci, după părerea ta, tată, pentru ca să ai soldați disciplinați, nu există alt mijloc mai bun decît acela de a le arăta că tu ești mai înțelept decît ei.

— Da, aceasta este părerea mea, răspunse Cambyses.

— Bine, dar care este calea cea mai lesnicioasă ca să-i faci să-și dea seama de acest lucru, întrebă Cyrus.

— Mijlocul cel mai simplu, fiul meu, de a părea mai priceput decît ei, atunci cînd vrei să le dovedești acest lucru, este să te comporți într-adevăr astfel. Ia fiecare meșteșug în parte și ai să vezi că am dreptate. Să presupunem că fără să fii, ai vrea să arăți că ești un agricultor destoinic ori un bun călăreț, ori un medic iscusit, un cîntăreț din flaut sau un meșteșugar cunoscător în orice meserie, oricare ar fi ea. Vei vedea la ce fel de vicleșuguri trebuie să recurgi pentru a izbuti să pari așa cum vrei. Și cu toate că se vor găsi unii care să te laude pentru a-ți face faimă și să presupunem că vei dobîndi rezultate satisfăcătoare în oricare din aceste îndeletniciri, dacă la început ți se va da crezare, nu va trece mult și, o dată pus la încercare, te vei face de rîs, fiind socotit drept un om de nimic.

(23) — Bine, dar cum poți ajunge să cunoști toate lucrurile care ne pot fi de folos?

— Căutînd să-ți însușești tot ceea ce se poate învăța, așa cum ți-ai însușit și tactica. În ceea ce privește lucrurile care depășesc înțelegerea și spiritul omului, vei

ajunge să fii mai înțelept decît ceilalți, cerînd sfatul zeilor. O dată ce-ai aflat cum este mai bine de făcut, să cauți să faci așa pentru a duce la îndeplinire ceea ce ai hotărît; căci este lucru tare înțelept să-ți dai osteneala să faci ceea ce ai de făcut, decît să nu iei în seamă acele lucruri. (24) În afară de aceasta, pentru a-ți cîștiga dragostea celor pe care îi comanzi — lucru care, după părerea mea, are foarte mare însemnătate — trebuie să te porți față de ei la fel ca și atunci cînd ții să fii iubit de prieteni, căutînd să le dai cu adevărat dovadă de bunăvoință. Îmi dau bine seama, fiul meu, continuă el, că este greu să izbutești totdeauna să ajuți pe cine dorești. Totuși, poți să le arăți că iei și tu parte la bucuriile lor atunci cînd au vreuna, sau la suferințele lor dacă au dat peste un necaz; că vrei din toată inima să le vii în ajutor cînd sînt la strîmtoare, sau că le arăți neliniștea ta cînd îi amenință vreo primejdie și că-ți dai silința să-i ajuți ca să scape de ea. Acestea sînt dovezi de bunăvoință, pe care trebuie să le arăți.

(25) În timpul expedițiilor, comandantul trebuie să dovedească că îndură și el arșița soarelui pe timpul verii, sau asprimea gerului pe vreme de iarnă; că la nevoie împarte cu soldații lui și truda și oboseala. Toate acestea îl ajută să se facă iubit de cei pe care îi comandă.

— Atunci, tată, tu pretinzi, spuse Cyrus, ca un comandant să dea dovadă în orice împrejurare de mai multă răbdare decît oricare altul de sub comanda lui?

— Da! fără îndoială, răspunse Cambyses. Acest lucru însă să nu-ți dea de gîndit, deoarece trebuie să-ți dai seama că aceleași oboseli fizice nu au deopotrivă înrîurire asupra comandantului și asupra soldatului. Ele sînt mai ușor de suportat pentru comandant, care pe lîngă cinstea de care se bucură, știe sigur că nimic din ceea ce întreprinde nu rămîne neluat în seamă.

(26) — Bine, tată, dar dacă soldații vor avea de toate, așa cum vrei tu, dacă sînt sănătoși și pot să reziste la oboseli, dacă sînt pregătiți pentru război și vor căuta

să fie cît mai bravi, silindu-se să fie mai curînd supuși decît nedisciplinați, nu ești de părere că ar fi lucru tare înțelept să ne hotărîm să dăm acum bătălia cu vrăjmașul?

— Da, pe Zeus, răspunse Cambyses, dar numai în cazul cînd avem credința că-i sîntem superiori; dacă nu, după cîte judec eu, cu cît voi fi mai sigur de mine și de destoinicia trupelor mele, cu atît voi fi mai prevăzător, căci, în general, cu cît prețuim un lucru mai mult, cu atît ne străduim să-l punem la adăpost.

(27) — Și care este cel mai bun mijloc, tată, ca să-ți asiguri superioritatea asupra vrăjmașului?

— Jur pe Zeus, dragul meu, răspunse Cambyses, că ceea ce-mi ceri tu să-ți spun, nu este un lucru ușor și nici simplu. Totuși, află că pentru a atinge acest scop trebuie să știi să recurgi la vicleșuguri, să fii prefăcut. să fii șiret, să cauți să păcălești, să jefuiești, în sfîrșit, să-l întreci în toate pe vrăjmaș.

Cyrus începu să rîdă și spuse:

— Pe Heroule, ce om vrei să faci din mine, dac-ar fi să cred toate acestea?

— Un astfel de om, dragul meu, adăugă Cambyses, care să întrupeze în cel mai înalt grad respectul în fața dreptății și a legilor.

(28) — Atunci de ce oare pe vremea cînd eram copii sau adolescenți, ați căutat să ne învățați lucruri cu totul opuse acestora?

— Pe Zeus, răspunse Cambyses, și astăzi vă îndemnăm să vă purtați la fel față de prietenii și de concetățenii voștri. Dacă însă este vorba să aduci pagube vrăjmașului, nu-ți aduci aminte că vă arătam nenumărate vicleșuguri prin care puteți să-i faceți rău?

— Nu, tată, răspunse Cyrus, nu știu.

— Dar atunci pentru ce învățați să trageți cu arcul, să aruncați cu sulița, cum să așezați capcane, cum să săpați gropi pentru a înșela pe mistreți ori să întindeți curse cerbilor? Dar cînd era vorba de lei, de urși sau de pantere, deși forțele nu erau egale, nu căutați tot-

deauna o poziţie mai bună ca să vă luptaţi împotriva lor? Nu-ţi dai seama că toate aceste înşelătorii şi şiretlicuri sînt mijloace prin care poţi să provoci pierderi vrăjmaşului?

(29) — Da, pe Zeus, răspunse Cyrus, cînd este vorba de animale. Însă mi-aduc aminte că odată pentru că am încercat să păcălesc pe un om, m-am ales cu lovituri.

— Îmi închipui însă că nimeni nu v-a îndemnat să aruncaţi în vreun om cu suliţa sau cu săgeţi, spuse Cambyses. Aţi învăţat să trageţi la ţintă, nu ca să pricinuiţi neplăceri prietenilor voştri, ci ca, în vederea unui eventual război, să ştiţi să vă luptaţi şi împotriva oamenilor. V-am învăţat să păcăliţi şi să vă arătaţi tăria nu faţă de oameni, ci faţă de fiare şi nu pentru ca prin aceasta să faceţi rău prietenilor voştri, ci ca să nu fiţi surprinşi nepregătiţi dacă într-o bună zi va izbucni un război.

(30) — Atunci, tată, spuse Cyrus, pentru că este un lucru tot atît de folositor să le faci oamenilor fie bine, fie rău, ar trebui să învăţăm să le facem pe amîndouă împotriva voinţei lor.

(31) — Se povesteşte, fiul meu, spuse Cambyses, că pe vremuri trăia un profesor care învăţa pe copii ce este dreptatea aşa cum o înţelegi tu. El îi învăţa să nu mintă dar şi să mintă, să nu înşele şi să înşele, să nu bîrfească şi să bîrfească, să nu caute să ia locul altuia şi totuşi să-l ia. Cu toate acestea făcea deosebire între ce puteai să faci faţă de prieteni şi cum trebuia să te porţi faţă de vrăjmaşi. Printre altele, le mai spunea că este îngăduit să înşeli şi să furi chiar şi de la prieteni, cînd aceasta ar fi în folosul lor. (32) Fără îndoială că prin aceste îndemnuri, el îi învăţa pe copii să pună în practică între ei aceste apucături, aşa cum e obiceiul şi la greci care, după cîte se spune, învaţă pe copii cum să se înşele unii pe alţii. Însă printre ei erau şi unii copii care se pricepeau de minune să înşele şi să o ia înaintea altora, ajutaţi probabil şi de înclinările lor pentru

cîştig. Aceştia nu se puteau stăpîni să nu pună mîna pe cîte ceva de la prieteni, încercînd astfel să profite de pe urma lor. (33) Ca urmare a acestor deprinderi, s-a statornicit o lege folosită şi astăzi, care prevede ca copiii să fie instruiţi mai simplu, aşa cum îi învăţăm noi pe slujitorii noştri să se poarte faţă de noi, adică: să spună totdeauna adevărul, să nu înşele şi să nu rîvnească la bunurile altuia; iar dacă vreunul nu respectă legea, să fie pedepsit, pentru ca deprinzîndu-se cu aceasta să devină un bun cetăţean. Îndată ce ajungeau la vîrsta pe care o ai tu acum, ei socoteau că nu mai putea fi nici o primejdie pentru a fi instruiţi şi în privinţa legilor care privesc pe vrăjmaş. De altfel, e de presupus că la vîrsta voastră nu vă veţi mai deda la rele faţă de concetăţenii voştri, atîta vreme cît aţi fost învăţaţi să vă respectaţi unii pe alţii. De asemenea, nu li se mai vorbeşte de dragoste celor care sînt prea tineri, de teamă ca ei să nu întreacă măsura.

(34) — Ai dreptate, pe Zeus, spuse Cyrus. Dar acum, pentru că încă nu sînt lămurit asupra acestui lucru, fă bine, tată, şi arată-mi ce trebuie să faci ca să fii mai presus decît vrăjmaşul.

— Foloseşte orice mijloc, ca să-l surprinzi cînd este în dezordine, în timp ce ai tăi sînt gata de luptă, sau să-l găseşti fără arme atunci cînd ai tăi sînt înarmaţi, ori să dai peste el cînd oamenii dorm, în timp ce oamenii tăi stau de veghe; sau, să izbuteşti să-l descoperi fără ca tu să fii observat, ori cînd el s-a angajat într-o acţiune fără succes, în timp ce tu te găseşti într-o situaţie privilegiată.

(35) — Bine, tată, dar este oare cu putinţă, întrebă Cyrus, ca duşmanul să se lase prins în astfel de situaţii proaste?

— Fără îndoială, răspunse Cambyses, că atît voi cît şi vrăjmaşii veţi săvîrşi o mulţime de greşeli. De fapt şi unii şi alţii aveţi nevoie să mîncaţi şi să dormiţi; dimineaţa şi unii şi alţii va trebui să vă depărtaţi de tabără, aproape toţi la aceeaşi vreme, ca să vă faceţi nevoile,

folosindu-vă de aceleași poteci care se pot întretăia. Să ții seama de toate lucrurile acestea și, atunci cînd simți că nu ești încă pregătit, să fii cu multă băgare de seamă. Și, dimpotrivă, cînd vei socoti că dușmanul poate fi ușor înfrînt, nu mai sta pe gînduri și atacă-l.

(36) — Numai în astfel de împrejurări poți să ai inițiativa, întrebă Cyrus, în altele nu?

— Mai sînt, dragul meu, răspunse Cambyses, unele chiar și mai importante. În ceea ce privește pe acelea despre care am vorbit, toți cei care fac războiul își iau măsuri severe de apărare, deoarece își dau seama de însemnătatea lor. Vrăjmașul însă poate fi înșelat, fie făcîndu-l să se creadă în siguranță pentru a-l surprinde atunci cînd nu este bine păzit, fie silindu-l să pornească în urmărirea ta, pentru a-și destrăma formația, fie atrăgîndu-l printr-o retragere prefăcută într-un teren greu de străbătut, pentru a te arunca după aceea asupra lui. (37) Trebuie deci să înveți toate aceste tertipuri, spuse Cambyses, fără însă să te mulțumești numai cu atît, ci să născocești și singur alte vicleșuguri împotriva lui. Procedează și tu la fel ca muzicanții care nu se mulțumesc numai să repete cîntecele pe care le știu, ci caută să compună și altele noi. Și dacă în muzică cîntecele mai noi și mai vesele au mai multă căutare, în conducerea războiului toate stratagemele noi se bucură de izbîndă, deoarece sînt cele mai potrivite pentru a-l înșela pe vrăjmaș. (38) — Tu însă, dragul meu, mai spuse Cambyses, folosind față de oameni numai vicleșugurile pe care le foloseai împotriva animalelor mai mici, nu crezi că te-ai putea socoti destul de puternic pentru a lua inițiativa? Spre exemplu: cînd voiai să prinzi păsări, te sculai și porneai la drum în puterea nopții și, pînă să prindă păsărelele de veste, îți așezai capcana așa de bine, încît nici nu se cunoștea că a umblat cineva pe acolo. De altfel, mai știu că-ți dresai păsări de care te foloseai ca să poți prinde și altele cu ajutorul lor. Și că totdeauna te așezai la pîndă în așa fel, încît tu să le vezi pe ele, fără însă ca tu să fii observat, căutînd să tragi de sfoară

înainte ca păsările să-și fi luat zborul. (39) Dar cînd porneai la vînătoare de iepuri? Pentru că iepurele nu iese după mîncare decît pe întuneric, în timp ce ziua se ascunde, îți dresai cîini care, datorită mirosului lor fin, îi luau urma. O dată ce era descoperit, iepurele o lua la goană, în timp ce alți cîini dresați porneau după el. Și dacă scăpa și de aceștia, pîndeai locurile pe unde trecea, ca și ascunzișurile unde, de obicei, se adăpostea și îi întindeai plase care nu se vedeau. În felul acesta, în goana lui nebună se prindea în ea. Și pentru ca să nu mai scape din plasă, aveai oameni așezați anume la pîndă, care să observe orice mișcare, fiind gata să țîșnească dintr-o dată din ascunzătoare asupra lui. În acest timp tu însuți îl urmăreai de aproape cu chiote și, pînă la urmă, mort de frică, animalul se lăsa prins. Oamenii din față știau că nu trebuie să facă zgomot, pentru ca iepurele să nu-și dea seama de capcană.

(40) Astfel, după cum îți spuneam adineauri, dacă ai vrea să folosești aceleași vicleșuguri și față de vrăjmaș, nu știu zău, dacă ți-ar mai scăpa vreunul. Dacă însă vreodată, neavînd încotro, va trebui să dai bătălia în plin șes împotriva unor trupe înarmate tot așa ca și ale tale, abia atunci îți vei da seama cît de bine îți prinde inițiativa pe care ai păstrat-o pînă acum. Această superioritate o poți avea, după părerea mea, atunci cînd soldații vor fi îndeajuns de antrenați, de curajoși și de bine instruiți pentru război.

(41) Mai este un lucru de care trebuie să ții seamă și anume: după cum tu ceri să ți se dea ascultare de către toți, tot așa și ei vor ca tu să te îngrijești să-i cruți. Nu pierde din vedere niciodată să fii prevăzător. Gîndește-te în timpul nopții ce vei face cu soldații a doua zi la deșteptare, iar ziua, ce măsuri trebuie luate pentru noaptea următoare. Gîndește-te ce dispozitiv ar trebui să iei în vederea luptei; cum să-ți organizezi marșul ziua sau noaptea, la trecerea prin defileuri sau pe drumurile principale, în munți sau la șes; cum se instalează o tabără, cum se face paza în timpul zilei sau în timpul nopții;

(42) ce măsuri să iei cînd te apropii de vrăjmaș sau cînd vrei să te depărtezi de el; ce formație trebuie să alcătuiești cînd străbați un oraș dușman; cum trebuie să te apropii de o întăritură și cum să te retragi din fața ei; cum să treci o vale sau un rîu; cum să te aperi împotriva cavaleriei sau împotriva unei trupe înarmate cu arcuri și sulițe; cum trebuie să faci față unui dușman care te atacă în timp ce trupele tale sînt în coloană; sau, atunci cînd înaintezi în formație de luptă și ești atacat din altă parte și nu din față, ce manevră trebuie să faci; de asemenea, care sînt cele mai bune mijloace prin care poți să descoperi intențiile vrăjmașului și să le ascunzi pe ale tale și cîte și mai cîte. Nu o dată ți-am arătat tot ce am știut despre aceste lucruri. De altfel, tu ai stat de vorbă cu oameni care treceau drept foarte pricepuți în ale războiului și de la care ai învățat multe. Nu-ți rămîne, după părerea mea, decît să te folosești cum crezi mai bine de aceste învățăminte, după împrejurări. (43) Dar mai află de la mine, adăugă el, un lucru deosebit de important[98]. Nici odată să nu te expui nici pe tine și nici trupele tale, dacă semnele și augurii nu ți se arată prielnice. Ține seamă că orice om, atunci cînd se hotărăște să întreprindă ceva, nu se călăuzește decît după presupuneri, fără să știe cîtuși de puțin cum vor ieși lucrurile. (44) Căci, să judecăm faptele așa cum se petrec: cîți oameni, și încă oameni care treceau drept foarte iscusiți, nu au dezlănțuit împotriva unor popoare, prin sfaturile lor, războaie care pînă la urmă au provocat pieirea celor care le-au pornit! Cîți oameni care au contribuit la ridicarea vreunuia dintre concetățenii lor, sau chiar a vreunui oraș întreg, n-au avut de suferit cele mai mari neajunsuri din partea acestora, după ce ei au ajuns la putere! Cîți nu s-au văzut, dintre cei care, deși puteau să trăiască cu prietenii în bună înțelegere, au socotit că e mai bine să-i privească pe aceștia mai curînd ca pe niște slugi decît ca pe niște prieteni, și care și-au primit pedeapsa. Alții, în loc să ducă o viață liniștită mulțumindu-se cu ce aveau, s-au lăcomit să aibă și mai mult

și, pînă la urmă, au pierdut și ce au avut. Și cîți alții, după ce adunaseră o mulțime de avuții, atît de rîvnite, au căzut pradă lăcomiei lor. (45) Este însă adevărat că singură înțelepciunea omului nu-l poate face să-și aleagă cea mai bună cale, decît dacă este ajutat de soartă, căci nu poți înfăptui nimic altceva decît ce-ți este hărăzit.

Dar, fiul meu, zeii, care se bucură de veșnicie, cunosc și trecutul și prezentul și ce va fi în viitor. Și atunci cînd oamenii le cer sfatul, pe cei cărora le vor binele îi previn de ceea ce nu este bine să facă. Și dacă nu vor să dea sfaturi tuturor oamenilor, nu trebuie să ne mirăm, căci nimeni nu-i poate sili să se intereseze de cei pe care nu vor să-i ia sub ocrotirea lor.

CARTEA A II-A

(1) Tot vorbind astfel ajunseră la hotarul Persiei cînd, deodată, zăriră spre dreapta un vultur care zbura de-a lungul drumului pe care mergeau ei[1]. După ce rugară zeii și eroii ocrotitori ai Persiei[2] să le fie binevoitori în drumul lor, trecură peste hotar. Îndată ce se aflară dincolo, cerură protecția și bunăvoința zeilor ocrotitori ai Mediei[3]. După aceea se îmbrățișară potrivit obiceiului[4] și Cambyses porni înapoi spre reședința lui, în timp ce Cyrus intră în Media, îndreptîndu-se spre Cyaxares.

(2) Ajungînd [în Media la curte lui Cyaxares], după ce mai întîi se îmbrățișară, așa cum era datina, Cyaxares întrebă pe Cyrus cu cîtă armată venise. — „Cu treizeci de mii de oameni, răspunse Cyrus, la fel cu aceia care au venit la voi adesea ca mercenari. Mai sînt însă și unii care nu au trecut niciodată de hotarele Persiei; aceștia sînt homotimii[5].

— Cam cîți sînt? întrebă regele.

(3) — Dacă ți-aș spune cîți sînt, ai fi nemulțumit, răspunse Cyrus, însă trebuie să ai în vedere că oamenii aceștia pe care noi îi numim homotimi, deși puțini la număr, pot să se facă cu ușurință ascultați de către ceilalți perși, oricît ar fi ei de numeroși. Tu însă ai într-adevăr nevoie de ei, sau numai te temi fiindcă nu știi dacă dușmanul se apropie sau nu?

(4) — Pe Zeus, vrăjmașii înaintează și încă în număr mare, răspunse Cyaxares.

— De unde știi?

— De la oamenii care au venit dinspre partea locului și care au confirmat cu toții același lucru.

— Atunci va trebui să-i atacăm?

— Negreșit, răspunse Cyaxares.

— Dacă astfel stau lucrurile, spune-mi acum cît de numeroasă este armata care se îndreaptă spre noi și la

cît se ridică numărul trupelor noastre; apoi, cunoscînd tăria celor două armate, să hotărîm care ar fi mijlocul cel mai potrivit de a porni lupta în condiţiile cele mai bune.

(5) — Atunci ascultă, spune Cyaxares. Se aude că Cresus Lidianul ar veni cu zece mii de călăreţi şi peste patruzeci de mii de peltaşti şi arcaşi; Artacamas, stăpînitorul Marii Frigii[6], ar aduce aproape opt mii de călăreţi şi cam vreo patruzeci de mii de lăncieri şi peltaşti; Aribaios, regele Capadociei[7], şase mii de călăreţi şi nu mai puţin de treizeci de mii de arcaşi şi peltaşti; arabul Aragdos[8] vine cu aproape zece mii de călăreţi, cu prăştieri în număr foarte mare, cu vreo sută de care cu coase[9]. Cît despre grecii care locuiesc în Asia[10], nu se ştie încă sigur dacă vor veni. În ceea ce priveşte pe frigienii care trăiesc pe ţărmurile Helespontului[11], se aude că Gabaidos care-i comandă ar fi adunat în Cîmpia Kaistrului[12] şase mii de călăreţi şi vreo douăzeci de mii de peltaşti. În acelaşi timp, după cîte se zvoneşte, carienii[13], cilicienii[14] şi paflagonienii[15], care au fost chemaţi, nu vor veni. De asemenea, asirianul[16] care domneşte asupra Babilonului şi asupra întregii Asirii, după părerea mea, va aduce cel puţin douăzeci de mii de călăreţi şi două sute de care cu coase, precum şi nenumăraţi pedestraşi. De altfel, aşa a făcut ori de cîte ori a năvălit la noi în ţară.

(6) — După cîte spui tu, duşmanii dispun de aproape şaizeci de mii de călăreţi şi peste două sute de mii de peltaşti sau arcaşi. Dar spune-mi care este tăria armatei tale?

— Noi avem peste zece mii de călăreţi mezi, spuse Cyaxares, iar numărul peltaştilor şi al arcaşilor s-ar putea ridica la şaizeci de mii. Armenii[17], vecinii noştri, ne pot aduce patru mii de călăreţi şi douăzeci de mii de pedestraşi.

— Aşadar, după informaţiile tale, cavaleria noastră nu atinge nici o pătrime din aceea a vrăjmaşului, iar pedestrimea abia dacă este cît jumătate din a lor.

(7) — Dar atunci, adăugă Cyaxares, nu socoţi că este neînsemnat numărul perşilor pe care spui că i-ai adus tu?

— Dacă vom avea sau nu nevoie de întăriri, vom vedea mai tîrziu. Spune-mi acum ceva despre felul cum luptă fiecare dintre aceste popoare.

— Felul lor de luptă este aproape același ca la toate neamurile, răspunse Cyaxares; și la ei, ca și la noi lupta se dă cu sulițe și cu săgeți.

— Cu astfel de arme, spuse Cyrus, nu ești nevoit să dai lupta numai de la depărtare.

(8) — Este adevărat, răspunse Cyaxares.

— În acest caz, izbînda va fi de partea celor mai mulți, căci mai curînd vor putea fi scoși din luptă cei care sînt puțini la număr de către cei care sînt mai numeroși și în nici un caz aceștia, de către cei puțini la număr.

— Dacă așa stau lucrurile, nu avem altceva de făcut decît să trimitem pe cineva în Persia, pentru a le arăta din nou celor de acolo că dacă se întîmplă vreo nenorocire mezilor, primejdia se va apropia și de ei și, deci, le cerem întăriri.

— Află însă, spuse Cyrus, că nici dacă ne-ar veni în ajutor toți perșii, noi tot nu vom întrece pe vrăjmaș ca număr.

(9) — Bine, dar atunci socoți tu că am avea altceva mai bun de făcut?

— Dacă aș fi în locul tău, spuse Cyrus, aș pune de îndată să se facă alte arme pentru toți perșii cu care am venit eu, asemănătoare acelora pe care le poartă la noi homotimii, adică o platoșă pentru piept[18], un scut de răchită[19] pentru mîna stîngă și o sabie sau o bardă[20] pentru mîna dreaptă. Dacă ne pregătești armele acestea, datorită ție vom putea să dăm lupta corp la corp, fără să ne temem de vrăjmaș, care va socoti s-o ia mai curînd la fugă decît să ni se împotrivească. (10) Pe cei care vor încerca să reziste îi vom ataca noi, lăsîndu-vă vouă și cavaleriei voastre sarcina de a urmări pe fugari, ca să nu le dea răgaz să se oprească și să se întoarcă din nou să lupte.

Astfel vorbi Cyrus; Cyaxares fu și el de părerea lui, așa că renunță la gîndul de a mai cere întăriri și puse să

se pregătească armele de care vorbise. (11) Cînd homotimii sosiră cu armata persană, armele erau aproape gata. Se spune că atunci, Cyrus îi adună și le vorbi astfel: „Prieteni, îmi îndrept privirea spre voi și constat că sînteți bine înarmați și hotărîți să dați piept cu vrăjmașii. Observ, de asemenea, pe soldații perși care vă însoțesc și care sînt înarmați cu arme cu care se poate lupta numai de la depărtare, și mă cuprinde teama că voi, fiind puțini la număr și sprijinindu-vă numai pe forțele voastre, să nu aveți vreun eșec, cînd vă veți lovi de trupele atît de numeroase ale dușmanului. Dar cum oamenii cu care ați venit sînt robuști, le vom da arme asemănătoare cu ale voastre, nouă revenindu-ne grija să-i îmbărbătăm, căci nu este de ajuns ca numai comandantul să fie destoinic, ci el trebuie să-i facă și pe oamenii lui să nu aibă teamă de nimic".

(12) Astfel vorbi Cyrus. Homotimii se bucurară cu toții la gîndul că li se va mări puterea de luptă. Unul dintre ei luă cuvîntul și spuse: (13) „Vă veți mira, poate, că voi îndemna pe Cyrus să vorbească în locul nostru, tocmai acum cînd cei care trebuie să lupte alături de noi vor primi alte arme. Dar îmi dau bine seama că cuvintele de îndemn ale aceluia care are toată puterea să răsplătească sau să pedepsească pătrund mai adînc în sufletele celor care-l ascultă, iar dacă acesta le face vreun dar, fie el mai puțin însemnat decît acela pe care l-ar primi din partea unor camarazi de-ai lor, îl prețuiesc mai mult. Tot așa și perșii care vor lupta alături de noi se vor bucura mai mult dacă-l vor auzi pe Cyrus vorbindu-le, decît pe noi. Ridicați la rang de homotimi, ei se vor arăta și mai mîndri de această cinste care vine din partea unui fiu de rege, decît dacă ar primi-o din partea noastră. Cu toate acestea, continuă el, nu trebuie să dăm uitării nimic din ceea ce depinde de noi, ci, dimpotrivă, să facem tot ce ne stă în putință, pentru a întări curajul acestor oameni, căci dacă le ridicăm capacitatea de luptă, aceasta nu poate fi decît spre binele nostru".

(14) După ce fură aduse armele, Cyrus adună pe perşi şi le spuse:

(15) — „Soldaţi perşi, v-aţi născut şi aţi crescut în aceeaşi ţară ca şi mine. Şi unii şi alţii sîntem la fel de rezistenţi, aşa că se impune ca şi sufletele voastre să fie deopotrivă de înflăcărate. Cu toate acestea, la noi în ţară nu v-aţi bucurat de aceleaşi drepturi ca şi noi; dar nu din vina noastră aţi fost ţinuţi în această stare, ci din nevoia de a vă asigura traiul. Acum, cu sprijinul zeilor, eu voi fi cel care va îngriji să nu duceţi lipsă de nimic. Stă în puterea voastră să puteţi purta aceleaşi arme ca şi noi şi să înfruntaţi aceleaşi primejdii, iar dacă vom pune mîna pe prăzi, să aveţi dreptul la aceeaşi răsplată. (16) Pînă acum voi aruncaţi lancea şi suliţa la fel ca noi, dar nu este lucru de mirare că nu eraţi tot aşa de îndemînatici, căci nu aveaţi, aşa cum aveam noi, răgazul să vă instruiţi. O dată înzestraţi cu acest armament, nu vă veţi mai deosebi de noi. Fiecare va avea platoşă potrivită pe pieptul lui şi un scut de salcie în mîna stîngă, aşa cum obişnuim cu toţii să purtăm. Avem, de asemenea, în mîna dreaptă o sabie sau o secure cu care să-l lovim pe vrăjmaş şi cu care nu ne temem că nu-l vom atinge. (17) Aşadar, înzestraţi cu astfel de arme, ce ne va mai deosebi pe unii de alţii în afară de îndrăzneală, însuşire pe care o puteţi căpăta tot aşa de bine ca şi noi? Căci dacă noi dorim să ieşim învingători spre a ne bucura de glorie şi de toate binefacerile pe care ea le aduce, nu puteţi nutri şi voi aceeaşi dorinţă? Îşi poate oare închipui cineva că voi vă străduiţi mai puţin decît noi ca să dobîndiţi acea superioritate care pune la îndemîna învingătorilor bunurile celor învinşi? (18) Aţi auzit tot ce am avut de spus, adăugă el. Iată armele! Cine doreşte să le ia să se înscrie la taxiarhul lui[21], spre a fi repartizat într-o unitate la fel cu a noastră, iar cel care vrea să rămînă mercenar să-şi păstreze armele pe care le-a avut".

19) După ce-l ascultară, perşii socotiră că ar merita să rămînă tot restul vieţii nişte oameni de nimic dacă n-ar

consimţi să înfrunte laolaltă aceleaşi greutăţi, pentru ca să se poată bucura de aceleaşi drepturi ca şi ceilalţi, aşa că se înscriseseră cu toţi şi-şi luară armele.

(20) Totodată, se vorbea că vrăjmaşii înaintează, dar încă nu se simţea nimic. Cyrus căută să se folosească de acest răgaz, fie pentru a instrui şi antrena soldaţii, fie pentru a-i învăţa metodele de luptă şi a-i îmbărbăta înainte de a porni la război.

(21) El porunci mai întîi slujitorilor pe care îi dăduse Cyaxares să pună la îndemîna soldaţilor lui toate lucrurile de care ar fi avut nevoie. Datorită acestei măsuri, soldaţii nu aveau altă grijă decît de a se antrena în vederea luptei. Căci el socotea că nu poţi stăpîni bine o meserie, oricare ar fi ea, decît dacă te consacri în întregime acesteia, lăsînd la o parte celelalte preocupări. Aşa că, dintre mijloacele de luptă, Cyrus înlătură arcul şi suliţa, urmînd ca soldaţii să lupte numai cu sabia, scutul şi platoşa. Prin aceasta, el căuta să-i obişnuiască pe oameni cu gîndul că vor trebui să lupte cu vrăjmaşul corp la corp, ori să mărturisească că nu sînt aliaţi de nădejde, o mărturisire greu de făcut din partea unor oameni conştienţi că sînt plătiţi să lupte în folosul celor care-i întreţin.

(22) În afară de aceasta, dîndu-şi seama că soldaţii sînt dornici să se exercite cu orice considerau că le oferea un prilej de întrecere, organiză concursuri cu tot felul de exerciţii, prin care socotea că trupele sale se pot antrena. El pretindea fiecărui soldat să fie supus faţă de comandanţi, stăruitor la lucru, să înfrunte primejdiile, însă cu socoteală, să cunoască tot ceea ce este necesar să ştie un soldat, să aibă armamentul bine întreţinut şi să arate interes pentru tot ceea ce are legătură cu războiul. Pempadarhului[22] îi pretindea să aibă toate însuşirile unui bun soldat, ca să poată fi pe cît era cu putinţă un exemplu şi pentru cei cinci soldaţi ai lui; acelaşi lucru îl pretindea şi decadarhului[23], ca şi lohagului[24].

Taxiarhul trebuia să fie el însuși un exemplu, veghind ca toți cei ce erau sub ordinele lui să-și facă datoria față de cei pe care îi aveau sub ascultare.

(23) Iată acum cum împărțea el recompensele: taxiarhii care i se părea că aveau cea mai bună unitate erau înaintați la gradul de chiliarhi[25], lohagul care dovedea că are lohosul cel mai bine instruit era înaintat taxiarh; decadarhul cu cea mai bună grupă era înaintat lohag și tot așa pempadarhul devenea decadarh, iar cei mai buni soldați erau înaintați la gradul de pempadarhi. În felul acesta izbutea să ridice prestigiul comandanților față de cei pe care îi comandau și, pe lîngă aceasta, fiecare primea după meritul lui și alte recompense. În afară de acestea, celor care se dovedeau demni de a fi recompensați, Cyrus le dădea mari speranțe, dacă soarta l-ar fi ajutat și de aici înainte. (24) El stabili, de asemenea, premii pentru taxisurile întregi, pentru lohosurile, decadele și pempadele care se dovedeau cele mai disciplinate și care căutau să execute cu tot zelul exercițiile impuse. Premiile acordate erau din acelea care plăceau mulțimilor. Iată deci cum își îndruma și cum își instruia Cyrus trupele.

(25) El puse să se ridice corturi pentru trupe, potrivit cu numărul taxiarhilor, și le făcu atît de încăpătoare, încît să cuprindă în ele o taxis întreagă, socotită la o sută de oameni. În felul acesta, tabăra era organizată pe taxisuri; Cyrus considera că acest mod de viață putea să-i aducă folos cu prilejul viitoarelor lupte, deoarece soldații, văzînd că hrana este aceeași pentru toți, nu aveau nici un motiv să se plîngă că nu sînt îngrijiți toți în același fel și din această cauză să fie în fața vrăjmașului mai prejos decît cei din preajma lor. (26) Pe lîngă aceasta, el vedea un folos și în faptul că, ducîndu-și traiul în același cort, oamenii ajungeau să se cunoască unii pe alții. Datorită acestui fapt, se pare că sentimentul stimei se dezvoltă mai ușor în orice om, pe cîtă vreme dacă oamenii nu se cunosc, par a nu avea nici un sentiment unul pentru altul, ca și cum s-ar afla acolo în

beznă. El mai socotea că acest trai în comun era folositor și pentru motivul că soldații se obișnuiau să-și cunoască mai ușor locul în front. Într-adevăr, taxiarhii își aveau unitățile rînduite ca pentru marș, pe un singur rînd, tot așa după cum lohagii își țineau rînduite lohosurile, decadarhii grupele și pempadarhii, echipele. (27) Cyrus socotea că este un lucru de mare importanță ca fiecare să-și cunoască bine locul în front, pentru a nu se produce învălmășeală și pentru ca, în caz de alarmă, să se alcătuiască formația de luptă numaidecît. Acest lucru se petrece aidoma ca atunci cînd am avea de îmbinat niște pietre sau bucăți de lemn. Aceasta este de fapt o muncă ușoară, chiar dacă pietrele și bucățile de lemn sînt împrăștiate la întîmplare, cu condiția însă ca ele să aibă un semn după care să ne dăm seama ușor unde este locul fiecăreia. (28) Cyrus socotea că dacă soldații mănîncă laolaltă sînt înclinați să se despartă mai greu unii de alții. O remarcă asemănătoare făcu și cu privire la animale, care dacă sînt hrănite laolaltă, manifestă un sentiment de tristețe atunci cînd le desparți. El mai ținea ca oamenii să nu vină la masa de prînz sau de seară decît dacă erau plini de sudoare. Pentru a-i face să transpire, ori îi lua cu el la vînătoare, ori născocea tot felul de jocuri. Alteori, dacă aveau ceva de făcut, îi muncea în așa fel, încît niciodată nu se întorceau decît leoarcă de apă. (29) Cyrus considera că oboseala era mijlocul cel mai potrivit pentru a le mări pofta de mîncare, a le întreține sănătatea și a le întări puterea de rezistență. De asemenea, mai socotea că lucrînd laolaltă, oamenii vor deveni mai îngăduitori unii față de alții, asemenea cailor care, trudind împreună, se poartă mai blînd între ei. El era convins că atunci cînd vor trebui să pornească asupra vrăjmașului, o vor face cu mai multă hotărîre, întrucît își dădeau seama de faptul că erau bine antrenați.

(30) Cyrus porunci să se ridice pentru el un cort atît de încăpător, încît să cuprindă pe toți aceia pe care ar fi dorit să-i fie oaspeți la masă. De obicei, el invita pe taxiarhii pe care-i socotea că merită să fie invitați; cîte-

odată chiar și pe lohagi, pe decadarhi sau pempadarhi; alteori chiar o pempadă întreagă, o decadă, un lohos sau chiar o taxis întreagă. În felul acesta căuta să-și arate prețuirea față de aceia care i se părea că săvîrșiseră vreo faptă pe care era domnic s-o vadă înfăptuită de fiecare în parte. De altfel, bucatele erau totdeauna aceleași și pentru el, ca și pentru invitați. Chiar și oamenii de serviciu primeau aceeași porție ca și ceilalți, căci era de părere că li se cuvenea aceeași atenție ca și heralzilor[26] sau solilor. El le pretindea să fie oameni de încredere, să cunoască tot ce era în legătură cu viața de tabără; pe lîngă aceasta, să fie isteți, voioși, gata oricînd, neobosiți și neînfricați. Cyrus socotea că pe lîngă însușirile pe care le au oamenii care trec drept foarte iscusiți, ei trebuie să fie obișnuiți să nu se dea în lături de la nici o muncă, ci, dimpotrivă, să fie încredințați că este de datoria lor să îndeplinească orice poruncă a comandantului.

CAPITOLUL 2

(1) Cyrus avea totdeauna grijă ca atunci cînd primea oaspeți în cortul său, problemele care se discutau să fie și plăcute și potrivite pentru a-i îndemna spre acte de bărbăție.

Într-o zi puse următoarea întrebare: „Credeți voi, prieteni, că perșii, camarazii noștri, sînt mai prejos decît noi pentru că nu au primit aceeași educație ca și noi, sau că ei vor ajunge cu vremea să nu se mai deosebească de noi nici în societate și nici atunci cînd vor trebui să-l înfrunte pe vrăjmaș?“ (2) Histaspas[27] se ridică atunci și spuse: — „Nu știu încă cum se vor comporta în fața dușmanului, însă vă pot spune că aici, printre noi, unii dintre ei par urîcioși. Nu este mult de cînd Cyaxares a trimis fiecărei taxis carnea rămasă de la sacrificii[28], din care s-a împărțit fiecăruia dintre noi cîte trei și chiar mai multe bucăți. Bucătarul începu prima împărțeală

de la mine; (3) cînd veni pentru a doua oară, îi spusei să înceapă cu ultimul servit și după aceea să o ia în direcția opusă. Atunci unul dintre soldați, care se așezase pe la mijloc, începu să strige: «Pe Zeus, nu există nici o dreptate în această împărțeală dacă nu se face niciodată începutul și cu noi, care sîntem la mijloc». Eu, auzind aceste cuvinte, mă simții încurcat de faptul că se socotea nedreptățit față de ceilalți și-l chemai lîngă mine. Omul se supuse de bunăvoie. Cînd tăvile ajunseră în dreptul nostru, cum noi eram printre cei din urmă de servit, nu mai rămăseseră decît niște bucăți mici. Atunci omul meu, părînd foarte încurcat, zise ca pentru sine: (4) «Ce ghinion că m-a chemat aici și că m-am așezat pe locul ăsta!» — «Fii pe pace, îi spusei eu, o să înceapă de îndată de la noi, așa că tu, fiind primul, îți vei alege bucata cea mai mare». Cel care făcea împărțeala începu al treilea și ultimul înconjur. Omul nostru se servi, dar socotind că alesese o bucată prea mică, o lăsă pentru a lua alta. (5) Bucătarul, crezînd că nu dorește carne, plecă și-și văzu de treabă, fără să-i fi dat acestuia răgaz să-și ia altă bucată. El se supără nespus pentru această întîmplare, căci pe lîngă că-și pierduse bucata pe care și-o alesese, nedumerit și înfuriat cum era, răsturnă tot sosul care-i mai rămăsese. Lohagul care era alături de noi și care urmărea cele ce se petreceau, izbucni în hohote de rîs, bătînd din palme. Eu, continuă Histaspas, mă prefăcui că tușesc, deoarece nici eu nu mă puteam stăpîni să nu rîd. În felul acesta, Cyrus, ți se dă și ție prilejul de a judeca firea unuia dintre compatrioții noștri". Această poveste, cum era și firesc, îi înveseli pe toți.

(6) După el luă cuvîntul un alt taxiarh. „Se pare, Cyrus, spuse el, că Histaspas a nimerit un om ursuz peste fire. La mine s-au petrecut lucrurile altfel. După ce tu ne-ai arătat diferite exerciții de luptă, ne-ai dat drumul, poruncindu-ne să arătăm și noi oamenilor din unitățile noastre ceea ce învățasem de la tine. Eu am procedat la fel ca toți ceilalți și, deci, m-am apucat să fac exerciții cu unul din lohosuri. Mai întîi așezai în față pe coman-

dantul lohosului și în spatele lui pe un soldat mai tînăr, iar pe ceilalți pe locurile unde crezui eu de cuviință. După aceea mă întorsei cu fața spre ei, privind spre lohos. Cînd socotii momentul potrivit, le poruncii să înainteze. (7) Și iată că tînărul soldat îl depășește pe comandant și începe să înainteze în fruntea tuturor. «Ce faci, omule?» strigai eu. — «Înaintez, așa cum ai poruncit» răspunse el. — «Da, dar porunca de a înainta nu a fost dată numai pentru tine, ci și pentru ceilalți». Atunci, întorcîndu-se spre camarazii lui, le spuse: «Nu auziți observația comandantului? V-a poruncit tuturor să înaintați». Atunci soldații, lăsînd în urmă pe comandant, se îndreptară spre mine. (8) Și cum acesta căuta să-i întoarcă înapoi, strigară supărați: «Pe cine să ascultăm? Unul ne poruncește să mergem înainte, iar celălalt se împotrivește». Eu nu-mi pierdui răbdarea, ci luînd-o de la început, i-am așezat pe vechiul loc. Apoi le-am spus că cei care se află în spate să nu pornească înainte de a fi făcut primul pas cel din cap și că nu au altceva de făcut decît să-l urmeze pe cel dinaintea lor. (9) În acest timp, unul dintre soldați, care pleca în Persia, se apropie de mine și-mi ceru să-i dau scrisoarea pe care o scrisesem pentru a o trimite acasă. Cum comandantul lohosului știa unde pusesem scrisoarea, îi spusei să dea fuga s-o aducă. Acesta plecă în grabă. Tînărul meu soldat o luă după comandant, echipat cu platoșă și cu sabie. Ceilalți soldați, văzîndu-l, o luară la fugă o dată cu el, întorcîndu-se apoi cu toții cu scrisoarea. «Vezi, așadar, adăugă el, lohosul meu execută cu toată grija poruncile tale». (10) Toți cei de față începură să rîdă, pe bună dreptate, de această escortă a scrisorii[29]."

Cyrus se ridică atunci și spuse: „Pe Zeus și pe toți zeii, ce oameni minunați avem! Cît de ușor le putem cîștiga prietenia! Cu o bucată de carne îți poți atrage devotamentul multora dintre ei, iar unii sînt așa de ascultători că ar fi gata să se supună înainte chiar de a cunoaște poruncile. Nu știu dacă ar fi cu putință să do-

rim soldați mai buni decît ei". (11) Cyrus, glumind în felul acesta, aducea elogii soldaților.

În cort se afla un taxiarh pe nume Aglaitadas[20], un om cu o fire foarte ciudată, care se ridică și vorbi cam așa: „Crezi într-adevăr, Cyrus, că oamenii aceștia spun adevărul?" — „Ce interes ar avea să mintă?" întrebă Cyrus. — „Ce interes? răspunse el. Interesul pe care-l au lăudăroșii care caută să se înalțe pe sine, făcînd pe alții să rîdă de ceea ce spun." — „Liniștește-te, spuse Cyrus, nu-i socoti lăudăroși. (12) După părerea mea cuvîntul lăudăros se potrivește acelora care vor să arate că sînt mai bogați sau mai viteji decît sînt, sau care făgăduiesc mai mult decît pot să facă, socotind, evident, că prin aceasta ar putea să capete vreun dar sau să aibă vreun profit oarecare. Însă aceia care caută să înveselească pe camarazii lor, fără să se gîndească la vreun folos pentru ei înșiși și nici să facă cuiva vreun rău, n-ar putea fi numiți mai curînd oameni de spirit, plăcuți, decît lăudăroși? (13) În felul acesta Cyrus înțelese să ia apărarea celor care căutaseră să-i înveselească pe oaspeți.

Cel care povestise istorioara glumeață cu lohosul se ridică și spuse: „Fără îndoială, Aglaitadas, că dacă am încerca să te facem să plîngi, ca și aceia care în cîntece ori în povestiri caută să istorisească lucruri triste — ca să stoarcă lacrimi — ne-ai condamna pe față, căci acum, deși ești convins că noi voim să te înveselim, fără să-ți facem vreun rău, nu te dai în lături de a ne arunca disprețul tău". — (14) „Da, pe Zeus, reluă Aglaitadas, și pe bună dreptate, căci cel care-i face pe prieteni să plîngă, le face, după părerea mea, mult mai mult bine decît aceia care îi fac să rîdă. Și dacă te gîndești, adăugă el, îți vei da seama chiar tu că dreptatea este de partea mea. Datorită lacrimilor, părinții își îndrumează copiii să fie cuminți, tot așa ca și profesorii care dau îndrumări folositoare copiilor; și tot prin lacrimi legile îndeamnă pe cetățeni să le respecte. Dar ai vrea oare să spui că cei care se străduiesc să-i facă pe alții să rîdă devin

mai robuşti şi mai pregătiţi să conducă o gospodărie sau un oraş?".

(15) — Ascultă-mă, Aglaitadas, răspunse Histaspas, păstrează pentru duşmani acest bun atît de preţios şi fă-i pe ei să plîngă. Nouă şi prietenilor tăi care sîntem de faţă, lasă-ne acest rîs pe care tu îl preţuieşti atît de puţin. Sînt încredinţat că ai destule rezerve de acest fel, întrucît nu le-ai prea întrebuinţat în folosul tău şi nici nu te arăţi dornic să-ţi înveseleşti prietenii sau pe oaspeţii tăi; după cum, de altfel, nimic nu te îndreptăţeşte să nu ne faci şi pe noi să rîdem.

— Şi tu crezi, Histaspas, spuse Aglatidas, că ai să mă faci să rîd? „Pe Zeus, ar fi curată nebunie să cred acest lucru, răspunse Histaspas. Poate că ar fi mai uşor să fac să iasă foc din tine, decît un zîmbet. (16) „Atunci ceilalţi, care cunoşteau firea lui Aglaitadas, izbucniră în rîs, în timp ce şi el zîmbi. Cyrus, văzîndu-l că se înveseleşte, spuse: „Faci rău, taxiarh, corupînd un om atît de serios făcîndu-l să rîdă, mai ales că este atît de înverşunat împotriva veseliei ".(17) Şi cu asta puseră capăt conversaţiei. După el vorbi Chrysanthas[31]: (18) „Cyrus şi voi toţi ceilalţi care sînteţi de faţă, cred că printre perşii care au venit cu noi, unii sînt mai bravi, alţii mai puţin bravi. Cu toate acestea, dacă vom izbuti să punem mîna pe ceva, toţi vor voi să facem parte egală. Mie însă nu mi se pare ceva mai nedrept decît ca fricoşii să aibă aceleaşi drepturi ca şi cei destoinici." — „În numele zeilor, prieteni, spuse Cyrus, nu ar fi mai bine să cerem şi părerea armatei? Să hotărască ea, în cazul cînd zeii ne vor sprijini în ceea ce întreprindem, dacă dăm aceeaşi parte tuturor sau dacă facem împărţeala după merit, ţinînd seama de faptele fiecăruia". (19) — „Dar de ce să mai supunem această chestiune aprobării ei, spuse Chrysanthas, şi să nu declari de la început că vei proceda aşa cum crezi tu? N-ai hotărît tot tu concursurile şi premiile?" — „Pe Zeus, dar nu este tot una, spuse Cyrus, căci toate prăzile ce se vor strînge în urma luptelor vor fi socotite, fără îndoială, drept bunuri ale tuturor, în

timp ce eu cred că oamenii își dau seama că dreptul la comanda supremă îmi aparține mie, fiind un privilegiu al meu; așa că dacă am numit arbitri la concursuri[32], n-am făcut decît un lucru firesc." (20) — „Și tu crezi, într-adevăr, răspunse Chrysanthas, că dacă vei aduna armata, ea va hotărî să fie toți răsplătiți după merit, iar aceia care au fost mai viteji să primească răsplata și onorurile cele mai mari?" — „Sînt încredințat de acest lucru, pentru că pe de o parte toată lumea sprijină această hotărîre a mea, iar pe de alta, ar fi rușine să se pretindă ca unul care duce greul și-și dă osteneală pentru binele comun să nu merite răsplata cea mai mare. Și cred, adăugă el, că și cei mai îndărătnici vor găsi că este drept să li se dea întîietate celor bravi.

(21) Cyrus dorea ca acest vot să aibă loc și din pricina homotimilor, căci se gîndea că aceștia vor deveni și mai viteji încă, dacă vor ști că și ei sînt apreciați ca și ceilalți după faptele lor și că răsplata se va da după meritele fiecăruia. De aceea socoti că acum era momentul să pună la vot această chestiune, mai ales că homotimii se temeau să nu fie tratați întocmai ca soldații de rînd. Pentru acest motiv, atît Cyrus cît și cei care se aflau cu el în cort găsiră cu cale să pună propunerea la vot, declarînd că oricine se socotește viteaz va trebui s-o sprijine. (22) Atunci, unul din taxiarhi spuse rîzînd: „Eu cunosc un om care, cu toate că este soldat, va fi de părere că nu ar trebui să se îngăduie cu atîta ușurință o împărțeală egală". — „De cine este vorba?" întrebă un alt taxiarh. „Pe Zeus, răspunse celălalt, este unul dintre camarazii mei de cort, care în orice împrejurare pretinde să i se dea lui o parte mai mare decît celorlalți." — „Dar de muncit vrea să muncească mai mult?" — „Nu, pe Zeus, fără îndoială că nu. Și trebuie să spun că am greșit, fiindcă atunci cînd este vorba de un efort sau de ceva greu, care cere o anumită străduință, văd cum caută cu tot dinadinsul să ia parte într-o măsură cît mai mică în comparație cu ceilalți." (23) — „În ce mă privește, eu sînt de părere, spuse Cyrus, că astfel de

oameni despre care vorbește taxiarhul trebuie să fie îndepărtați din armată dacă voim să avem o trupă întreprinzătoare și disciplinată. Căci, după cîte văd, cea mai mare parte a soldaților sînt gata să ne urmeze oriunde i-am duce. În timp ce oamenii de bună-credință caută să-i îndemne să săvîrșească fapte frumoase, cei ticăloși îi îndeamnă la rele și oamenii de nimic ajung să-și cîștige mai mulți adepți decît cei cinstiți. (24) Firile ticăloase care caută plăceri imediate își găsesc printre semeni destule unelte care să-i facă și pe alții să gîndească ca ele. Virtutea însă, care poartă pe oameni pe cărări spinoase, nu este de loc potrivită ca să-i poată atrage dintr-o dată și pe negîndite, mai ales cînd alții îi îndeamnă s-o apuce pe un drum mai ușor de străbătut și mai lesnicios. (25) Cît privește pe aceia care sînt răi numai datorită leneviei și nepăsării, eu îi consider ca pe niște bondari, care nu vatămă societatea decît prin faptul că mănîncă degeaba. Aceia însă care sînt răi tovarăși de muncă și care, pe deasupra, mai cer cu tărie și nerușinare mai mult decît ceilalți, pot ușor să corupă și pe alții. (26) Și se poate întîmpla ca de multe ori ei să izbutească să le asigure un profit, dar de astfel de oameni este bine să te descotorosești. Pe aceștia nu vă grăbiți să-i înlocuiți cu alți oameni, căci dacă atunci cînd este vorba de cai, căutați să-i alegeți pe cei mai buni, fără să țineți seamă dacă sînt sau nu de la voi din țară, tot așa și cu oamenii, căutați să-i luați numai pe aceia care par cei mai în măsură să întărească forța și mîndria trupelor noastre. Și ca să vă dați seama că nu greșesc, vă dau pilda următoare: un car înhămat cu cai domoli sau cu cai de forțe neegale n-ar putea merge niciodată repede. O gospodărie nu poate să fie bine întreținută dacă slujitorii sînt răi; (27) ea are mai puțin de pierdut dacă nu i-ar avea de loc, decît dacă se folosește de oameni necinstiți, care nu-i aduc decît pagube. Trebuie să mai știți, prieteni, adăugă el, că îndepărtînd pe acești soldați ticăloși, nu cîștigați numai prin faptul că ați scăpat de ei, ci și pentru că cei rămași, care au greșit o dată,

se vor îndrepta, iar cei buni, văzîndu-i pe cei răi înfierați, vor căuta cu mai multă tragere de inimă să devină soldați destoinici." (28) Astfel vorbi Cyrus și toți cei de față fură de părere să se facă așa cum spusese el[33].

După aceea, Cyrus căută să facă din nou glume. El observase că un taxiarh așezase lîngă el la masă pe un soldat nemaipomenit de păros și de urît. Strigîndu-l pe taxiarh pe nume, îi spuse: „Sambaulas, este adevărat că și tu practici obiceiurile grecilor și că din pricina asta ai așezat lîngă tine pe băiatul acela frumos?" — „Jur pe Zeus că așa este, răspunse Sambaulas; (29) îmi face plăcere să-l privesc și să fiu în preajma lui." La aceste cuvinte toți care se găseau în cort își îndreptară privirile asupra tînărului soldat și văzîndu-l cît era de urît, izbucniră în rîs. Cineva dintre ei întrebă: „În numele zeilor, Sambaulas, cum a făcut omul acesta de ți-a cîștigat simpatia?" Sambaulas răspunse: „Pe Zeus, am să vă istorisesc. (30) Ori de cîte ori l-am chemat ziua sau noaptea, nu a spus niciodată că nu are timp și nici nu a venit alene, ci alergînd. De asemenea, cînd i-am poruncit să facă un lucru, l-am văzut că întotdeauna se silea din toată inima să-mi îndeplinească dorința. Cît privește pe cei zece oameni pe care îi comandă, i-a format astfel, încît să se poarte așa cum se poartă el, îndemnîndu-i mai mult prin fapte decît prin vorbe". (31) — „Dacă este atît de înzestrat, întrebă cineva, nu-l îmbrățișezi niciodată, așa ca între rude? La această întrebare tînărul urît spuse strigînd: „Nu, pe Zeus, lui nu-i plac astfel de lucruri murdare. Dacă s-ar fi încumetat să mă sărute, aceasta ar fi fost de ajuns ca să fie scutit de orice exercițiu".

CAPITOLUL 3

(1) Cam acestea au fost glumele și discuțiile mai importante cu care se întreținură în cortul lui Cyrus. La sfîrșit, după ce închinară a treia libație[34] și după ce

cerură sprijinul zeilor[35], se ridicară de la masă și plecară să se culce.

A doua zi, Cyrus își adună toate trupele și le vorbi astfel: (2) „Prieteni, ceasul bătăliei se apropie, deoarece vrăjmașul înaintează. În ceea ce privește prețul victoriei, dacă izbînda va fi de partea noastră, căci, adăugă el, trebuie să ne gîndim întotdeauna și la acest lucru, este de la sine înțeles că îl vor forma vrăjmașii care, împreună cu toate bunurile lor, vor cădea în mîna noastră. Dimpotrivă, dacă noi vom fi înfrînți, vă dați seama că toate bunurile celor învinși ajung în mîna învingătorilor, ca preț al victoriei lor. (3) Așa stînd lucrurile, să țineți bine minte că abia atunci oamenii care luptă cot la cot vor izbuti să se convingă că nu vor putea să înfăptuiască nimic din ceea ce și-au propus dacă nu-și va aduce fiecare partea lui de contribuție; numai atunci vor izbuti ca în scurt timp să dobîndească o mulțime de foloase, căci în felul acesta nimic din ceea ce trebuie făcut nu va fi lăsat la o parte. Dar dacă va trebui să trecem la acțiune sau să luptăm bizuindu-ne unii pe alții și dacă unii se vor lăsa greu, să știți că asupra acestora se vor abate toate nenorocirile. (4) Căci divinitatea a orînduit astfel lucrurile, încît acei care nu-și dau osteneală să dobîndească bunurile prin trudă, să cadă ei sub stăpînirea altora. Și acum, continuă el, să se ridice careva dintre voi și să spună ce părere are despre acest lucru: este oare o dovadă de virtute din parte-ne să răsplătim pe acela care înfruntă tot felul de oboseli și de primejdii din dorința de a-și atrage o cît mai mare prețuire, sau sînteți de părere că oricît de ticălos ai fi, răsplata va fi aceeași pentru toți?"

(5) Se ridică atunci Chrysanthas. Acesta era un homotim potrivit de statură și nu prea robust, dar deosebit de înțelept. „Eu cred, Cyrus, spuse el, că punînd această întrebare, nici pe departe nu te-ai gîndit ca ticăloșii să primească aceeași răsplată ca cei bravi, ci că vrei să afli dacă este vreunul atît de îndrăzneț încît, fără să fi săvîrșit nici o faptă deosebită, să pretindă aceeași răs-

plată ca ceilalți care și-au cîștigat acest drept datorită vitejiei lor. (6) În ceea ce mă privește, adăugă el, eu, care nu sînt nici sprinten la fugă și nici robust, știu bine că dacă ar fi să mă judece cineva după ceea ce aș putea să săvîrșesc cu mîinile mele, n-aș fi așezat nici pe primul și nici pe al doilea loc, ba, fără îndoială că nici chiar pe al o miilea sau al zece miilea. Știu însă bine un lucru și anume: că dacă aceia dintre noi care sînt mai robuști își vor îndeplini datoria cu toată nădejdea, voi avea și eu de pe urma prăzilor partea care mi se va cuveni. Dar dacă, dimpotrivă, cei trîndavi nu vor face nimic, iar cei puternici și bravi își vor pierde curajul, mă tem să nu am parte de altceva decît de bunuri și încă într-o măsură nedorită.

(7) Astfel vorbi Chrysanthas. După el se ridică persanul Pheraulas, un om din popor, cu o înfățișare plăcută, cu trupul bine legat și cu mult bun simț. Pe Pheraulas Cyrus îl luase pe lîngă el încă de pe cînd se afla în Persia, fiindu-i drag. Acesta spuse: (8) „Cyrus și voi perși care sînteți de față, cred că vom avea cu toții prilejul să ne dovedim curajul, pornind de la condiții egale, căci după cîte observ, față de munca la care sîntem supuși, ni se dă tuturor aceeași hrană; sîntem primiți pretutindeni cu aceeași bunăvoință, dîndu-ni-se și posibilitatea să tindem spre aceleași țeluri. Supunerea față de comandanți este o datorie a tuturor, iar atunci cînd un om dă dovadă de o supunere fără margini, am văzut că își primește răsplata de la Cyrus. Tot astfel, vitejia în fața vrăjmașului nu este un drept mai mult al unora decît al altora, ci este privită ca un lucru de cinste de toată lumea. (9) Noi, continuă el, am învățat acum să ne luptăm, așa după cum văd că învață orice om și la fel ca și animalele care se deprind să se apere fiecare în cîte un fel, fără să fi învățat de la cineva, ci numai din instinct. De pildă, boul împunge cu coarnele, calul se apără cu copita, cîinele cu botul, iar mistrețul cu colții. Toate aceste animale, adăugă el, știu să se ferească de primejdiile care le amenință în primul rînd, fără ca vreo-

dată să fi avut pe cineva care să le îndrumeze. (10) Eu, încă de cînd eram mic, am învățat cum trebuia să-mi feresc partea corpului care se află mai expusă loviturilor și, în lipsă de altceva, întindeam amîndouă mîinile înainte, pentru a-l zădărnici, pe cît se putea, pe cel care mă lovea. Acest lucru îl făceam, fără să-l fi învățat de la cineva; ba mai mult, mîncam chiar și bătaie pentru acest fel al meu de a mă apăra. De asemenea, cînd eram mic, oriunde vedeam o sabie o luam în mînă, fără să-mi fi arătat nimeni de unde s-o apuc, ci numai din instinct, așa cum v-am mai spus. Acest lucru îl făceam fără să-l fi aflat de la cineva, deși nu mi se dădea voie, cum de altfel se întîmpla și în alte împrejurări unde instinctul mă împingea să fac ceva, cu toată împotrivirea tatălui și a mamei mele. Și, pe Zeus, loveam cu sabia în orice nimeream, fără să mă vadă cineva. Dar acest lucru nu-l făceam numai din instinct, ca de pildă, să merg sau să alerg, ci, în afară de faptul că era ceva firesc, îmi producea și mie plăcere. (11) Acum, înzestrați cu aceste arme de luptă în ajunul bătăliei în care este vorba mai mult de curaj decît de pricepere, cum să nu ne bucurăm că ne vom întrece cu homotimii care sînt de față, mai ales că răsplata care ni se oferă pentru vitejie este aceeași pentru toți. Înfruntînd orice primejdie, prin comparație noi nu avem de pierdut atît cît au ei, căci ei pot fi lipsiți de o viață plină de nădejdi, și mai plăcută ca oricare alta, pe cîtă vreme noi, ne vom lipsi de o viață trudită, fără măriri, deci cea mai grea dintre toate, după părerea mea.

(12) Dar, camarazi, ceea ce mă îndeamnă să pornesc cu toată tragerea de inimă este faptul că Cyrus va fi judecătorul nostru nepărtinitor, care, jur pe zei, mă face să cred că ține la toți aceia care dau dovadă de vitejie, tot așa cum ține la el însuși; el este în stare să le dea acestora tot ce are, mai bucuros decît să păstreze bunurile pentru el.

(13) Știu bine, continuă el, că acești homotimi sînt mîndri că au fost obișnuiți să rabde de foame, de sete,

sau de frig. Dar ei nu știu că și noi am fost instruiți de un învățat mai priceput decît al lor, căci nu poate fi un îndrumător mai bun în această privință decît nevoia, care a știut să ne învețe îndeajuns de bine acest lucru. (14) Ei se antrenează la oboseli purtînd armele cu ei, însă s-au găsit și alte mijloace care să le ușureze portul lor. Noi, adăugă el, eram siliți să mergem la drum sau să alergăm încărcați cu atîtea poveri, încît armele pe care le purtăm azi îmi par mai degrabă niște aripi decît o povară. (15) Află deci, Cyrus, că eu mă voi lua la întrecere cu homotimii și că voi pretinde să fiu răsplătit așa cum voi merita. Pe voi, soldați, vă îndemn să vă luați la întrecere cu acești oameni instruiți cu atîta grijă. Căci de acum înainte iată-i angajați într-o luptă de întrecere cu soldații de rînd". (16) Și zicînd aceasta, Pheraulas termină.

Se ridicară apoi și alți perși, fie dintr-o parte fie din alta, pentru a sprijini propunerea lui Cyrus. La urmă, se luă hotărîrea ca fiecare să fie răsplătit după meritul său și ca Cyrus să fie judecător. Și cu aceasta, discuțiile luară sfîrșit.

(17) Într-una din zile, Cyrus invită la masă o întreagă taxis împreună cu taxiarhul ei. El îi văzuse pe acesta cum își împărțise soldații în două tabere, așezîndu-i față în față, ca la atac. Și unii și alții erau înarmați cu platoșe și cu un scut de răchită în mîna stîngă. Unora dintre ei le dăduse în loc de arme niște bîte groase, pe care le țineau în mîna dreaptă. (18) Ceilalți trebuiau să adune bulgări și să-i arunce în ei. Îndată ce fură gata, se dădu semnalul de atac. Atunci unii începură să zvîrle cu bulgări, izbutind să-i lovească pe ceilalți fie în platoșă sau în scuturi, fie la picioare. Cînd însă ajunseră la lupta corp la corp, cei care aveau bîte începură să dea în dreapta și-n stînga, lovind pe unii peste mîini iar pe alții peste picioare, iar atunci cînd adversarii lor se aplecau să adune bulgări, îi loveau după ceafă sau pe spinare. Pînă la urmă, cei înarmați cu bîte îi puseră pe

dușmanii lor pe fugă, continuînd să-i urmărească și să-i lovească, în rîsul și voia bună a tuturor.

Ceilalți luară, la rîndul lor, bîtele și procedară la fel cu cei care aruncaseră pînă atunci cu bulgări.

(19) Lui Cyrus îi plăcu atît ideea taxiarhului, cît și supunerea soldaților. Văzîndu-i cum se instruiesc și se înveselesc laolaltă și că izbînda era de partea celor înarmați cu bîte, fu încîntat de toate acestea și-i invită la masă. Observînd că unii dintre cei care veniseră în cort aveau picioarele și mîinile bandajate, îi întrebă ce pătiseră. (20) Aceștia răspunseră că fuseseră răniți cu bulgări. După aceea îi întrebă dacă fuseseră loviți în lupta corp la corp sau de la depărtare, iar ei răspunseră că de la depărtare. În lupta corp la corp jocul a fost foarte plăcut, spuseră cei care avuseseră bîte. În schimb, cei care fuseseră stîlciți de lovituri strigară că nu socoteau că e plăcut să fii lovit de aproape, arătînd în același timp urmele pe care le lăsaseră bîtele pe mîini, pe gît și la unii chiar pe față. Și, așa după cum era și de așteptat, își băteau acum joc unii de alții.

A doua zi de dimineață, tot cîmpul era plin de soldați care făceau aceleași exerciții. De aici înainte, ori de cîte ori nu aveau altceva mai bun de făcut, se apucau de acest joc.

(21) Altă dată Cyrus văzu un taxiarh care se întorcea cu unitatea lui de la rîu pe un singur șir. Acesta, la un moment dat, porunci lohosului ce se găsea în spatele lui și după aceea celui de-al treilea și al patrulea lohos să intre în linie. Cînd comandanții de lohosuri ajunseră pe aceeași linie, taxiarhul le dădu ordin să-și pună lohosurile pe două rînduri, manevră care aduse și pe decadarhi în linie. După aceea, cînd crezu el de cuviință, porunci lohosului să ia formația pe patru rînduri, așa că acum și pempadarhii așezară pempadele pe patru rînduri. Cînd ajunseră la intrarea în cort, taxiarhul porunci să se treacă pe un singur șir, astfel că în această formație intră primul lohos, după el cel de-al doilea, apoi cel

de-al treilea, al patrulea, pînă ce intrară toţi soldaţii, aşezîndu-i la masă în ordinea în care veniseră. Cyrus fu atît de mulţumit de răbdarea şi grija pe care taxiarhul o pusese, ca să-şi instruiască soldaţii, încît îl invită la masă împreună cu unitatea lui.

(22) Un alt taxiarh, care lua şi el parte la masă ca invitat, îl întrebă pe Cyrus: „Dar unitatea mea nu o inviţi în cortul tău? Căci de cîte ori vine la masă execută şi ea aceleaşi exerciţii, iar cînd s-a terminat masa, cel care încheie ultimul lohos îi scoate pe soldaţi afară, aşezînd la urmă pe cei care de obicei sînt în cap, atunci cînd lohosul este în formaţie de luptă; tot aşa procedează şi cu soldaţii care încheie al doilea, al treilea şi al patrulea lohos, pentru ca, dacă vreodată va trebui să dăm înapoi în faţa duşmanului, explică taxiarhul, soldaţii să ştie cum să se retragă. După aceea, mai spuse el, o dată ajunşi pe terenul de exerciţii, cu toţii înaintează sub conducerea mea spre răsărit, iar din spate vine mai întîi primul lohos, apoi al doilea, al treilea şi al patrulea şi după aceea comandanţii decadelor şi pempadelor, aşa după cum dau eu dispoziţiile. Cînd însă înaintăm spre apus, adăugă el, soldaţii care în mod obişnuit încheie lohosul conduc marşul, dar cu toate acestea ei ascultă de mine, deşi eu merg acum în urmă. În felul acesta vreau să-i obişnuiesc să mă asculte indiferent de locul unde mă aflu".

(23) „Întotdeauna procedaţi aşa?" întrebă Cyrus. „Da, pe Zeus, răspunse el, întotdeauna atunci cînd mergem la masă." — „Ei bine, vă invit la masă, spuse Cyrus, pentru ca să învăţaţi să vă formaţi rîndurile ori de cîte ori veniţi sau plecaţi şi pentru că acest lucru îl faceţi atît ziua cît şi noaptea; de asemenea, pentru faptul că prin aceste exerciţii vă mlădiaţi trupurile şi vă căliţi sufletele. Deoarece toate acestea le faceţi de cîte două ori, este drept să vă ofer şi eu un ospăţ dublu." (24) — „Pe Zeus, strigă taxiarhul, dar nu în aceeaşi zi, căci altfel ar trebui să ne dai şi un stomac mai mare."

După aceasta, adunarea din cort luă sfîrșit. A doua zi, Cyrus invită unitatea și, așa cum făgăduise, o invită și în ziua următoare. Cînd auziră de acest lucru, ceilalți taxiarhi căutară să facă și ei la fel.

CAPITOLUL 4

(1) Într-una din zile, în timp ce Cyrus trecea în revistă întreaga armată echipată cu tot armamentul și dispusă în formație de luptă, iată că sosește o ștafetă trimisă de Cyaxares: „A sosit un sol din partea regelui Indiei și Cyaxares îți poruncește să vii cît mai în grabă la el. Totodată, spuse el, ți-am adus din partea lui Cyaxares cele mai frumoase veșminte pe care le are, căci vrea să te înfățișezi în cea mai măreață și mai strălucitoare ținută, întrucît indienii vor lua seama la felul cum te vei prezenta.“ (2) Auzind acestea, Cyrus porunci taxiarhului care se găsea în frunte să-și treacă unitatea lui pe un singur șir și să formeze flancul drept. Aceeași poruncă o dădu și celui de-al doilea taxiarh, pentru a fi adusă la cunoștința întregii armate. Toți taxiarhii dădură ascultare; transmiseră porunca cu repeziciune și o aduseră de îndată la îndeplinire. În cel mai scurt timp, trupele se așezară în linie, pe front de trei sute de soldați, după numărul taxiarhilor, și cu o adîncime de o sută. (3) Cînd fură gata, Cyrus le porunci să-l urmeze, în timp ce el trecu în goana calului, în frunte. Dîndu-și însă seama că drumul care ducea la palatul regelui era prea îngust pentru ca armata să poată să încapă în front, dădu poruncă soldaților care formau cea dintîi mie să înainteze în formație în care se găsea, iar cea de-a doua să treacă în spatele primei unități de o mie și așa mai departe. Cyrus își continuă marșul fără să se oprească, fiecare mie de oameni urmînd în spatele celei dinaintea ei. (4) La intrarea pe acest drum, trimise doi aghiotanți ca să le spună celor care nu știau, ce aveau de făcut.

Cînd ajunseră în apropierea palatului lui Cyaxares, porunci taxiarhului din cap să-şi organizeze compania de douăsprezece rînduri în adîncime, aşezîndu-i astfel pe soldaţi încît ei să formeze prima linie în jurul palatului. Aceeaşi poruncă o dădu şi celui de-al doilea taxiarh, pînă la cel din urmă. În timp ce dodecarhii executau dispoziţiile lui, Cyrus intră la Cyaxares îmbrăcat în ţinuta persană, care nu avea însă nimic fastuos. (5) Cînd îl văzu, Cyaxares se bucură că venise aşa degrabă, însă fu mirat de simplitatea veşmintelor şi-i spuse: „Ce înseamnă asta, Cyrus? De ce ai apărut astfel îmbrăcat în faţa indienilor, căci eu voiam să te înfăţişez în cea mai mare strălucire. Ar fi fost pentru mine o cinste ca fiul surorii mele să se prezinte în toată măreţia lui". (6) — „Ţi-aş fi făcut oare o mai mare cinste, Cyaxares, răspunse Cyrus, dacă îmbrăcat cu o mantie de purpură şi împodobit cu brăţări şi coliere aş fi îndeplinit porunca ta mai pe îndelete, decît aşa cum am făcut acum cînd, urmat de o armată aşa de frumoasă şi de numeroasă, m-am supus poruncii tale cu atîta grabă? Prin aceasta ţi-am dovedit respectul meu şi ţi-am arătat că soldaţii sînt oricînd gata să-ţi îndeplinească poruncile". După răspunsul lui Cyrus, Cyaxares socoti că el avea dreptate şi dădu poruncă să intre indienii.

(7) O dată intraţi, indienii spuseră: „Regele indienilor ne trimite cu poruncă de-a cerceta care este pricina războiului dintre mezi şi asirieni. După ce vom asculta răspunsul tău, ne vom duce la regele Asiriei, pentru a-l întreba la fel ca şi pe voi; iar la urmă avem sarcina să vă spunem şi unora şi altora că regele indienilor, după ce va cerceta de partea cui stă dreptatea, va da ajutor celui păgubit".

(8) După ce-i ascultă, Cyaxares dădu următorul răspuns: „Aflaţi de la mine că noi nu am pricinuit nici un neajuns regelui Asiriei. Mergeţi acum, dacă doriţi şi-l întrebaţi ce are de zis". Cyrus, care era de faţă, îl întrebă pe Cyaxares: „Pot să le spun şi eu părerea mea?" — „Spune-le", răspunse Cyaxares. „Ei bine, mergeţi şi

înștiințați pe regele indienilor, dacă și Cyaxares este de acord, că în cazul cînd regele Asiriei socotește că i-am făcut vreun rău, atunci vom alege ca judecător pe însuși regele indienilor." După acest răspuns, trimișii plecară.

(9) Îndată ce indienii ieșiră, Cyrus îi spuse lui Cyaxares următoarele: „Cyaxares, cînd am venit din Persia, am adus cu mine o sumă mică de bani și din ce am avut mi-a rămas foarte puțin căci banii i-am cheltuit pentru armată. Ai să te întrebi, fără îndoială, cum de i-am cheltuit de vreme ce tu ești acela care-i hrănești pe soldați. Află însă că nu i-am folosit, adăugă el, decît ca să cinstesc și să răsplătesc pe aceia dintre soldați de care am fost mulțumit. (10) Căci într-adevăr, eu cred că dacă vrei să-i cîștigi de partea ta pe oamenii de nădejde pentru o acțiune pe care ai avea de gînd s-o întreprinzi, este mai ușor să ți-i apropii prin laude sau binefaceri decît prin pedepse sau constrîngere. Dar, mai ales, dacă vrei să-ți formezi soldați devotați în vederea războiului, am credința că poți ajunge la aceasta numai prin cuvinte de laudă și prin binefaceri. Trebuie deci să-i facem să ne iubească și nu să ne urască, dacă vrem să ne fie aliați devotați în orice moment; să nu fie invidioși pe succesele comandanților și să nu-i părăsească în caz de nereușită. (11) Avînd în vedere acest fapt, îmi dau seama că am nevoie de bani. Dacă aș sta să-ți cer ție la fiecare pas, cînd știu bine cît cheltuiești de mult, ar fi, după părerea mea, un lucru fără de înțeles. Ar fi bine să vedem împreună ce am putea face ca să nu rămîi fără bani. Căci dacă tu ai bani îndeajuns, știu că la nevoie pot să cheltuiesc și eu din ei, mai ales dacă îi iau spre a-i întrebuința cu folos pentru amîndoi. (12) Dacă îmi aduc bine aminte, mi-ai spus de curînd că regele Armeniei nu te mai ia în seamă de cînd se zvonește că vrăjmașii au pornit împotriva ta și că de aceea nu-ți mai trimite nici trupe și nici tributul pe care ți-l datora". — „De fapt, este adevărat că așa se poartă, spuse Cyaxares, și mă întreb dacă este mai bine să pornesc împotriva lui pentru a încerca să-l constrîng, sau

să-l las deocamdată, pentru a nu-l mai adăuga și pe el printre vrăjmașii mei." Cyrus întrebă: (13) „Reședința lui este apărată cu întărituri sau se poate ajunge ușor la ea?" — „Nu sînt întărituri, pentru că am luat măsuri în această privință, răspunse Cyaxares. Totuși are munții unde se poate retrage, pentru a se pune la adăpost un timp oarecare, fără ca să poți pune mîna pe el sau pe lucrurile pe care le-ar duce cu el pe ascuns, afară numai dacă l-am asedia și l-am închide acolo, cum a mai făcut și tatăl meu." (14) La acestea, Cyrus îi spuse: „Dacă vrei să-mi pui la îndemînă un număr de călăreți, de care socot eu că aș avea nevoie, îl voi sili să-ți trimită trupe și să plătească tributul pe care ți-l datorează. Totodată, sper că el va deveni mai devotat decît este acum." (15) — „Și speranța mea este că oamenii aceștia se vor apropia mai bucuros de tine decît de mine, spuse Cyaxares. Am auzit, de altfel, că unii dintre fiii regelui mergeau la vînătoare împreună cu tine, așa că s-ar putea ca și ei să vină la tine. Dacă vom pune mîna pe ei, totul va decurge după dorința noastră. Dar nu ești și tu de părere că ar fi bine să păstrăm secretul în ceea ce privește planurile noastre?" „Fără îndoială, răspunse Cyaxares; în felul acesta poate că vom avea norocul să punem mîna pe vreunul din ei, iar dacă va trebui să-i atacăm, vor fi luați pe neașteptate." — „Acum ascultă, spuse Cyrus, și vezi dacă părerea mea ți se pare bună. (16) Deseori am mers la vînătoare împreună cu cei care mă însoțeau, de-a lungul hotarelor țării tale și ale Armeniei; pînă acolo am ajuns cu călăreții tăi, care erau, de altfel, camarazi de-ai mei." — „Nu ai decît să faci același lucru și acum, răspunse Cyaxares, fără să trezești vreo bănuială. Dacă însă vei apărea cu o trupă mai numeroasă decît aceea cu care în mod obișnuit porneai la vînătoare, atunci vei da de bănuit." (17) — „Dar am putea găsi un pretext, spuse Cyrus, care să nu fie prilej de neîncredere nici aici și nici la ei, și anume să dea cineva de veste că am de gînd să pun la cale o mare vînătoare. În acest caz ți-aș cere pe față călă-

reţi." — „Foarte bine, spuse Cyaxares, însă nu-ţi voi da un număr prea mare de oameni, sub cuvînt că voi pleca să vizitez fortăreţele care sînt aşezate de-a lungul hotarului cu Asiria. Şi într-adevăr, plănuiesc să mă duc acolo pentru a le mai întări. La început vei pleca cu trupele pe care le ai acum şi după ce vei vîna două zile, ţi-aş trimite un număr mai mare de călăreţi şi pedestraşi din trupele pe care le voi aduna. Aşa că tu ia-ţi oamenii şi pleacă numaidecît, în timp ce eu voi căuta să mă apropii cu restul trupelor ca să-ţi vin în ajutor la vreme, dacă va fi nevoie."

(18) Astfel, Cyaxares îşi adună îndată trupele sale de călăreţi şi pedestraşi, pentru a porni spre fortăreţe, trimiţînd care cu grîne înainte, pe drumul care ducea spre ele. La rîndul său, Cyrus, după ce aduse jertfe în vederea expediţiei, trimise să-i ceară lui Cyaxares călăreţi dintre cei mai tineri. Deşi cea mai mare parte dintre ei ar fi vrut să meargă cu Cyrus, acesta nu-i dădu decît un număr mic de oameni. Împreună cu călăreţii şi pedestraşii săi, Cyaxares era în drum spre locurile întărite, iar jertfele îi arătaseră lui Cyrus că semnele se dovedeau prielnice în vederea expediţiei împotriva regelui Armeniei. Cyrus, după ce îşi făcu toate pregătirile ca pentru vînătoare, plecă la drum. (19) Abia pornise, cînd, la primul luminiş apăru un iepure. Un vultur care zbura spre dreapta, observînd iepurele care fugea, se lăsă repede asupra lui, îl ciocăni, îl prinse, şi-l duse pe o colină din apropiere, unde făcu cu el ce voi. Cyrus se bucură cînd văzu acest semn; binecuvîntă pe Zeus şi adresîndu-se celor din jurul lui le spuse: „Vînătoarea noastră va fi încununată de succes, cu voia zeilor". (20) Îndată ce ajunse la hotar, începu numaidecît vînătoarea aşa cum făcea de obicei. Cea mai mare parte a pedestraşilor şi călăreţilor lui mergeau în linie pentru a speria vînatul şi a-l goni spre el. Cîţiva pedestraşi şi călăreţi anume aleşi se împrăştiară, ţinînd calea fiarelor care fuseseră alungate şi porniră pe urma lor. În felul acesta puseră mîna pe un mare număr de mistreţi, cerbi, gazele

și măgari sălbatici. [Și astăzi se mai găsesc prin aceste locuri o mulțime de astfel de animale.] (21) După ce vînătoarea luă sfîrșit, Cyrus se apropie de hotarul cu Armenia, unde luă masa.

A doua zi de dimineață, porni din nou să vîneze în direcția munților după care rîvnea. Îndată ce vînătoarea se sfîrși, se așeză la masă. Auzind însă că trupele trimise de Cyaxares se apropie, le trimise vorbă în taină să se oprească cam la vreo două parasanghe[36] și să ia masa, căutînd prin aceasta să păstreze secretul operației. El anunță totuși pe comandantul lor să vină la el, după ce oamenii vor fi mîncat. Atunci Cyrus îi chemă pe taxiarhi și cînd aceștia fură adunați le vorbi astfel:

(22) „Prieteni, regele Armeniei a fost pînă acum aliatul și supusul lui Cyaxares, dar de cînd a aflat că dușmanii vin amenințători asupra țării mezilor, a devenit trufaș, nevoind să mai trimită nici trupe și nici tributul pe care-l datora; de aceea, am venit aici să punem mîna pe el, dacă vom putea. Iată acum, ce cred că ar fi bine să facem. Tu, Chrysanthas, ia jumătate din soldații perși care au venit cu noi, îndreaptă-te spre munți și ocupă înălțimea unde se zice că se refugiază regele Armeniei ori de cîte ori este amenințat de o primejdie; (23) pentru asta îți voi da și călăuze. După cîte se spune, acești munți sînt împăduriți, așa că te poți strecura nevăzut. Totodată, trimite înainte cîțiva oameni din unitatea ta, ușor înarmați, care după numărul și înfățișarea lor să poată fi luați drept tîlhari. Dacă vor întîlni armeni, să pună mîna pe ei, ca să-i împiedice să dea de veste. Pe ceilalți pe care nu-i veți putea prinde, să-i luați la goană și să băgați frica în ei, împiedicîndu-i să vadă grosul trupelor tale. (24) În felul acesta, armenii vor căuta să ia măsuri ca și cînd ar avea de-a face cu tîlhari. Deci asta ai de făcut tu. Pe de altă parte, eu, cînd se va lumina de ziuă, cu jumătate din pedestrași și împreună cu toți călăreții voi înainta peste cîmp de-a dreptul spre palatul regelui. Dacă se va împotrivi, este de la sine înțeles că va trebui să-l atacăm, iar dacă îl

va părăsi și se va retrage, îl vom urmări. Dacă va căuta să se refugieze în munți, adăugă el, este rîndul tău să nu lași pe nimeni din cei care se apropie de tine să-ți scape. (25) Închipuie-ți că întocmai ca la vînătoare, noi sîntem gonașii, iar tu, cel care supraveghează plasele. Să nu uiți să barezi toate potecile înainte de a începe vînătoarea, iar cei care stau la pîndă la intrarea pe potecă să fie ascunși, pentru ca vînatul care se îndreaptă spre ei să nu se întoarcă din drum. (26) Totuși, Chrysanthas, adăugă el, să nu pornești așa cum faci cîteodată din dragostea ta pentru vînătoare, cînd te chinuiești toată noaptea fără un pic de odihnă. Acum lasă-ți oamenii să doarmă un timp, ca să fie odihniți. (27) Să nu faci ca la vînătoare, cînd umbli de colo pînă colo în munți fără călăuze și cînd alergi după vînat pe unde te poartă el; de asemenea, să nu cutreieri prin locuri greu de trecut. Poruncește călăuzelor să te ducă pe drumurile cele mai ușoare, numai dacă acestea nu sînt prea lungi, căci de fapt, pentru o trupă drumul cel mai scurt este cel mai ușor. Să nu-ți gonești oamenii, pentru că tu ești obișnuit să mergi pe munte, ci condu-i cu un pas potrivit, ca să te poată urma. (28) De asemenea, este bine ca din cînd în cînd cîțiva soldați mai voinici și mai destoinici să se oprească pentru a-i îmbărbăta și pe ceilalți. După ce coloana se va fi scurs, toată lumea să se grăbească pentru a-și relua locurile în front cît mai repede".

(29) Chrysanthas, după ce ascultă aceste îndrumări, mîndru de sarcina pe care Cyrus i-o încredințase, își luă călăuzele și se retrase pentru ca să dea ordinele necesare celor care trebuiau să-l însoțească, apoi se duse să se odihnească. Cînd socoti că soldații se odihniseră de ajuns, porni spre munți. (30) Cyrus, pe de altă parte, îndată ce se lumină de ziuă, trimise un sol la regele Armeniei poruncindu-i să-i transmită următoarele: „Rege al Armeniei, Cyrus îți poruncește să faci astfel încît el să poată pleca de aici, cît mai curînd cu putință, cu tributul și trupele pe care le datorezi". Dacă te va

întreba unde sînt eu, spune-i adevărul, că sînt la hotar; iar dacă vrea să știe dacă vin și eu, spune-i la fel adevărul, că nu știi despre acest lucru nimic. Dacă vrea să afle cît de numeroși sîntem, îndeamnă-l să trimită pe cineva aici ca să se convingă. (31) Cyrus trimise solul cu această poruncă, socotind că mijlocul acesta era mai înțelept decît dacă s-ar fi năpustit pe neașteptate asupra lui. Între timp Cyrus, după ce-și puse trupele în ordinea cea mai potrivită, fie pentru marș, fie pentru luptă, porni la drum. El atrase atenția soldaților să nu se poarte rău cu nimeni și dacă vor întîlni pe drum armeni să-i asigure că nu li se va întîmpla nimic, spunîndu-le că acei care doresc pot să deschidă piețe oriunde se vor afla trupe, dacă vor să vîndă alimente sau băuturi.

CARTEA A III-A

CAPITOLUL 1

(1) În timp ce Cyrus era ocupat cu rînduirea acestor treburi, regele Armeniei, aflînd de la solul trimis porunca lui Cyrus, rămase înmărmurit. El își dădea seama că se făcuse vinovat de faptul că nu plătise tributul și nu trimisese trupe și, ceea ce era mai important, îi era teamă să nu fie cumva văzut că începuse să-și facă întărituri în jurul palatului pentru a se putea împotrivi. Iată atîtea pricini care-l făceau să zăbovească. (2) Cu toate acestea, dădu de veste peste tot să se adune trupele și în același timp trimise în munți sub o pază puternică pe fiul său cel mic, Sabaris, împreună cu femeile, adică cu soția și cu nora sa, ca și cu fiicele lui. Trimise, de asemenea, giuvaerurile și tot ce avea mai de preț. În timp ce trimitea cercetași care să observe mișcările lui Cyrus, el se pregăti de luptă cu oamenii care se aflau în preajma lui. Curînd veniră și alți oameni, aducînd vestea că și Cyrus se afla cu ei. (3) Regele nu îndrăzni să se împotrivească și se retrase. Armenii, observînd măsurile luate de rege, o luară la fugă spre locuințele lor, ca să-și pună avutul la adăpost. Cyrus, zărind cîmpia plină de oameni care alergau în toate părțile, mînînd vitele înaintea lor, de trimise vorbă că aceia care vor rămîne pe loc, nu vor avea de pătimit nici un rău, dar îi anunță că-l va socoti vrăjmaș pe oricine-l va prinde fugind. În felul acesta, cea mai mare parte a armenilor rămaseră pe loc, în timp ce ceilalți se retraseră împreună cu regele.

(4) Cei care plecaseră înainte cu femeile dădură peste soldații ascunși în munți și îndată începură să țipe, încercînd să fugă, însă un mare număr dintre ei fură luați prizonieri. În cele din urmă, perșii puseră mîna pe fiul, pe femeile și pe fiicele regelui, ca și pe tot tezaurul pe care îl luaseră cu ei. Îndată ce regele află

ce se întîmplase, neștiind încotro s-o apuce, se retrase pe o înălțime.

(5) Pe de altă parte, Cyrus, cum văzu acest lucru, împresură înălțimea cu trupele care se găseau în preajma lui, dînd de știre lui Chrysanthas[1] să părăsească munții și să vină spre el. În timp ce armata se aduna, trimise la regele Armeniei un sol spre a-i pune următoarea întrebare: „Spune, rege al Armeniei, vrei să rămîi acolo unde te afli, să te războiești cu foamea și cu setea, sau vrei să cobori în cîmpie și să pornești lupta?" Regele Armeniei răspunse că nu voiește să lupte nici împotriva uneia nici împotriva celorlalte. (6) Cyrus trimise din nou să-l întrebe: „De ce stai acolo și nu cobori?" — „Pentru că nu știu ce să fac", răspunse el. „Nu trebuie să fii nehotărît, spuse Cyrus, căci nu ai decît să cobori și să vii pentru a te dezvinovăți." — „Și cine mă va judeca?" „Fără îndoială, acela căruia zeii i-au dat putința să facă cu tine orice crede de cuviință chiar fără să te mai judece." Regele Armeniei, neavînd încotro, coborî. Cyrus îl primi atît pe el cît și pe însoțitorii lui în mijlocul armatei sale, care acum se găsea adunată la un loc, ținîndu-l împresurat din toate părțile.

(7) În acest moment, fiul cel mare al regelui Armeniei, Tigranes[2], care fusese odinioară tovarăș de vînătoare al lui Cyrus, se reîntorcea dintr-o călătorie. Cînd află ce se petrecuse, se duse îndată la Cyrus în ținuta în care se găsea. Văzîndu-l pe tatăl său, pe mama, frații și surorile și pe însăși soția lui prizonieri, începu să plîngă, și pe bună dreptate. (8) Cînd dădu cu ochii de el, Cyrus nu-i arătă nici un semn de prietenie, ci-i spuse doar atît: „Vii la timp pentru a lua parte la judecarea tatălui tău". În același timp îi chemă la el pe fruntașii perșilor și mezilor și în afară de ei mai chemă și toate căpeteniile armenilor care se găseau acolo, îngăduind chiar și femeilor care se aflau de față, în căruțe, să asculte. (9) Cînd i se păru că era momentul prielnic să vorbească, își începu cuvîntarea astfel:

„Rege al Armeniei, mai întîi te sfătuiesc să spui întreg adevărul pentru apărarea ta, spre a fi ferit de învinuirea cea mai grea, aceea de a fi prins mințind, căci aceasta, să știi, este piedica cea mai mare pentru a putea fi iertat. De altfel, adăugă el, femeile și copiii tăi știu tot ce ai săvîrșit, ca și armenii care se află aici de față. Dacă te vor vedea că spui altceva decît ceea ce s-a petrecut, își vor da seama că tu te-ai osîndit singur să suporți cele mai grave urmări, în cazul cînd voi descoperi adevărul". — (10) „Ei bine, spuse regele Armeniei, întreabă-mă, Cyrus, ce dorești, și fii sigur că voi spune adevărul, orice s-ar întîmpla." — „Atunci spune-mi, începu Cyrus, ai pornit cîndva război împotriva lui Astyages[3], tatăl mamei mele, ca și împotriva mezilor?" — „Da", răspunse regele. „După ce ai fost învins de el, n-ai luat asupra ta obligația să plătești tribut și să lupți alături de el oricînd și oriunde ți-ar porunci și să nu ridici întărituri?" — „Este adevărat." — „Atunci pentru ce n-ai plătit tributul și n-ai trimis trupe și pentru ce ai ridicat întărituri?" (11) — „Am dorit libertatea, răspunse el, căci mi se părea minunat ca eu însumi să fiu liber și să pot lăsa această libertate moștenire copiilor mei[4]." — „Este frumos, într-adevăr, răspunse Cyrus, să lupți pentru a nu cădea nicicînd în sclavie; dar dacă descoperi că un om, care a fost învins în război sau a căzut în sclavie datorită altor împrejurări, caută pe față să scape de stăpînii lui, îl cinstești tu, cel dintîi, ca pe un om brav și corect, sau îl pedepsești ca pe un vinovat?" — (12) „Pentru că mi-ai cerut să nu mint, mărturisesc că l-aș pedepsi." — „Acum să-mi răspunzi limpede, spuse Cyrus, la fiecare întrebare: Dacă întîmplător vreunul dintre slujitorii tăi nu-și vede de treabă, îl ții mai departe în slujbă sau pui altul în locul lui?" — „Îl înlocuiesc cu un altul." — „Dar dacă acest om ar stăpîni mari bogății, i le lași sau îl aduci în sapă de lemn?" — „Îi iau tot ce are." — „Dar dacă afli că a trecut de partea dușmanilor tăi, ce faci?" — „Îl condamn la moarte,

spuse regele; căci dacă tot este vorba să mor, mai bine să spun adevărul, decît să mai umblu cu minciuni“[5]. (13) „În această clipă, fiul lui cel mic[6], auzindu-l vorbind astfel, își smulse tiara[7] de pe cap și-și sfîșie hainele. Femeile începură și ele să țipe și să se tînguiască, ca și cînd tatăl lor ar fi pierit și ele însele ar fi urmat să aibă aceeași soartă. Cyrus ceru să se facă liniște și spuse: „Ei bine! Iată deci cum înțelegi dreptatea, tu, rege al Armeniei; atunci, ce ne sfătuiești tu să facem?“ Regele Armeniei, pus în încurcătură, tăcu. Să-l îndemne pe Cyrus să-l omoare, sau să-i ceară să procedeze altfel decît recunoscuse că ar fi făcut el însuși?

(14) Atunci, Tigranes, fiul lui cel mare, îl întrebă pe Cyrus: „Cyrus, pentru că mi se pare că tatăl meu este nehotărît, pot să-ți spun eu în locul lui ce cred că ar fi mai bine din parte-ți să faci?“ Cyrus, care observase că Tigranes, încă de pe timpul cînd vînau împreună, urma la școala unui sofist[8] pe care-l prețuia mult, fiind curios să afle ce-ar putea să-i spună, îi îngădui de îndată să-și arate părerea.

(15) „Ei bine, dacă încuviințezi planurile și faptele tatălui meu, te sfătuiesc din inimă să iei pildă de la el, iar dacă socotești c-a săvîrșit numai greșeli, să nu-l imiți.“ — „Atunci, spuse Cyrus, dacă ar fi să procedez după dreptate, n-ar trebui să imit greșelile lui.“ — „Desigur.“ — „În acest caz, după judecata ta, s-ar cuveni să-l pedepsesc pe tatăl tău, căci este drept ca vinovații să-și primească răsplata.“ — „Dar, după părerea ta, Cyrus, cum este mai bine? Să dai pedeapsa, ținînd seama de interesele tale sau în dauna lor?“ — „Ar însemna să mă pedepsesc pe mine însumi în acest din urmă caz“, răspunse Cyrus. (16) „Într-adevăr, spuse Tigranes, ți-ai pricinui un mare neajuns dacă ai trimite la moarte pe supușii tăi, tocmai atunci cînd ar trebui să ți-i apropii cu orice preț.“ „Dar pot pune mare preț pe oamenii care s-au făcut vinovați de necredință?“ — „Da, dacă devin cinstiți după aceea. Eu cred, Cyrus, că fără un pic de înțelepciune, toate celelalte virtuți

rămîn nefolositoare. Căci ce poţi face cu un om viguros şi viteaz, sau cu un călăreţ îndemînatic, dacă este lipsit de înţelepciune? Ce poţi să faci cu unul bogat sau cu unul care are un rang mare în stat? Datorită înţelepciunii însă, orice prieten îţi este de folos şi orice sclav îţi este trebuincios." (17) — „Tu pretinzi că tatăl tău, dintr-un om fără judecată, a devenit într-o singură zi un om înţelept?" — „Da, aşa este", răspunse Tigranes. „Atunci, după tine înţelepciunea este o afecţiune sufletească la fel ca şi tristeţea şi nu are legătură cu ştiinţa[9]; căci dacă este nevoie de chibzuinţă pentru a deveni înţelept, nu-i aşa că nu e cu putinţă, să devii dintr-o dată înţelept dintr-un nesocotit ce-ai fost?" (18) „Dar, Cyrus, adăugă Tigranes, n-ai văzut niciodată un om care într-un moment de nebunie să se bată cu unul mai puternic decît el şi care, o dată învins, să se lecuiască de această înfumurare faţă de cel care l-a învins? Să iau şi un alt exemplu, mai spuse el. N-ai văzut nicicînd un stat care să se ridice împotriva altui stat şi care, o dată înfrînt, să dorească mai degrabă să se supună decît să continue lupta?" (19) — „Şi care este, reluă Cyrus, această înfrîngere a tatălui tău, care te face să susţii cu atîta tărie că s-a cuminţit?" — „Pe Zeus, răspunse Tigranes, aceea care-l face să-şi dea seama că a fost înfrînt deşi era atît de dornic să-şi cîştige libertatea pentru a nu cădea nicicînd în sclavie. Deşi socotea să păstreze taina în privinţa planurilor sale, fie pentru a o lua înaintea vrăjmaşului, fie pentru a-l zdrobi prin forţă, n-a fost în stare să ducă nimic la bun sfîrşit. El îşi dă acum seama că tu l-ai păcălit cum ai vrut, aşa cum ai păcăli pe orbi, pe surzi şi pe oricare om lipsit cît de cît de bun simţ. Abia acum vede că atît timp cît tu ai crezut că trebuie să-ţi ascunzi planurile tale, te-ai ferit aşa de bine încît în locurile întărite, unde se gîndea să aibă un ultim refugiu, tu i-ai pregătit mai dinainte o închisoare fără să bănuiască. În sfîrşit, deşi veneai cu o armată numeroasă dintr-o ţară îndepărtată, ai procedat cu atîta repezi-

ciune încît n-a avut timp nici măcar să-și adune trupele care se aflau în preajma lui." (20) — „Atunci tu socotești, spuse Cyrus, că o înfrîngere care-l poate face să vadă că există și oameni mai pricepuți decît el, poate să facă pe un om să devină înțelept?" — „Mai mult chiar decît o înfrîngere pe cîmpul de luptă, răspunse Tigranes. Nu o dată s-au văzut oameni care, învinși prin forță, au crezut că dacă își vor întări puterile vor putea relua lupta, sau state subjugate, care și-au închipuit că dacă își vor găsi aliați vor putea reîncepe războiul. De multe ori însă, consimți să te supui celor pe care îi consideri mai presus decît tine și fără să fii silit." (21) — „Mi se pare, spuse Cyrus, că tu uiți că oamenii violenți recunosc că se află și oameni mai liniștiți decît ei, sau hoții, că sînt oameni care nu fură, sau mincinoșii, că se găsesc și oameni care nu mint, ori criminalii, că există și din cei cărora le este scumpă dreptatea. (22) Tu nu-ți dai seama că în situația de față, tatăl tău a mințit și nu a respectat înțelegerea făcută între noi, deși știa că în ceea ce ne privește, nu vom călca în nici un fel înțelegerea pe care Astyages o încheiase cu voi?" — „Dar nici eu nu pretind că numai faptul de a cunoaște oameni mai buni ca tine te poate face să devii mai înțelept; ci numai dacă primești vreo pedeapsă de la acela care este mai presus ca tine, așa cum se petrece acum cu tatăl meu." — „Bine, spuse Cyrus, dar tatăl tău nu a suferit pînă acum nici un rău, deși îmi dau seama, într-adevăr, că îi e teamă să nu sufere pedeapsa cea mai grea." (23) — „Îți închipui oare, spuse Tigranes, că există vreun lucru care să copleșească mai mult sufletul unui om decît o frică atotputernică? Nu știi oare, că cei care sînt loviți cu fierul, pedeapsă socotită ca cea mai grea, doresc totuși să reia lupta împotriva acelorași oameni? Pe acela însă de care îți este grozav de frică, chiar dacă te consolează, nu cutezi să-l privești nici măcar în față." (24) — „Atunci tu crezi, adăugă Cyrus, că frica de a fi lovit cu adevărat

este pentru oameni o pedeapsă mai mare decît însăși pedeapsa?“ — „Îți dai seama tu însuți că am spus adevărul. Mai știi, de asemenea, că cei care se tem să nu fie exilați din patria lor, cît și cei care sînt gata să înceapă lupta și se tem de înfrîngere, își trăiesc zilele într-o stare de desperare; [tot astfel și navigatorii cărora le este frică de naufragiu] cît și cei care se tem de sclavie și de lanțuri. Toți aceștia nu au parte nici de odihnă și nici nu pot mînca din pricina fricii lor. O dată însă exilați, învinși sau căzuți în sclavie, sînt în stare cîteodată să mănînce și să doarmă mai bine chiar decît oamenii mulțumiți. (25) Iată și alt exemplu din care poți să vezi ușor că frica este o osîndă. Unii oameni, o dată prinși, temîndu-se că vor fi trimiși la moarte, își pun capăt zilelor singuri din cauza fricii, unii aruncîndu-se în prăpastie, alții spînzurîndu-se, alții tăindu-și beregata. Toate acestea dovedesc că frica este aceea care frămîntă sufletele mai mult decît orice. Cît privește pe tatăl meu, spuse Tigranes, în ce stare sufletească crezi că se află în acest moment, el, căruia îi e teamă de sclavie, nu numai pentru el, dar și pentru mine, pentru soția și pentru toți copiii lui?“ Cyrus răspunse: (26) „Nu mi-e greu să-mi închipui că deocamdată se află în această stare sufletească; totuși, sînt de părere că același om poate să devină nerușinat atunci cînd se va vedea din nou în belșug, și umil în fața primului insucces; și că, dacă se ridică din nou, va deveni iarăși cutezător, pricinuind alte necazuri“. — (27) „Pe Zeus, spuse Tigranes, greșelile ce le-am făcut te îndreptățesc să devii neîncrezător în noi, Cyrus. Tu însă ai deplină libertate să ridici fortărețe, să ocupi întăriturile noastre și să iei toate măsurile pe care le vei crede de cuviință. Cu toate acestea, adăugă el, nu ne vom plînge, căci știm că noi sîntem de vină. Și dacă vei încredința domnia unui om care nu s-a făcut vinovat cu nimic, dar în care nu te încrezi, ia seama că, cu toate binefacerile tale, el nu te va privi ca pe un prieten; și dacă dimpotrivă, pentru a te feri de

ura lui, nu-i vei pune o stavilă spre a-l împiedica să devină cutezător, să fii atent să nu ai mai mult de lucru pentru a-l potoli pe el, decît ai acum cu noi." (28) — „Da, în numele zeilor, răspunse Cyrus, îmi dau seama destul de bine, că ar fi neplăcut să am în slujba mea oameni care să mă slujească numai de teamă. Dacă însă pot să găsesc bunăvoință și prietenie la slujitorii care mă ajută în ceea ce am de făcut, cred că i-aș îngădui mai ușor, chiar dacă greșesc, decît pe aceia care mă urăsc, dar care de frică își fac datoria cu conștiinciozitate". — „Pentru că veni vorba de prietenie, spuse Tigranes, cine ți-ar putea arăta vreodată mai multă prietenie decît noi?" — „Cred că aceia care nu au fost nicicînd vrăjmașii mei, mai ales dacă încerc să-i ocrotesc, și, așa după cum stărui și tu acum, să le arăt bunăvoința mea." (29) — „Dar vei putea, oare, Cyrus să găsești în aceste împrejurări pe altcineva afară de tatăl meu, căruia să-i acorzi această favoare? Dacă, de pildă, adăugă el, îi lași viața unui om care nu ți-a făcut nici un rău, cît de recunoscător crezi că ți-ar putea fi? Și dacă nu i-ai lua nici femeia, nici copiii, cine ți-ar putea arăta o mai mare prietenie decît acela care își dă seama că ai fi fost îndreptățit să-i iei. De asemenea, în ceea ce privește pămîntul Armeniei, crezi că ar putea fi cineva mai îndurerat decît noi dacă nu l-am mai avea? Nu este tot atît de lesne de înțeles că cel care va fi cel mai îndurerat că și-a pierdut domnia va fi tocmai acela care, primind puterea din parte-ți, va avea pentru tine întreaga recunoștință? În afară de aceasta, dacă voiești ca la plecarea ta de aici să lași o Armenie cît mai liniștită, gîndeștete, spuse el, că liniștea ar putea fi aici mai deplină dacă ai lăsă domnia de dinainte, decît dacă ai stabili o nouă cîrmuire. Și dacă ai voi să duci cu tine un număr cît mai mare de soldați, cine crezi că ar fi mai în măsură să-i adune, decît cel care a mai făcut acest lucru și altă dată? Iar dacă îți vor trebui bani, cine crezi tu că ar fi în stare să ți-i dea, decît cel care cunoaște și po-

sedă aceste avuţii? Bunul meu Cyrus, ia seama ca nu cumva pierzîndu-ne pe noi, să nu-ţi faci ţie însuţi un rău mai mare decît acela pe care tatăl meu ar fi putut să-l săvîrşească." Astfel vorbi Tigranes.

(30) Cyrus îl ascultă cu multă plăcere, întrucît se gîndea că împlinise toate făgăduielile pe care le făcuse el lui Cyaxares. Şi, într-adevăr, îşi aduse aminte că-i spusese că nădăjduieşte să facă din regele Armeniei un aliat mai credincios decît fusese în trecut. După ce stătură astfel de vorbă, Cyrus se adresă regelui Armeniei: „Dacă-ţi voi acorda ceea ce fiul tău îmi cere, spune-mi, rege al Armeniei, ce trupe îmi vei trimite şi cu ce sumă de bani vei contribui în vederea războiului?" La această întrebare, regele Armeniei răspunse: (31) „Nu, Cyrus, nu ţi-aş putea spune ceva mai simplu şi mai cinstit decît că-ţi voi arăta toate trupele pe care le am. Atunci cînd le vei vedea, vei lua cu tine atîta oaste cîtă vei crede de cuviinţă, lăsînd restul pentru paza ţării. În ceea ce priveşte banii, este tot aşa de cinstit să-ţi arăt la ce sumă se ridică şi după ce vei afla, vei lua din ei cît vei dori, lăsîndu-ne nouă cît vei crede de cuviinţă". (32) — „Bine, adăugă Cyrus, spune-mi mai întîi la ce număr se ridică trupele tale şi după aceea, arată-mi cît preţuieşte tezaurul tău." — „Da, spuse regele Armeniei, cavaleria armeană se ridică la opt mii de oameni, iar pedestrimea la patruzeci de mii. Averea mea, la un loc cu tezaurul pe care l-am moştenit de la tatăl meu, dacă le socotesc în bani, se urcă la peste trei mii de talanţi[10] (33)." Cyrus nu mai aşteptă şi spuse: „Ţinînd seama că vecinii tăi, caldeenii[11], te provoacă mereu, îmi vei da jumătate din trupele tale. În ceea ce priveşte banii, în loc de cincizeci de talanţi pe care trebuie să-i plăteşti ca tribut, îi vei da lui Cyaxares îndoit, deoarece n-ai vrut să-i mai plăteşti; iar mie, mai spuse el, îmi vei împrumuta încă o sută, şi-ţi făgăduiesc că, dacă soarta mă va ajuta, în schimbul acestui împrumut îţi voi face unele servicii care vor preţui mai mult încă, sau ţi-l voi îna-

poia, dacă voi putea. Dacă nu, voi fi învinuit — poate — de neputință, dar nici într-un caz de rea-credință, pentru că acest lucru nu-l voi merita".

(34) „In numele zelor, Cyrus, spuse regele Armeniei, nu vorbi așa! Se poate să nu am încredere în prietenia ta? Să fii încredințat, adăugă el, că bunurile care rămîn aici sînt ca și ale tale, la fel ca și acelea pe care le iei cu tine." — „Fie, spuse Cyrus, dar pentru a-ți redobîndi soția, adăugă el, ce sumă îmi vei da?" — „Cît voi putea mai mult", spuse el. „Dar pentru copii?" — „Și pentru copii la fel, cît voi putea." (35) — „Atunci, spuse Cyrus, asta ar face îndoit decît ai tu. Și tu, Tigranes, spune-mi cît vei plăti ca să-ți recapeți soția?" Tigranes abia se căsătorise și își iubea nebunește soția. „Eu îmi voi da viața, ca niciodată să nu cadă în sclavie." — „Ei bine, ia-o cu tine, este a ta, căci nu o socotesc căzută în robie, pentru că tu nu ne-ai părăsit niciodată. (36) Și tu, rege al Armeniei, ia-ți soția și copiii, fără să plătești nimic pentru ei, pentru ca astfel să știe că sînt liberi cînd se vor întoarce acasă. Iar acum să luați masa împreună cu mine și după aceea vă veți duce unde veți dori." Și rămaseră acolo.

(37) După ce se ridicară de la masă, Cyrus întrebă: „Spune, Tigranes, unde este omul acela care mergea la vînătoare cu noi și pe care, așa cum se vedea, îl prețuiai mult?" — „Hei, nu știi că l-a omorît tatăl meu, care este de față?" — „Ce fărădelege a săvîrșit?" — „Tatăl meu pretindea că mă corupe. Cu toate acestea, Cyrus, adăugă el, acest om avea atîtea virtuți încît, chiar cînd era gata să moară, mă chemă la el și-mi spuse: «Să nu fii supărat pe tatăl tău, Tigranes, pentru că mă dă pieirii; n-a făcut acest lucru din răutate pentru tine, ci din neștiință. Eu socotesc că toate greșelile pe care le săvîrșesc oamenii din neștiință sînt totdeauna făcute fără voia lor»". „Nenorocitul!" strigă Cyrus. Regele Armeniei luă atunci cuvîntul: (38) „Cyrus, cînd un bărbat care își găsește femeia lui cu un alt om, îl omoară, vina pe care i-o aduce nu este aceea că i-a

tulburat mintea femeii sale, ci că a distrus prietenia ce-i lega. Aceasta este pricina pentru care îl socotești ca pe un dușman. Și eu la fel, dacă am fost invidios pe acest sofist[12], adăugă el, am făcut-o fiindcă, după părerea mea, fiul meu avea față de el mai mult respect decît față de mine". (39) „Jur pe zei, rege al Armeniei, spuse Cyrus, că în ochii mei greșeala ta este urmarea slăbiciunilor omenești. Așa că, și tu, Tigranes, iartă-i tatălui tău." După aceste discuții și mărturii firești de prietenie între oameni care se împacă între ei, armenii se urcară cu femeile lor în căruțe și se reîntoarseră acasă, plini de bucurie.

(40) După ce ajunseră la ei acasă, unul lăuda înțelepciunea lui Cyrus, altul răbdarea, unul blîndețea, iar celălalt frumusețea și ținuta lui deosebită[13]. Tigranes întrebă atunci pe soția lui: „Armeanco, și tu ești de părere că Cyrus este frumos?" — „Pe Zeus, răspunse ea, nici n-am ridicat ochii spre el." — „Atunci la cine te uitai", întrebă Tigranes. „La acela care a spus că și-ar da viața ca eu să nu cad în sclavie." După aceea, așa cum ne putem închipui, după atîtea întîmplări, și unii și alții se duseră la culcare.

(41) A doua zi de dimineață regele Armeniei trimise lui Cyrus și armatei sale daruri de ospitalitate[14], poruncind în același timp celor care trebuiau să ia parte la expediție să se prezinte în timp de trei zile. Totodată, trimise o sumă de bani îndoită decît aceea pe care o pretinsese Cyrus. El însă nu opri decît ceea ce ceruse, trimițîndu-i restul înapoi. După aceea, întrebă cine va comanda armata, tatăl sau fiul. Atunci, amîndoi răspunseră în același timp: „Cine vei voi tu, spuse tatăl, iar Tigranes: (42) „Eu, Cyrus, nu te voi părăsi chiar dacă te voi însoți cărînd bagaje". Cyrus începu să rîdă și întrebă: „Cît dai ca soția ta să afle că tu cari bagaje?" — „Nu e nevoie să afle, căci o iau cu mine, așa că va vedea tot ce fac." — „Cred că este timpul să vă pregătiți", spuse Cyrus. „Fii sigur, că vom fi gata echi-

paţi cu tot ce ne va da tatăl meu", răspunse Tigranes. După ce se bucurară de cinstirea cuvenită unor oaspeţi, soldaţii se culcară.

CAPITOLUL 2

(1) A doua zi de dimineaţă, Cyrus, însoţit de Tigranes, de o parte din cavaleria medă[15] şi de cîţiva dintre prietenii săi, străbătu călare împrejurimile, cercetînd terenul pentru a vedea în ce loc ar putea ridica o fortăreaţă. Ajunşi pe o înălţime, Cyrus întrebă pe Tigranes care sînt munţii de pe care caldeenii obişnuiesc să coboare pentru a jefui. Tigranes îi arătă. Cyrus îl întrebă din nou: „Deocamdată munţii sînt părăsiţi?" — „Nu, pe Zeus, răspunse Tigranes, totdeauna au acolo observatori care semnalează ceea ce văd." — „Şi cînd aceştia văd ceva, ce fac?" (2) — „Dau fuga pe înălţimi pentru a le apăra, fiecare cum poate." Cyrus îl ascultă şi, aruncîndu-şi privirile într-acolo, observă că o bună parte a ogoarelor din Armenia erau pustii şi necultivate, datorită războiului. După aceea se întoarse în tabără, unde luară masa şi apoi se culcară.

(3) A doua zi sosi Tigranes echipat din cap pînă-n picioare, urmat de aproape patru mii de călăreţi, cam zece mii de arcaşi şi tot atîţia peltaşti. În acest timp, Cyrus aduse sacrificii şi, pentru că semnele erau prielnice, adună la el pe comandanţii perşi şi mezi. (4) După ce se adunară, Cyrus le vorbi astfel:

„Prieteni, munţii pe care-i vedeţi sînt în stăpînirea caldeenilor. Dacă vor intra în stăpînirea noastră şi dacă vom ridica o fortăreaţă în vîrful lor şi armenii şi caldeenii vor fi siliţi să ajungă la o înţelegere între ei. Zeii ne sînt binevoitori. (5) Pentru atingerea scopului pe care îl urmărim, pe lîngă alte măsuri de prevedere, nimic nu ne poate fi mai de folos decît repeziciunea. Dacă ne vom grăbi să ajungem pe înălţimi înainte ca duşmanii să se fi adunat, vom pune stăpînire pe culme,

fără nici o împotrivire, sau cel mult nu vom avea de-a face decît cu o mînă de oameni. În război, nici o operație nu poate fi mai ușoară și mai puțin primejdioasă decît aceea făcută cu chibzuială și repeziciune. Dați fuga la arme! Voi, mezi, veți înainta la stînga noastră; armenii, cu jumătate din oameni pe dreapta și cu cealaltă jumătate vor merge înaintea noastră pentru a ne arăta drumul, iar călăreții vor rămîne în spatele coloanei, pentru a ne îmbărbăta și a ne împinge spre culme, neîngăduind niciunuia să rămînă în urmă". (6) După ce termină de vorbit, Cyrus își așeză unitățile în coloană, trecu în frunte și porni.

Îndată ce caldeenii îi văzură că se îndreaptă spre munte, dădură alarma și, strigînd unii la alții, începură să se adune. Cyrus le trimise vorbă atunci soldaților lui: „Bărbați perși, caldeenii vă îndeamnă să vă grăbiți; dacă vom ajunge pe înălțimi înaintea lor, dușmanii vor fi pierduți". (7) Caldeenii erau înarmați cu un scut de salcie și două sulițe și se spunea că erau cei mai războinici dintre popoarele de prin împrejurimi. Cum erau dornici de luptă și săraci, deoarece aveau o țară muntoasă și puțin productivă, intrau în solda oricui ar fi avut nevoie de ei. (8) Cînd soldații lui Cyrus se apropiară de înălțimi, Tigranes, care mergea aproape de el, îi spuse: „ Fii cu băgare de seamă, Cyrus, deoarece acum va trebui să luptăm și noi, căci nu poți fi sigur că armenii vor rezista la prima ciocnire". — „Știam", răspunse Cyrus, și pe dată porunci perșilor să se pregătească, căci era de așteptat că vor fi nevoiți să treacă la urmărire, atunci cînd armenii o vor lua la fugă îndată ce dușmanul se va fi apropiat de ei. Armenii, așa după cum am arătat, mergeau în cap. (9) Cînd se mai apropiară, caldeenii care se aflau în fața lor se repeziră spre ei scoțînd strigăte de război, așa cum erau deprinși să facă. Armenii, ca de obicei, le întoarseră spatele. Caldeenii se luară după ei, însă dădură peste trupele înarmate cu săbii, care porniseră la atac; (10) cei care se apropiaseră de perși fură re-

pede omorîți; parte o luară la fugă, iar parte fură luați prizonieri, în timp ce înălțimile fură ocupate într-o clipă.

Îndată ce oamenii lui Cyrus puseră stăpînire pe ele, priviră de pe înălțimi spre așezările caldeenilor și-i văzură cum fugeau de prin casele din apropiere. (11) Cînd trupele sale se adunară, dădu poruncă să se pregătească masa. După ce mîncară, Cyrus, dîndu-și seama că locul unde caldeenii își avuseseră posturile de observație se aflau pe o poziție întărită, unde apa se găsea din belșug, puse de îndată să se construiască un fort. În același timp, spuse lui Tigranes să trimită o ștafetă tatălui său, prin care să-i comunice să vină la el numaidecît cu toți dulgherii și zidarii pe care-i avea la îndemînă. După ce acesta plecă, Cyrus porni de îndată lucrarea cu meseriașii pe care-i avea cu el.

(12) În timp ce se petreceau aceste lucruri, fură aduși în fața lui Cyrus cîțiva prizonieri legați, unii dintrei ei fiind chiar răniți. Cînd îi văzu, Cyrus porunci să fie dezlegați, iar în ceea ce privește pe răniți chemă pe medici și le porunci să le dea îngrijiri. Apoi, adresîndu-se caldeenilor, le spuse că el nu a venit să-i nimicească și nici din dorința de a se război cu ei, ci ca să stabilească pacea între ei și armeni. „Îmi dau bine seama că înainte de a fi stăpînii acestor înălțimi, spuse Cyrus, nici nu voiați să auziți de pace, căci în timp ce bunurile voastre erau puse la adăpost, voi jefuiați pe armeni. (13) Acum vă dați seama în ce stare ați ajuns. Eu vă redau libertatea, prizonieri; duceți-vă la casele voastre și sfătuiți-vă cu ceilalți caldeeni dacă e mai bine să vă războiți cu noi sau să ne fiți prieteni. Dacă veți alege lupta și sînteți oameni cu cap, o să veniți aici înarmați; dacă socotiți însă că liniștea este mai folositoare pentru voi, să veniți fără arme. Dacă vă veți împrieteni cu noi, eu voi fi acela care mă voi îngriji de buna voastră stare.“ (14) Cînd auziră despre ce este vorba, caldeenii îi aduseră tot felul de laude și, după ce îngenunchează înaintea lui, plecară spre casele lor.

Cînd regele Armeniei auzi că Cyrus îl cheamă și află ce are de gînd să facă, adună pe toți meseriașii, precum și tot felul de materiale de care socotea că ar avea nevoie și porni în grabă spre Cyrus. (15) Cînd dădu cu ochii de el strigă: „Cît de multe lucruri punem noi, oamenii, la cale, deși putem prevedea așa de puțin viitorul; și cu toate acestea cutezăm să ne facem atîtea planuri. Nu este mult de cînd eu însumi plănuisem să-mi cîștig libertatea și am ajuns sclav, cum n-am fost niciodată. După aceea, cînd am fost prinși, nu m-am îndoit că vom fi dați pieirii și iată că salvarea noastră este acum mai sigură decît oricînd. (16) Căci cei care pînă mai ieri nu încetau să ne provoace cele mai mari neajunsuri au ajuns acolo unde eu am dorit să-i văd. Știi, Cyrus, că aș fi dat mult mai mult decît mi-ai cerut tu ca să-i gonesc pe caldeeni de pe aceste înălțimi. Binele pe care ne-ai făgăduit că ni-l vei face atunci cînd ai primit banii de la noi l-ai îndeplinit cu prisosință, încît ne dăm seama că sîntem și mai îndatorați față de tine; noi nu vrem să trecem drept necinstiți și ne-am rușina dacă nu ne-am achita față de binefacerile tale". (17) Astfel vorbi regele Armeniei.

Între timp veniră și caldeenii ca să-i ceară lui Cyrus să facă pace cu ei. Cyrus îi întrebă: „Caldeeni, este adevărat că dacă acum sînteți dornici de pace, acest lucru îl faceți la gîndul că veți putea duce o viață mai sigură după încheierea păcii, decît dacă ați continua să vă luptați, acum cînd înălțimile sînt ale noastre?" (18) Caldeenii fură și ei de aceeași părere. „Dar dacă această înțelegere v-ar mai aduce și alte binefaceri?" — „Ne-am bucura și mai mult", răspunseră ei. „Nu este așa că vă socotiți atît de săraci fiindcă nu aveți pămînt bun?" Și de astă dată ei fură de aceeași părere. „Atunci, adăugă Cyrus, n-ați vrea ca plătind aceleași dări ca și armenii, să vi se dea oricît pămînt ați vrea, în Armenia ca să-l munciți?" — „Fără îndoială, răspunseră caldeenii, dacă am avea siguranța că nu vom fi nedreptățiți." (19) — „Și tu, rege al Armeniei, ai voi

oare ca pămînturile tale care acum sînt lăsate în paragină să devină productive, dacă acei care le vor lucra se vor arăta dispuşi să-ţi plătească aşa cum se obişnuieşte la voi?“ — „Mult aş da pentru aceasta, răspunse regele, căci veniturile mele vor creşte.“ (20) — „Dar voi, caldeeni, care aveţi munţi aşa de frumoşi, spuse Cyrus, aţi voi să-i lăsaţi pe armeni să-şi pască vitele pe meleagurile voastre, dacă vă dau un venit mulţumitor?“ — „Da, răspunseră caldeenii, căci în felul acesta n-am avea decît de cîştigat, fără multă muncă.“ — „Spune tu, rege al Armeniei, ai vrea să te foloseşti de păşunile lor dacă, în schimbul unor anumite concesii pe care le-ai face, ai cîştiga mult mai mult?“ — „Fără îndoială, răspunse el, dacă aş putea lăsa vitele la păşunat fără nici o grijă.“ — „Bine, dar nu poţi să le laşi la păşune fără nici o teamă, acum cînd eşti stăpîn pe înălţimi?“ — „Da“, răspunse regele Armeniei. (21) „Pe Zeus, strigară caldeenii, atunci noi nu vom mai fi la adăpost ca să putem lucra nu numai pămînturile lor, dar nici măcar pe ale noastre, dacă ei vor fi stăpînii înălţimilor.“ — „Dar dacă voi aţi stăpîni înălţimile pentru a vă bucura de ocrotire?“ spuse Cyrus. „Atunci ar fi foarte bine“, răspunseră ei. „Da, dar pe Zeus, strigă regele Armeniei, n-ar fi bine pentru noi dacă aceste înălţimi fortificate le-ar fi înapoiate.“ — „Ei bine, iată cum voi face, spuse Cyrus. (22) Nu le voi lăsa nici unuia dintre voi. Le vom păstra noi şi, dacă vreunul dintre voi va pricinui vreun rău celuilalt, noi vom lua partea celui păgubit.“

(23) Cînd auziră acest lucru şi unii şi alţii fură mulţumiţi, zicînd că acesta era singurul mijloc de a întări pacea. În felul acesta şi unii şi alţii dădură şi primiră asigurări de bună-credinţă. Ei se înţeleseră ca cele două popoare să nu atîrne unul de altul, dar să aibă dreptul să încheie căsătorii între ele, să lucreze pămîntul şi să pască vitele laolaltă; (24) pe lîngă aceasta, încheiară o alianţă împotriva celui care va ataca pe unul dintre ei. Aşa s-au petrecut lucrurile. Înţelegerea care s-a făcut

atunci între caldeeni și armeni există și astăzi. Îndată ce liniștea fu restabilită, și unii și alții se apucară cu nădejde să clădească fortul, privit acum ca un bun al celor două popoare, aducînd acolo toate lucrurile de care aveau nevoie.

(25) Deoarece se apropia seara, Cyrus îi invită la masă și pe unii și pe alții, socotindu-i de acum prieteni. În timp ce se aflau în cort, unul dintre caldeeni spuse că această înțelegere răspunde dorinței celor mai mulți dintre ei, însă mai sînt și unii oameni în Caldeea care trăiesc numai din jafuri, neștiind și neputînd să lucreze pămîntul, obișnuiți fiind să-și asigure traiul numai din război. Aceștia nu fac altceva decît să jefuiască și să ducă o viață de mercenari, fie în solda regelui Indiei, despre care se vorbea că este putred de bogat[16], fie în slujba lui Astyages. (26) „Pentru ce n-ar intra atunci în slujba mea, întrebă Cyrus. Le-aș da o soldă pe care nu au avut-o niciodată de la nimeni[17].“ Caldeenii se învoiră și-i spuseră că se vor găsi mulți care să meargă de bunăvoie.

(27) Această înțelegere fu încheiată între ei. Cyrus, care auzise că caldeenii se duceau des la regele Indiei și care-și amintea că el trimisese o solie la mezi pentru a afla ce se petrece la ei și că solia plecase după aceea în Asiria spre a-și da seama și de situația de acolo, se hotărî să-l înștiințeze chiar el pe regele Indiei de ceea ce făcuse. (28) Cyrus începu astfel: „Rege al Armeniei și voi, caldeeni, spuneți-mi, dacă aș trimite acum pe cineva din partea mea la regele Indiei, v-ați învoi să dați și voi cîțiva oameni de-ai voștri să-l însoțească spre a-i servi de călăuză, ajutîndu-l în același timp să obțină din partea regelui ceea ce am de gînd să-i cer? Căci doresc într-adevăr să-i cer o sumă de bani cu care să-i pot plăti cu dărnicie pe cei care vor fi în slujba mea, cît și pentru a-i răsplăti cum se cuvine pe tovarășii mei de arme care vor merita. Pentru aceasta vreau să am cît mai mulți bani, căci sînt încredințat că voi avea nevoie. Aș fi bucuros să primesc

acest ajutor din partea regelui Indiei, dac-ar voi să mi-l acorde, pentru că nu vreau să iau nimic de la voi, pe care vă socotesc de acum înainte drept prietenii mei. Trimisul, căruia vă rog să-i dați călăuze pentru a-l ajuta în însărcinarea pe care o are, va vorbi, cînd va ajunge acolo, astfel: (29) «Rege al Indiei, vin din partea lui Cyrus; el îți trimite vorbă că nu are bani de ajuns, căci așteaptă să-i vină din Persia o altă armată, și într-adevăr, o aștept, spuse el. Dacă tu îi vei da atît cît vei crede de cuviință și dacă zeii îl vor ajuta în ceea ce va întreprinde, va încerca să facă astfel, încît să-ți poți da seama că ai făcut bine că l-ai ajutat». Acest lucru îl va spune din partea mea. (30) Acum dați și voi oamenilor voștri îndrumările pe care le veți crede necesare. Dacă regele ne va trimite bani, adăugă el, vom fi mai la largul nostru, iar dacă nu, vom ști că nu-i datorăm nici o recunoștință, avînd deplină libertate să ne purtăm față de el după cum ne îndeamnă interesele noastre". (31) Cyrus vorbi astfel, făcîndu-și socoteala că trimișii armenilor și ai caldeenilor vor aduce vorba despre el așa cum dorea ca toată lumea să vorbească și să audă vorbindu-se despre el. Cînd socotiră că a venit vremea, oaspeții se ridicară de la masă și plecară să se odihnească.

CAPITOLUL 3

(1) A doua zi, de dimineață, Cyrus porni pe soli cu instrucțiunile despre care discutase. Regele Armeniei și caldeenii aleseră oamenii pe care îi socotiră mai isteți ca să-i ajute pe soli și care să vorbească despre Cyrus așa cum se cuvenea. Între timp, Cyrus ridică fortăreața și o întări cu o garnizoană destul de puternică, înzestrînd-o cu de toate; el numi comandant pe unul dintre mezii a cărui alegere bănuia că i-ar fi pe plac lui Cyaxares. După ce-și adună trupele pe care le adusese cu el din Media[18], împreună cu cele pe care

le primise din partea regelui Armeniei, precum și vreo patru mii de caldeeni socotiți ca cei mai buni soldați ai lor, Cyrus plecă. (2) Cînd coborî spre așezările armenilor, toată lumea, bărbați și femei, ieșiră în întîmpinarea lui, aducînd fiecare tot ce avea mai de preț, de bucurie că se făcuse pace. Regele Armeniei nu fu deloc mirat, socotind că Cyrus va fi și mai încîntat de aceste mărturii de cinstire. Pînă la urmă, însăși regina Armeniei, însoțită de fiicele sale și de fiul ei cel mai mic îi ieșiră înainte, aducînd cu ei, pe lîngă multe alte daruri, și aurul pe care Cyrus îl refuzase mai înainte. (3) Cînd văzu aceste lucruri, Cyrus spuse: „Nu veți izbuti să mă faceți să primesc plată pentru binefacerile mele. Tu, regină, întoarce-te acasă cu toate bogățiile pe care le-ai adus și nu-l lăsa pe rege să le ascundă în pămînt; ia o parte și lucrează-i fiului tău care mă va întovărăși cea mai strălucitoare ținută de război. Iar din ceea ce rămîne, cumpără pentru tine, pentru rege, pentru fiicele tale și pentru fii tăi, lucrurile de care aveți nevoie pentru a vă împodobi cît mai frumos și a vă face un trai mai plăcut. Căci dacă este vorba de ascuns ceva în pămînt, este de ajuns că ne îngropăm pe noi înșine cînd vine moartea".

(4) Și zicînd acestea, Cyrus porni la drum însoțit de regele Armeniei și de toți armenii, care-l aclamară fără încetare pînă la hotar, numindu-l binefăcătorul lor și cel mai bun dintre oameni. Regele Armeniei, mulțumit că liniștea fusese asigurată în țară, îi mai trimise și alte trupe în afară de acelea pe care i le dăduse înainte. (5) În acest chip Cyrus plecă încărcat de daruri, mai ales de acelea pe care le primise datorită felului său de a se purta, și de care se putea folosi la nevoie.

A doua zi, Cyrus îi trimise lui Cyaxares, care se găsea prin apropiere, trupe și bani, așa cum îi făgăduise, iar el, împreună cu Tigranes și cu fruntașii perși cei mai de seamă, plecă la vînătoare, lucru care-i făcea mare plăcere.

6 Ajungînd în Media, Cyrus dădu fiecărui taxiarh o sumă de bani destul de mare, pentru ca la rîndul lor aceștia să poată împărți premii celor care socoteau ei că merită. El era încredințat că dacă fiecare taxiarh își va organiza în așa fel unitatea încît să merite laude, la rîndul lui și el se va putea sprijini pe o armată puternică. Și, ori de cîte ori găsea ceva bun și potrivit pentru soldații săi, îl lua și îl împărțea celor mai destoinici dintre ei, socotind că aceasta era o cinste și pentru el. (7) După ce împărți tot ce avusese, Cyrus vorbi taxiarhilor, lohagilor și celor care fuseseră răsplătiți de el, în felul acesta: „Prieteni, cred că avem tot dreptul să ne bucurăm, pe de o parte pentru că am dat de oarecare belșug, iar pe de alta pentru că — așa cum dorim — avem cu ce să răsplătim pe fiecare după vrednicia lui. Niciodată însă nu trebuie să uităm împrejurările prin care am dobîndit aceste bunuri. (8) Dacă vă gîndiți bine, vă veți da seama că acest lucru s-a datorat faptului că am știut, ori de cîte ori a fost nevoie, să ne ferim, să ne străduim, să alergăm și să ne împotrivim vrăjmașului. Purtați-vă și de aici înainte vitejește și puteți fi încredințați că prin supunere, prin răbdare și muncă, înfruntînd primejdiile ori de unde ar veni, veți dobîndi mari bucurii și bogății".

(9) Cyrus, socotind că soldații lui sînt destul de obișnuiți cu greutățile războiului și îndeajuns de oțeliți pentru a nu se teme de dușman, că mînuiesc cu ușurință armele pe care le au, și mai ales că sînt învățați să fie ascultători față de comandanții lor, plănui să încerce cîteva lovituri. (10) El își dădea seama că tărăgănelile încurcă adesea pregătirile comandanților, oricît ar fi ele de bune. De altfel, el observase că emulația pe care concursurile o stîrneau între soldați se transforma deseori în manifestări de invidie. Datorită acestui fapt, se hotărî să pornească cît mai curînd cu putință împotriva vrăjmașului. Cyrus mai observase că între oamenii care înfruntă aceleași primejdii se nasc sentimente de prietenie și că acei dintre ei care sînt echipați cu o ținută

mai frumoasă, sau care caută neîncetat glorie, în loc să fie invidiați, sînt lăudați și iubiți de semenii lor, care văd în ei camarazi care se străduiesc pentru binele tuturor. (11) El porunci mai întîi ca soldații să fie echipați din cap pînă în picioare și puși în cea mai desăvîrșită ordine, apoi chemă la el pe miriarhi[19], chiliarhi[20], taxiarhi[21] și pe lohagi. Toți aceștia nu erau incluși în numărul unităților tactice, așa că atunci cînd era nevoie ca vreunul dintre ei să se prezinte în fața unui comandant sau cînd trebuia să comunice cuiva vreun ordin al acestuia, trupa nu rămînea fără comandant, căci locul lui era preluat de dodecadarhi[22] sau de hexadarhii[23], care îi conduceau pe soldați.

(12) Cînd comandanții se adunară, Cyrus îi duse de-a lungul frontului, arătîndu-le toate părțile bune, explicîndu-le și ce forță anume reprezintă fiecare unitate aliată. După ce le insuflă și lor dorința lui de a porni lupta fără întîrziere, le ordonă să se întoarcă la unitățile lor și fiecare să arate soldaților ceea ce auzise de la el, căutînd să-i îmbărbăteze ca să pornească la luptă cu hotărîre, urmînd ca a doua zi de dimineață să se ducă cu toții la palatul lui Cyaxares. (13) Aceștia plecară și făcură așa cum li se poruncise.

A doua zi, cînd se crăpa de ziuă, comandanții se aflau la porțile palatului[24]. Cyrus intră împreună cu ei la Cyaxares, căruia îi vorbi astfel: „Sînt încredințat, Cyaxares, că încă mai de mult erai preocupat, într-o măsură nu mai mică decît noi, de cele ce voiesc eu să-ți spun acum; însă îți este teamă să nu se creadă că te-ai săturat de a ne mai hrăni pe noi. Datorită acestui fapt nu pomenești de plecarea armatei din Media. (14) Dar pentru că tu păstrezi tăcerea, voi vorbi eu atît în numele tău cît și al nostru. Sîntem cu toții de aceeași părere că, deoarece sîntem gata, nu trebuie să așteptăm ca vrăjmașul să năvălească la noi pentru a începe lupta și nici să stăm fără rost într-o țară prietenă, ci să pătrundem cît mai repede cu putință pe pămîntul dușman. (15) Atîta vreme cît vom sta la tine

în țară, îți vom aduce pagube fără să vrem; pe cîtă vreme dacă intrăm la el în țară, vom fi bucuroși să-i pricinuim lui aceste neajunsuri.

(16) În afară de aceasta, întreținerea noastră te costă destul de mult, în timp ce dacă plecăm de la tine, vom trăi pe cheltuiala dușmanului. (17) Și dacă primejdia va fi pentru noi mai mare acolo decît aici, vom căuta să facem cum va fi mai bine. În realitate, vrăjmașii vor fi aceiași pentru noi; fie că-i vom aștepta aici, fie că năvălind la ei, vom porni în întîmpinarea lor; în cea ce ne privește, și noi vom lupta la fel, fie că așteptăm să ne atace aici, fie că pătrunzînd la ei, începem acolo bătălia. (18) Nu este mai puțin adevărat că dacă-i atacăm noi, soldații noștri vor fi mult mai înflăcărați și nu vom lăsa impresia că am dat cu ochii de dușman fără să ne fi așteptat. Pe de altă parte, dușmanii ne vor ști de frică dacă vor vedea că nu stăm aici încremeniți de teamă, ci că, aflînd de apropierea lor, alergăm în grabă să le ieșim înainte, pentru a da lupta cît mai curînd, și că nu așteptăm ca pămîntul nostru să fie răvășit ci, luîndu-le-o înainte, îl pustiim noi pe-al lor. (19) Fără îndoială, spuse el, dacă vom izbuti să băgăm frica în ei prin faptul că noi sîntem mai cutezători, eu cred că aceasta înseamnă că vom avea nu numai un folos oarecare, ci că datorită acestui fapt primejdia va fi mai mică pentru noi, în timp ce pentru ei va fi mai mare. Deseori am auzit pe tatăl meu spunînd că bătăliile se cîștigă mai curînd prin tăria sufletească decît prin forța fizică[25], lucru pe care îl spui și tu, și-l știe toată lumea". (20) Așa vorbi Cyrus, iar Cyaxares îi răspunse: „Cyrus, și voi ceilalți perși, să nu vă treacă prin minte că mi-ar fi greu să vă hrănesc, dar hotărîrea de a năvăli chiar de pe acum în țara dușmană îmi pare și mie c-ar fi cea mai bună, oricum ai privi-o". — „Dacă este așa, spuse Cyrus, pentru că sîntem de aceeași părere, să ne pregătim bagajele și îndată ce zeii ne vor îngădui, să nu mai pierdem timpul și să pornim."

(21) Acestea fiind hotărîte, se dădu poruncă trupelor să se pregătească[26]. Între timp, Cyrus aduse sacrificii[27] mai întîi lui Zeus, mai marele zeilor, și după aceea celorlalți zei[28], rugîndu-i să fie binevoitori, să-i îndrumeze armata, s-o sprijine, să fie alături de ei și să-i sfătuiască de bine.

(22) Se mai rugă, de asemenea, eroilor întemeietori și binefăcători ai țării mezilor. Îndată ce auspiciile fură prielnice și semnele binevoitoare[29], cum toată armata se afla adunată la hotar, pătrunse pe pămîntul vrăjmaș. După ce trecu hotarul făcu și acolo libații pentru a căpăta bunăvoința Geei, zeița pămîntului[30], iar după aceea aduse jertfe zeilor și eroilor Asiriei, spre a-i cîștiga de partea sa[31]. La sfîrșit aduse din nou jertfă lui Zeus, protectorul patriei sale, fără însă să dea uitării și pe ceilalți zei pe care magii îi arătară[32].

(23) După ce toate acestea fură duse la bun sfîrșit, pedestrașii porniră numaidecît, în marș, dar după o scurtă etapă, poposiră. Între timp, cavaleria, care cutreiera de-a lungul și de-a latul, puse mîna pe o pradă bogată și felurită. După aceea, armata, mutîndu-și tabăra, se aprovizionă din belșug cu tot felul de provizii, pustiind ținuturile în așteptarea vrăjmașului. (24) Cînd Cyrus află că dușmanul înaintează și că se află la numai zece zile de marș, spuse: „Cyaxares, este timpul să pornim în întîmpinarea vrăjmașului, pentru ca să nu-și închipuie nici el și nici soldații noștri că teama ne face să nu-i ieșim în cale. Să le arătăm că nu luptăm la întîmplare. Cyaxares fu și el de aceeași părere. (25) Din acest moment înaintară în fiecare zi, în formație de luptă, atît cît comandanții socoteau de cuviință. Trupele luau de fiecare dată masa de seară înainte de a se întuneca, iar pe timpul nopții nu aprindeau focuri în tabără. Totuși făcură focuri în fața taberei, pentru ca astfel să poată vedea pe oricine s-ar fi apropiat pe întuneric, fără însă ca ele să fie văzute. De multe ori pentru a înșela pe vrăjmași, aprindeau focuri și în spatele taberei și adesea se întîmpla ca cercetașii lor să

dea peste avanposturi asiriene, căci, păcăliţi de focurile din spatele taberei, oamenii din avanposturi credeau că se găsesc departe de tabăra duşmană.

(26) Cînd cele două armate se apropiară una de alta, asirienii împreună cu aliaţii lor îşi înconjurară tabăra cu un şanţ, aşa cum fac şi astăzi regii barbari; oriunde îşi aşază tabăra, o înconjură cu un şanţ, lucru lesne de făcut pentru ei, datorită numărului mare de oameni de care dispun. De fapt, ei îşi dădeau seama că în timpul nopţii cavaleria, mai ales cea barbară, dă naştere la învălmăşeală, fiind greu de folosit. (27) Noaptea, călăreţii îşi ţin caii legaţi la iesle şi, în caz de atac, este un adevărat chin pînă să-i dezlege, să le pună frîul şi şaua şi pînă să-şi îmbrace ei înşişi platoşa. Chiar şi după ce au încălecat, le este cu neputinţă să străbată pe timpul nopţii un teren răvăşit. Aceasta este pricina pentru care celelalte popoare şi îndeosebi cele barbare se înconjură cu întărituri. (28) Ele socotesc, de asemenea, că datorită întăriturilor au libertatea să pornească bătălia atunci cînd vor ele. Ţinînd seama de aceste practici, cele două armate se apropiară una de alta. Cînd ajunseră la o distanţă de o parasangă[33], asirienii îşi aşezară tabăra aşa cum am spus mai înainte, într-un loc deschis, înconjurînd-o cu un şanţ. Cyrus, dimpotrivă, îşi alese pentru armata lui un loc cît mai ferit la vedere, înapoia unor sate şi coline. De altfel, el ştia că la război, orice lucru care apare pe neaşteptate provoacă duşmanului spaimă mai mare. Cînd se înnoptă, după ce-şi aşezară posturile de veghe, şi unii şi alţii se culcară.

(29) A doua zi de dimineaţă, regele Asiriei şi Cresus[34], împreună cu alţi comandanţi de oşti, lăsară trupele să se odihnească în adăposturile lor. Pe de altă parte, Cyrus şi Cyaxares îşi pregătiseră trupele şi aşteptau hotărîţi să înceapă bătălia, dacă vrăjmaşii se vor pune în mişcare. Cînd însă îşi dădură seama că ei nu au de gînd să iasă în afara întăriturilor şi să înceapă lupta în cursul zilei, Cyaxares chemă la el pe Cyrus

împreună cu unii dintre comandanții mai de vază și le vorbi astfel: (30) „Prieteni, sînt de părere să înaintăm în formația în care ne găsim spre întăriturile vrăjmașe, pentru a arăta că sîntem hotărîți să începem lupta. Dacă facem acest lucru — mai spuse el — și dacă ei nu vor ieși în întîmpinarea noastră, soldații noștri se vor avînta cu mai mult curaj, în timp ce dușmanii, cînd vor vedea îndrăzneala noastră, se vor înfricoșa și mai tare". (31) Aceasta fu părerea lui Cyaxares. „Nu, Cyaxares, în numele zeilor, să nu facem acest lucru, spuse Cyrus. Dacă vom înainta și ne vom lăsa descoperiți de pe acum, după cum ordoni tu, dușmanii ne vor aștepta fără nici o teamă, știindu-se la adăpost de orice lovituri. Pe de altă parte, dacă ne vom retrage fără să fi făcut vreo ispravă, își vor da seama că sîntem mai puțini la număr decît ei și nu vor mai pune mare preț pe noi, iar mîine vor porni cu mai multă hotărîre. (32) Acum, cînd ei știu că noi sîntem aici, fără însă să ne vadă, poți fi încredințat că nu numai că nu ne vor disprețui, dar își vor face tot felul de griji, întrebîndu-se ce-ar putea ascunde planurile noastre. Numai atunci cînd vor ieși din adăposturi vom putea să ne arătăm, să-i luăm pe neașteptate și să-i atacăm așa cum voim să facem de atîta vreme". (33) Cyaxares, împreună cu toți ceilalți, fură de aceeași părere. După ce mîncară, își așezară posturi de pază în fața cărora aprinseră o mulțime de focuri și apoi se culcară.

(34) A doua zi de dimineață, Cyrus, punîndu-și pe cap o cunună[35], aduse un sacrificiu, după ce mai înainte anunță pe homotimi[36] să ia parte și ei cu cununi pe cap. După ce jertfa luă sfîrșit, Cyrus îi adună și le vorbi astfel: „Prieteni, dacă trebuie să țin seama de prezicători[37] — și aici sînt și eu de părerea lor — zeii ne arată prin auguri că vom începe lupta, că vom învinge și că vom scăpa cu viață. (35) Aș roși dacă ar trebui să vă arăt din nou cum trebuie să vă purtați astăzi. Căci îmi dau seama că știți acest lucru, că ați fost instruiți, că ați auzit mereu vorbindu-se despre

ceea ce trebuie făcut tot așa de bine ca și mine și în așa fel, încît ați putea la rîndul vostru să învățați și voi pe alții. Îngăduiți-mi însă acum să vă vorbesc despre un lucru la care poate nu v-ați gîndit. (36) De cîtva timp avem printre noi camarazi de luptă pe care încercăm să-i ridicăm la înălțimea noastră. Acestora trebuie să le amintim motivul pentru care Cyaxares ne-a hrănit, pentru ce ne-am instruit, pentru ce i-am chemat alături de noi, cît și făgăduiala pe care ne-au făcut-o de a se lua la întrecere cu noi. (37) Amintiți-le, de asemenea, că astăzi se va vedea ce este în stare să facă fiecare. Nu este de mirare că atunci cînd ai învățat unele lucruri mai tîrziu, simți cîteodată nevoia să ți le reamintească cineva și este bine că-ți îndeplinești datoria după îndemnul altora. (38) Prin purtarea voastră arătați ce fel de oameni sînteți. Căci acela care, în asemenea împrejurări, este în stare să-i facă pe ceilalți mai curajoși poate, pe bună dreptate, să se mîndrească că este un om desăvîrșit, mai ales față de un altul care păstrează numai pentru sine ceea ce a învățat. (39) Dar cel care procedează așa trebuie să recunosc că este numai pe jumătate un om destoinic. Nu le vorbesc eu oamenilor, și vă las vouă această grijă, pentru că pe voi vă ascultă cu mai multă plăcere, căci voi sînteți, fiecare în unitatea voastră, mai apropiați de ei. Și să mai știți un lucru: dacă vor vedea că voi sînteți plini de hotărîre, îi veți obișnui și pe ei să fie mai îndrăzneți, însă nu prin vorbe, ci prin fapte". (40) Cînd isprăvi de vorbit, Cyrus îi îndemnă să se ducă la masă cu cununile pe cap și, după ce vor face libații[38], să se întoarcă la unități păstrînd cununile pe cap.

După ce aceștia plecară, Cyrus îi chemă la el pe comandanții ariergărzii și le făcu următoarele recomandări: (41) „Perși cutezători, iată-vă în rîndul homotimilor; ați fost aleși pe de o parte datorită faptului că vă asemănați în toate privințele cu cei mai buni dintre ei, iar pe de alta, pentru că vîrsta vă face să fiți

mai înțelepți. Vi s-a încredințat un post care este tot atît de important ca și acela al unui comandant de prim rang. Așezați în spatele unității, puteți să aveți privirea ațintită asupra celor mai bravi soldați, încurajîndu-i să devină și mai destoinici și dacă unii caută să fie mai lăsători, să fiți cu ochii pe ei și să-i îndemnați. (42) În sfîrșit, voi sînteți mai îndreptățiți decît oricare alții să doriți biruința, ținînd seama de vîrsta voastră și de felul cum sînteți echipați. Cînd cei care sînt în față vă cer sau vă poruncesc să-i ajungeți, îndemnați-i și voi la rîndul vostru pe ceilalți să grăbească pasul pentru a nu rămîne în urmă. Acum plecați și, după ce veți mînca, mergeți la unități cu cununile pe cap".

(43) În timp ce în tabăra lui Cyrus se petreceau aceste lucruri, asirienii, care terminaseră masa, ieșiră cutezători din întărituri și se așezară în formație de luptă sub privirile regelui. Acesta, trecînd în carul său de luptă[39] de-a lungul frontului, îi încuraja astfel pe soldați: (44) „Asirieni, acum este timpul să vă arătați vitejia voastră, căci astăzi vă veți lupta pentru viața voastră, pentru pămîntul pe care v-ați născut, pentru căminurile unde ați crescut, pentru soțiile, copiii și toate bunurile pe care le aveți. Dacă veți ieși biruitori, veți rămîne și de aici înainte stăpîni pe bunurile voastre. Dacă însă veți fi învinși, să știți că toate acestea vor cădea în mîinile vrăjmașilor. (45) Luptați așadar cu îndîrjire, ca niște oameni care țin cu orice preț să biruie; ar fi o nebunie ca atunci cînd vrei să învingi, să dai birul cu fugiții, întorcînd spre dușman acele părți ale corpului care nu au ochi, nici mîini și nici arme. Tot așa, ar fi o nebunie s-o iei la fugă dacă ții să trăiești, căci este știut că cei care sînt biruitori scapă cu viață, pe cîtă vreme cei care fug sînt mai expuși morții decît aceia care se împotrivesc vrăjmașilor. De asemenea, este un lucru fără de înțeles ca atunci cînd dorești să fii bogat, să te dai bătut. Cine nu știe că cel care biruie nu numai că-și pune la adăpost avuțiile lui, dar pune stăpînire și pe acelea ale

celui învins, care-și pierde și averea și viața?"[40] Așa stăteau lucrurile cu asirienii.

(46) În acest moment, Cyaxares trimise vorbă lui Cyrus că ar fi timpul să pornească asupra vrăjmașului. „Asirienii nu au decît o mînă de oameni în afara întăriturilor, spuse el, însă numărul lor va crește pe măsură ce ne vom apropia de ei; așa că, să nu așteptăm ca ei să devină mai numeroși ca noi; să ne năpustim asupra lor, acum cît mai putem crede că-i vom zdrobi cu ușurință." (47) „Află, Cyaxares, spuse Cyrus, că dacă nu vom nimici mai mult de jumătate din armata lor, vor pretinde că înspăimîntați de mulțimea lor, n-am îndrăznit să atacăm decît un număr neînsemnat dintre ei, așa că nu se vor socoti cîtuși de puțin învinși. În felul acesta va trebui să dăm o nouă bătălie, în care s-ar putea ca ei să-și ia măsuri mai potrivite decît acum, lăsînd un număr mic de oameni cu care să luptăm." Trimișii, după ce luară aminte la cele spuse, plecară.

(48) Între timp, persanul Chrysanthas, împreună cu alți homotimi aduseră cîțiva dezertori. Cyrus îi întrebă, cum era și firesc, ce se petrece în tabăra vrăjmașă. Aceștia răspunseră că asirienii ies înarmați afară din întărituri, că însuși regele, care ieșise și el, îi așeza în formație de luptă și că, pe măsură ce ieșeau, îi încuraja în fel și chip, dacă ar fi să dai crezare la tot ce spuneau că auziseră. (49) După aceea, vorbi Chrysanthas: „Cyrus, dacă ți-ai aduna și tu oamenii tăi cît mai e timp, pentru a-i încuraja, poate că vei izbuti și tu să-i înflăcărezi". (50) — „Chrysanthas, îndemnurile asirianului să nu te pună pe gînduri, răspunse Cyrus, căci nici un fel de îndemn nu poate fi atît de convingător încît să transforme dintr-o dată pe fricoșii care-l ascultă în oameni curajoși, nici să facă buni arcași din oameni care nu s-au instruit niciodată, nici aruncători de sulițe și nici călăreți. De asemenea, nu va putea să-l facă pe om, oricît de voinic ar fi el, să reziste la oboseală dacă nu s-a antrenat mai înainte." — „To-

tuși ar fi destul dacă îndemnurile tale le-ar da curaj." — (51) „Crezi oare, spuse Cyrus, că este de ajuns să ții o cuvîntare pentru a umple de mîndrie dintr-o dată inimile acelora care te ascultă, pentru a-i face să se ferească de fapte nedemne sau a-i convinge că pentru a dobîndi gloria, trebuie să înfrunți tot felul de greutăți și primejdii, ori să-i faci să înțeleagă că este mai bine să mori luptînd, decît să scapi cu viață fugind? (52) Dacă vrem să întipărim pentru totdeauna în mintea oamenilor astfel de gînduri, n-ar fi bine oare ca mai întîi să fie statornicite legi care să asigure celor bravi un trai cinstit, demn de un om liber și care să împiedice pe netrebnici să ducă o viață josnică, chinuitoare, care nu merită să fie trăită? (53) Abia după aceea cred că ar trebui să fie dați în grija educatorilor, care să-i îndrumeze și să le arate cum trebuie să se poarte, să-i învețe și să-i obișnuiască cu aceste reguli pînă ce li se va întipări în minte ideea că oamenii bravi și destoinici sînt cu adevărat fericiți și că, dimpotrivă, oamenii netrebnici și fără onoare sînt cei mai nenorociți dintre toți. Iată care sînt sentimentele de care trebuie să fim însuflețiți pentru a arăta că sîntem îndeajuns de căliți pentru a înfrînge teama de vrăjmaș. (54) Dacă în clipa cînd am pornit la luptă cu arma în mînă — clipă în care mulți uită ce au învățat cîndva — dacă în acea clipă am putea ca printr-o cuvîntare să-i facem pe oameni dintr-o dată mai războinici, ar fi lucrul cel mai ușor să ne însușim mai întîi noi înșine acele calități care le fac cea mai mare cinste oamenilor și să-i învățăm apoi și pe ceilalți. (55) În ceea ce mă privește, mai spuse el, n-aș cuteza să mă încred în soldații pe care i-am instruit chiar noi, dacă n-ați fi și voi printre ei, pentru ca prin exemplul vostru să vadă cum trebuie să se poarte, cît și pentru ca voi să-i aduceți la realitate pe cei care pot să mai uite. Cît despre cei care nu au fost de loc îndrumați în ceea ce privește virtuțile ostășești, m-aș mira, Chrysanthas, ca o cuvîntare frumos rostită să

aibă o înrîurire atît de puternică asupra lor încît să-i facă să devină mai bravi, la fel ca și o melodie care, oricît de bine cîntată, nu poate transforma în cîntăreți niște oameni care nu se pricep în ale muzicii."

(56) Acestea fură lucrurile despre care vorbiră. Între timp, Cyaxares trimise încă o dată să-l prevină pe Cyrus că face rău că întîrzie și nu pornește asupra dușmanului cît mai repede cu putință. Cyrus răspunse astfel solilor: „Cyaxares își poate da seama că dușmanii n-au ieșit din întărituri decît cu un număr mic de oameni; spuneți-i acest lucru față de toți ai lui. Totuși, pentru că aceasta este dorința lui, voi porni de îndată. (57) Spunînd aceasta, după ce imploră pe zei, își puse trupele în mișcare. Trecînd în frunte, Cyrus iuți pasul din ce în ce mai mult, fiind urmat de soldați într-o ordine desăvîrșită, căci învățaseră în timpul exercițiilor să-și păstreze locul în front. Acest lucru îl făceau cu multă convingere, căutînd să se ia la întrecere între ei, căci erau obișnuiți cu oboseala. De asemenea, îi vedeau pe toți comandanții lor în primele rînduri. Ei făceau aceasta din toată inima, pentru că își dădeau seama de un lucru cu care se deprinseseră mai de mult, și anume că cea mai bună și mai ușoară tactică de urmat era să se năpustească dintr-o dată asupra vrăjmașului, laolaltă cu arcașii, aruncătorii de sulițe și cavaleria.

(58) În timp ce se găseau încă în afara bătăii suliței, Cyrus dădu parola: „Zeus, sprijinitorul și călăuzitorul". După ce parola trecu din gură în gură[41], Cyrus intonă peanul[42], pe care soldații îl cîntară cu voce tare și smerenie, căci în asemenea împrejurări cei care se tem de zei au mai puțină frică de oameni. (59) Îndată ce isprăviră de cîntat, homotimii porniră veseli [după cum fuseseră instruiți], uitîndu-se unii la alții și strigînd pe nume pe cei care se aflau alături și în spatele lor, repetînd mereu: „Înainte prieteni, înainte vitejilor!" Auzind acest lucru, cei care se aflau în spate începură să-i îndemne și ei la rîndul lor pe cei din față să înainteze

mai cu nădejde[43]. Soldaţii lui Cyrus, arzînd de nerăbdare, dornici de glorie, plini de vigoare şi de îndrăzneală, disciplinaţi şi supuşi, gata să se încurajeze unii pe alţii, aveau toate însuşirile care să bage spaima în rîndurile vrăjmaşului.

(60) Soldaţii asirieni care luptau de obicei în primele rînduri cu carele[44], văzîndu-i pe perşi că se apropie de ei, se urcară pe care şi se retraseră spre ai lor. Totodată, arcaşii, aruncătorii de suliţe şi praştierii lor îşi aruncară săgeţile şi suliţele prea devreme ca să poată lovi pe cineva. (61) În acest timp, perşii înaintau călcînd în picioare săgeţile aruncate împotriva lor. În acest moment Cyrus strigă: „Înainte vitejii mei; acum aveţi prilejul să arătaţi ce puteţi şi să îndemnaţi şi pe ceilalţi să facă la fel ca voi". La aceste cuvinte o parte dintre ei, înflăcărîndu-se şi plini de nerăbdare să se arunce asupra vrăjmaşului, o luară la fugă, urmaţi în acelaşi ritm de întreaga linie de luptători. (62) Cyrus însuşi nu mai merse în pas, ci începu şi el să fugă în fruntea trupelor sale, strigînd: „Cine mă urmează? Cine este mai viteaz? Care dintre voi va doborî cel dintîi un vrăjmaş?" Soldaţii care îl auziră repetară cuvintele lui aşa cum le spusese el şi peste tot nu se auzea decît: (63) „Cine mă urmează? Cine este mai viteaz?" Perşii, însufleţiţi de aceste îndemnuri, se năpustiră asupra duşmanului. Asirienii nu avură însă curajul să se împotrivească şi, întorcînd spatele, o rupseră la fugă în întărituri. (64) În timp ce aceştia se îngrămădeau la intrări în adăposturi, perşii care veneau pe urmele lor doborîră un mare număr dintre ei. Apoi, sărind în şanţuri omorîră pe toţi cei care se aruncaseră în ele, oameni şi cai de-a valma, căci în fuga lor o parte din care fuseseră silite să intre în şanţuri. (65) Cînd călăreţii mezi văzură acest lucru, se aruncară asupra cavaleriei vrăjmaşe, care părăsi cîmpul de luptă. După aceasta începu urmărirea şi, o dată cu ea, măcelul oamenilor şi al cailor. (66) Soldaţii asirieni care se aflau în întărituri, pe parapetul şanţului, la vederea acestei

priveliști rămaseră împietriți și nu se mai gîndiră să arunce sulițele sau săgețile asupra dușmanilor. De îndată ce văzură că perșii își croiesc drum înăuntrul întăriturilor, părăsiră parapetul șanțului și o luară cu toți la fugă[45].

(67) Cînd femeile asirienilor și ale aliaților lor văzură zăpăceala stîrnită în mijlocul taberei, începură să țipe și să alerge înspăimîntate, unele din ele cu copii în brațe, altele mai tinere sfîșiindu-și veșmintele de pe ele, făcîndu-și vînătăi pe față, rugîndu-se cînd de unii cînd de alții să nu fugă și să le lasă pradă vrăjmașului, ci să lupte pentru a le apăra pe ele, pe copiii lor și pe ei înșiși. Între timp, căpeteniile aflate în fruntea trupelor aliate rămase credincioase se repeziseră la intrările întăriturilor și urcînd pe parapet, începură să se bată chiar ele, îmbărbătîndu-și soldații. (68) Cînd Cyrus văzu ce se petrece, fiindu-i teamă ca nu cumva oamenii lui, care erau puțini la număr, să pătrundă în întărituri și să fie copleșiți de mulțimea vrăjmașului, porunci trupelor să se retragă în afara bătăii suliței și să se supună ordinelor.

(69) Aici se văzu cît de disciplinați erau homotimii, căci ei dădură numaidecît ascultare și transmiseră fără întîrziere porunca de retragere și celorlalți. Cînd ajunseră în afara bătăii suliței se opriră și-și refăcură rîndurile, căci fiecare își cunoștea locul pe care trebuie să-l ocupe, mai bine chiar decît cîntăreții unui cor[46].

CARTEA A IV-A

CAPITOLUL 1

. . . .

(1) Cyrus rămase acolo cu armata mai multă vreme, pentru a-i face pe dușmani să creadă că este gata să înceapă lupta dacă ei ar încerca să treacă la atac. Deoarece însă nimeni nu apăru, se retrase la o depărtare pe care o socoti potrivită, unde-și așeză tabăra. După ce-și instală posturi de pază și după ce trimise pîndari înaintea trupelor, veni în mijlocul taberei, unde adună pe soldați și le vorbi astfel:

(2) „Prieteni perși, înainte de toate mulțumesc zeilor din toată inima, și cred că și voi toți le mulțumiți la fel ca mine, pentru că am izbutit să învingem și să scăpăm cu viață. Se cuvine deci să le arătăm zeilor recunoștința noastră pentru binele dobîndit cu ajutorul lor. În această împrejurare vă adresez tuturor laudele mele, căci ați contribuit cu toții în chip strălucit la izbînda pe care am obținut-o. În ceea ce privește faptele fiecăruia, voi face cercetările cuvenite și după aceea voi căuta să aduc laude și să răsplătesc pe fiecare după meritul său. (3) Cît privește pe taxiarhul Chrysanthas, care a stat alături de mine, nu mai am nevoie de mărturia nimănui, căci am văzut eu însumi cum s-a purtat. La început el a făcut ceea ce cred că ați fi făcut cu toții; dar după aceea, în clipa cînd am dat porunca de retragere și l-am strigat pe nume, deși tocmai ridicase sabia să lovească într-un dușman, se supuse numaidecît, renunță să-l mai lovească și, executînd porunca mea, începu retragerea comunicînd în grabă porunca și vecinilor săi. Astfel, el izbuti să-și scoată unitatea în afara bătăii suliței, înainte ca vrăjmașul să fi încordat arcurile ca să dea drumul săgeților și să-și fi dat seama că ne retragem. În felul acesta se îndepărtă, fără ca el să fie atins, asigurînd prin supunerea

lui salvarea oamenilor săi. (4) De altfel, adăugă el, văd că unii dintre voi sînt răniţi; voi cerceta chiar eu în ce împrejurări au fost răniţi şi voi hotărî. În ceea ce priveşte pe Chrysanthas, pentru că este deopotrivă de viteaz şi de prevăzător în luptă şi fiindcă ştie şi să se supună şi să conducă, pentru a-l răsplăti îl înalţ din această clipă la gradul de chiliarh[1]. Şi dacă şi de aici înainte zeii ne vor ajuta să obţinem şi alte izbînzi, nu-l voi da uitării nici atunci. (5) În ceea ce priveşte pe ceilalţi, vreau să vă dau un sfat: păstraţi totdeauna în mintea voastră tot ceea ce observaţi în timpul luptei, ca să vă puteţi da singuri seama dacă mijlocul cel mai bun de a vă salva viaţa este vitejia sau fuga şi care sînt cei care se descurcă mai uşor, cei care luptă cu toată nădejdea sau aceia care luptă fără nici o tragere de inimă; gîndiţi-vă la cîtă mulţumire îţi procură izbînda. Acum puteţi să vă daţi seama uşor, căci aveţi experienţa lucrurilor, iar întîmplările vă sînt proaspete. (6) Să vă gîndiţi mereu la ceea ce vă spun, adăugă el, căci astfel veţi deveni mai îndrăzneţi. Acum mergeţi la masă ca nişte oameni fericiţi, viteji şi înţelepţi; faceţi libaţii zeilor, cîntaţi peanul şi fiţi gata să aduceţi la îndeplinire orice poruncă". (7) Cînd isprăvi ce avu de spus, încălecă pe cal şi porni spre Cyaxares[2]. După ce se bucurară împreună, cum era şi firesc, căută să afle ce se mai petrecuse pe acolo; după ce-l întrebă dacă mai are vreo dorinţă, se întoarse la armată. După ce soldaţii lui Cyrus isprăviră de mîncat şi instalară posturile de pază, se culcară.

(8) Între timp, asirienii, care îşi pierduseră regele şi pe cei mai buni soldaţi, erau cu toţii copleşiţi de deznădejde şi mulţi dintre ei fugiră pe timpul nopţii din tabără[3]. Văzînd ce se petrece, atît Cresus, cît şi aliaţii lui fură cuprinşi de descurajare, deoarece totul le sta împotrivă. Ceea ce însă contribuia şi mai mult la descurajarea lor era faptul că cei ce deţineau comanda supremă în armată erau şi ei înfricoşaţi, aşa că la căderea nopţii părăsiră tabăra şi o luară la fugă.

(9) La ziuă, Cyrus, văzînd că tabăra este pustie, trimise pe soldații perși să o ocupe ei, cei dintîi. Vrăjmașii lăsaseră aici o mulțime de berbeci, boi și care cu provizii din belșug. În urma perșilor pătrunseră în tabără și soldații mezi ai lui Cyaxares și împreună se așezeră la masă. (10) Cînd terminară de mîncat, Cyrus adună pe taxiarhi și le vorbi astfel: „Soldați, văd cum se risipesc atîtea bunătăți pe care zeii ni le-au dăruit. Cuprinși de frică vrăjmașii au fugit, așa cum vedeți și voi. Cum mai puteți crede că acești oameni care și-au părăsit pozițiile întărite și au luat-o la fugă vor mai fi în stare să ne țină piept cînd vor da ochii cu noi în cîmp deschis? Dacă fără să ne cunoască, ei nu au putut să ni se împotrivească, dar acum, după ce au fost învinși și au avut atît de pătimit din partea noastră, credeți că ni s-ar mai împotrivi? Dacă cei mai viteji dintre soldați au căzut, vor mai cuteza oare cei slabi să ne țină piept?"

(11) Unul dintre ei spuse atunci:

„Dacă foloasele sînt atît de sigure, de ce nu pornim în urmărirea vrăjmașului cît mai repede?". — „Pentru că nu avem cai, răspunse unul. Cea mai mare parte dintre dușmanii noștri, pe care am fi avut prilejul să-i omorîm sau să-i prindem, au fugit călări; pe aceștia am fi putut să-i punem pe fugă, cu sprijinul zeilor, sau să-i dăm pieirii, dar așa, în zadar i-am fi urmărit căci nu i-am fi putut ajunge." (12) — „Atunci, întrebară unii, de ce nu te duci să-i spui acest lucru lui Cyaxares?" — „Să mergem împreună la el, răspunse Cyrus, ca să-și dea seama că sîntem toți de aceeași părere."

După aceasta plecară cu toții la Cyaxares, căruia îi spuseră tot ce crezură că e bine să știe, pentru a obține ceea ce doreau.

(13) Cyaxares simți o oarecare amărăciune văzînd că perșii sînt cei dintîi care aduseră vorba de acest lucru. În același timp însă, cum era foarte bine dispus și o dată cu el și o bună parte dintre ceilalți mezi, se gîndi că ar fi bine să nu se expună vreunui pericol. (14) To-

tuși, iată ce răspunse: „Cyrus, știu prea bine din auzite — cum de altfel am văzut chiar eu — că voi perșii, mai mult decît oricare alții, aveți totdeauna grijă să nu vă bucurați peste măsură de nici o plăcere. După mine, este mare lucru să știi să te stăpînești în mijlocul celei mai mari desfătări. Dar ce lucru ne-ar putea oferi o satisfacție mai mare decît fericirea pe care o simțim în clipa de față? (15). Deci, dacă acum, cînd sîntem mulțumiți, vom ști să ne potolim bucuria, poate că vom izbuti să trăim pînă la adînci bătrînețe la adăpost de primejdii. Dacă, dimpotrivă, vom fi plini de lăcomie și vom umbla după alte satisfacții și mai mari, și apoi din nou după altele, să luați seama să nu ni se întîmple și nouă la fel ca multora dintre corăbieri care, orbiți de norocul lor, nu au renunțat la călătoriile pe mare, pînă ce, în cele din urmă, au pierit; sau ca unii dintre comandanți care, după ce au cîștigat o victorie, aleargă după o alta și pînă la urmă pierd roadele celei dintîi. (16) Dacă într-adevăr, dușmanii care au luat-o la fugă ar fi fost mai puțini la număr decît noi, atunci poate că nu ar fi fost nici o primejdie să pornim în urmărirea lor. Trebuie însă să ținem seama că pentru a înfrînge numai o mică parte dintre ei am fost nevoiți să aruncăm în luptă toate forțele noastre, în timp ce ai lor nu au luat cu toții parte la bătălie. Dacă noi nu-i vom sili să se bată se vor retrage ei de teamă, căci nu cunosc nici tăria noastră și nici pe a lor. Cînd însă își vor da seama că, dacă rezistă, n-au de pierdut mai mult decît dacă s-ar retrage, să ai grijă să nu-i încurajăm fără voia lor. (17) Căci, în măsura în care tu dorești să pui mîna pe femeile și pe copiii lor, în aceeași măsură doresc și ei salvarea acestora. Gîndește-te că și scroafele sălbatice, îndată ce au fost descoperite, o iau la fugă împreună cu puii lor, oricît ar fi ele de multe. Îndată însă ce vînătorul urmărește pe unul din pui, nu mai caută să scape ci, chiar dacă sînt singure, se aruncă asupra aceluia care caută să le răpească puiul. (18) Atîta vreme cît vrăjmașii au fost închiși

între întărituri, nu ne-am putut lupta decît cu un număr mic de oameni. Însă dacă i-am întîlni în cîmp deschis și dacă le-ar da în gînd să se împartă în grupuri ca să ne atace unii din față, cum au făcut ultima dată, alții din flanc sau din spate, să fiți cu băgare de seamă, căci fiecare dintre noi va trebui să aibă mai mulți ochi și mai multe mîini. Pe lîngă toate acestea, n-aș vrea ca tocmai acum, cînd îi văd pe mezi că se bucură, să-i silesc să pornească din nou în căutare de primejdii".

(19) „Să nu silești pe nimeni, spuse Cyrus, dar să îngădui să meargă cu mine oricine dorește, și poate că pînă la urmă, vă veți bucura și tu și prietenii tăi. Fără îndoială că nu vom porni în urmărirea grosului armatei vrăjmașe. Cum am putea oare pune mîna pe ea. (20) Dacă vom da însă de trupe răzlețe sau rămase în urmă, le vom aduce la tine. Gîndește-te, adăugă el, că și noi, atunci cînd ne-ai rugat, am făcut atîta drum ca să-ți venim în ajutor. Se cuvine deci ca și tu, la rîndul tău, să faci astfel încît să nu ne întoarcem acasă cu mîinile goale și să nu fim mereu cu ochii la avuțiile tale. " (21) — „Dacă printre mezi se vor găsi unii care să te urmeze de bunăvoie, eu cel dintîi mă voi bucura", spuse Cyaxares. „Atunci, propuse Cyrus, trimite pe cineva dintre oamenii tăi de încredere să le aducă la cunoștință hotărîrea ta." — „Alege pe cine vrei tu din cei care sînt aici și pleacă." Din întîmplare, se afla de față medul care pretinsese cîndva că este rudă cu Cyrus și pe care el îl îmbrățișase[4]. (22) „Nu mai am nevoie de altul", zise Cyrus. „Ia-l pe el, spuse Cyaxares, iar tu, adăugă el adresîndu-se medului, anunță că oricine dorește poate să plece cu Cyrus." (23) Acesta îl luă cu el și ieși. Îndată ce ajunseră afară, îi spuse: „Acum ai prilejul să-mi arăți dacă ai spus adevărul atunci cînd ai pretins că-ți va face plăcere să mă vezi". — „Pentru că-mi vorbești așa, spuse medul, de acum nu te voi mai părăsi." — „Atunci, reluă Cyrus, caută să strîngi cîți mai mulți soldați." Medul se jură

și spuse: „Da, pe Zeus, mă voi purta astfel încît la rîndul tău și tu să mă privești cu plăcere“. După aceea plecă în grabă să aducă la cunoștința mezilor voința lui Cyaxares, adăugînd că în ceea ce-l privește nu se va mai despărți de un bărbat atît de frumos[5] și bun, și mai presus de toate, urmaș al zeilor[6].

CAPITOLUL 2

(1) În timp ce Cyrus chibzuia asupra acestor lucruri, iată că printr-o minune sosiră la el soli din partea hircanienilor. Hircanienii se învecinează cu asirienii. Ei sînt un popor puțin numeros; datorită acestui fapt au căzut în stăpînirea asirienilor. În trecut, ca și astăzi de altfel, treceau drept călăreți vestiți. De aceea, asirienii se foloseau de ei tot așa cum se foloseau și lacedemonienii de skiriți[7], fără să-i cruțe de oboseli și de primejdii. De data aceasta, asirienii le dăduseră însărcinarea să formeze ariergarda cu aproape o mie de călăreți, pentru ca, dacă s-ar fi ivit vreo primejdie din spate, ei să fie cei dintîi care să facă față loviturii. (2) Hircanienii, ca unii care mărșăluiau printre ultimele trupe, își luaseră cu ei și căruțele cu familiile lor. Hircanienii procedaseră acum la fel ca cea mai mare parte a popoarelor din Asia care, cînd porneau la război, își luau cu ele întregul avut. (3) Gîndindu-se pe de o parte la cîte pătimiseră din partea asirienilor, cît și la faptul că regele lor murise, că asirienii fuseseră înfrînți, că armata era înspăimîntată și că aliații lor, cuprinși de descurajare, îi părăsiseră, găsiră cu cale să nu piardă prilejul de a-și scutura jugul, dacă Cyrus ar fi voit să-l atace pe vrăjmaș împreună cu ei. Iată deci ce-i îndemnase să trimită soli la Cyrus, al cărui renume crescuse atît de mult după bătălie.

(4) Trimișii îi spuseră lui Cyrus că aveau motive temeinice să-i dușmănească pe asirieni, că dacă el dorește să pornească împotriva acestora, ei îi vor fi aliați și

călăuze. Totodată, în dorința de a-l face pe Cyrus să se hotărască să ducă mai departe războiul, îi arătară situația în care se aflau trupele vrăjmașe. (5) „Credeți, întrebă Cyrus, că-i vom putea ajunge înainte de a intra în fortăreață? Căci, de fapt, socotim că este o mare pierdere pentru noi faptul că ne-au scăpat din mînă și au fugit."

(6) Cyrus le vorbi astfel, pentru ca ei să-și facă o idee cît mai frumoasă despre perși. Hircanienii răspunseră că dacă vor porni la drum în zori cu trupe ușor înarmate[8], îi vor ajunge pe asirieni a doua zi de dimineață, căci fiind împiedicați de numărul mare de căruțe, aceștia mărșăluiau încet. (7) Ei mai adăugară că, întrucît asirienii petrecuseră noaptea trecută fără să se odihnească, nu făcuseră decît o etapă mică înainte de a cantona. „Cum puteți să ne faceți să credem că ceea ce spuneți este adevărat?" întrebă Cyrus. „Mergem numaidecît să încălecăm, răspunseră ei, și la noapte îți vom aduce ostatici. În schimb, fă și tu legămînt în numele zeilor și întinde-ne mîna dreaptă, ca să putem duce alor noștri asigurarea pe care am primit-o de la tine." (8) Cyrus făcu jurămînt de credință și adăugă că, dacă se va adeveri ceea ce spuseseră, îi va socoti prieteni și aliați credincioși și va avea față de ei de aici înainte aceeași înțelegere ca și față de perși și de mezi. De atunci, hircanienii se bucură de o mare încredere, fiind folosiți în toate slujbele alături de cei mai cu vază mezi și perși.

(9) După ce luară masa de seară, cum era încă lumină, Cyrus porunci trupelor să fie gata, iar trimișilor hircanienilor să-l aștepte pentru a porni împreună. Perșii se supuseră, cum era și firesc, și o dată cu ei porni și Tigranes[9] în fruntea trupelor sale. (10) În același timp li se mai alăturară o mulțime de mezi, unii care în copilărie fuseseră prieteni cu Cyrus, alții pentru că, atunci cînd mergeau împreună cu el la vînătoare, își dăduseră seama de firea lui. O altă parte i se alăturară din recunoștință față de el, fiind încredințați că-i scăpase de o mare primejdie, în timp ce alții, văzîndu-l cît era de

bun și înzestrat, nădăjduiau că o dată și o dată va ajunge un monarh foarte puternic. În sfîrșit, mai erau unii care doreau să-i arate recunoștința pentru binefacerile lui de pe timpul cît fusese crescut la curtea lui Astyages. De altfel, Cyrus, datorită mărinimiei sale, obținuse din partea bunicului său, pentru mulți dintre ei, o seamă de favoruri. Parte dintre mezi, auzind că hircanienii le vor fi călăuze atunci cînd vor porni după jafuri, se grăbiră să se arate și ei dornici să ia parte la expediție. (11) În felul acesta, alături de Cyrus porni aproape întreaga armată medă, în afară de comesenii lui Cyaxares și de oamenii pe care îi comandau ei. Toți ceilalți porniră voioși și plini de mîndrie, ca niște oameni care plecau nu pentru că erau siliți, ci de bunăvoie, din dragoste pentru comandantul lor.

(12) Cînd armata fu adunată în afara taberei, Cyrus se îndreptă mai întîi spre mezi, îi lăudă și rugă pe zei să fie binevoitori față de ei și de perși, iar lui să-i dea putință să le arate recunoștință pentru zelul lor. După aceasta, dădu poruncă să pornească mai întîi pedestrașii urmați de cavaleria medă, adăugînd că ori de cîte ori se vor opri să ia masa, să trimită la el călăreți pentru a primi ordine; (13) apoi, porunci hircanienilor să treacă în fruntea armatei.

„Dar de ce nu vrei să aștepți pînă cînd îți vom aduce ostatici, ca să pornești la drum după ce vei fi primit garanțiile pe care ni le-ai cerut?“ întrebară ei. „Pentru că sînt de părere că aceste garanții sînt înseși curajul și forța noastră. Vă puteți da seama că noi sîntem în stare să vă facem mult bine dacă spuneți adevărul și, dimpotrivă, dacă ne veți înșela, socotim că nu noi vom ajunge sub stăpînirea voastră, ci, cu sprijinul zeilor, mai curînd voi veți cădea în mîinile noastre.

Totuși, hircanieni, adăugă el, dacă așa este cum spuneți, și anume că trupele voastre se găsesc în urma armatei, cînd le veți zări, să ne dați de veste că sînt de-ai voștri, pentru ca să-i putem cruța.“ (14) Auzind aceste cuvinte, hircanienii trecură în cap, după cum li

se poruncise. Ei rămăseseră încîntați de mărinimia lui Cyrus. De acum nu se mai temeau nici de asirieni, nici de lidieni[10] și nici de aliații acestora, ci singura lor grijă era ca nu cumva lui Cyrus să-i fie tot una dacă erau, sau nu aliații lui.

(15) Se povestește că în timp ce-i prinsese întunericul pe drum, apăru pe cer o lumină strălucitoare deasupra lui Cyrus și a armatei sale[11]. Acest semn ceresc îi făcu pe toți să tresară, îndîrjindu-i împotriva vrăjmașului. Cum erau ușor înarmați și cum mergeau repede, făcuseră o etapă lungă, așa că o dată cu lăsarea nopții ajunseră în preajma armatei hircaniene. (16) Îndată ce solii o recunoscură, dădură de veste lui Cyrus că aceștia erau de-ai lor. „Îi recunoaștem, spuseră ei, atît prin faptul că se găsesc în spatele armatei, cît și după mulțimea focurilor." (17) Cyrus porunci atunci unuia dintre soli să-i înștiințeze că, dacă le sînt prieteni, să vină la el cît mai în grabă, ținînd toți mîna dreaptă ridicată în sus[12]. El mai trimise, de asemenea, pe unul din oamenii lui să comunice hircanienilor că, după ce-i va vedea la lucru, le va arăta și el ce poate să facă pentru ei. Unul din soli rămase cu Cyrus, iar celălalt plecă spre hircanieni.

(18) În timp ce aștepta să vadă ce vor face hircanienii, Cyrus dădu poruncă armatei să se oprească. În această vreme, comandanții mezilor, împreună cu Tigranes, se duseră călări la Cyrus și-l întrebară ce au de făcut. „Trupele care se văd, spuse el, sînt trupe hircaniene. Unul din trimișii lor a pornit spre ei, împreună cu un om de-ai noștri, să le comunice că dacă ne sînt binevoitori să se îndrepte spre noi, ținînd toți brațul drept ridicat. Dacă vor veni așa, fiecare dintre voi să ridice mîna dreaptă în fața celui dinaintea lui, pentru ca prin acest semn să-i încurajăm. Dacă însă vor încerca să pună mîna pe arme sau să o ia la fugă, adăugă el, să faceți în așa fel ca să nu scape nici unul dintre acești primi vrăjmași. (19) „Acestea fură dispozițiile pe care le dădu Cyrus. Auzind ce le spuseră solii, hirca-

nienii fură cuprinși de bucurie și, aruncîndu-se pe cai, porniră spre ei cu mîna dreaptă ridicată în sus, așa după cum li se spusese. La rîndul lor, mezii și perșii ridicară și ei mîna, încurajîndu-i. (20) „De acum înainte, hircanieni, spuse Cyrus, vă vom privi cu încredere, așa că și voi să vă purtați la fel față de noi. Dar mai întîi, adăugă el, spuneți-mi cam la ce depărtare se găsesc comandanții armatei vrăjmașe și unde se află grosul trupelor lor." — „La mai bine de o parasangă", răspunseră ei.

(21) Atunci Cyrus le vorbi astfel: „Perși, mezi și voi hircanieni — căci de aici înainte mă adresez vouă ca unor aliați și prieteni — să vă gîndiți că în acest moment ne aflăm într-o astfel de situație încît, dacă ne vom purta cu slăbiciune, toate nenorocirile vor cădea asupra noastră, deoarece vrăjmașul știe bine ce avem de gînd să facem. Dar dacă, strîngîndu-ne rîndurile, vom porni cu curaj și hotărîre, îi veți vedea pe dată asemenea unor sclavi care au fost prinși după ce au încercat să fugă. Unii vor implora mila noastră, alții o vor lua la fugă, iar alții nu vor ști încotro s-o apuce. Ei se vor socoti învinși de cum vor da cu ochii de voi și vor cădea în mîna noastră mai înainte de a-și fi dat seama că ne-am apropiat de ei și înainte chiar de a se fi putut pregăti de luptă. (22) Deci, dacă voim ca de acum încolo să mîncăm în tihnă, să dormim și să trăim fericiți, să nu le dăm răgaz să se gîndească sau să se pregătească în vreun fel și nici măcar să-și dea seama că au de-a face cu oameni, ci peste tot să vadă numai scuturi, săbii, securi și lovituri pornind asupra capetele lor. (23) Voi, hircanieni, desfășurați-vă trupele înaintea noastră pentru ca să ne acoperiți înaintarea cît se va putea mai mult timp. Mie să-mi lăsați, cînd voi ajunge în preajma vrăjmașului, de fiecare seminție cîte o unitate călare, pentru ca s-o întrebuințez la nevoie, fără să trebuiască să-mi părăsesc postul de comandă. (24) Voi, comandanți și soldați mai vechi, aveți grijă să înaintați cu rîndurile cît mai strînse, pentru a nu fi

dați înapoi dacă cumva veți cădea peste o trupă bine organizată. Lăsați pe soldații mai tineri să-i urmărească pe dușmani și să-i nimicească. (25) Acum avem prilejul să dăm pieirii cît mai mulți vrăjmași. Și dacă izbînda va fi a noastră, adăugă el, să vă feriți de un lucru care deseori a făcut ca soarta învingătorului să fie răsturnată, și anume să nu vă porniți pe jaf. Cel care jefuiește nu este un om, ci un ticălos pe care îl putem trata la fel ca pe un sclav. (26) Să țineți bine minte, că nimic nu poate aduce folos mai mare decît izbînda și că învingătorul pune mîna dintr-o dată pe oameni, pe femei, pe bogății și chiar pe țara întreagă. Să aveți deci în gînd un singur lucru: să păstrați victoria, pentru că o dată ce ești învins, și cel ce jefuiește este prins[13]. Să vă amintiți, de asemenea, că atunci cînd porniți în urmărirea vrăjmașului, să vă întoarceți înapoi pînă nu se întunecă, pentru că o dată ce s-a întunecat, nu mai lăsăm pe nimeni să intre în tabără".

(27) După ce le vorbi astfel, Cyrus trimise pe comandanți la unități, poruncindu-le ca pe timpul marșului să comunice decadarhilor[14] de sub comanda lor aceste dispoziții, întrucît aceștia, aflîndu-se în primele rînduri, le puteau auzi, iar ei la rîndul lor puteau transmite ordinul oamenilor din grupă. Hircanienii trecură în fruntea armatei, în timp ce Cyrus înainta la centru cu pedestrimea persană avînd cavaleria la cele două aripi, cum era și firesc[15].

(28) Asirienii se lămuriră abia la ziuă. Parte din ei rămaseră încremeniți de cele ce văzură, dar cei mai mulți își dădură numaidecît seama de primejdia care-i aștepta. Unii dădură de veste, alții începură să țipe; unii dezlegară caii, alții strînseră bagajele; o parte descărcară armele de pe spinarea cailor de povară, unii le apucară, în timp ce alții încălecară pe cai sau îi înhămară la căruțe, urcînd în ele pe femei; parte dintre ei căutară să adune lucrurile mai de preț pentru a le salva, în timp ce cîțiva, care căutau să le îngroape, fură făcuți prizonieri. Dar cea mai mare parte o luară la

fugă. Se putea vedea că fiecare era preocupat de cu totul altceva decît de grija de a se apăra, fiind amenințați astfel să piară fără să fi dat lupta.

(29) Cum era vară, Cresus, regele Lidiei, își trimisese femeile înainte cu căruțele pe timpul nopții, socotind că în felul acesta se va putea merge mai ușor pe răcoare, iar el urma în spatele lor cu cavaleria. (30) Se vorbea că regele Frigiei, țară așezată pe țărmurile Helespontului[16], făcuse și el la fel. Cînd însă aflară de la fugarii care-i ajunseră din urmă ceea ce se petrecea, o luară și ei la fugă cu toată iuțeala. (31) În acest timp, regele Capadociei, împreună cu regele Arabiei, care se găseau mai în urmă, fură ajunși și omorîți de hircanieni înainte de a-și fi putut îmbrăca platoșa. Cele mai mari pierderi le avură arabii și asirienii, căci, fiind la ei în țară, nu se prea grăbiseră. În timp ce mezii și hircanienii urmăreau pe vrăjmaș, așa cum e firesc să facă cei care sînt biruitori, Cyrus porunci călăreților rămași în preajma lui să înconjure tabăra și să omoare pe oricine vor vedea că iese din ea înarmat.

(32) El mai dădu, de asemenea, poruncă printr-un herald[17] ca toți soldații vrăjmași care mai rămăseseră, călăreți, pedestrași sau arcași, să se prezinte cu armele strîns legate, iar caii să-i lege la corturi, și cei care vor călca aceste porunci să fie uciși pe loc. Soldații lui Cyrus, cu sabia în mînă, înconjurară tabăra. (33) În acest timp, dușmanii aduseră armele și le aruncară în locul unde li se poruncise și unde oameni puși anume le dădură foc.

(34) Între timp, Cyrus își aduse aminte că trupele lui plecaseră fără hrană și fără apă, lucru care nu este îngăduit să se petreacă nu numai atunci cînd pornești într-o acțiune militară, dar în nici o altă împrejurare. Gîndindu-se cum ar putea să găsească mai ușor și mai repede provizii, îi veni în minte că orice trupă, în timp de război, are în primul rînd oameni anume care îngrijesc de corturi, pentru ca atunci cînd soldații se reîntorc în tabără să aibă tot ce le trebuie. (35) El se

gîndi, deci, că astfel de oameni se vor găsi și printre prizonierii luați în tabăra vrăjmașului, căci aceștia fuseseră însărcinați cu strîngerea bagajelor. Așadar, Cyrus puse să se anunțe printr-un herald ca toți îngrijitorii de corturi să se prezinte la el și dacă vreunul lipsește, cel care era mai vechi la cort să vină în locul lui, amenințînd pe cei care nu vor da ascultare cu cea mai aspră pedeapsă. Oamenii de la corturi, văzînd că șefii lor se supuseră, dădură și ei ascultare numaidecît. (36) După ce veniră, Cyrus porunci ca aceia dintre ei care au provizii la corturi pentru două luni sau mai mult să treacă deoparte. După ce-i măsură cu privirea, dădu aceeași poruncă și celor care aveau provizii pentru o lună. Cum aproape toți se aflau în această situație, se așezară și ei. (37) După ce luă aceste informații, Cyrus le spuse: „Dacă printre voi sînt unii cărora nu le place pedeapsa și vor să se bucure de un tratament mai blînd, îngrijiți-vă să pregătiți în grabă în fiecare cort o cantitate dublă de merinde și de băutură față de aceea pe care o pregăteați în fiece zi pentru comandanții voștri și slujitorii lor. Faceți astfel încît nimic să nu lipsească pentru o masă bună, pentru că indiferent de partea cui va fi izbînda, învingătorii se vor întoarce curînd și vor pretinde să aibă ce le trebuie, din belșug. Să știți că este spre binele vostru ca ei să nu aibă să se plîngă de felul cum sînt primiți". (38) Auzind despre ce este vorba, oamenii se grăbiră să aducă la îndeplinire poruncile lui Cyrus. În acest timp, el adună pe taxiarhi și le vorbi astfel:

„Prieteni, îmi dau seama că am putea să luăm masa și să ne ospătăm cu aceste bucate și băuturi pregătite cu atîta grijă, înainte ca aliații noștri să se fi întors. Dar nu cred că această masă ar putea servi mai bine intereselor noastre decît atenția pe care le-o putem arăta aliaților noștri și mă îndoiesc că ea ne-ar ajuta să ne întărim forțele, în măsura în care am putea să realizăm acest lucru, cîștigînd de partea noastră aliați devotați. (39) Dacă în timp ce ei urmăresc și-i nimicesc

rite cu coviltir[19], în care se aflau o mulţime de femei minunat de frumoase, fie soţii, fie întreţinute, pe care asirieni le luaseră cu ei datorită frumuseţii lor, și le trimiseră și pe ele în tabără.

(2) Și astăzi încă nu se pomenește de nici un popor din Asia care, atunci cînd pleacă la război, să nu ducă cu el tot ce are mai de preţ. În felul acesta, oamenii socoteau că, dacă știu că au pe lîngă ei tot ce le este mai drag, luptă cu mai mult curaj și mai multă tragere de inimă pentru a-l apăra. Pe de o parte, poate că au dreptate, dar pe de alta, poate că o fac numai dintr-o simplă plăcere.

(3) Cînd Cyrus văzu isprăvile mezilor și hircanienilor avu un sentiment de umilire atît faţă de el însuși, cît și faţă de perșii lui, deoarece își dădea seama că fuseseră întrecuţi de aliaţii lor, care puseseră mîna pe atîtea prăzi, în timp ce perșii se ocupau cu lucruri mărunte. Soldaţii care aduseră prăzile le arătară lui Cyrus și plecară numaidecît înapoi în urmărirea vrăjmașului, așa cum primiseră poruncă de la comandanţii lor. Deși era ros de ciudă, Cyrus puse totuși să se așeze prăzile pe categorii. După aceea adună din nou pe taxiarhi, se așeză într-un loc de unde putea să fie auzit de toţi și le vorbi astfel:

(4) „Prieteni, dacă ne-am face stăpîni pe tot ce ni se înfăţișează acum în faţa ochilor, aceasta ar îndestula întregul popor persan. Căci ar fi firesc ca partea cea mai mare să ni se cuvină nouă, deoarece a fost luată datorită nouă. Acesta cred că este un lucru recunoscut de toţi. Dar nu văd cum am putea să ne facem stăpîni pe aceste bunuri noi, care nu sîntem în stare să punem singuri mîna pe prăzi, atîta vreme cît perșii nu vor dispune de o cavalerie proprie. (5) Gîndiţi-vă, adăugă el, că noi, perșii, sîntem înarmaţi cu arme cu care putem să înfrîngem pe vrăjmași, atacîndu-i de aproape. Dar, după ce i-am pus pe fugă, mai putem oare fără cavalerie să-i prindem sau să-i omorîm, fie ei călăreţi, fie arcași sau peltași? Mai poate fi vreun arcaș, vreun

aruncător cu sulița sau vreun călăreț căruia să-i fie teamă să se apropie de noi ca să ne atace, cînd știe bine că nu se poate aștepta din partea noastră la ceva mai rău decît dacă ar avea de-a face cu niște copaci fixați în pămînt. (6) Dacă așa stau lucrurile, nu este oare limpede ca trupele de cavalerie care ne sprijină să se creadă îndreptățite să pretindă o parte egală cu noi, dacă nu, pe Zeus, chiar și mai mare?

(7) Deocamdată așa se petrec lucrurile. Dar, dacă ne-am forma o cavalerie care să nu fie mai prejos decît a lor, nu este de la sine înțeles că, și fără ei, am acționa față de dușmani tot așa cum facem acum cînd sîntem împreună și că, pe deasupra, nu vor mai fi nici așa de mîndri față de noi? Atunci, fie că vor voi sau nu să mai rămînă cu noi, nu ne vom face griji, dacă ne vom simți în stare să ne descurcăm și singuri. (8) Iată deci ce am avut de spus în această privință și cred că nimeni nu va putea susține că perșii nu sînt interesați în cel mai înalt grad să-și formeze o cavalerie a lor. Poate însă că vă veți întreba: cum vom izbuti să facem acest lucru[20]?

Să cercetăm acum și să vedem ce mijloace avem la îndemînă și ce ne lipsește, dacă vrem să organizăm această unitate de cavalerie. (9) Mai întîi, avem aici în tabără o mulțime de cai, cu frîie cu tot, care au căzut în mîna noastră, precum și tot ce este necesar pentru călărie, iar pe deasupra nu ne lipsesc nici armele de care are nevoie un călăreț: o platoșă pentru a-i feri corpul, și sulițe fie pentru aruncat, fie de ținut în mînă. (10) Ce ne-ar mai trebui? Bineînțeles, oameni, adică tocmai ceea ce ne lipsește nouă, căci noi înșine sîntem aceștia. Dar poate ni se va spune că nu știm să încălecăm. Nu, pe Zeus, însă cei care pot acum să încalece n-au știut nici ei mai mult decît noi înainte de a fi învățat. (11) Ni se va răspunde că au învățat acest lucru încă din copilărie. Dar copiii sînt mai isteți decît oamenii mari, ca să poată pricepe ce li se spune sau ce li se arată? Care dintre ei, copiii sau oamenii mari

au mai multă iscusință să facă ceea ce li se arată? (12) În afară de asta, noi avem la dispoziție mai mult timp să ne ocupăm de acest lucru decît copiii sau ceilalți oameni. Și nici nu mai avem nevoie să învățăm să mînuim arcul sau să aruncăm cu sulița, cum fac copiii, fiindcă aceste lucruri le știm de mult. De asemenea, pe noi nu ne împiedică nimic ca pe unii oameni care sînt ocupați, fie cu munca la cîmp, fie cu vreo meserie, fie cu treburile gospodărești. (13) Noi, soldații, pe lîngă faptul că avem timp destul, avem și datoria să luăm parte la război. De altminteri, la noi nu este la fel ca în multe alte treburi militare care, deși sînt necesare, sînt totuși greu de îndeplinit. Căci, de fapt, nu este mai plăcut să mergi călare decît pe jos? Într-o situație care impune promptitudine, nu este o adevărată plăcere să alergi în graba cea mai mare în ajutorul unui camarad care are nevoie de tine sau, dacă trebuie să urmărești un om ori vreun animal, să poți pune repede mîna pe el? De asemenea, nu este mai bine să poarte calul și pe tine călăreț și armele, decît să le duci tu? Căci altfel ai face două lucruri: ai avea arme și le-ai și purta. (14) Totuși, ne-am putea teme de faptul că, dacă ar trebui să înfruntăm călări vreo primejdie, fără să ne fi obișnuit încă cu acest fel de luptă, să nu cumva să pierdem îndemînarea de a fi pedestrași destoinici mai înainte de a deveni buni călăreți. Dar nici atunci nu ar fi o piedică de netrecut. Ori de cîte ori va fi nevoie, ne vom lupta și pe jos, căci dacă învățăm să încălecăm, nu înseamnă că ne vom dezobișnui să mai luptăm ca pedestrași".

(15) După ce vorbi Cyrus, luă cuvîntul Chrysanthas, pentru a-i veni în sprijin. „În ceea ce mă privește, spuse el, doresc să învăț să încalec, întrucît îmi închipui că îndată ce voi deveni călăreț, voi fi un om înaripat. (16) Acum mă simt fericit cînd mă iau la întrecere cu un om și pot să i-o iau înainte cu un cap, sau dacă văd un animal fugind să alerg după el atît de repede încît să-l ating cu lancea sau cu sulița înainte de a se fi

îndepărtat prea mult. Cînd voi deveni călăreț, voi putea pune mîna pe un om îndată ce l-am zărit, iar dacă mă voi lua după o fiară, o voi putea ajunge și o voi lovi din apropiere, în timp ce pe altele le voi putea omorî dintr-o singură aruncătură cu sulița, ca și cum ar fi stat pe loc. [Căci atunci cînd cei doi, animal și călăreț, sînt la fel de iuți, pe măsură ce se apropie unul de altul par nemișcați.]

(17) Dintre toate viețuitoarele, eu cred că aș putea să fiu gelos numai pe hipocentaur[21], dacă acesta a existat vreodată și a avut mintea omului cu care să judece înainte de a porni la un lucru, mîini cu care să se ajute dacă ar fi avut ceva de făcut, puterea și iuțeala calului pentru a pune mîna pe cel care fuge și a-l doborî pe cel care i s-ar fi împotrivit. (18) Cînd voi deveni călăreț, eu voi întruni toate aceste calități. Datorită puterii mele de a judeca, voi fi în stare să prevăd orice; cu mîinile îmi voi purta armele, cu calul voi urmări pe adversar și-l voi da peste cap din fuga calului, fără însă să fiu una cu el, ca hipocentaurii. (19) [Acest lucru este mai convenabil decît să fii unul și același cu el.] Eu îmi închipui că acești hipocentauri nu s-au putut folosi de o mulțime de lucruri pe care le-au născocit oamenii și nici bucura de unele plăceri proprii cailor. (20) Cît despre mine, cînd voi ști să încalec și voi fi călare, voi reuși să fac tot ceea ce făceau hipocentaurii. Iar cînd voi descăleca, voi mînca, mă voi îmbrăca și voi dormi ca oricare om, așa că nu voi fi altceva decît un hipocentaur făcut din două părți, pe care le voi putea despărți sau împreuna după voie. (21) Pe lîngă acestea, adăugă el, voi întrece pe hipocentauri și în alte privințe. Ei aveau numai doi ochi cu care să vadă și două urechi cu care să audă, pe cînd eu voi avea patru ochi pentru a vedea și patru urechi cu care voi asculta. Se spune că, de fapt, calul vede și aude multe lucruri înaintea omului și-l previne. Așa că, Cyrus, trece-mă și pe mine printre cei care doresc să

devină călăreți." — „Și pe noi, pe Zeus", strigară ceilalți.

(22) „Pentru că ne-am hotărît cu toții să facem acest lucru, spuse Cyrus, ce-ați zice dacă am stabili printr-o lege că va fi o rușine pentru orice persan căruia eu îi voi fi dat un cal să fie văzut mergînd pe jos, oricît ar avea de mers, putînd astfel să fim luați drept hipocentauri?"

La această întrebare toți fură de părerea lui. De atunci și pînă în zilele noastre a rămas obiceiul ca orice persan, oricare i-ar fi rangul, să nu fie văzut mergînd pe jos dacă nu-l silește cineva[22]. Iată ce vorbiră ei.

CAPITOLUL 4

(1) După amiază, călăreții mezi și hircanieni se întoarseră, aducînd cai și cîțiva prizonieri; ei lăsaseră în viață numai pe cei care predaseră armele. (2) Îndată ce se apropiară, Cyrus îi întrebă mai întîi dacă sînt sănătoși și se simt bine. După ce răspunseră că sînt sănătoși îi întrebă ce isprăvi făcuseră. Fiecare îi povesti cîte ceva, lăudîndu-se grozav cu isprăvile lui.

(3) Cyrus ascultă cu atenție tot ce-i povestiră și la urmă îi lăudă, spunîndu-le: „Se vede bine că v-ați purtat ca niște soldați curajoși; acum aveți o înfățișare mai mîndră, mai frumoasă și mai cutezătoare decît înainte". (4) După aceea îi mai întrebă pe unde au mers și dacă țara pe care o străbătuseră era populată. Aceștia îi răspunseră că făcuseră un drum lung, că țara era populată și bogată în oi, capre, boi, cai, grîu și tot felul de provizii.

(5) „Acum, spuse Cyrus, trebuie să ne îngrijim de două lucruri. (6) Mai întîi să luăm în stăpînirea noastră pe cei care posedă aceste bunuri și după aceea să-i facem să rămînă acasă la ei, pentru că o țară cu populație numeroasă este o bogăție de mare preț, în timp ce dacă nu are locuitori, nu produce nimic. (7) Știu, mai spuse el, că pe vrăjmașii care vi s-au împotrivit i-ați omorît,

și bine ați făcut, căci numai astfel se poate asigura izbînda. Cît privește pe cei care au depus armele, văd că i-ați adus aici, însă eu sînt de părere că ar fi bine să le dăm drumul acasă. Mai întîi, pentru că nu mai avem grijă să ne ferim de ei și să-i păzim sau să-i hrănim, pentru că nu este interesul nostru să-i lăsăm să moară de foame. (8) În afară de aceasta, lăsîndu-i liberi vom avea la îndemînă mult mai mulți prizonieri, căci dacă vom pune stăpînire pe întreaga țară, toți cei care o locuiesc vor deveni prizonierii noștri. Cînd vor vedea că acestora le-am lăsat viața și libertatea, ceilalți vor rămîne bucuroși la ei acasă, căutînd mai curînd să ni se supună decît să ni se împotrivească. Aceasta este părerea mea și dacă vreun altul are o altă părere mai bună, să vorbească."

(9) Toți cei care-l ascultară pe Cyrus vorbind fură de aceeași părere. După aceasta, el adună pe prizonieri și le vorbi astfel: (10) „Datorită faptului că v-ați supus, v-ați cruțat viața. Dacă și de acum înainte vă veți purta la fel ca pînă acum, în viața voastră nu va interveni nici o schimbare, în afară de faptul că nu veți mai avea același stăpîn ca pînă acum. Veți locui în aceleași locuințe, veți munci același pămînt, veți trăi cu aceleași femei și veți avea aceeași autoritate asupra copiilor voștri ca și pînă acum, dar nu veți mai putea ridica armele nici împotriva noastră și nici împotriva altora. (11) Iar dacă cineva va căuta să vă facă vreun rău, noi vom fi aceia care vă vom apăra. Și pentru ca nimeni să nu vă mai poată porunci să vă ridicați cu armele, să ni le predați nouă. Noi vom asigura liniștea tuturor acelora care ne vor preda armele și facem această făgăduială fără gînd viclean. În același timp însă, vom porni fără întîrziere împotriva acelora care nu ni le vor aduce. (12) Dacă vreunul dintre voi vine cu cugetul curat și caută să ne arate prin fapte și sfaturi simțămintele lui bune, îl vom socoti ca un binefăcător și un prieten și nu ca pe un sclav. Țineți bine minte ce v-am spus, adăugă el, și spuneți-le și celorlalți acest

lucru. Dacă sînteți hotărîți să-mi dați ascultare, și știți pe unii care vor să ni se împotrivească, să ni-i arătați, ca să le spunem că voi sînteți aceia care hotărîți, și nu ei".

Astfel le vorbi Cyrus, iar ei, căzîndu-i în genunchi, făgăduiră că vor proceda întocmai.

CAPITOLUL 5

(1) După ce prizonierii plecară, Cyrus spuse: „Mezi și armeni, este timpul să ne așezăm la masă. V-am pregătit tot ce am avut bun. Mergeți și aduceți-ne și nouă jumătate din pîinea făcută, căci avem din belșug atît pentru voi cît și pentru noi; să nu ne trimiteți însă nici carne și nici băutură, deoarece ne ajunge (2) atît cît avem. Voi, hircanieni, conduceți-i la corturi; aveți grijă să așezați pe comandanți în cele mai încăpătoare dintre ele, căci știți unde se află, iar pe ceilalți duceți-i unde credeți că e mai bine. După aceasta, plecați și voi și mîncați unde veți crede cuviință, deoarece corturile voastre nu au suferit nici o stricăciune. (3) Acolo veți găsi tot ce vă trebuie, la fel ca toată lumea. Să știți că în noaptea aceasta noi, perșii, vom asigura gărzile dinafara taberii. În ceea ce privește paza dinăuntrul ei, aceasta cade în sarcina voastră, însă aveți grijă să țineți armele lîngă voi, deoarece încă nu știm ce este în sufletul prizonierilor care se află în corturi".

(4) Mezii, împreună cu oamenii lui Tigranes, se spălară, își schimbară veșmintele pe care le aveau pregătite din vreme și se așezară la masă; în acest timp și caii lor avură parte de îngrijirea cuvenită. Mezii aduseră pentru perși jumătate din pîine, fără carne și fără băutură, știind că oamenii lui Cyrus aveau de toate din belșug. Cyrus lăsase să se înțeleagă că, pîinea putea să li se pară gustoasă, dac-ar fi avut poftă de mîncare, și posibilitatea de a bea din apa rîului din apropiere[23]. (5) El așteptă pînă ce perșii mîncară; cînd se

înnoptă, trimise un mare număr dintre ei, pe echipe și pe grupe formate din cîte cinci și zece oameni, împrejurul taberei, poruncindu-le să stea pitiți. El socoti că în felul acesta își va asigura paza taberei împotriva acelora care ar încerca să se apropie de ea dinafară și, în același timp, dacă vreunii ar căuta să fugă cu ceva prăzi, să poată pune mîna pe ei. Acest lucru, de fapt, se și întîmplă, căci o mulțime dintre ei încercară într-adevăr să fugă, dar cea mai mare parte fură prinși. (6) Cyrus lăsă banii oamenilor care îi prinseră, iar pe cei care încercaseră să fugă porunci să-i omoare. După aceea, puteai să cauți oricît, că nu mai găseai pe nici unul care să încerce pe timpul nopții să fugă. (7) În vreme ce perșii erau ocupați cu aceste treburi, mezii beau și mîncau, veselindu-se în cîntecul flautelor[24], căci în tabără găsiseră de toate, așa că cei ce nu puteau dormi, nu duseră lipsă de nimic ca să poată petrece.

(8) În timpul nopții, după ce Cyrus plecase, Cyaxares, regele mezilor, sărbătorind izbînda, se îmbătă împreună cu toți comesenii lui. Auzind gălăgie mare, crezu că, afară de cîțiva, toți mezii se aflau în tabără. Aceștia erau însă slujitorii mezilor, care în lipsa stăpînilor băuseră fără măsură și acum făceau gălăgie, mai ales că luaseră de la armata asiriană, pe lîngă o mulțime de provizii, și vin.

(9) Cînd se lumină de ziuă și cînd Cyaxares văzu că nu era nimeni în fața cortului său afară de oaspeții din ajun și cînd i se spuse că mezii plecaseră din tabără cu călăreți cu tot, după ce ieși din cort și văzu că într-adevăr așa era, începu să tune de mînie împotriva lui Cyrus și a mezilor care-l lăsaseră singur. Și pe dată, cum era, după cît se spunea, iute la mînie și fără prea multă judecată, porunci unuia dintre comesenii care se găseau în preajma lui să-și ia călăreții pe care-i avea, să-l ajungă din urmă cît mai repede pe Cyrus cu trupele sale și să-i spună: (10) „Nu am crezut, Cyrus, că ești în stare să mă nesocotești într-atît și nici că voi, mezi, voiți să mă părăsiți chiar dacă Cyrus ar fi avut

acest plan. Acum, dacă Cyrus vrea să se întoarcă, întoarcă-se! Voi, însă, să vă înapoiaţi numaidecît, indiferent de ce se va întîmpla". Aceasta fu porunca lui Cyaxares.

(11) „Dar cum îl voi găsi, stăpîne?" întrebă cel care primise porunca să plece. „Dar Cyrus, împreună cu toţi ai lui, cum i-au putut găsi pe cei împotriva cărora porniseră?" — „Pe Zeus, răspunse celălalt, eu am auzit că nişte hircanieni care fugiseră de la vrăjmaş au trecut de partea noastră şi că după aceea s-au întors din nou, servindu-i drept călăuze lui Cyrus." (12) La auzul acestor veşti, Cyaxares se înfurie şi mai tare împotriva lui Cyrus, care nici măcar nu-i spusese despre acest lucru şi se grăbi şi mai mult să trimită după mezi, pentru a-l lăsa numai cu trupele sale, adăugînd la porunca prin care-i rechema ameninţări şi mai furioase. Totodată, îl ameninţă şi pe trimis dacă nu-i va transmite lui Cyrus cu toată tăria ceea ce spusese el.

Trimisul porni la drum însoţit de cei aproape o sută de călăreţi ai săi, supărat că nu plecase şi el atunci cu Cyrus. (13) După ce merseră un timp, greşiră drumul la o răscruce şi se rătăciră, neizbutind să dea de trupele aliate decît după ce întîlniră nişte fugari asirieni, pe care-i siliră să le arate calea. În cele din urmă văzură focurile şi, spre miezul nopţii, ajunseră la ei. (14) Cînd se găsiră în faţa taberei, gărzile nu-i lăsară să pătrundă înăuntru înainte de a se lumina de ziuă, aşa cum le poruncise Cyrus.

La ziuă, Cyrus chemă mai întîi la el pe magi şi-i rugă să rezerve ceea ce se cuvine zeilor în astfel de împrejurări. În timp ce magii erau ocupaţi cu aceste treburi, Cyrus adună pe homotimi şi le vorbi astfel: (15) „Prieteni, zeii sînt aceia cărora le datorăm aceste bunuri, însă noi, perşii, sîntem prea puţini la număr pentru a le putea păstra, căci dacă nu am pune gărzi care să le păzească, ar încăpea din nou pe mîini străine. Pe de altă parte, dacă am mai lăsa şi alţi oameni care să aibă grijă şi de prăzile pe care le vom mai lua, vom

lăsa să se vadă cît sîntem de slabi. (16) De aceea, sînt de părere ca cineva dintre voi să plece de îndată în Persia, pentru a-i încunoștința pe cei de acolo despre ceea ce v-am spus și vouă acum, îndemnîndu-i ca, dacă doresc să devină stăpîni peste întreaga Asie și totodată și pe bogățiile ei, să ne trimită noi trupe, în cea mai mare grabă. (17) Așa că să pleci tu, ca cel mai în vîrstă; du-te și le spune aceste lucruri și să mai adaugi că dacă îmi vor trimite trupe, eu mă voi îngriji de hrana lor îndată ce vor ajunge aici. Tu vezi pe ce prăzi am pus mîna, așa că nu le ascunde nimic. După toate regulile și potrivit legilor, voi trimite o parte din ele în Persia. Întreabă, de asemenea, pe tatăl meu ce anume să închinăm zeilor, iar pe dregătorii statului, despre partea pe care trebuie s-o păstrăm pentru tezaurul public[25]. De asemenea, spune-le să ne trimită comisari care să fie de față la tot ce facem și care să ne dea o mînă de ajutor, cînd vom avea nevoie.

Du-te acum și te pregătește, iar cînd vei fi gata, ia-ți unitatea ta ca să te însoțească".

(18) După aceea, Cyrus chemă la el pe mezi. Între timp însă sosi la el trimisul lui Cyaxares, care dezvălui în fața tuturor celor care erau adunați mînia stăpînului său împotriva lui Cyrus, precum și amenințările adresate mezilor, spunînd la urmă: „Regele poruncește mezilor să se înapoieze acasă, chiar dacă Cyrus ar vrea să mai rămînă". (19) Auzind cuvintele trimisului, mezii rămăseseră înmărmuriți, întrebîndu-se ce să facă: să nu dea ascultare poruncilor regelui sau să se supună de teama amenințărilor, mai ales că Cyaxares era cunoscut pentru cruzimea lui[26]. Atunci luă cuvîntul Cyrus. (20) „Tu, trimis al regelui și voi mezi, nu mă mir că Cyaxares, care a văzut nu de mult cît de numeroși erau vrăjmașii, dar care nu știe cîți sîntem noi acum, ne poartă acum de grijă și nouă și lui; dar cînd va afla că o mare parte dintre dușmani au fost uciși, că toți ceilalți sînt fugăriți și că acum, aliații lui sînt pe cale să-i nimicească, își va da seama că nu l-am părăsit și

că nu mai are de ce să-i fie teamă. (21) Merităm oare blamul lui atîta vreme cît îl sprijinim și nu am săvîrșit nimic împotrivă-i? Eu nu v-am luat cu mine decît după ce l-am înduplecat să vă dea drumul și nici voi nu ați cerut să plecați din plăcerea de a fi cu mine. Dacă acum vă aflați aici, acest lucru se datorează faptului că el a îngăduit să plece toți cei care au voit să facă acest lucru de bunăvoie. De altfel, eu sînt încredințat că mînia lui se va potoli în urma izbînzii noastre și va dispărea cu totul cînd nu va mai avea de ce să-i fie teamă. (22) Și acum, tu trimis al regelui, adăugă el, mergi să te odihnești, căci ești obosit. Iar noi, perșii, întrucît ne putem aștepta ca dușmanii să apară fie ca să ne atace, fie ca să ceară pace, să ne pregătim de luptă în cea mai mare liniște cu putință. Dacă ne vor vedea așa, ne vom împlini mai lesne planurile.

Tu, căpetenie a hircanienilor, spuse el, poruncește subalternilor tăi să-și pregătească oamenii".

(23) Hircanianul, după ce îndeplini porunca, se reîntoarse. Cyrus îi spuse atunci: „Sînd bucuros că te văd alături de noi, căci pe lîngă faptul că ne dai dovadă de prietenie, ne arăți că ești și un om înțelept. Acum este limpede că avem aceleași interese, căci dacă asirienii îmi sînt mie vrăjmași, cu atît mai mult îți sînt și ție. (24) Trebuie deci să ne sfătuim amîndoi, pentru ca nici unul dintre aliații noștri să nu se despartă de noi, ci, dimpotrivă, dacă este cu putință, să mai cîștigăm și pe alții. Ai auzit că medul[27] își recheamă cavaleria. Dacă ar pleca, am rămîne numai cu pedestrașii. (25) Trebuie deci să facem în așa fel, încît acest trimis, care a venit să-i ia, să rămînă și el aici. Caută-i un cort în care să se simtă cît mai la largul lui și îngrijește să aibă de toate la îndemînă. Pe de altă parte, eu voi căuta să-i dau o însărcinare care să-i placă mai mult decît să se reîntoarcă în Media. Arată-i, de asemenea, și la ce binefaceri se pot aștepta aliații noștri, dacă expediția va fi încununată de succes. După ce vei face acest lucru, întoarce-te din nou la mine".

(26) Hircanianul plecă să-l conducă pe med la cort; în acest timp, trimisul care urma să plece în Persia se înfățișă gata de plecare. Cyrus îl îndemnă să le spună perșilor tot ce auzise că spusese el în cuvîntarea sa de mai înainte și-i dădu și o scrisoare către Cyaxares. „Vreau să-ți citesc, spuse Cyrus, tot ce-i scriu, pentru ca știind despre ce este vorba, să fii de aceeași părere cu mine în răspunsurile pe care le vei da, dacă te va întreba cineva. Iată ce cuprinde scrisoarea:

(27) „Cyrus salută pe Cyaxares! Nu te-am părăsit nicidecum, căci nici nu poate fi vorba ca acum, cînd am înfrînt pe vrăjmaș, aliații să te părăsească. Și nici nu socotim că îndepărtîndu-ne de tine te vom pune în primejdie, ba, dimpotrivă, pe măsură ce ne depărtăm mai mult, ne dăm seama că ești și mai ferit. (28) Căci nu totdeauna stînd în preajma prietenilor le asiguri liniștea, ci, cu cît împingi mai departe pe vrăjmaș, cu atît mai mult îi pui pe aceștia la adăpost.

(29) Înainte de a-mi aduce învinuiri, gîndește-te la felul cum m-am purtat eu față de tine și la felul cum te-ai purtat tu. Eu ți-am adus soldați, ce-i drept, nu atîția cîți mi-ai cerut tu, ci atît cît am putut eu să-ți pun la dispoziție. Atîta vreme cît am fost în țară la tine, mi-ai îngăduit să iau numai pe aceia care au voit să mă urmeze, în timp ce acum, cînd sîntem în țară vrăjmașă, îi chemi nu numai pe cei care vor să se reîntoarcă de bunăvoie, ci pe toți.

(30) Am socotit atunci că vă datorez recunoștință, atît ție cît și mezilor, dar iată că tu mă silești să uit de acest lucru și să păstrez recunoștință numai față de aceia care m-au însoțit. (31) Și totuși eu nu sînt în stare să fac ceea ce ai făcut tu și chiar acum trimit pe cineva în Persia pentru a cere noi întăriri, cu porunca că aceia care vor veni să se pună la dispoziția ta, dacă vei avea nevoie de ei, și să-i folosești nu cum vor ei, ci așa cum vei crede tu de cuviință.

(32) În afară de aceasta, deși sînt mai tînăr ca tine, te sfătuiesc să nu-ți iei înapoi trupele pe care mi le-ai

dat, dacă vrei să nu-ți atragi asupra ta ură în loc de recunoștință, și nici să nu mai ameninți pe cei pe care ai dori să-i vezi cît mai curînd lîngă tine. Totodata, ferește-te să mai amenința atîta, tocmai acum cînd te crezi părăsit, pentru a nu-i îndemna să nu se mai intereseze de tine. (33) În ceea ce ne privește, vom căuta să ne reîntoarcem îndată ce vom fi îndeplinit acele acțiuni de a căror reușită atîrnă izbînda noastră, care ne va aduce foloase amîndurora. Sănătate!"

(34) „Înmînează această scrisoare și dacă îți pune vreo întrebare, spuse Cyrus, ține seama de ceea ce i-am scris eu. În ceea ce privește mesajul pentru perși, este în legătură și cu ce i-am scris lui Cyaxares."

După acest cuvinte, încredință scrisoarea solului, lăsîndu-l să plece, după ce însă îi atrase atenția să fie cu băgare de seamă, mai ales că știe cît preț se pune ca să se întoarcă la vreme.

(35) În acest timp, Cyrus văzu că trupele erau gata: și mezii, și hircanienii, și soldații lui Tigranes, ca, de altfel, și perșii. Între timp, cîțiva locuitori de prin împrejurimi aduseră cai și arme. (36) Cyrus le porunci să arunce sulițele pe locurile unde le aruncaseră și dușmanii pe ale lor și unde oameni anume puși le dădură foc, păstrînd pe acelea de care armata avea nevoie. În privința cailor, Cyrus porunci oamenilor care-i aduseseră să rămînă ca să-i păzească pînă ce vor fi chemați. După aceea adună pe comandanții mezi și hircanieni și le vorbi astfel:

(37) „Prieteni și aliați, să nu vă mirați că vă adun așa de des. Dar întrucît situația s-a schimbat pentru noi, sînt multe probleme nelămurite și, datorită acestui fapt, cum e și firesc, se ivesc încurcături pînă ce lucrurile vor fi puse la punct.

(38) Noi avem acum o pradă bogată și, pe lîngă aceasta, și un mare număr de prizonieri. Fiindcă nici unul dintre noi nu știe ce-i revine din toate acestea, și cum nici prizonierii nu știu care le este stăpînul, nimeni nu se apucă de treabă, neștiind ce are de făcut. Pentru

ca această stare de lucruri să înceteze, împărțiți prăzile. (39) Cel care a nimerit într-un cort plin de provizii, de băutură, de slujitori, de așternuturi, de îmbrăcăminte și de tot ce este de trebuință într-un cort militar bine aprovizionat nu are nevoie să facă altceva decît să știe că de aici înainte trebuie să aibă grijă de tot ce se află acolo, ca și de un lucru care ar fi al lui. Dacă însă cineva a nimerit într-un cort căruia îi lipsește ceva, este de datoria voastră să vă completați lipsurile. (40) Eu sînt sigur că vor mai rămîne provizii, căci vrăjmașul a avut mult mai mult decît ne trebuie nouă pentru numărul nostru de soldați.

De asemenea, au venit la mine oamenii care au avut în grija lor tezaurul regelui Asiriei, cît și al altor dinaști, care mi-au spus că au la ei o sumă importantă de bani, adunați din dări, după cîte susțineau. (41) Pe aceștia, înștiințați-i printr-un herald să aducă toți banii la locul pe care îl veți indica voi, amenințîndu-i pe cei care nu vor îndeplini porunca. După ce veți strînge banii, dați două părți călăreților și o parte pedestrașilor, pentru a vă putea procura ceea ce vă lipsește. (42) Aici în tabără se află o piață[28]. Să se comunice printr-un herald că fiecare își poate vinde marfa fără nici o grijă, și că îndată ce un negustor a vîndut-o, își poate aduce alta, pentru ca tabăra să fie bine aprovizionată."

(43) Înștiințarea fu transmisă numaidecît. La urmă luară cuvîntul și mezii și hircanienii. „Cum putem noi să facem această împărțire, fără să fiți de față tu și perșii tăi?" (44) La această întrebare Cyrus răspunse: „Credeți oare, prieteni și aliați, că aici nu se poate face nimic fără să fim toți de față și că atunci cînd este ceva de făcut nu este de ajuns ca eu să lucrez în numele vostru sau voi în numele meu? Așa cum pretindeți voi, n-am face decît să îngreuiem lucrurile, fără să cîștigăm prea mult. (45) Puteți să vedeți, adăugă el, că noi n-am păstrat aceste prăzi numai pentru noi și bănuiesc că sînteți încredințați că am avut destulă grijă de ele. La rîndul vostru, faceți împărțeala și vom avea încredere

că ați făcut-o bine. (46) În ceea ce ne privește, noi vom căuta întotdeauna să lucrăm în folosul ambelor părți. Iată, spre exemplu, cîți cai avem acum și cîți ne sosesc mereu. Dacă i-am lăsa fără călăreți, nu am avea nici un folos de pe urma lor, și am avea pe deasupra grijă și de ei. Dacă îi vom încăleca, pe lîngă că vom scăpa de această grijă, ne vom mări puterea. (47) Dar dacă voi vreți să-i dați altora, cu care ați dori să vă încercați norocul mai bine decît cu noi, dați-i lor. (48) Dacă însă doriți să fiți alături de noi, lăsați-ni-i nouă. Căci dacă ați porni în urmărirea vrăjmașului fără noi și ați fi în primejdie, ne-ar fi teamă să nu vi se întîmple vreo nenorocire și atunci ne-ar crăpa obrazul de rușine că nu putem să fim în preajma voastră. Cînd însă vom avea cai, vom fi cu voi oriunde. (49) De socotiți că vă vom putea fi mai de folos luptînd călare alături de voi, curajul nostru nu va fi mai prejos. Iar dacă, dimpotrivă, credeți că ajutorul nostru ar fi hotărîtor luptînd pe jos, nu ne este greu să descălecăm și să devenim pe dată pedestrași alături de voi, avînd în grija cui să lăsăm caii".

(50) Astfel vorbi Cyrus. „Bine, Cyrus, dar noi nu avem oameni care să încalece acești cai, răspunseră ei. Și, de altfel, chiar dacă i-am avea pe undeva, este destul să știm că tu dorești acest lucru pentru a-ți da ție întîietate. Ia-i, deci, și folosește-i așa cum crezi tu că e mai bine." (51) „Bine, consimt la aceasta, spuse Cyrus, iar zeii să ne ajute nouă să devenim călăreți și vouă să împărțiți prăzile. Acum, puneți deoparte ceea ce magii vă vor arăta; apoi alegeți pentru Cyaxares ce credeți voi că i-ar face plăcere." — „Lui i-ar trebui femei", răspunseră unii dintre ei, rîzînd. (52) „Atunci alegeți-i femei, spuse Cyrus, și orice vi se mai pare vouă că e bun. După ce veți pune deoparte ceea ce i se cuvine, voi, hircanieni, să procedați astfel pentru ca mezii care ne-au urmat de bunăvoie să nu aibă a se plînge de ceva. (53) Pe de altă parte, voi, mezi, purtați-vă în așa fel față de hircanienii care ni s-au alăturat cei dintîi,

încît să nu aibă nici o îndoială că au făcut bine atunci cînd s-au aliat cu noi. De asemenea, faceţi-i parte şi trimisului lui Cyaxares, precum şi însoţitorilor lui, îndemnîndu-l să rămînă aici. Spuneţi-i că doresc şi eu acest lucru, ca să-şi poată da seama de adevărata stare de lucruri de la noi şi să-i arate lui Cyaxares care este adevărul. (54) În ceea ce priveşte pe perşii care mă însoţesc, le va fi de ajuns ceea ce va rămîne după ce vă veţi îndestula voi. Căci noi am fost crescuţi nu cu slăbiciuni, ci ca la ţară, şi poate că vă vine să rîdeţi văzîndu-ne că nu purtăm nici un fel de podoabe. De altfel, vă vom da prilejul să rîdeţi mai mult cînd ne veţi vedea călări şi, mai ales, cînd vom cădea."

(55) La urmă, plecară să facă împărţeala rîzînd cu poftă pe seama cavaleriei. Cyrus adună pe taxiarhi şi le porunci să ia în primire caii, hamurile şi pe îngrijitori, şi, după aceea, să-i numere şi să-i împartă prin tragere la sorţi în număr egal fiecărei unităţi.

După aceea, porunci să se dea de ştire că, dacă se află printre prizonieri asirieni, sirieni sau arabi, sclavi luaţi cu de-a sila de la mezi, de la perşi, de la bactrieni sau carieni, de la cilicieni ori de la greci sau din orice altă ţară, să se înfăţişeze înaintea lui. (56) Auzind cele spuse de herald, se prezentară plini de bucurie o mulţime de oameni. Cyrus alese pe cei mai chipeşi dintre ei şi le spuse că, dacă îi va lăsa liberi, ei vor trebui să se îngrijească de armele călăreţilor, iar el va veghea ca ei să nu ducă lipsă de nimic. (57) După aceea îi duse îndată şi-i dădu în primirea taxiarhilor, cărora le porunci să le dea scuturi de răchită şi săbii fără curele, pentru ca astfel înarmaţi să-i urmezi pe călăreţi, luînd hrană şi pentru ei la fel ca şi pentru perşii pe care îi vor însoţi. Cyrus mai porunci taxiarhilor ca atunci cînd vor fi călări să aibă întotdeauna cu ei platoşa şi suliţa [aşa cum, de altfel, făcea şi el]. Cît priveşte pe homotimii care rămăseseră pe jos, porunci ca, în locul comandanţilor care se urcaseră pe cai, să fie aleşi alţi comandanţi.

CAPITOLUL 6

(1) În vreme ce soldații erau ocupați cu aceste treburi, sosi călare, însoțit de suita sa, asirianul Gobryas[29], om mai în vîrstă. Toți purtau arme potrivite cavaleriei. Soldații care fuseseră însărcinați să strîngă armele poruncirā acestora să predea sulițele pentru a fi arse, însă Gobryas spuse că mai înainte ar voi să vorbească cu Cyrus. Străjile opriră pe însoțitori și conduseră pe Gobryas înainte lui Cyrus. (2) Îndată ce dădu cu ochii de el, Gobryas îi vorbi astfel: „Stăpîne, sînt asirian din naștere; am în stăpînirea mea un castel întărit și veghez asupra unui ținut întreg. Am aproape o mie de călăreți pe care îi dădusem spre folosință regelui asirienilor, care îmi arăta o mare prietenie. Dar acum, cînd acest om ales a căzut lovit de voi, iar imperiul lui se află în mîinile fiului său, vrăjmașul meu de moarte, vin la tine și-ți cad în genunchi, rugîndu-te să mă primești fie ca sclav, fie ca aliat, cerîndu-ți în schimb să mă răzbuni. (3) Te voi privi, atît cît este cu putință, ca pe fiul meu, pentru că acum nu mai am copii de parte bărbătească. Am avut, stăpîne, un singur băiat, frumos și bun, care m-a iubit și m-a cinstit în măsura în care un copil poate să cinstească și să facă fericit pe un părinte. Regele care domnea atunci, tatăl regelui de astăzi, chemă pe fiul meu ca să-i dea ca soție pe fiica lui. Eu, foarte bucuros la gîndul că voi vedea pe fiul meu însoțit cu fiica regelui, îl trimisei. Regele de astăzi îl invită pe fiul meu să vîneze împreună cu el și, pentru că se socotea mult mai dibaci la călărie, lăsă pe fiul meu să vîneze în toată libertatea. Fiul meu crezu că se află la vînătoare cu un prieten. Deodată apăru un urs și amîndoi porniră în urmărirea lui. Regele de astăzi aruncă cu sulița, dar nu-și atinse ținta, lucru care nu i se mai întîmplase niciodată. Fiul meu, la rîndul lui, aruncă și el — mai bine dacă n-ar fi făcut-o — și doborî ursul. (4) Prințul, deși se simți umilit, își ascunse

totuși mînia. După aceea apăru un leu și-l scăpă și pe acesta, întîmplare fără mare însemnătate după părerea mea. Și de data aceasta, fiul meu își atinse ținta și omorî leul, strigînd: „Am aruncat două sulițe una după alta și de fiecare dată am doborît fiara". Atunci blestematul, neputînd să-și mai stăpînească mînia, luă o suliță de la un însoțitor de-al lui și-l lovi în piept pe singurul și scumpul meu băiat, omorîndu-l. (5) Iar eu, nefericitul de mine, în locul unui tînăr căsătorit, m-am întors cu un cadavru, înmormîntînd astfel la vîrsta mea pe copilul meu bun și drag, căruia abia îi dăduseră cîteva fire de păr în barbă. Ucigașul nu și-a arătat niciodată părerea de rău, ca și cînd ar fi omorît un dușman, și nici n-a încercat vreodată să-și ispășească crima cinstind memoria celui care zace în pămînt. Tatăl său, cel puțin, își mărturisi părerea lui de rău, arătîndu-se mîhnit de nenorocirea mea. (6) Dacă el ar trăi acum, n-aș fi venit ca să-i fac rău, căci am avut din partea lui destule dovezi de prietenie, pentru că și eu l-am slujit cu credință. Dar deoarece puterea se află acum în mîinile ucigașului fiului meu, niciodată nu voi putea să am pentru el simțăminte de bunăvoință și sînt încredințat că nici el nu mă va putea socoti drept un prieten. El cunoaște, de fapt, simțămintele pe care le am față de el, cît de fericit trăiam înainte de a fi săvîrșit fărădelegea și în ce stare mă aflu acum, singur, tărîndu-mi bătrînețele în jale. (7) Dacă tu mă primești și-mi dai oarecare speranțe că voi putea răzbuna cu ajutorul tău pe scumpul meu copil, voi socoti că am renăscut și nu-mi va mai fi rușine că trăiesc, iar dacă ar fi să mor, îmi voi sfîrși zilele fără părere de rău."

(8) Astfel vorbi Gobryas. Cyrus răspunse: „Dacă îmi vei dovedi că este drept ceea ce spui, Gobryas, la rugămintea ta te primesc și-ți făgăduiesc ca, ajutat de zei, să te răzbun de moartea fiului tău. Spune-mi însă, adăugă el, dacă noi vom face aceasta pentru tine și dacă îți vom lăsa în stăpînire atît castelul cît și ținutul și armata, ca să te bucuri de aceeași autoritate pe care o

aveai înainte, ce bine ne vei face tu în schimb?" (9) — „Îți voi lăsa castelul ca să locuiești atunci cînd vei veni la noi, îți voi plăti același tribut pentru pămînturile noastre pe care îl plăteam și celuilalt stăpîn și, pe oriunde vei lupta, te voi însoți cu toate trupele mele. Pe lîngă aceasta, adaugă el, mai am o fiică la care țin mult, care este fecioară și la o vîrstă cînd ar putea să se căsătorească. Pe ea am crescut-o cu gîndul s-o dau de soție regelui care domnește astăzi, dar ea m-a rugat cu lacrimi în ochi să nu o dau ucigașului fratelui ei, și sînt și eu de părerea ei. Ți-o las în seama ta; poartă-te față de ea tot așa cum mă vei vedea că mă port și eu față de tine."

(10) Atunci Cyrus răspunse: „Dacă așa stau lucrurile și dacă ești de bună-credință, îți întind mîna dreaptă și o primesc și eu pe a ta; zeii să ne fie martori". După aceasta, Cyrus îi îngădui lui Gobryas să se înapoieze împreună cu însoțitorii săi, după ce mai întîi îl întrebă dacă era mult de mers pînă la reședința lui, căci are de gînd să-l viziteze. „Dacă ai pleca mîine dimineață mai devreme, răspunse Gobryas, ai ajunge a doua zi pe timpul nopții." După aceasta, Gobryas plecă, lăsînd aici o călăuză. (11) În acest timp se reîntoarseră și mezii, după ce dădură magilor[30] tot ce le cerură în numele zeilor. Lui Cyrus îi păstrară cel mai frumos cort, precum și pe vestita „Susiană"[31], care, după cît se spunea, era cea mai frumoasă femeie care s-a aflat vreodată în toată Asia, împreună cu două cîntărețe renumite. Partea cea mai frumoasă, după aceea a lui Cyrus, fu rezervată lui Cyaxares. Din ce rămase, mezii își luară tot ce le trebui pentru a-și completa echipamentul, astfel încît să nu ducă lipsă de nimic pe tot timpul cît va dura războiul, căci aveau de unde lua din belșug. (12) Hircanienii luară și ei de toate, făcînd o parte și pentru trimisul lui Cyaxares, iar corturile care prisosiră le oferiră lui Cyrus, pentru a fi folosite de perși. În ceea ce privește banii, se înțeleseră să-i împartă între ei, după ce îi vor aduna pe toți; și la urmă îi împărțiră și pe aceștia.

CARTEA A V-A

CAPITOLUL 1

(1) Iată ce au făcut și ce au vorbit între ei.

În acest timp Cyrus porunci celor mai de încredere prieteni ai lui Cyaxares să ia ei în păstrare partea care i se cuvenea acestuia. „În ceea ce privește bunurile pe care mi le dați mie, spuse Cyrus, le primesc cu plăcere, însă le voi păstra pentru cei care s-ar întîmpla să aibă mai multă nevoie de ele". Atunci, un med căruia îi plăcea muzica se ridică și spuse: „Cyrus, am ascultat ieri pe înserate cîntărețele[1] care se află acum la tine și mi-au făcut plăcere. (2) Dacă mi-ai da și mie pe una din ele, viața în tabără mi s-ar părea mai plăcută chiar decît aceea de acasă". — „Bine, ți-o dau, răspunse Cyrus, și-ți mărturisesc că eu am simțit o mai mare plăcere fiindcă ți-am dat-o, decît tine care ai primit-o. Iată ce mult țin să-ți fac plăcere". În felul acesta medul luă cu el cîntăreața și plecă.

(3) Între timp, Cyrus chemă la el pe Araspas, prietenul lui din copilărie, pentru care își dezbrăcase mantia medică de pe el cînd plecase de la Astyages, pentru a se reîntoarce în Persia, și-i dădu în grijă paza cortului în care se afla o femeie. (4) Această femeie[2] era soția lui Abradatas[3], regele ținutului Susa[4]. Atunci cînd perșii puseră mîna pe tabăra asirienilor, el nu se afla acolo. Plecase la bactrieni[5] în calitate de trimis al regelui Asiriei, pentru a încheia o alianță cu ei, fiind astfel oaspetele regelui bactrienilor.

Iată cine era femeia pe care Cyrus o dăduse în paza lui Araspas pînă ce Abradates ar fi luat-o înapoi. Primind această însărcinare, Araspas îl întrebă: „Cyrus, tu ai văzut femeia pe care mi-ai dat-o în grijă?" — „Nu, pe Zeus", răspunse Cyrus, nu am văzut-o". — „În schimb, eu am privit-o chiar din clipa în care am ales-o pentru tine, spuse Araspas. La început cînd am intrat

în cortul ei, jur că nu m-am uitat la ea cu toată atenția, căci stătea jos, înconjurată de ceata slujitoarelor ei, îmbrăcată la fel ca și ele. Cînd însă căutarăm să aflăm care dintre ele era stăpîna și cînd ne plimbarăm privirile asupra tuturor, ne dădurăm seama numaidecît cît de mult se deosebea de celelalte, cu toate că stătea jos acoperită cu un văl și cu privirea ațintită în pămînt. (5) Îi cerurăm să se ridice și o dată cu ea se ridicară și toate slujitoarele ei. Abia atunci ne dădurăm seama cît de mult se deosebea de celelalte femei, prin statura, prin frumusețea și distincția ei, deși era îmbrăcată cu atîta simplitate. Din ochi vedeai cum îi picurau lacrimile, care-i cădeau pe veșminte ori pe jos. Atunci, cel care era mai în vîrstă dintre noi îi spuse: (6) «Curaj femeie! Am auzit că soțul tău este un om desăvîrșit în toate privințele, dar și noi te alegem pentru un bărbat care nu este nici el mai puțin frumos decît soțul tău și nici mai prejos ca înțelepciune ori ca mărire. Iar dacă este vreunul care să merite să fie admirat, după părerea noastră, acel om este Cyrus, căruia îi vei aparține de aici înainte»". La auzul acestor cuvinte, femeia își sfîșie vălul de pe cap și porni să se vaiete, în timp ce și slujitoarele ei începură să țipe.

(7) Atunci i-am putut vedea aproape în întregime fața, gîtul, mîinile și pot să te încredințez, Cyrus, adăugă el, că, după cît ne-am putut da seama, atît eu cît și toți cei care erau cu mine, în întreaga Asie nu s-a văzut și nu a existat o femeie atît de frumoasă. Trebuie neapărat s-o vezi și tu!" — „N-aș vrea s-o văd, pe Zeus, spuse Cyrus, mai ales dacă este așa cum o descrii tu". — (8) „Dar de ce?" întrebă tînărul med. „Pentru că, dacă după cîte mi-ai spus despre frumusețea ei, m-aș lăsa ispitit să merg să o văd acum, cînd am atît de puțin timp liber, mi-e teamă să nu mă văd silit să vin și mai des s-o văd și în felul acesta să-mi las la o parte toate treburile pentru a sta cu ea ca s-o admir". Acesta fu răspunsul lui Cyrus.

(9) Tînărul începu să rîdă și spuse: „Îți închipui oare, Cyrus, că frumusețea unei ființe omenești poate să determine pe un om să facă ceva împotriva obligațiilor lui? Dacă frumusețea ar avea această însușire de la natură, atunci ar putea influența pe oricare om să facă la fel. Tu nu vezi, continuă el, că focul arde pe orișicine la fel? Căci așa este lăsat prin firea lucrurilor. (10) Sînt însă unele ființe frumoase care ne plac, în timp ce altele nu ne plac; unuia îi place cineva, iar altuia altcineva. Dragostea, de fapt, depinde de voința fiecăruia, căci nu iubești decît pe cel pe care vrei să-l iubești. Așa, de pildă, un frate nu se poate îndrăgosti de sora lui, însă un altul o poate îndrăgi; și tot astfel nici tatăl nu poate îndrăgi pe propria-i fiică, dar aceasta poate fi iubită de un altul. Teama și legea sînt de ajuns de puternice ca să înfrîneze dragostea. (11) Dacă însă, continuă el, s-ar face o lege care să împiedice pe cei care nu mănîncă să nu le fie foame, sau pe cei care n-au băut să nu le fie sete, sau cînd este iarnă să nu tremure și vara să nu le fie cald, niciodată această lege nu va izbuti să fie respectată de oameni, deoarece natura le-a impus aceste nevoi. Dragostea, dimpotrivă, atîrnă de voință. Oricum ar fi însă, fiecare se îndrăgostește de cine-i place, tot așa cum te îmbraci sau te încalți așa cum crezi tu de cuviință".

(12) „Atunci cum se face, spuse Cyrus, că dacă dragostea depinde de voința noastră, nu sîntem în stare să încetăm de a mai iubi atunci cînd voim? Eu, mai spuse el, am văzut oameni plîngînd de durere din cauza dragostei, ajungînd sclavii ființei iubite, în timp ce înainte de a se îndrăgosti socoteau că robia aceasta e cea mai cruntă nenorocire. Am mai văzut pe alții risipind o mulțime de lucruri de care n-ar fi trebuit să se lipsească, căutînd să scape de această dragoste ca de o boală. Ei însă n-au putut să se lecuiască, ca și cum ar fi fost legați de o putere mai tare decît lanțurile de fier. De asemenea, cei care sînt îndrăgos-

tiţi satisfac orbeşte orice dorinţă a fiinţei iubite — şi cu toate amărăciunile pe care le îndură, nu numai că nu încearcă să scape de dragoste, ci caută să păstreze fiinţa iubită, fiindu-le mereu teamă să nu o piardă“[6].

(13) „Este adevărat ce spui, răspunse tînărul med; însă aceşti oameni sînt nişte laşi. Şi fără îndoială că datorită acestui lucru se socotesc totdeauna nenorociţi şi-şi doresc moartea. Dar, cu toate că au o mulţime de mijloace prin care să-şi curme viaţa, nu încearcă să scape de ea. Aceşti oameni nu se dau în lături de la furturi şi nu se sfiesc să răpească bunul altuia. Dar cînd cineva fură sau jefuieşte, tu eşti cel dintîi care îi învinuieşti pe hoţi sau pe cei hrăpăreţi, căci socoteşti că furtul nu este o necesitate şi, departe de a-l ierta, îl condamni. (14) Tot aşa, fiinţele înzestrate cu darul frumuseţii nu constrîng pe nimeni să se îndrăgostească de ele şi nici să dorească ceea ce nu le este îngăduit. Însă aceşti laşi, aceşti nemernici sînt, după părerea mea, stăpîniţi de tot felul de pasiuni, aruncînd vina pe dragoste. Oamenii de bună-credinţă, oricît de aprigă le-ar fi dorinţa să aibă aur, cai de soi sau femei frumoase, dacă legea îi opreşte să se atingă de aceste bunuri, pot să se lipsească de ele. Şi eu am văzut-o pe femeia aceasta şi o socotesc deosebit de frumoasă; (15) cu toate acestea tu mă vezi călare alături de tine, îndeplinindu-mi toate îndatoririle“. (16) — „Pe Zeus, răspunse Cyrus, poate că tu te-ai desprins la timp de lîngă ea, şi în felul acesta n-ai fost prins în mrejele dragostei. De altfel, se poate întîmpla ca atunci cînd te atingi de foc să nu te arzi numaidecît, fiindcă lemnele nu se aprind toate dintr-o dată. Oricum ar fi însă, eu nu mă ating de foc şi nici nu mă uit după femeile frumoase, dacă pot să procedez altfel. Şi te sfătuiesc şi pe tine, Araspas, adăugă el, să nu laşi să-ţi cadă privirile prea mult asupra frumuseţii. Căci dacă focul nu arde decît pe cei care-l ating, frumuseţea aprinde pe nesimţite pînă şi pe cei

care o privesc de departe, și trezește în ei patima dragostei". (17) — „Fii pe pace, Cyrus, răspunse Araspas, chiar dacă n-o voi mai avea continuu în fața ochilor mei, nu va fi nici o primejdie, deoarece nu mă voi lăsa ispitit să fac ceea ce nu trebuie." — „Foarte bine, spuse Cyrus, păzește-o și ai grijă de ea, așa cum ți-am poruncit, căci această femeie ar putea să ne fie cîndva de mare folos." După ce vorbiră astfel, se despărțiră.

(18) Între timp, tînărul, care își dăduse seama cît era de frumoasă această femeie și care în același timp fusese izbit de noblețea simțămintelor ei, căuta acum să-i poarte și mai mult de grijă. El gîndea că acest lucru i-ar fi plăcut. De altfel, și el băgă de seamă că nici ea nu era nepăsătoare și că avea grijă ca la întoarcerea lui în cort să-i pună la îndemînă, prin slujitorii ei, toate lucrurile de care ar fi avut nevoie. Ba mai mult, cînd fusese bolnav, făcuse în așa fel ca el să nu ducă lipsă de nimic. Iată însă că datorită acestor atenții, Araspas se îndrăgosti de ea. Deocamdată așa s-au petrecut lucrurile.

(19) Între timp, Cyrus, urmărind ca atît mezii cît și ceilalți aliați să rămînă cu el de bunăvoie, invită pe căpeteniile lor și, după ce acestea se adunară, le vorbi astfel: (20) „Mă adresez vouă, mezilor ca și tuturor celor care vă aflați de față, și vă declar că nu nevoia de bani și nici gîndul de a-l sluji pe Cyaxares v-a făcut să mă însoțiți pe mine, ci ați consimțit să faceți acest marș pe timpul nopții și să înfruntați primejdiile pentru a-mi face mie plăcere și a mă cinsti pe mine. (21) Și pentru acest lucru eu vă sînt recunoscător, și dacă aș proceda altfel, aș fi nedrept. Dar nu mă feresc să vă mărturisesc că deocamdată nu sînt în stare să vă răsplătesc așa cum ar trebui. Vă declar însă că puteți fi încredințați că dacă veți rămîne cu mine, mă voi achita de toate obligațiile față de voi, căci altfel aș roși în fața voastră. Nu aș vrea să cre-

deţi că vă fac această făgăduială pentru a vă sili să rămîneţi cu mine cu mai multă tragere de inimă. În legătură cu aceasta, iată ce vă spun: chiar dacă voi vă veţi reîntoarce, pentru a da ascultare poruncii lui Cyaxares, eu voi căuta, cu orice preţ, să mă comport astfel încît să aveţi faţă de mine cuvinte de laudă, căci eu unul nu mă reîntorc. (22) Vreau să-mi ţin legămîntul şi făgăduiala făcută faţă de hircanieni şi nimic nu mă va îndupleca să-i trădez. De asemenea, voi căuta să procedez la fel şi faţă de Gobryas, care lasă în mîna noastră cetăţile şi chiar întreg ţinutul lui, cu trupe cu tot. Şi voi face acest lucru pentru ca el să nu se căiască niciodată că a venit la mine. (23) Şi, mai presus de toate, de vreme ce zeii ne copleşesc în mod făţiş cu bunăvoinţa lor, mi-e teamă să nu-i jignesc. Totodată, mi-ar fi ruşine să plec de aici fără motiv, părăsind tot ceea ce ei îmi dau. Iată deci ce am de gînd să fac. În ceea ce vă priveşte, voi faceţi ce credeţi că e bine de făcut, dar să mă înştiinţaţi şi pe mine de ceea ce aţi hotărît". (24) Aşa le vorbi Cyrus.

Cel dintîi care luă cuvîntul fu medul care spusese odinioară că este rudă[7] cu Cyrus. „Stăpîne, în ceea ce mă priveşte, ştiu că natura pe tine te-a făcut rege — tot aşa ca şi pe regina albinelor care stăpîneşte acolo în stupul ei şi căreia celelalte albine îi dau ascultare de bunăvoie. Oriunde s-ar afla regina, nici una din ele nu se depărtează de ea, iar dacă ea este nevoită să zboare pe undeva, nu mai rămîne nici una în stup. Iată cît de puternică este dorinţa lor de a i se supune. (25) Şi aceşti oameni care sînt aici au faţă de tine aproape aceleaşi simţăminte. Într-adevăr, cînd te-ai despărţit de noi ca să te reîntorci în Persia a existat oare vreun med, tînăr ori vîrstnic, care să nu te fi însoţit, pînă în clipa cînd Astyages ne-a întors din drum[8]? După aceea, cînd ai venit din Persia pentru a ne da ajutor, am văzut din nou că aproape toţi prietenii tăi te-au urmat de bunăvoie. Iar atunci cînd

te-ai hotărît să pornești cu armata în părțile acestea, toți mezii te-au însoțit de bunăvoie. (26) Și acum ni se pare că alături de tine nu trebuie să ne fie teamă de nimic, chiar dacă sîntem în țară vrăjmașă, în timp ce fără tine ne temem chiar și să ne întoarcem acasă. Ce vor face ceilalți este treaba lor. Eu, împreună cu toți aceia pe care îi am sub comanda mea, vom rămîne alături de tine, căci împreună cu tine vom fi plini de curaj și vom răbda orice, pentru a ne bucura de binefacerile tale".

(27) După el vorbi Tigranes[9]: „Să nu fii mirat, Cyrus, de faptul că tac, căci după părerea mea mă aflu aici nu ca să vorbesc, ci ca să îndeplinesc poruncile tale". Apoi luă cuvîntul căpetenia hircanienilor, care se adresă mezilor astfel: (28) „Dacă ați pleca de aici, aș crede că duhul rău v-a împins să fugiți de noroc. Judecați lucrurile atît cît e cu putință omenește: cine ar putea să întoarcă spatele unui vrăjmaș care este pus pe fugă și să nu ia armele pe care el le depune, sau să nu-i primească pe cei care se predau în mîinile noastre împreună cu bunurile lor. Și aceasta cu atît mai mult cu cît avem un comandant ca al nostru, care, o mărturisesc în fața zeilor, caută mai curînd să ne facă nouă bine decît să se îmbogățească el?" (29) Auzind aceste cuvinte, toți mezii strigară: „Cyrus, tu ne-ai luat de acasă de la noi, și tot tu se cuvine să ne duci înapoi cînd vei găsi cu cale".

Auzindu-i, Cyrus făcu această rugăciune: „Zeus, părinte, te implor să-mi dai putința să răsplătesc prin binefacerile mele cinstirea pe care ei mi-o aduc". (30) După aceasta, porunci trupelor ca, după ce-și vor așeza străji, să-și vadă de treburile lor. Perșilor le porunci să împartă călăreților corturile care li se păreau că li se potrivesc mai bine, iar pedestrașilor pe acelea de care aveau nevoie; pe de altă parte, să aibă grijă ca oamenii care erau de serviciu la corturi să aprovizioneze unitățile cu toate cele necesare. Totodată, să vegheze ca și caii să primească îngrijirea

cuvenită, pentru ca astfel perşii să nu aibă altceva de făcut decît să se pregătească de luptă. Şi în felul acesta se scurse ziua.

CAPITOLUL 2

(1) A doua zi de dimineaţă, trupele porniră la drum pentru a se duce la Gobryas. Cyrus mergea călare, urmat de aproape două mii de perşi care învăţaseră de curînd să încalece. În urma lor mergeau tot atîţia îngrijitori, care le purtau scuturile şi săbiile, iar după ei veneau încolonate celelalte trupe. Cyrus poruncise soldaţilor să comunice acestor îngrijitori de curînd recrutaţi că cel care va rămîne în urma avangărzii, va trece înaintea coloanei sau va fi găsit pe margini în afara rîndurilor îşi va primi pedeapsa.

(2) A doua zi spre seară ajunseră la reşedinţa lui Gobryas. Acolo îşi dădură seama că întăriturile erau foarte solide şi că meterezele erau pregătite pentru o apărare cît mai straşnică. Totodată, văzură că înapoia zidurilor erau o mulţime de boi, precum şi un mare număr de animale mai mici.

(3) Gobryas trimise un slujitor înaintea lui Cyrus, invitîndu-l să facă înconjorul castelului pentru a vedea pe unde s-ar putea pătrunde mai uşor înăuntru, iar după aceea ceru să-i trimită în interiorul castelului oameni de încredere care să-i raporteze ce au văzut acolo. (4) Cyrus, care dorea cu tot dinadinsul să se încredinţeze dacă castelul putea fi cucerit în cazul cînd Gobryas l-ar fi înşelat, făcu înconjurul călare şi-şi dădu seama că întăriturile erau prea solide pentru ca cineva să se poată apropia de ele. Pe de altă parte, oamenii pe care Cyrus îi trimisese lui Gobryas îi raportară că înăuntrul cetăţii se aflau atît de multe provizii, încît toţi cei de acolo nu ar fi dus lipsă de nimic întreaga lor viaţă. (5) Cyrus era oarecum neliniştit de ceea ce îi raportaseră oamenii lui, cînd iată

că-i ieși în față însuși Gobryas, cu o mulțime de oameni după el; unii aduceau vin, alții făină de orz și de grîu, iar unii mînau înaintea lor boi, capre și porci și purtau merinde de toate felurile, în cantități așa de mari încît puteau să sature întreaga armată a lui Cyrus. (6) Cei care fuseseră însărcinați cu aceste lucruri împărțiră proviziile și pregătiră masa.

După ce toți oamenii ieșiră afară, Gobryas îl invită pe Cyrus să intre și să ia măsurile de siguranță pe care le va crede de cuviință. Cyrus trimise înainte cîțiva cercetași, împreună cu o unitate, apoi intră și el. După ce pătrunse acolo, lăsă porțile deschise și chemă pe toți prietenii lui împreună cu căpeteniile armatei sale. (7) Cînd se aflară cu toți înăuntru, Gobryas porunci să fie aduse cupe de aur, ibrice, vase, lucruri de artă de tot felul, o sumă enormă de darici[10], precum și felurite obiecte prețioase. Apoi, chemă și pe fiica lui, o minune de fată, îmbrăcată însă în haine cernite din pricina morții fratelui său. La urmă Gobryas luă cuvîntul și spuse: „Cyrus, toate bogățiile acestea ți le dăruiesc ție și-ți mai dau și pe fiica mea, care este aici, față de care să te comporți cum vei crede de cuviință. Dar te rugăm amîndoi, eu, așa cum am făcut și mai înainte, să răzbuni pe fiul meu, iar ea, să răzbuni pe fratele ei."

(8) Cyrus răspunse: „Ți-am făgăduit și altă dată că, dacă-mi vei arăta credință, voi face totul ca să te răzbun. Acum, cînd îmi dau seama de buna ta credință, mă simt obligat să-mi țin făgăduiala și mă voi sili să satisfac și rugămintea fiicei tale, cu sprijinul zeilor, tot așa cum mă voi strădui să fac și pentru tine. În ceea ce privește aceste daruri, le primesc și le ofer copilei tale și aceluia pe care ea îl va lua ca soț. Totuși, este un dar pe care îl voi primi [în schimbul celui pe care mi l-ai oferit] și care îmi va face mai mare plăcere decît toate bogățiile Babilonului [oricît ar fi ele acolo de mari] și chiar decît toate bogățiile de pe întreg pămîntul". (9) Surprins, Gobryas se întrebă care

să fie acel dar, bănuind că Cyrus voia să facă aluzie la fiica lui. „Care este acel dar, Cyrus?" — „Iată darul despre care este vorba, Gobryas, răspunse Cyrus. Eu am credința că sînt o mulțime de oameni care nu vor să fie necinstiți sau nedrepți, și nici înșelători cu bună știință. Cu toate acestea, însă, pentru că nimeni nu s-a gîndit să le încredințeze vreo sumă mare de bani sau conducerea vreunui ținut, ori o cetate întărită și nici măcar grija unor copii dragi, acești oameni își sfîrșesc viața fără să fi putut dovedi ce ar fi fost în stare să facă. (10) Tu însă, dimpotrivă, dîndu-mi cetatea ta întărită, bogății de tot felul, armata și pe fiica ta însăși, care are tot dreptul să aibă un soț, m-ai făcut să pot arăta tuturor că nu aș fi în stare să-mi calc jurămîntul față de un oaspete, să săvîrșesc o fărădelege pentru bani sau să nesocotesc cu bună știință o înțelegere. (11) Poți să fii încredințat că eu nu voi uita niciodată să te răsplătesc prin tot felul de binefaceri și onoruri, atîta vreme cît voi fi privit drept un om cinstit și cît timp această faimă îmi va atrage laudele oamenilor. (12) Cît privește alegerea unui soț pentru fiica ta, să nu fii îngrijorat că nu vei găsi un bărbat demn de ea. Am o mulțime de prieteni de ispravă, dintre care unul se va căsători cu ea. Nu-mi pot da seama dacă acesta va fi tot așa de avut cît ești tu sau poate chiar mai mult. Tu poți fi însă încredințat că printre ei sînt unii care, cu toate bogățiile pe care le-ai oferi, nu-ți vor arăta mai puțină stimă decît acum. Aceștia sînt acum geloși pe mine și se roagă la toți zeii să dovedească cîndva că pot fi și ei față de prietenii lor tot atît de credincioși ca și mine și că, afară numai dacă vreunul din zei le-ar voi răul, nu ar fi în stare să dea înapoi în fața vrăjmașului, atîta vreme cît le mai bate inima în piept. În afară de aceasta, nu ar schimba nici cinstea și nici faima lor pe toate bogățiile sirienilor și asirienilor adunate laolaltă cu ale tale. Află, deci, că aceștia sînt oamenii care stau alături de mine." Atunci Gobryas răspunse

surîzînd: (13) „În numele zeilor, arată-mi, Cyrus, pe unul dintre ei, pe care să ți-l cer să-mi fie ginere". — „Nu e nevoie de mine ca să-l cunoști, răspunse Cyrus. Dacă vei veni cu noi vei fi tu însuți în stare să ți-l alegi".

(14) După ce spuse acestea, Cyrus prinse mîna dreaptă a lui Gobryas, se ridică și ieși afară cu toată lumea. Cu toate stăruințele lui Gobryas, Cyrus nu voi să ia masa în castel. El rămase să mănînce afară pe cîmp, invitîndu-l la masa sa și pe Gobryas. Cum stătea întins pe un strat de frunze, Cyrus întrebă: (15) „Spune, Gobryas, crezi oare că tu ai mai multe așternuturi decît fiecare dintre noi?" — „Pe Zeus, răspunse acesta, îmi dau seama că voi aveți mult mai multe așternuturi și pături decît mine și că tu ai o locuință mai încăpătoare decît a mea; voi luați cerul drept acoperămînt și aveți atîtea paturi cîte culcușuri există pe pămînt, iar în loc de așternuturi țesute din lînă de oi, folosiți iarba munților și a cîmpiilor."

(16) Gobryas, care lua masa pentru prima dată alături de perși, văzînd ce mîncăruri simple li se serveau[11], se gîndea că la ei masa era mult mai îndestulată. (17) Fu totuși mirat de cumpătarea oaspeților lui, căci nici unul dintre perșii care fuseseră cît de cît educați nu manifesta nici un fel de tresărire în fața unei mîncări sau a unei băuturi, nici o privire mai pofticioasă și nici nu trăda vreun gest de lăcomie, ci fiecare sta liniștit, ca și cum nu ar fi fost la masă. Căci, așa cum călăreții pot să-și conducă caii și în același timp să vadă, să audă sau să spună ce vor și totuși să stea liniștiți, tot așa și perșii gîndeau că în timpul mesei omul trebuie să se arate cumpătat și cu bun-simț. Ei socot că numai porcii și animalele sălbatice se pot neliniști atunci cînd văd mîncarea sau băutura. (18) Gobryas mai observă că-și puneau unii altora diferite probleme la care îți făcea plăcere să răspunzi, făcînd glume și la care te simțeai mai bine participînd decît tăcînd. Iar atunci cînd glumeau, se

fereau cu grijă să nu jignească pe careva printr-un gest răutăcios sau nelalocul lui. (19) Însă, ceea ce i se păru lui cu totul neobișnuit, era faptul că oaspeții lui Cyrus, cu toate că se aflau în război, nu cereau să li se dea mai multă mîncare decît acelora cu care înfruntau aceleași primejdii. Ei socoteau, dimpotrivă, că masa care îndestulează mai mult este aceea care contribuie la sporirea elanului războinic al acelora care vor păși în lupta cot la cot.

(20) Se povestește că atunci cînd Gobryas se ridică să plece acasă, ar fi spus: „Nu mă mai mir, Cyrus, că deși noi avem veșminte, cupe și aur mai mult decît voi, sîntem mai prejos de voi. Căci în timp ce noi depunem toată strădania să strîngem cît mai multe lucruri de felul acestora, voi căutați să ajungeți cei mai buni oameni cu putință". Așa vorbi el, iar Cyrus îi spuse: (21) „Pleacă, Gobryas, și mîine dis-de-dimineață să fii aici împreună cu călăreții tăi, gata de luptă. După ce vom vedea tăria trupelor tale, vom străbate împreună întreg ținutul tău, pentru a ne da seama cine ne este binevoitor și cine ne stă împotrivă". (22) După aceasta și unul și altul se întoarseră la treburile lor.

Cînd se crăpă de ziuă sosi Gobryas cu călăreții lui înarmați, el fiind în fruntea lor. Cyrus, ca orice comandant iscusit, nu era atent numai la marșul trupelor, ci pe măsură ce înainta, se gîndea la posibilitatea de a-i slăbi pe vrăjmași, încurajîndu-și în schimb oamenii. (23) Pentru aceasta, dîndu-și seama că nimeni nu știa mai bine decît ei ceea ce voia el să afle, chemă la el pe căpetenia hircanienilor împreună cu Gobryas. „Sînt încredințat, prieteni, spuse el, că sfătuindu-mă cu voi, asemenea unor aliați credincioși, în privința războiului pe care-l ducem, nu vom da greș, întrucît văd că voi aveți mai mult interes decît mine de a împiedica pe regele Asiriei să fie mai puternic decît noi. De altfel, dacă vom suferi o înfrîngere, spuse el, eu voi găsi pe undeva un loc unde să mă pot adă-

posti, în timp ce, dacă el va ieşi biruitor, toate bunurile voastre vor trece în mîini străine. (24) Şi dacă el mă duşmăneşte, nu o face din ură faţă de mine, ci pentru că-şi dă seama că nu este în interesul lui ca noi să fim puternici. Iată pricina pentru care s-a ridicat împotriva noastră. Pe voi însă, vă urăşte pentru că socoate că a pătimit din cauza voastră." Atunci şi unul şi altul îl rugară pe Cyrus să spună ce mai are de zis, căci îşi dau seama de acest lucru şi sînt foarte îngrijoraţi de felul cum se va sfîrşi războiul.

(25) Cyrus începu atunci astfel: „Spuneţi-mi, asirianul socoteşte că voi sînteţi singurii care aveţi gînduri duşmănoase faţă de el, sau mai cunoaşteţi şi pe vreun altul care să-i fie vrăjmaş?" — „Pe Zeus, răspunse hircanianul, poporul numeros şi viteaz al cadusienilor[12] îl duşmăneşte de moarte, şi tot aşa şi sacii[13], vecinii noştri, care au avut de pătimit nespus de mult de pe urma regelui Asiriei, care încercase să-i nimicească ca şi pe noi." (26) — „Credeţi, aşadar, că aceste două popoare ar porni de bunăvoie acum, împreună cu noi, împotriva regelui Asiriei?" — „Fără îndoială că da, şi ar face acest lucru cu toată hotărîrea, spuseră ei, dacă ar putea să ni se alăture nouă". — „Şi cine îi împiedică să ni se alăture?" întrebă Cyrus. „Asirienii, răspunseră ei, poporul a cărui ţară o străbaţi acum!" (27) După ce ascultă ce răspunseră ei, Cyrus întrebă: „Oare nu-l învinuieşti chiar tu, Gobryas, pe acest tînăr care domneşte astăzi, că are o fire foarte trufaşă?" — „Da, pentru că eu însumi am avut de suferit din pricina lui", răspunse Gobryas. (28) „Şi numai faţă de tine s-a purtat aşa, sau şi faţă de alţii?" — „Pe Zeus, şi cu alţii a procedat la fel, spuse Gobryas. Dar ce rost are să mai vorbim de jignirile aduse celor slabi? Nu-ţi voi aminti decît de fiul unui om mult mai puternic decît mine, care fusese prietenul regelui, aşa cum era şi fiul meu. Într-una din zile, în timp ce petreceau împreună, regele porunci să fie prins şi castrat, pentru că, după cîte se

zvonise, iubita lui admirase frumusețea acestui tînăr, fericind pe femeia pe care o va lua de soție sau, pentru că, așa cum pretinde el astăzi, încercase s-o ademenească. Acest tînăr este acum eunuc și are în mîini puterea pe care i-a lăsat-o tatăl său, la moartea lui". (29) — „Nu crezi, întrebă Cyrus, că și acesta ne-ar fi binevoitor, dacă se va gîndi că i-am putea fi de vreun ajutor?" — „Sînt sigur de acest lucru, răspunse Gobryas, însă este un lucru foarte anevoios să putem ajunge pînă la el". — „Pentru ce?" întrebă Cyrus. „Fiindcă pentru a ajunge la el, va trebui să trecem chiar pe sub zidurile Babilonului[14]". (30) — „Bine, dar în ce constă această greutate?" spuse Cyrus. „Pentru că, pe Zeus, spuse Gobryas, îmi dau seama că ne-ar ieși înainte o armată mult mai numeroasă decît cea pe care o ai tu în momentul de față. De altfel, să fii încredințat că dacă acum asirienii nu se mai grăbesc ca la început să-ți predea armele și caii, este tocmai pentru faptul că aceia care au văzut armata ta și-au dat seama cît este de puțin numeroasă și zvonul acesta s-a răspîndit pînă departe. Părerea mea este că nu avem altceva mai bun de făcut decît să înaintăm cu băgare de seamă".

(31) La aceste sfaturi pe care i le dădu Gobryas, Cyrus răspunse astfel: „Cred că ai dreptate, Gobryas, cînd îmi spui că trebuie să fim cu grijă mare pe timpul marșului. Însă dacă mă gîndesc bine la acest lucru, eu nu văd vreun alt mijloc mai sigur decît acela de a merge de-a dreptul asupra Babilonului, în cazul cînd grosul trupelor vrăjmașe s-ar afla acolo și dacă sînt în număr mare, așa cum spui tu. (32) Dacă însă vor avea încredere în ei, vor prezenta un real pericol, după cîte îmi dau eu seama. Dacă ei nu vor da cu ochii de noi, vor socoti că nu ne arătăm de frică și atunci, spuse el, poți să fii sigur că-și vor reveni din spaima pe care le-am tras-o și, în loc să se teamă de noi, vor deveni mai curajoși; aceasta cu atît mai mult cu cît vor vedea că întîrziem să apărem. Dacă, dim-

potrivă, vom porni cît mai curînd asupra lor, vom găsi pe mulți dintre ei jelind încă pe aceia pe care noi i-am omorît, iar pe alții purtînd încă bandaje pe rănile făcute de noi, și pe toți aducîndu-și încă aminte, pe de o parte, de îndrăzneala soldaților noștri, iar pe de alta, de fuga și de nenorocirea lor. (33) De un lucru poți să fii sigur, Gobryas, adăugă el [ca s-o știi și pe aceasta]: o trupă numeroasă, care se bizuie pe forțele ei, dă dovadă de atîta îndrăzneală, încît nimeni nu i se poate împotrivi. Însă din clipa în care a intrat frica în ea, cu cît această armată este mai numeroasă, cu atît mai ușor este pradă terorii și spaimei. (34) Căci în măsura în care mulțimea celor lași este mai mare, înfățișarea lor mai jalnică, figurile mai înspăimîntate sau știrile răspîndite mai rele, și descurajarea este mai mare. Însuși faptul că o armată este numeroasă, face ca să nu fie ușor să-i potolești frica prin îndemnuri, fie că ar fi vorba s-o încurajezi în vederea unui atac, fie să-i ridici moralul, dacă se retrage. Și cu cît vei îndemna mai mult pe oameni să aibă încredere în ei, cu atît mai mult își vor da seama că primejdia este mai aproape.

(35) Dar, pe Zeus, să stăm să judecăm această problemă mai îndeaproape, adăugă el. Dacă de acum încolo izbînda pe cîmpul de luptă trebuie să fie de partea aceluia care are mai multe trupe, tu ai dreptate să te temi, căci într-adevăr sîntem în primejdie. Dar dacă, și astăzi ca și odinioară, valoarea luptătorilor este aceea care hotărăște soarta bătăliilor, nu pierzi nimic păstrîndu-ți încrederea, deoarece cu sprijinul zeilor, printre ai noștri se vor găsi mult mai mulți soldați hotărîți să lupte, decît printre vrăjmași. (36) Și pentru a-ți recăpăta încrederea, gîndește-te și la faptul că dușmanii sînt mai puțin numeroși acum decît înainte de a fi fost înfrînți și de a fi luat-o la fugă în fața noastră. Acum, dimpotrivă, noi sîntem mai tari ca la început, pentru că i-am învins; și sîntem puternici și mai numeroși deoarece și voi v-ați alăturat nouă. De altfel,

nu căuta, Gobryas, să-ți descurajezi trupele tocmai acum cînd sînt cu noi, căci trebuie să știi că alături de învingători și slujitorii pornesc cu încredere în ei. (37) În afară de aceasta, spuse el, să nu uiți încă un lucru: că dușmanii pot să ne vadă chiar de pe acum, însă niciodată nu le vom părea mai grozavi decît dacă vom porni de-a dreptul asupra lor. Iar acum, cînd îmi cunoști părerea, condu-ne de-a dreptul asupra Babilonului".

CAPITOLUL 3

(1) Cyrus porni cu trupele în marș și a patra zi ajunse la hotarul ținutului lui Gobryas. Deoarece se găseau acum în țară vrăjmașă, Cyrus își păstră lîngă el, gata de luptă, pedestrașii și, dintre călăreți, atîți cîți erau necesari, trimițîndu-i pe ceilalți să cutreiere pe cîmp și poruncindu-le să omoare pe oricine îl vor găsi înarmat, iar pe ceilalți să-i aducă la el, cu toate vitele pe care vor putea pune mîna. El mai dădu ordin ca și perșii să ia parte la această incursiune. O mare parte dintre ei se reîntoarseră pe jos, fiind trîntiți de cai, iar mulți alții aduseră o pradă bogată.

(2) După ce prada fu adunată la un loc, Cyrus chemă la el căpeteniile hircaniene și pe homotimi și le spuse: „Prieteni, Gobryas ne-a făcut tuturor o primire deosebită. Dacă și noi, adăugă el, după ce vom pune deoparte ceea ce li se cuvine zeilor și o parte îndestulătoare pentru armată, vom da lui Gobryas ceea ce mai rămîne din prăzi, nu vom face oare să se vadă de îndată că ne dăm toată silința să-i întrecem în binefaceri pe binefăcătorii noștri?" (3) Această propunere fu încuviințată și aplaudată de toată lumea. Atunci, unul dintre ei se ridică și spuse: „Da, Cyrus, să facem întocmai cum spui tu. Poate că Gobryas ne socotește ca pe niște sărmani, pentru că nu am venit cu buzunarele pline cu darici și pentru că nu bem din cupe de aur. Pur-

tîndu-ne astfel cu el, îi putem arăta că poţi să fii darnic chiar dacă n-ai aur". (4) — „Atunci, spuse Cyrus, daţi magilor partea ce li se cuvine zeilor, opriţi şi pentru armată atît cît îi trebuie şi după aceea chemaţi-l pe Gobryas şi daţi-i ce rămîne". După ce oamenii lui luară tot ce le trebui, dădură lui Gobryas ce mai rămase.

(5) Cyrus porni apoi spre Babilon cu armata în formaţie de luptă, ca şi în ziua bătăliei. Deoarece asirienii nu ieşiră în întîmpinarea lui, Cyrus însărcină pe Gobryas să meargă să le spună că dacă regele doreşte să iasă pentru a-şi apăra ţinutul, Gobryas va lupta alături de el, iar dacă nu, atunci va fi silit să se supună învingătorilor. (6) Gobryas înaintă călare, pînă la un loc de unde mesajul său putea fi auzit fără să-i fie teamă. Regele porunci să i se dea următorul răspuns: „Iată, Gobryas, ce răspuns îţi trimite stăpînul tău: nu mă căiesc că am omorît pe fiul tău, ci-mi pare rău că nu te-am omorît şi pe tine o dată cu el. Dacă vreţi să vă bateţi, întorceţi-vă peste treizeci de zile. Deocamdată sîntem ocupaţi cu pregătirile şi nu avem timp pentru aşa ceva". (7) — „Bine ar fi ca această căinţă să nu ia nicicînd sfîrşit, strigă Gobryas. Se vede că zbuciumul tău este destul de mare de cînd ai căzut pradă acestei căinţe."

(8) Gobryas se întoarse cu răspunsul regelui Asiriei. După ce-l ascultă, Cyrus îşi retrase trupele şi, chemîndu-l pe Gobryas la el, îl întrebă: „Parcă mi-ai spus că, după părerea ta, prinţul acela care a fost mutilat de asirian ni s-ar alătura nouă?" (9) — „Da, sînt încredinţat de acest lucru, răspunse Gobryas, pentru că am vorbit de multe ori împreună deschis despre aceasta". — „Dacă bănuieşti că aşa stau lucrurile, mergi şi-l caută; dar mai înainte, fă în aşa fel ca să te întîlneşti numai tu cu el în taină. Dacă în timpul cît vei sta de vorbă cu el, vei socoti că ar vrea să ni se alăture ca aliat, aveţi grijă să nu se afle nimic despre această înţelegere. La război, mijlocul cel mai bun prin care

poţi să-ţi ajuţi prietenii este să faci să se creadă că le eşti vrăjmaş, iar duşmanilor le poţi pricinui neajunsuri şi mai mari lăsîndu-i să creadă că le eşti prieten". (10) — „Sînt sigur, spuse Gobryas, că Gadatas ar da orice pentru ca să-i poată face cît mai mult rău regelui ce domneşte astăzi peste Asiria, însă rămîne să vedem ce rău i-ar putea face". (11) — „Spune-mi, crezi oare, reluă Cyrus, că comandantul fortăreţei aceleia despre care ne-ai povestit că a fost ridicată la hotarul acestui ţinut împotriva hircanienilor şi sacilor, pentru a ocroti ţinutul în caz de război, ar îngădui ca eunucul să vină cu armata lui acolo?" — „Fără îndoială, spuse Gobryas, cu condiţia să nu dea de bănuit, ca acum". (12) — „Ei bine nu va da de bănuit dacă m-aş preface că atac această fortăreaţă pentru a pune mîna pe ea şi dacă eunucul ar căuta să se împotrivească cu tot dinadinsul. Eu i-aş lua unele din posesiunile lui, iar el, la rîndul lui, ar pune mîna pe cîţiva oameni de-ai mei, sau pe solii pe care i-aş trimite la neamurile despre care spui tu că-l vrăjmăşesc pe asirian. Aceşti prizonieri ar mărturisi că sînt trimişi în căutare de trupe [şi de scări[15] pentru ca să atace fortăreaţa]. Eunucul, cînd ar auzi despre ce este vorba, s-ar preface că se duce la comandantul fortăreţei să-i dea de veste". (13) — „În această situaţie, reluă Gobryas, este sigur că va fi primit înăuntru şi că-l vor sfătui să rămînă pe loc, pînă ce tu te vei fi îndepărtat". — „Şi tu crezi oare, întrebă Cyrus, că o dată intrat ar putea să ne-o predea nouă?" (14) — „Ar fi cu putinţă, dacă în timp ce el ar face unele pregătiri în interiorul fortăreţei, tu ai dezlănţui atacul dinafară, cu toată puterea".

„Atunci du-te, spuse Cyrus, şi să nu te întorci decît după ce-l vei lămuri asupra planurilor pe care le avem şi-l vei fi cîştigat de partea noastră. În ceea ce priveşte asigurarea despre buna noastră credinţă, să nu-i spui altceva şi nici să nu-i dai alte dovezi decît pe acelea pe care le-ai primit tu însuţi din partea noastră".

(15) După aceasta Gobryas porni la drum. Eunucul, fericit că-l vede, se întreţinu cu el asupra tuturor problemelor, hotărînd împreună ceea ce aveau de făcut. Îndată ce Gobryas îl încunoştinţă că eunucul se învoise întru totul asupra propunerilor lui, Cyrus porni atacul chiar de a doua zi de dimineaţă, în timp ce Gadatas căuta să reziste numai în aparenţă. Intăritura pe care Cyrus puse stăpînire i-o indicase chiar Gadatas. (16) În ceea ce priveşte pe solii pe care îi trimisese Cyrus, arătîndu-le drumul pe unde să meargă, pe unii dintre ei Gadatas îi făcu scăpaţi [pentru ca să aducă trupe şi scări], iar pe ceilalţi îi supuse la întrebări în faţa unui mare număr de martori. Aflînd de însărcinarea pe care o aveau solii, Gadatas îşi făcu pe dată pregătirile şi porni la drum chiar în cursul nopţii, pretextînd că merge să dea de veste guvernatorului. (17) Pînă la urmă Gadatas fu crezut şi astfel pătrunse în fortăreaţă, aşa-zicînd pentru a o apăra. La început, el dădu ajutor guvernatorului să se pregătească ca să reziste, însă, cînd apăru Cyrus, Gadatas puse stăpînire pe fortăreaţă cu ajutorul prizonierilor perşi, pe care îi luase de la Cyrus.

(18) O dată lovitura izbutită, după ce luă unele măsuri înăuntrul fortăreţei [Gadatas], eunucul ieşi în întîmpinarea lui Cyrus şi, prosternîndu-se înaintea lui, după datină, îi spuse: „Cyrus, îţi doresc bucurie". (19) — „Aceeaşi bucurie ţi-o doresc şi eu ţie, răspunse Cyrus, căci mulţumită zeilor, nu numai că tu mă îndemni, dar mă şi constrîngi să mă bucur. Poţi să fii încredinţat, adăugă el, că eu socotesc un lucru important să pot lăsa la dispoziţia aliaţilor mei de aici această fortăreaţă, pentru a fi folosită de ei. În ceea ce te priveşte, Gadatas, dacă asirianul te-a lipsit, după cît se pare, de posibilitatea de a avea copii, nu te-a putut face însă să nu ai prieteni. Poţi să fii sigur că datorită faptelor tale ţi-ai făcut din noi prieteni care se vor strădui, dacă le va sta în putinţă, să fie alături de tine şi să te ajute tot aşa de bine ca şi cum ai fi fost ajutat de proprii

tăi copii". (20) Căpetenia hircanienilor, cum auzi de cele petrecute, alergă spre Cyrus și, prinzîndu-i mîna dreaptă, strigă: „Ce comoară de preț ești tu, Cyrus, pentru prietenii tăi și cîtă recunoștință datorez eu zeilor care m-au adus în preajma ta". (21) — „Mergi, spuse Cyrus, și ia în stăpînire fortăreața, drept mărturie a dragostei față de mine, și dispune de ea cum vei socoti mai nimerit spre folosul poporului tău și al celorlalți aliați, și mai ales al lui Gadatas, care este aici de față și care a cucerit-o și ne-a predat-o nouă".

(22) „Ei bine, spuse căpetenia hircanienilor, de ce să nu așteptăm să vină și cadusienii, împreună cu sacii și cu concetățenii mei, pentru ca toți cei ce avem această însărcinare să chibzuim cum am putea folosi mai bine fortăreața spre binele poporului nostru?" Cyrus încuviință acest lucru.

(23) După ce se adunară toți cei ce purtau grija fortăreței, luară hotărîrea ca aceasta să fie străjuită în comun de către toți aceia care aveau interesul să rămînă în mîinile aliaților, spre a fi folosită împotriva năvălitorilor în general și ca bază de plecare împotriva asirienilor. (24) Această hotărîre determină pe saci, cadusii și hircanieni să pornească la luptă cu mai multă tragere de inimă și cu forțe mai mari. Se adună astfel o armată în care cadusii aduseră aproape douăzeci de mii de peltaști[16] și patru mii de călăreți, iar sacii aproape zece mii de arcași pedeștri și două mii de arcași călări. Pe de altă parte, hircanienii, în afară de trupele pe care le aveau de la început, trimiseră toți pedestrașii pe care îi mai aveau, ridicînd efectivul cavaleriei lor la două mii. (25) Pînă acum păstraseră în țară la ei cea mai mare parte a cavaleriei, pentru că și cadusii și sacii erau în vrăjmășie cu asirienii. Tot timpul cît Cyrus stătu acolo pentru a organiza apărarea fortăreței, o mulțime de asirieni de prin împrejurimi îi aduseră cai și arme, căci acum se temeau de toți vecinii dimprejur.

(26) În acest timp veni Gadatas și-i spuse lui Cyrus că cineva îi adusese vestea cum că regele Asiriei, informat de cele ce se petrecuseră în legătură cu fortăreața, se înfuriase și începuse pregătirile pentru a năvăli la el în țară. „Dacă mi-ai îngădui să plec, aș încerca să salvez întăriturile mele, căci celelalte lucruri nu au atîta însemnătate". (27) — „Dacă ai pleca acum, întrebă Cyrus, cînd ai putea să ajungi la tine?" Gadatas răspunse: „Peste trei zile aș lua masa acasă". — „Și crezi, întrebă iar Cyrus, că în acest timp vei găsi acolo pe asirian[17]?" — „Sînt sigur de aceasta, căci atîta vreme cît va ști că tu ești încă departe, își va vedea de treabă". — (28) „Dar eu în cît timp aș putea ajunge acolo cu armata?" — „Armata ta, stăpîne, este acum numeroasă și nu cred că ai putea ajunge la mine mai devreme de șase sau șapte zile". — „Atunci, pleacă numaidecît, spuse Cyrus, și voi veni și eu cît voi putea mai curînd". Gadatas plecă. (29) După aceea, Cyrus adună pe toți comandanții aliaților, care păreau să fie mulți și în același timp oameni de ispravă, și le vorbi astfel:

(30) „Aliați, Gadatas a săvîrșit lucruri care par să aibă o mare însemnătate pentru noi toți, fără să primească din partea noastră nici o răsplată. Acum am aflat că asirianul plănuiește să se năpustească asupra ținutului său, cu gîndul fățiș de a se răzbuna pe Gadatas, socotindu-se foarte jignit. Poate că se gîndește că cei care pleacă de la el ca să treacă de partea noastră scapă de orice suferințe, în timp ce oamenii rămași cu el vor pieri sub loviturile noastre. În felul acesta s-ar putea aștepta ca în curînd nimeni să nu mai vrea să rămînă cu el. (31) Cred, așadar, prieteni, că vom da dovadă de vrednicie, dacă vom porni în grabă în ajutorul lui Gadatas, binefăcătorul nostru. Prin aceasta ne-am achita totodată de recunoștința pe care i-o datorăm. (32) De altfel, este în folosul nostru să ne purtăm așa cum v-am spus. Căci dacă vom arăta tuturor că noi căutăm să păgubim cît mai mult pe cei care ne

provoacă nouă vreun rău și să-i întrecem în binefaceri pe cei care ne vor binele, este de presupus că, dîndu-și seama de acest lucru, mulți vor căuta să treacă de partea noastră, și astfel nimeni să nu ne mai dușmănească. (33) Dacă însă îi vom lăsa să creadă că l-am dat uitării pe Gadatas, în numele zeilor, prin ce fel de vorbe vom mai putea îndemna pe alții să ne fie binevoitori? Cum vom mai îndrăzni să ne lăudăm cu purtarea noastră? Care dintre noi va mai putea să privească în față pe Gadatas, dacă cu tot numărul nostru mare, ne-am lăsa întrecuți în dărnicie de un singur om, mai ales în situația în care se află el acum?" Astfel vorbi Cyrus și toți susținură cu tărie să procedeze astfel.

(34) „Dacă este așa, continuă el, pentru că împărtășiți părerea mea, fiecare să-și lase căruțele și animalele de povară în grija acelora care sînt mai indicați să-i supravegheze pe timpul marșului. (35) Gobryas va fi comandantul lor, servindu-le totodată și de călăuză, deoarece el cunoaște drumurile și este cel mai nimerit, de altfel, pentru această sarcină. Noi vom pleca, cu caii și oamenii cei mai viguroși, luîndu-ne hrana pe trei zile, și cu cît vom fi mai ușor și mai simplu echipați, cu atît vom avea în zilele următoare mai multă poftă să mîncăm la prînz și seara să dormim. (36) Iată, continuă el, și ordinea de marș. Tu, Chrysanthas, vei trece în fruntea armatei împreună cu soldații echipați cu platoșe[18]. Și pentru că drumul este neted și larg, vei așeza toți taxiarhii în front, fiecare taxis mergînd pe un singur șir, căci dacă vom avea rîndurile mai dese, vom putea înainta mai repede și mai în siguranță. (37) Și dacă vreau ca soldații echipați cu platoșe să meargă în frunte, aceasta se datorește faptului că ei poartă echipamentul cel mai greu și atunci cînd conduc ei marșul, toți ceilalți care sînt echipați mai ușor îi urmează fără greutate. Dacă însă ar conduce cei care sînt echipați mai ușor, mai ales pe timpul nopții, n-ar fi de mirare să se rupă rîndurile, deoarece trupa care

se află în cap ar lua-o repede înaintea celorlalte. (38) În spatele avangardei vor urma peltaştii şi arcaşii perşi sub comanda lui Artabazos[19], iar după ei medul Andamyas[20] cu pedestraşii mezi; după aceea Embas[21] cu pedestraşii armeni, Artuhas[22] cu hircanienii, Tambradas[23] cu pedestraşii saci, şi la urmă Datamas[24] cu cadusii. (39) Toţi aceşti comandanţi vor conduce marşul astfel încît taxiarhii să fie în faţă, peltaştii în dreapta coloanei, iar arcaşii în stînga. Mergînd în această formaţie, marşul poate fi condus mai uşor. (40) După aceea, continuă el, vor urma cei care poartă bagajele întregii armate. Comandanţii se vor îngriji ca înainte de culcare totul să fie împachetat, iar la ziuă soldaţii să aducă bagajele la locul hotărît anume, păstrînd în timpul marşului cea mai desăvîrşită ordine. (41) În spatele celor care poartă bagajele, continuă el, persanul Madatas[25] va comanda cavaleria persană, aşezînd şi el în faţa coloanei sale pe hecatondarhi[26] rînduiţi pe un singur şir; (42) aceştia, la rîndul lor, îşi vor aşeza unităţile tot pe un singur şir, la fel ca şi comandanţii pedestraşilor. După cavaleria persană va urma medul Rambracas[27] în fruntea cavaleriei sale, iar după el vei veni tu, Tigranes, cu ai tăi. Vor urma după aceea ceilalţi comandanţi de cavalerie cu efectivele aduse de fiecare. După ei vor veni sacii şi la urmă de tot cadusii, ultimii care au trecut de partea noastră. Tu, Alkeunas[28], care-i comanzi, să supraveghezi deocamdată spatele întregii coloane, nelăsînd pe nimeni să rămînă în urma cavaleriei tale. (43) Atît comandanţii cît şi toţi care sînteţi prevăzători, să aveţi grijă ca pe timpul marşului să domnească linişte, căci noaptea urechile ne ajută mai bine decît ochii ca să ne informăm şi să acţionăm. Învălmăşeala produsă pe timpul nopţii este şi mai primejdioasă şi mai anevoie de potolit decît pe timpul zilei. (44) Iată deci pentru ce trebuie să păstraţi liniştea şi locul în coloană. În ceea ce priveşte paza pe timpul nopţii, mai ales atunci cînd trebuie să pornim a doua zi de dimineaţă, să aveţi grijă ca posturile să

fie cît mai numeroase, iar schimburile cît mai dese, ca nu cumva stînd de strajă un timp prea îndelungat, soldații să fie obosiți cînd vor porni la drum. (45) Plecarea se va face la semnalul dat cu cornul. În sfîrșit, luați-vă cu voi toate lucrurile de care aveți nevoie pe timpul înaintării spre Babilon. În clipa cînd toți se vor pune în mișcare, fiecare soldat să transmită celui din spatele său îndemnul de a-l urma".

(46) Comandanții se îndreptară spre corturi și, în timp ce mergeau, se minunau de memoria lui Cyrus, care-i chema pe nume pe cei cărora urma să le dea vreo poruncă[29]. Cyrus însă făcea acest lucru dinadins. (47) El socotea că ar fi un lucru ciudat ca, în timp ce meseriașul cunoaște numele uneltelor cu care lucrează, iar medicul numele instrumentelor și medicamentelor pe care le folosește, un comandant să fie atît de lipsit de inteligență încît să nu țină minte numele celorlalți comandanți pe care îi are sub ordinele lui, și de care trebuie să se servească pentru a ataca, pentru a se apăra, pentru a le insufla încredere sau teamă. (48) Ori de cîte ori Cyrus voia să arate cuiva cinstirea cuvenită, socotea că e bine să-l cheme pe nume. El era încredințat că cei care își închipuiau că sînt cunoscuți de comandantul lor se vor strădui să se facă și mai bine cunoscuți prin fapte de vitejie, ferindu-se totodată de orice lucru nedemn. (49) El mai socotea că este o neghiobie, atunci cînd vrei ca un ordin să fie adus la îndeplinire, să procedezi așa cum fac acasă la ei unii stăpîni, care spun: „Să meargă cineva la apă; sau să spargă cineva lemne!" (50) El știa că în fața acestui fel de a porunci, oamenii se uită nedumeriți unii la alții, fără ca vreunul să execute porunca dată. Și cu toate că își dau seama cu toții că greșesc, nici unuia nu-i este nici rușine și nici teamă — cum ar fi firesc să se întîmple — căci în cazul acesta, răspunderea cade asupra tuturor. Pentru acest motiv, Cyrus chema pe nume pe cel căruia voia să-i dea vreo poruncă.

(51) Acesta era felul lui de a judeca lucrurile.

După ce soldații luară masa, își așezară posturile, își strînseră toate lucrurile de trebuință și se culcară. (52) La miezul nopții se dădu semnalul, cu cornul. Cyrus porunci lui Chrysanthas să-l aștepte în drum în capul coloanei, în timp ce el porni urmat de însoțitorii săi. După un timp apăru și Chrysanthas, în fruntea soldaților săi echipați cu platoșe. (53) Cyrus îi dădu călăuze care să-i arate drumul și-i atrase atenția să meargă încet, pentru că nu se încolonaseră încă toate trupele. El se așeză în drum și, pe măsură ce unitățile soseau, le îndemna să înainteze în ordine, trimițînd vorbă celor ce întîrziaseră, să se grăbească. (54) Cînd toate trupele se încolonară, Cyrus trimise cîțiva călăreți la Chrysanthas să-l înștiințeze de acest lucru și să-i spună să iuțească pasul. (55) El o luă agale călare de-a lungul coloanei înspre cap, privind șirurile de soldați. Atunci cînd vedea că soldații mergeau în ordine și în liniște, se apropia de ei, îi întreba cum îi cheamă și după ce aceștia îi răspundeau, îi lăuda. (56) Acolo unde observa vreo neregulă, căuta să vadă ce se întîmplase, încercînd chiar el să îndrepte lucrurile.

Dar printre măsurile de siguranță pe care le luase Cyrus pe timpul nopții, am uitat să amintim că el trimisese înaintea coloanei un grup de pedestrași ușor înarmați, care să păstreze legătura între ei și Chrysanthas. Aceștia aveau misiunea să asculte cu toată atenția și să cerceteze amănunțit terenul, pentru a-i da de știre lui Chrysanthas despre orice lucru li s-ar fi părut lor de folos. În fruntea lor aveau un comandant care îi transmitea lui Chrysanthas știrile pe care le socotea importante, veghind însă să nu-l sperie cu cine știe ce vești. (57) Astfel merseră ei toată noaptea. Cînd se făcu ziuă, Cyrus lăsă cavaleria cadusilor să meargă împreună cu pedestrașii lor în urma coloanei, pentru a nu fi lipsiți de cavalerie. Totodată, dădu ordin ca toate celelalte unități de cavalerie s-o ia de-a lungul coloanei și să treacă în fruntea armatei, așa cum se

proceda și la dușmani. Cyrus se gîndea că dacă îi va întîlni pe undeva pe dușmani, să fie pregătit să-i atace cu trupele în ordine, sau dacă va da peste fugari, să poată să-i urmărească cu cea mai mare iuțeală. (58) Cyrus păstra totdeauna în preajma lui un detașament de cavalerie. Cu o parte dintre soldați ar fi urmărit pe vrăjmaș în caz de nevoie, iar pe ceilalți i-ar fi oprit lîngă el. El proceda astfel deoarece niciodată nu-i plăcea ca această unitate să fie împrăștiată în întregime. (59) Astfel își conducea Cyrus armata. Dar el nu stătea niciodată în același loc, ci se ducea cînd într-o parte, cînd într-alta; se uita peste tot și unde constata vreo neregulă, îndrepta lucrurile pe loc. Iată deci cum mărșăluia armata lui Cyrus.

CAPITOLUL 4

(1) Între timp, una dintre căpeteniile mai de vază ale cavaleriei lui Gadatas, văzînd că acesta îl părăsește pe regele Asiriei, se gîndi că dacă lui Gadatas i se va întîmpla vreo nenorocire, ar putea să pună el mîna, cu ajutorul regelui, pe toate bogățiile lui. În acest scop, trimise la regele Asiriei pe unul din oamenii lui de încredere, cu misiunea ca, dacă va întîlni armata asiriană pe pămîntul lui Gadatas, să-i spună regelui că, dacă ar încerca să-i întindă o cursă lui Gadatas, ar putea să pună mîna pe el și pe oamenii lui. (2) Pe lîngă aceasta, îi mai spuse trimisului să înștiințeze pe rege despre tăria trupelor lui Gadatas și de faptul că Cyrus nu-l însoțește, arătîndu-i și drumul pe care Gadatas trebuie să-l urmeze. Pentru a-i căpăta și mai mult încrederea, trimise vorbă oamenilor lui să predea regelui Asiriei fortul pe care îl avea în ținutul lui Gadatas, cu tot ce se afla în el. De asemenea, îi mai spunea că după ce Gadatas va fi ucis, dacă va fi cu putință, va veni și el, iar dacă nu, va trece pentru tot restul vieții în slujba regelui Asiriei. (3) Omul care primise această

însărcinare alergă în goana calului, ajunse la regele Asiriei și-i arătă pricina pentru care venise. Nici nu termină bine ce avu de spus, că regele și puse mîna pe fort, trimițînd în taină, în niște sate care se găseau foarte aproape unul de altul, o mare unitate de cavalerie împreună cu care de luptă. Ajuns în preajma acestor sate, (4) Gadatas trimise înainte cîțiva cercetași călări. Îndată ce regele văzu pe cercetași, dădu poruncă conducătorilor a două-trei care și cîtorva călăreți, care ieșiseră înaintea cercetașilor lui Gadatas, să se prefacă că o iau la fugă, de frică, fiind puțini la număr. Cercetașii, văzîndu-i că fug, se luară după ei, făcîndu-i semn și lui Gadatas. Acesta, lăsîndu-se înșelat, porni în urmărirea lor cu toată iuțeala. Asirienii, văzînd că sînt gata să pună mîna pe el, ieșiră din ascunzători. (5) Cînd dădură cu ochii de ei, Gadatas împreună cu oamenii lui o luară, cum era și firesc, la fugă, urmăriți de asirieni. În acest moment, cel care pusese la cale complotul împotriva lui Gadatas îl lovi, fără însă să izbutească să-l ucidă, ci numai să-l rănească la umăr. După această ispravă, el se depărtă pînă ce ajunse în rîndurile celor care-l urmăreau pe Gadatas. Fiind recunoscut de ei, li se alătură [asirienilor] și, gonind calul cu toată iuțeala, continuă urmărirea împreună cu regele. (6) În acest timp, fugarii care aveau cai mai greoi fură prinși din urmă de către asirienii care aveau cai mai iuți ca ai lor. Toți călăreții lui Gadatas, obosiți de drum, erau cît pe-aci să fie ajunși, cînd deodată zăriră pe Cyrus înaintînd în fruntea armatei sale. Își poate oricine închipui bucuria acestor oameni, asemănătoare cu aceea a unor naufragiați care izbutesc să ajungă la liman.

(7) La început Cyrus rămase uimit, însă după ce află ceea ce se întîmplase și după ce văzu mulțimea călăreților vrăjmași care se îndrepta spre el, porni cu toată armata în formație de luptă în întîmpinarea lor. Dușmanii însă, dîndu-și seama de primejdia ce-i așteaptă, o luară la fugă. Atunci Cyrus porunci unităților de ca-

valerie, anume pregătite, să pornească în urmărirea lor, în timp ce el cu restul trupelor continuă să înainteze, așa cum crezu că e mai bine. (8) Cu acest prilej puseră mîna pe un număr oarecare de care, ai căror conductori căzuseră cînd se întorseseră sau din cine știe ce alte pricini. O altă parte fură prinși de către călăreții care le tăiaseră drumul. Mulți dintre dușmani fură uciși; (9) printre ei se afla și acela care-l rănise pe Gadatas. Parte dintre pedestrașii asirieni care asediaseră castelul lui Gadatas se refugiaseră în fort, împreună cu cei care-l trădaseră pe Gadatas. O altă parte, care fugiseră mai din timp, se îndreptară spre unul din marile orașe ale regelui Asiriei, unde se retrăsese el însuși, împreună cu cavaleria și cu carele sale de luptă.

(10) O dată urmărirea terminată, Cyrus se întoarse la reședința lui Gadatas și, după ce dădu diferite porunci celor care aveau să se ocupe de prăzi, plecă îndată să-l vadă pe Gadatas și să afle în ce stare se găsea în urma rănii pe care o căpătase. Cum mergea așa, îl întîlni pe Gadatas, care venea spre el, avînd mîna bandajată. Cînd îl văzu, Cyrus se bucură și-i spuse: „Veneam spre tine să văd în ce stare te afli". (11) — „Martori îmi sînt zeii, răspunse Gadatas, și eu mă îndreptam spre tine ca să admir chipul omului înzestrat cu un suflet așa de mare. Deși nu știam că are vreo nevoie de mine, deși nu mi-a făgăduit nimic și, fără să fi avut nici cea mai mică obligație față de mine, ci numai pentru faptul că a socotit că aș fi adus oarecare servicii prietenilor lui, mi-a sărit în ajutor cu multă tragere de inimă. Și aceasta tocmai în momentul cînd, bazîndu-mă numai pe propriile mele puteri, aș fi fost pierdut. (12) Datorită lui însă, sînt acum salvat. Jur pe zei, Cyrus, că dacă aș fi rămas teafăr cum m-a făcut natura și dacă aș fi avut copii, mă îndoiesc că vreunul din ei mi-ar fi arătat atîta devotament. Cunosc copii care nu sînt de loc recunoscători, și îndeosebi pe regele de acum, care i-a pricinuit tatălui

său mai multe necazuri decît ar putea să-ți pricinuiască ție". (13) — „Tu uiți, Gadatas, îi răspunse Cyrus, un lucru mai prețios decît acela pe care îl admiri la mine". — „Care?" întrebă Gadatas. „Este zelul cu care au sărit în ajutorul tău atîți perși, mezi, hircanieni, împreună cu toți armenii, sacii și cadusienii care se află aici". Atunci Gadatas făcu această urare: (14) „O, Zeus, zeii să le dăruiască și lor fericire și mai ales aceluia care i-a făcut să fie așa. Totodată, Cyrus, adăugă el, primește din partea mea aceste daruri de ospitalitate[30], pe care ți le pot oferi, pentru a răsplăti cum se cuvine pe cei pe care îi lauzi". În acest timp porunci să se aducă o mulțime de provizii, pentru a oferi sacrificii, dacă cineva ar fi dorit acest lucru, și totodată să se ospăteze întreaga armată după cum merită, pentru actele ei de vitejie încununate de succes.

(15) Cadusii, care formaseră ariergarda, nu luaseră parte la urmărire. Dornici să-și arate și ei vitejia lor, fără să se sfătuiască cu Cyrus și fără știrea lui, porniră spre Babilon. În timp ce călăreții lor erau împrăștiați, regele Asiriei ieși din oraș, unde se refugiase, și porni împotriva lor în fruntea trupelor sale gata de luptă. (16) Cînd își dădu seama că aceștia erau singuri, se năpusti asupra lor, omorî pe comandant împreună cu o mulțime dintre ei, puse mîna pe cîțiva cai și își luă înapoi prada pe care o făcuseră cadusii. Asirianul, după ce-i urmări pînă unde socoti el că poate face acest lucru fără să fie în primejdie, se întoarse înapoi, în timp ce cadusii se îndreptară spre tabără, unde primii dintre ei ajunseră înspre seară. (17) Cînd Cyrus fu încunoștințat de ceea ce se întîmplase, se duse înaintea lor, adună pe cei care fuseseră răniți și-i dădu în primirea lui Gadatas, pentru a fi îngrijiți. Pe ceilalți îi trimise la corturi, poruncind să li se dea tot ce le era de trebuință, ajutat fiind de cîțiva homotimi perși; în astfel de împrejurări, de altfel, oamenii inimoși caută pe cît le e cu putință să ajute și pe alții. Cyrus era foarte abătut și acest lucru se văzu la ora prînzului: (18) pe cînd

ceilalţi mîncau, el se străduia împreună cu ajutoarele lui şi cu medicii să îngrijească de răniţi, fără să treacă cu vederea pe vreunul din ei, cu bună ştiinţă. Cyrus se interesă personal de ei, iar acolo unde nu putea chiar el să dea o mînă de ajutor răniţilor, trimitea oameni de-ai lui să-i îngrijească.

(19) După aceasta plecară să se culce. Cînd se lumină de ziuă, Cyrus chemă la el, printr-un herald[31], pe căpetenia aliaţilor împreună cu toţi cadusienii şi le vorbi astfel: „Aliaţi, ceea ce s-a întîmplat este un lucru omenesc. Nu e nici o mirare, după părerea mea, dacă greşeşti, căci greşeala este doar omenească. Cu toate acestea, se cuvine să tragem unele învăţăminte din această întîmplare, şi anume că atunci cînd o trupă este mai slabă decît aceea a vrăjmaşului nu trebuie să se depărteze de loc de grosul armatei. (20) Nu vreau să spun, adăugă el, că niciodată nu vom putea porni, dacă împrejurările cer acest lucru, chiar şi cu trupe mai puţine decît cele cu care a plecat comandantul cadusilor. Însă, dacă un comandant care vrea să întreprindă o acţiune se sfătuieşte cu cel care are forţe mai mari, pentru a-l sprijini — deşi şi atunci ar putea să cadă într-o cursă — totuşi cel care are sub comanda sa grosul armatei poate, printr-o manevră oarecare, să-l înşele pe vrăjmaş şi să-i abată atenţia de la cel care îl atacă. De asemenea, se poate întîmpla ca numai făcîndu-l pe duşman să-şi ia alte măsuri, să poţi veni în ajutorul aliaţilor tăi. În felul acesta comandantul se poate depărta fără grijă de grosul armatei, căci nu mai rămîne izolat, ci păstrează legătura cu ea. Acela însă care caută să întreprindă singur o acţiune este la fel cu acela care porneşte de unul singur la război. (21) Cît priveşte această înfrîngere, noi ne vom răzbuna în curînd împotriva vrăjmaşilor, cu ajutorul zeilor. După ce veţi mînca, vă voi conduce la locul unde s-au petrecut aceste fapte. Vom îngropa morţii şi, totodată, cu ajutorul zeilor, vom arăta duşmanului că acolo unde el a crezut că este mai tare, mai sînt şi alţii mult mai tari

ca el. În felul acesta îi vom face să le piară bucuria cînd vor vedea locurile unde au ucis pe aliații noștri. Dacă nu vor ieși în întîmpinarea noastră, vom da foc la sate și le vom pîrjoli țara de la un capăt la altul, ca să nu le mai pară bine de răul pe care ni l-au pricinuit, ci să fie îndurerați, avînd sub ochi propria lor nenorocire. (22) Toți ceilalți mergeți și mîncați. Iar voi, cadusi, după ce veți pleca de aici, alegeți-vă dintre voi, după obiceiurile voastre, un comandant care să vă poarte de grijă, asigurîndu-vă de ajutorul zeilor și de al nostru, în cazul cînd veți mai avea nevoie de acesta. După ce veți face această alegere [și după ce veți mînca], trimiteți-l la mine pe cel ales".

(23) Aceștia făcură întocmai. Cînd armata fu gata, Cyrus arătă comandantului ales de cadusieni locul unde trebuie să stea, poruncindu-i ca pe timpul marșului să-și țină trupele cît mai aproape de el, pentru a face tot ce îi stă în putință — spuse el — să-i îmbărbăteze pe oameni. Și astfel porniră la drum. Cînd ajunseră acolo, îngropară morții[32], pustiiră pămîntul și după aceea se întoarseră în ținutul stăpînit de Gadatas, cu proviziile pe care le luaseră de la vrăjmaș.

(24) Gîndindu-se însă că dacă el ar fi rămas acolo, oamenii care trecuseră de partea lui ar fi putut să aibă de pătimit ca unii care erau din preajma Babilonului, dădu drumul la cîțiva prizonieri să comunice regelui Asiriei că el este gata să-i lase în pace pe cei care-și muncesc pămîntul și să nu le facă nici un rău, dacă și regele, la rîndul lui, ar voi să le îngăduie asirienilor care trecuseră de partea lui să se ocupe de muncile cîmpului în liniște; totodată, trimise cu același mesaj și pe un herald de-al său.

(25) „Este de la sine înțeles, spuse el, că, chiar dacă te-ai împotrivi, nu vei putea împiedica de la lucru decît un număr mic de oameni, deoarece pămînturile celor care au trecut de partea mea se întind pe o suprafață mică, pe cînd eu aș lăsa să se cultive un ținut destul de întins. În ceea ce privește strîngerea roade-

lor, dacă războiul va continua, după părerea mea, cel care va învinge va avea dreptul să se folosească de ele. Dacă însă se va restabili pacea, este fără îndoială că acela vei fi tu. Și dacă vreunul dintre cei care au trecut de partea mea se va ridica cu armele împotriva ta, sau vreunul dintre ai tăi, împotriva mea, îl vom aduce la ascultare împreună". (26) După ce dădu aceste îndrumări heraldului, îl lăsă să plece.

(27) Asirienii, auzind despre ce este vorba, depuseră toate stăruințele pentru a-l sfătui pe rege să primească și a micșora cît mai mult cu putință pagubele pricinuite de război. (28) Regele Asiriei, fie că se lăsa înduplecat de către supușii săi, fie că el însuși era de aceeași părere, primi propunerile și hotărî ca muncitorii țarinilor să-și vadă liniștiți de lucru, iar soldații, de război. În felul acesta Cyrus izbuti să încheie o înțelegere care era în folosul cultivatorilor de pămînt. În ceea ce privește turmele de vite, Cyrus îi sfătui pe aliații lui să le trimită, dacă vor voi, pe pășunile aflate în ținuturile de sub stăpînirea lor. Turmele vrăjmașului însă puteau fi ridicate de oriunde s-ar fi aflat, pentru a ușura cît mai mult pe aliații lui. Căci într-o expediție, primejdiile sînt aceleași, fie că ridici, fie că nu ridici ceea ce-ți trebuie pentru întreținerea trupelor, în timp ce dacă te hrănești pe spinarea vrăjmașului, greutățile războiului par mai ușoare.

(29) Cyrus tocmai se pregătea de plecare, cînd iată că vine Gadatas, aducînd cu el o mulțime de daruri de tot felul, cum numai un om cu mare vază poate să ofere. Printre altele, aduse un număr mare de cai, pe care îi luase chiar de la călăreții lui, căci de cînd cu uneltirea aceea nu mai avea încredere în ei. După ce se apropie spuse: (30) „Iată, Cyrus, ce-ți aduc în dar deocamdată; folosește aceste lucruri așa cum crezi și ține seama că și toate celelalte bunuri pe care le mai am sînt tot ale tale, căci nu am și nici nu voi avea vreodată un urmaș al meu, căruia să-i las moștenire avutul. (31) Va trebui ca o dată cu mine să piară fără

urmă și spița și numele nostru. Totodată, Cyrus, jur pe zei, care văd și aud tot, că nu am săvîrșit nicicînd vreo faptă nedreaptă sau rușinoasă ca să merit această soartă". Și spunînd acestea începu să plîngă, gîndindu-se la soarta lui, și nu mai scoase o vorbă.

(32) Ascultîndu-l, lui Cyrus i se făcu milă de nenorocirea lui și-i spuse: „Bine! primesc caii tăi și cred că-ți voi face și ție un bine dacă îi voi da pe mîna unor oameni mai cinstiți decît au fost, după cîte văd, cei care i-au avut pînă acum. În felul acesta îmi voi îndeplini și eu mai curînd dorința pe care o am de multă vreme, de a ridica numărul călăreților perși la zece mii. În ceea ce privește celelalte daruri, ia-le înapoi și păstrează-le pînă ce voi fi atît de bogat, încît să nu rămîn mai prejos decît tine în privința generozității. Dacă te-ai despărți de mine și mi-ai da mai mult decît ai primi de la mine, pe zei, nu știu dacă ar fi cu putință să nu-mi fie rușine de tine".

(33) La aceste cuvinte, Gadatas răspunse: „Eu îți încredințez aceste bunuri pentru că am văzut ce fire ai. Căci judecă și tu dacă mai sînt în stare să le păstrez. (34) Atîta vreme cît am fost aliați cu asirienii, ținutul tatălui meu mi se părea cel mai frumos de pe lume. Cum se afla în preajma orașului Babilon, ne bucuram de toate binefacerile pe care ți le pune la îndemînă un oraș mare; iar atunci cînd nu ne convenea ceva, ne retrăgeam aici la noi. Acum însă, de vreme ce sîntem vrăjmași, este de la sine înțeles, că după ce vei pleca tu, asirianul va face cu noi ce va voi. Și nu numai cu mine, ci și cu slujitorii mei. Așa că de aici înainte, știindu-i pe dușmani în preajma mea, și mai ales mai tari decît noi, socot că mă așteaptă o viață cît se poate de grea. (35) Dar aș putea fi întrebat: de ce nu te-ai gîndit la acest lucru înainte de a-l părăsi? Pentru că sufletul meu atît de batjocorit și de indignat socotea, Cyrus, că nu mai putea fi în siguranță și nu nutrea decît un singur sentiment: speranța că într-o zi mă voi răzbuna pe acest vrăjmaș al zeilor și al

oamenilor, care nu iartă nu numai pe cei care îi fac rău, dar și pe acei pe care îi bănuiește că se socotesc mai tari decît el. (36) După cît este de nemernic, bănuiesc că niciodată nu ar putea să aibă în sprijinul lui decît tot niște ticăloși, mai răi decît el. Dacă din întîmplare s-ar găsi la curtea lui un om care să fie mai de ispravă decît el, să nu ai nici o grijă, Cyrus, adăugă el, că nu tu vei avea treabă cu acel om. Va avea el grijă să urzească tot felul de ticăloșii pînă ce-l va doborî pe acest om mai de valoare ca el. Cît despre mine, eu cred că și alături de acești ticăloși este destul de tare pentru ca să-mi provoace neplăceri".

(37) După ce-l ascultă, Cyrus, socotind că acesta susține lucruri care merită să fie luate în seamă, îi răspunse îndată: „Dacă așa stau lucrurile, Gadatas, de ce n-am întări una din fortărețele tale cu o garnizoană, pentru a te putea folosi astfel de ea fără teamă, cînd te vei duce pe acolo? Iar la urma urmei, de ce n-ai lupta chiar tu alături de noi? Căci dacă zeii ne vor sprijini și mai departe, așa cum ne-au sprijinit și pînă acum, asirianul va fi cel care se va teme de tine și nu tu de el. Ia-ți cu tine pe toți aceia pe care ai dorința să-i vezi în jurul tău și vino cu noi. Căci sînt încredințat că tu îmi vei putea fi de mare folos, iar eu, la rîndul meu, voi căuta să fac tot ce voi putea pentru tine". (38) Cînd auzi ce-i spuse Cyrus, Gadatas respiră ușurat și spuse: „Aș avea oare timp să mă pregătesc înainte ca tu să fi plecat de aici? Pentru că vreau să iau cu mine și pe mama mea", adăugă el. „Pe Zeus, fără îndoială că da, răspunse Cyrus; voi aștepta pînă ce-mi vei spune că ești gata". (39) După aceea Gadatas plecă împreună cu Cyrus pentru a întări meterezele uneia din fortărețele lui, adunînd tot ce-i putea fi de trebuință pentru a întreține o mare curte. El luă o mulțime dintre oamenii lui la care ținea mai mult și chiar o parte dintre supușii săi în care nu avea încredere, silindu-i pe unii să-și ia și soțiile, iar pe alții

frații, pe alții și copiii [pentru ca astfel să-i țină mai strîns legați de el].

(40) Cyrus luă numaidecît pe Gadatas printre însoțitorii lui, pentru a-i arăta drumurile, precum și locurile unde puteau găsi apă, rezerve de nutreț și de grîu, și astfel să-și poată așeza tabăra pe locurile cele mai îmbelșugate. (41) Cînd, după un timp, Cyrus ajunse în apropierea Babilonului și cînd își dădu seama că drumul pe care-l urmau trecea de-a lungul întăriturilor, chemă la el pe Gadatas și pe Gobryas și-i întrebă dacă nu cumva mai cunosc și alt drum, care să nu treacă chiar așa de aproape de metereze. (42) Gobryas răspunse: „Mai sînt multe alte drumuri, stăpîne, dar am crezut că vrei să treci astăzi cît mai aproape de oraș, pentru a arăta regelui că armata ta este acum nu numai numeroasă, ci și impunătoare. Căci și atunci cînd aveai trupe puține, te-ai apropiat pînă la marginea zidurilor, în așa fel că regele putea să vadă cît de puțin numeroși eram. Astăzi însă, chiar dacă regele este pregătit într-o oarecare măsură — așa cum de altfel ți-a spus că are de gînd să facă — ca să se războiască cu tine, cred că acum, după ce ți-a văzut armata, își va da seama că nu este de loc pregătit".

(43) La acestea Cyrus îi răspunse: „Pari oarecum mirat, Gobryas, că pe vremea cînd aveam o armată mică am luat-o de-a dreptul spre forturi, iar acum, cînd am trupe mult mai numeroase, nu le mai duc chiar așa de aproape de ziduri. (44) Nu te mai mira, căci una este să pornești de-a dreptul asupra dușmanului și alta este să treci numai prin fața lui. Cînd vrei să ataci, îți alcătuiești formația cea mai potrivită de luptă, iar atunci cînd te retragi, dacă vrei să fii înțelept, o iei pe drumul care îți oferă mai multă siguranță și nu pe cel mai scurt. (45) Cînd treci prin fața dușmanului, mergi de obicei cu căruțele în coloană, înșirate pe o distanță destul de mare, iar cu celelalte bagaje strînse pe un spațiu oarecare și păzite de oameni înarmați, în așa fel încît nicăieri vrăjmașul să nu vadă convoaie

lipsite de apărare. (46) Într-un astfel de dispozitiv de marş, oamenii înarmaţi sînt orînduiţi în formaţii subţiri şi uşoare. În cazul acesta, dacă vrăjmaşul ar voi să iasă din întărituri şi să atace într-o formaţie mai deasă, oriunde ar da atacul, ar fi superior în forţe în comparaţie cu aceia care trec prin faţa lui în coloană. (47) De asemenea, cînd coloana înaintează astfel înşirată, ajutorul pe care am voi să-l dăm, ar veni cu întîrziere, pe cînd duşmanului care ar ieşi din cetate nu i-ar trebui decît o clipă pentru ca să se năpustească asupra acelora care sînt mai aproape de el şi după aceea să se retragă. (48) Deci, dacă trecem prin faţa oraşului cu coloana alungită aşa cum este acum, păstrînd faţă de el distanţa la care mergem acum, şi-ar putea da seama de tăria noastră; dar aşa cum sîntem acoperiţi de armele celor care merg pe margine, orice trupă pare de temut. (49) Pe lîngă aceasta, dacă într-adevăr vrăjmaşul ar încerca cu tot dinadinsul să atace într-un punct oarecare, îl vom vedea de la depărtare şi nu vom fi luaţi prin surprindere. După părerea mea, prieteni, adăugă el, vrăjmaşii nu vor încerca totuşi să atace, dacă îşi dau seama că pentru aceasta ar trebui să se depărteze de cetate, în afară de cazul dacă nu cumva socotesc că toate forţele lor laolaltă sînt mai tari decît armata noastră. (50) Altfel retragerea lor ar fi primejduită". Aşa vorbi Cyrus. Toţi care erau de faţă îşi dădură seama că avea dreptate, încît Gobryas îşi conduse trupele după cum îi poruncise el. Cîtă vreme armata trecu prin faţa oraşului, Cyrus îmbărbătă pe cei care continuau să treacă şi numai după aceea se depărtă şi el.

(51) După cîteva zile de drum ajunseră la hotarele Siriei[33] şi Mediei[34], la locul de unde porniseră la început. Acolo Cyrus luă cu asalt una din cele trei fortăreţe ale sirienilor, care era mai slab apărată, în timp ce celelalte două se predară, datorită ameninţărilor lui Cyrus şi stăruinţelor lui Gadatas.

CAPITOLUL 5

(1) După aceasta, Cyrus trimise un sol la Cyaxares ca să-l roage să vină la el, spre a se sfătui în privința fortărețelor pe care le cuceriseră și, după ce vor trece trupele în revistă, să-și spună și el părerea asupra acțiunilor ce trebuiau întreprinse în viitor. (2) „Dacă vrea, adăugă Cyrus, spune-i că mă voi duce eu să-l întîlnesc, să-mi așed tabăra în preajma lui și să stau cu el de vorbă". Solul plecă cu aceste recomandări. În așteptarea lui Cyaxares, Cyrus ordonă ca acel cort al regelui Asiriei, pe care mezii îl păstraseră pentru Cyaxares, să fie împodobit cît mai frumos cu putință, cu lucrurile care se aflau mai dinainte acolo, și să se aducă în partea cortului rezervată femeilor pe cele două cînterețe, împreună cu femeia oprită pentru Cyaxares. Ordinul fu adus la îndeplinire. (3) După ce solul trimis la Cyaxares își îndeplini misiunea și cînd Cyaxares luă cunoștință despre planurile lui Cyrus, el socoti că este mai bine ca armata să rămînă la hotare, căci între timp sosiseră și cei patruzeci de mii de peltaști și arcași perși pe care-i ceruse Cyrus. (4) Cînd Cyaxares văzu cît de multe pagube făcuseră aceștia în Media, se gîndi că ar fi mai bine să scape de ei și să nu mai primească nici o altă armată la el în țară. Atunci comandantul care venise cu aceste întăriri din Persia îl întrebă, așa cum pomenea Cyrus în scrisoare, dacă are nevoie de trupe, Cyaxares răspunse că nu. În aceeași zi, auzind că Cyrus se află prin apropiere, comandantul acestor trupe plecă în întîmpinarea lui.

(5) A doua zi Cyaxares porni la drum, însoțit de călăreții mezi care rămăseseră cu el. Cînd Cyrus își dădu seama că se apropie, luă cu el cavaleria persană, care era acum destul de numeroasă, toată cavaleria medă, armeană și hircaniană, precum și o parte din ceilalți soldați aliați care păreau mai bine și mai frumos echipați și porni în întîmpinarea lui, pentru a-i

arăta trupele. (6) Cyaxares văzînd atîta mulţime de soldaţi chipeşi şi viteji alături de Cyrus, în timp ce el nu era însoţit decît de o mică escortă care nu impunea prin nimic, se simţi umilit şi fu cuprins de ciudă. Cînd Cyrus se dădu jos de pe cal şi se îndreptă spre Cyaxares ca să-l îmbrăţişeze, după cum era obiceiul la ei, Cyaxares descălecă şi el, dar se întoarse cu spatele. El nu voi să-l îmbrăţişeze pe Cyrus şi izbucni în lacrimi în faţa tuturor. (7) Atunci Cyrus porunci trupelor să stea mai la o parte şi să intre în stare de repaus. Prinzînd mîna dreaptă a lui Cyaxares, el îl trase la o parte din drum, la umbra unor palmieri, poruncind să i se întindă covoare medice pe jos. După ce-l invită să se aşeze, luă şi el loc alături şi-i spuse:

(8) „În numele zeilor, unchiule, spune-mi pentru ce eşti aşa de înfuriat pe mine şi ce nu ţi-a convenit la noi, încît să-ţi producă o atît de mare supărare?" — „Ceea ce m-a mîhnit, Cyrus, răspunse Cyaxares, este faptul că eu, care potrivit tradiţiei, mă trag din străbuni care de-a lungul vremurilor au stat în scaun domnesc, eu, care am avut de tată de asemenea un rege, eu, care sînt socotit ca un rege, mă văd venind aici într-un chip atît de umilitor, atît de nedemn de mine! Tu, dimpotrivă, vii înconjurat de slujitorii mei şi de o armată numeroasă şi te înfăţişezi tuturor puternic şi semeţ. (9) Un astfel de afront ar fi greu de îndurat chiar şi din partea unui vrăjmaş. Dar, o Zeus, acest lucru este cu atît mai dureros cu cît vine din partea acelora de la care te-ai fi aşteptat mai puţin. Aş fi dorit mai degrabă să fiu de zece ori îngropat sub pămînt decît să ajung într-o astfel de stare, să mă văd nesocotit de supuşii mei, neluat în seamă şi batjocorit. Căci îmi dau seama, adăugă el, nu numai că tu eşti mai puternic decît mine acum, dar pînă şi sclavii care ies în întîmpinarea mea sînt mai tari ca mine. (10) Mai curînd ei ar fi în stare să mă ofenseze pe mine, decît eu să-i pedepsesc pe ei". Spunînd aceste cuvinte, Cyaxares porni să plîngă mai tare, încît lui Cyrus, care

era și el mișcat, i se umplură ochii de lacrimi. După un moment de liniște, Cyrus îi răspunse astfel: (11) „Ești nedrept, Cyaxares, cînd vorbești așa și nu judeci bine dacă crezi că mie mi se datorează lipsa de atenție a mezilor față de tine. Cu toate acestea, nu sînt mirat că ești mîhnit; că ești sau nu îndreptățit să fii supărat pe ei, este un lucru pe care deocamdată îl las la o parte, căci văd că nu-ți va fi ușor să mă asculți dacă le iau apărarea. Totuși, mi se pare că este o mare greșeală ca un conducător să se supere dintr-o dată pe toți cei care ascultă de el. (12) Căci este un lucru firesc, că înspăimîntînd atîta lume să-ți faci cît mai mulți vrăjmași, sau dacă te mînii pe toți dintr-o dată, să ți-i ridici împotriva ta. Și acum află că nu am lăsat trupele să plece fără mine, pentru că m-am temut ca în furia ta să nu dai naștere la cine știe ce lucru supărător și aceasta ne-ar fi mîhnit pe toți laolaltă. Prezența mea îți dă siguranță în această privință. În ceea ce privește părerea că te-aș fi jignit, aceasta îmi provoacă o adîncă mîhnire, căci în timp ce eu am căutat din tot sufletul să fac totul spre binele prietenilor mei, mă văd la urmă bănuit că aș fi uneltit împotriva lor. (13) Dar, continuă el, să lăsăm la o parte aceste învinuiri vagi și să căutăm să cercetăm cît mai serios cu putință și să vedem ce vină îmi găsești. Iată ce-ți propun, și cred că acesta este lucrul cel mai înțelept care se poate petrece între prieteni. Dacă mă vei convinge că ți-am făcut vreun rău, voi mărturisi că sînt vinovat, iar dacă se va dovedi nu numai că nu ți-am frăcut vreun rău, ci, dimpotrivă, că nici nu mi-a trecut prin gînd așa ceva, ai vrea să recunoști, la rîndu-ți, că nu ai nici un motiv să mă învinuiești de ceva?“ (14) — „Va trebui, firește“, răspunse Cyaxares. „Și dacă se va dovedi că ți-am fost de folos și că am căutat din răsputeri să vin cît mai mult în ajutorul tău, vei recunoaște că merit mai curînd lauda ta decît învinuirile pe care mi le aduci?“ — „Așa este, fără îndoială, răspunse Cyaxares“.

(15) „Atunci, spuse Cyrus, să cercetăm pe rînd fiecare din acțiunile mele și în felul acesta va reieși în chipul cel mai limpede ce am făcut bine și ce am greșit. (16) Să o luăm de atunci de cînd am primit comanda armatei, dacă socotești că aceasta este de ajuns. Cînd ai aflat că dușmanii tăi s-au adunat în număr mare și că au pornit împotriva ta și a țării tale, ai trimis îndată să ceri ajutor perșilor, rugîndu-mă îndeosebi pe mine să caut să iau comanda trupelor persane care urmau să-ți fie trimise. Nu m-am lăsat eu oare convins de ceea ce mi-ai cerut tu și nu am venit cu oamenii cei mai viteji pe care i-am putut lua?" — „Ai venit, într-adevăr", spuse Cyaxares. (17) „Spune-mi deci dacă acest lucru îl socoți drept vină sau ca o binefacere?" — „Fără îndoială, răspunse Cyaxares, cel puțin prin acest fapt mi-ai făcut un bine". (18) — „Dar atunci cînd dușmanii au apărut și a trebuit să-i atacăm, ai văzut că m-am ferit de oboseli sau că am dat înapoi în fața primejdiei?" — „Nu, pe Zeus, răspunse Cyaxares, fără îndoială că nu". (19) — „Dar după ce zeii ne-au ajutat să cîștigăm victoria și cînd dușmanii s-au retras, n-am stăruit eu pe lîngă tine să-i urmărim împreună, pentru ca să ne răzbunăm și, dacă vom pune mîna pe vreo pradă bogată, să ne bucurăm amîndoi de ea? Poți să mă învinuiești că am căutat în toate acestea vreun folos pentru mine?" (20) La această întrebare Cyaxares tăcu. „Dacă ești de părere că este mai bine să păstrezi tăcerea, continuă Cyrus, decît să răspunzi la întrebarea mea, spune-mi cel puțin dacă te-ai simțit jignit atunci cînd, socotind că urmărirea ar putea deveni primejdioasă, am căutat să te pun la adăpost de pericol, cerîndu-ți numai călăreții tăi. Ți-aș cere să-mi arăți dacă prin această rugăminte ți-am adus vreo jignire, mai ales că tocmai venisem să te ajut". (21) Cyaxares tăcu și de data aceasta. „Ei bine, pentru că nici la această întrebare nu vrei să răspunzi, adăugă Cyrus, spune-mi cel puțin dacă și atunci te-ai simțit jignit, cînd mi-ai mărturisit că nu

vrei să tulburi bucuria care-i cuprinsese pe mezi, pentru a-i sili să alerge după primejdii. Atunci, repet, nu socotești că te-am jignit pentru că în loc să mă înfurii, ți-am mai cerut un lucru pe care-l socoteam ca foarte simplu și, totodată, drept cel mai ușor de făcut și cel mai ușor de pretins mezilor? Știi doar că te-am rugat să îngădui soldaților mezi care ar dori să mă urmeze, deși căpătasem învoirea ta, căci trebuiau să consimtă și ei. (22) De aceea m-am dus să le cer și consimțămîntul lor și am luat cu mine pe cei pe care izbutisem să-i conving; și aceasta am făcut-o numai cu învoirea ta. Dacă purtarea mea ți se pare jignitoare, atunci îmi vine să cred că nu se poate primi vreun dar din partea ta fără să fii învinuit. (23) După toate acestea am pornit la drum. De la plecarea noastră am făcut vreun lucru, fără ca tu să-l știi? Oare n-am pus noi mîna pe tabăra vrăjmașă? N-au pierit de mîna noastră o bună parte dintre cei care porniseră împotriva ta? Mulți dintre vrăjmașii care au scăpat cu viața au rămas unii fără arme, alții fără cai. Dar bunurile acelora care pînă acum îți prădau țara nu au încăput pe mîinile prietenilor tăi, care ți le aduc și ți le oferă ție și supușilor tăi? (24) Însă ceea ce este mai important și mai frumos este faptul că în timp ce țara ta s-a mărit, aceea a vrăjmașilor s-a micșorat. Acum fortărețele lor sînt în mîna ta, iar acelea pe care sirienii le luaseră cîndva de la tine sînt din nou în stăpînirea ta. Aceste fapte ale mele sînt bune sau rele, după părerea ta? Mărturisesc că nu simt nevoia să știu; totuși nimic nu mă împiedică să te ascult, așa că spune ce gîndești".

(25) După ce Cyrus termină ceea ce avusese de spus, tăcu, iar Cyaxares răspunse astfel:

„Fără îndoială, Cyrus, că nu se poate spune că este ceva rău în tot ce ai făcut! Totuși, vreau să-ți mărturisesc că aceste fapte sînt de așa natură încît cu cît par mai numeroase, cu atît mă amărăsc mai mult. (26) Aș fi dorit mai curînd, spuse el, ca țara ta să se fi mărit

cu ajutorul trupelor mele, decît s-o văd pe a mea mărită în chipul acesta de tine. Căci pentru tine, care ai realizat aceste lucruri, este o faptă glorioasă, pe cîtă vreme asupră-mi lasă o oarecare umbră de dezonoare. (27) În ceea ce privește banii, cred că-mi va face mai multă plăcere dacă ți-i las ție, decît să-i primesc de la tine în astfel de împrejurări, căci felul în care tu m-ai îmbogățit mă face să simt sărăcia mea. Cît privește pe supușii mei, cred că aș fi fost mai bucuros dacă i-aș fi văzut într-un fel oarecare păgubiți de tine, decît așa cum îi văd acum, copleșiți de binefacerile tale. (28) Dacă felul acesta al meu de a judeca lucrurile ți se pare fără sens, nu ține seama de acest lucru; treci în locul meu și vezi cum ai judeca. Ce-ai zice dacă tu ai crește niște cîini pentru paza ta și alor tăi, și ar veni un slujitor care s-ar ocupa de ei în așa fel încît să-i arate lui mai multă prietenie decît ție? Ți-ar mai conveni acest mod de îngrijire? (29) Dacă ți se pare că acest exemplu nu are importanță, cugetă asupra acestui lucru. Să presupunem că cineva ar căpăta o astfel de înrîurire asupra oamenilor pe care i-ai avea în slujba ta, fie ei paznici sau soldați, încît ar ține mai mult cu el decît cu tine. I-ai fi recunoscător pentru o astfel de binefacere? (30) Și acum să luăm ca exemplu ființa la care omul ține mai mult ca la orice și a cărei grijă o poartă cu toată căldura. Ți-ar părea bine dacă un altul ar izbuti ca, prin insistențele lui, să se facă mai iubit decît tine de către femeia ta? (31) Nici vorbă nu poate fi și sînt încredințat că vei socoti acest lucru ca pe cea mai mare jignire. Dar să iau un exemplu care să aibă mai multă legătură cu ceea ce mi se întîmplă mie acum. Dacă cineva ar stărui pe lîngă perșii care au venit cu tine și i-ar îndupleca să-l urmeze mai bucuroși pe el decît pe tine, l-ai mai socoti de prieten? Eu cred că nu, și că, dimpotrivă, l-ai socoti ca pe-un vrăjmaș mai primejdios decît unul care ar fi ucis o mare parte dintre ei. (32) Dacă vreun prieten de-al tău, căruia i-ai fi spus din

prietenie să-şi ia din bunurile tale tot ce doreşte, ar ţine seama de acest îndemn şi ar lua atît de multe bunuri, încît el să se îmbogăţească în dauna ta, lăsîndu-ţi ţie abia cu ce să trăieşti, ai putea să-l priveşti pe acest om ca pe un prieten desăvîrşit? (33) Ei bine, Cyrus, dacă faptele de care te învinuiesc eu nu sînt tocmai aşa, nu se deosebesc totuşi prea mult de ceea ce ţi-am arătat. Tu singur ai mărturisit că atunci cînd eu ţi-am îngăduit să iei cu tine pe cei care voiau să meargă de bunăvoie, ai plecat cu toată armata şi m-ai lăsat singur. Tot ceea ce oferi astăzi a fost capturat cu ajutorul trupelor mele, iar dacă ţara mea a devenit mai mare, aceasta s-a realizat tot cu ajutorul trupelor mele. Eu însă, care nu am ajutat cu nimic la luarea acestor prăzi, am aerul că mă înfăţişez în faţa voastră ca o femeie care aşteaptă daruri. În timp ce străinii, alături de supuşii mei care te însoţesc, te privesc pe tine ca pe un adevărat comandant, pe mine mă socot ca pe unul care nu este în stare să comande. (34) Crezi oare, Cyrus, că acestea sînt binefaceri? Ia în consideraţie faptul că, dacă ai fi ţinut cît de puţin seama de mine, te-ai fi ferit, cu orice preţ, să mă nesocoteşti şi să mă dezonorezi. Ce-mi foloseşte mie că ţara este mai întinsă, dacă eu nu mă bucur de onoruri? Căci i-am putut stăpîni pe mezi, nu pentru că aş fi fost cel mai destoinic dintre ei, ci mai degrabă pentru că ei ne-au socotit pe noi, cei din fruntea lor, superiori în toate privinţele".

(35) Cyaxares continuă să-şi verse focul, pînă ce Cyrus îl întrerupse şi-i spuse: „În numele zeilor, unchiule, dacă vreodată ţi-am făcut ceva pe plac, fă-mi şi tu acum favoarea pe care ţi-o cer: încetează cu învinuirile deocamdată. (36) După ce vei pune la încercare sentimentele pe care le avem faţă de tine şi cînd vei recunoaşte că în tot ce am făcut n-am avut în vedere decît binele tău, să mă îmbrăţişezi aşa cum te îmbrăţişez eu pe tine, fiind încredinţat că merit acest lucru din partea ta, şi numai dacă vei vedea că te-am nedreptăţit, atunci să-mi aduci învinuiri".

(37) „Poate că ai și tu dreptate, răspunse Cyaxares, așa voi face“. — „Și acum, adăugă Cyrus, îmi dai voie să te îmbrățișez?“ — „Dacă vrei“, spuse el. — „Dar te vei mai întoarce cu spatele ca adineauri?“ — „Nu mă mai întorc“, răspunse el.

(38) Cînd văzură acest lucru, mezii și perșii, ca și ceilalți aliați se bucurară, căci toți erau neliniștiți, neștiind cum se va sfîrși această întrevedere. După aceea, Cyrus, împreună cu Cyaxares, încălecară și porniră. La un semnal al lui Cyrus, mezii trecură în spatele lui Cyaxares, iar perșii în urma lui Cyrus, în timp ce ceilalți aliați se așezară după ei. Cînd ajunseră în tabără și după ce-l conduseră pe Cyaxares la cortul pe care i-l pregătiseră mai dinainte, cei care trebuiau să aibă grijă de el îi aduseră de toate.

(39) În timpul cît așteptau să li se servească masa, mezii veniră să-l viziteze pe Cyaxares, unii din propria lor plăcere, iar cea mai mare parte în urma îndemnului lui Cyrus, aducîndu-i daruri. Unul îi aduse un paharnic chipeș, altul un bucătar priceput, un altul un brutar; în fine, unul îi aduse un cîntăreț, altul niște cupe frumoase, iar altul o haină minunată. În general, fiecare dintre ei oferi lui Cyaxares cîte un obiect din cele pe care le primiseră și ei, la rîndul lor, în dar. (40) În felul acesta Cyaxares putu să-și dea seama că Cyrus nu căuta să îndepărteze de el pe supuși lui și că mezii nu-l înconjurau cu mai puțină atenție ca înainte.

(41) Cînd sosi ora mesei, Cyaxares chemă la el pe Cyrus și, cum nu-l văzuse de mai multă vreme, îl invită să ia masa cu el. „Iartă-mă, Cyaxares, îi spuse Cyrus. Tu nu vezi că toți cei care sînt aici au venit fiindcă au fost chemați de noi? Ar fi deci o greșeală din partea mea dacă le-aș arăta că-i nesocotesc numai ca să mă simt eu bine. Atunci cînd oamenii cred că nu sînt luați în seamă, cei care sînt capabili devin mai lăsători, iar cei ticăloși se fac și mai nerușinați. (42) Totuși, tu, adăugă el, după atîta drum cît ai făcut, așază-te la masă chiar acum. Și dacă mai vine vreunul

să te salute, primește-l și ospătează-l cu toată cinstea, pentru ca să ți-l apropii. (43) Eu plec să mă îngrijesc de ceea ce ți-am spus. Mîine dimineață, comandanții se vor prezenta la cortul tău, ca să ne sfătuim cu toții asupra celor ce vom avea de făcut de aici înainte. Tu vei prezida și vei cere să se ia hotărîrea dacă mai continuăm războiul ori dacă ar fi timpul să dăm drumul soldaților acasă".

(44) După aceasta, Cyaxares se așeză la masă, iar Cyrus chemă la el pe unii dintre prietenii lui pe care îi socotea mai pricepuți și mai îndreptățiți să-l ajute ori să-și dea părerea de cîte ori avea nevoie. Apoi le vorbi astfel: „Priteni, datorită zeilor, dorințele noastre au fost împlinite. (45) Căci pe oriunde trecem, ne facem stăpîni. Și în timp ce dușmanii slăbesc sub ochii noștri, noi devenim mai numeroși și mai puternici. Dacă aliații care ni s-au alăturat vor să rămînă cu noi, vom putea săvîrși lucruri și mai mărețe, fie prin forță, dacă va fi nevoie, fie prin vreo înțelegere, dacă aceasta va fi cu putință. (46) Rămîne o obligație pentru mine cît și pentru voi să facem în așa fel încît să rămînă cu noi cît mai mulți dintre aliații noștri. Căci dacă în luptă, acela care doboară un număr mai mare de vrăjmași este socotit cel mai viteaz, tot așa atunci cînd izbutești să cîștigi cît mai mulți oameni de partea ta prin puterea ta de convingere, treci drept omul cel mai elocvent și mai iscusit. (47) Însă să nu căutați să ne arătați acum ce veți spune fiecăruia dintre ei, ci apucați-vă de lucru, gîndindu-vă că faptele voastre vor dovedi pe cîți anume ați izbutit să-i convingeți. Deci, voi apucați-vă de aceste treburi, spuse el, iar eu pe de altă parte voi căuta să mă îngrijesc, în măsura posibilului, ca trupa să fie bine aprovizionată și aceasta înainte de a ne sfătui dacă mai continuăm sau nu războiul".

CARTEA A VI-A

(1) După ce petrecură astfel ziua, mîncară și apoi se duseră să se odihnească. A doua zi de dimineață căpeteniile aliaților[1] veniră la cortul lui Cyaxares[2]. Auzind că se strînsese aici o mare mulțime de oameni, Cyaxares se îmbrăcă în veșminte strălucitoare. Între timp perșii aduseră înaintea lui Cyrus cîțiva cadusi, un număr de hircanieni și cîțiva saci, iar unii veniră cu Gobryas ca să-l roage pe Cyrus să rămînă cu ei. (2) Pe de altă parte, Histaspas[3] aduse cu el pe eunucul Gadatas cu aceeași rugăminte. Cyrus, care știa că odinioară Gadatas tremura de frică ca nu cumva armata să plece, îi spuse rîzînd: „Gadatas, se vede că Histaspas ți-a dat această idee". (3) Atunci Gadatas, ridicînd mîinile spre cer, jură că nu Histaspas îl îndemnase să facă acest lucru: „Îmi dau totuși bine seama că dacă ați pleca, bunurile mele ar fi pierdute pentru totdeauna. De aceea am venit neîndemnat de nimeni să-l întreb pe Histaspas dacă știe ce ai de gînd să faci [cu armata]". „Văd că l-am învinuit pe nedrept pe Histaspas", spuse Cyrus. (4) „Ți-o jur pe Zeus, Cyrus, că greșești, răspunse Histaspas. Eu sînt acela care i-am spus lui Gadatas că nu mai poți duce războiul mai departe, deoarece tatăl tău te cheamă înapoi". (5) — „Ce spui? întrebă Cyrus. Ai îndrăznit tu să-ți spui părerea asupra lucrurilor pe care vreau sau nu să le fac eu?" — „Da, pe Zeus, răspunse Histaspas; te văd cît ești de dornic să stai printre perși, pentru ca toate privirile să fie îndreptate asupra ta, iar tu să poți da de știre tatălui tău despre tot ce-ai pus la cale". — „Dar tu n-ai vrea oare să te reîntorci acasă?", întrebă Cyrus. „Nu, pe Zeus, răspunse Histaspas, nu mă voi întoarce. Rămîn la postul meu pînă în clipa cînd îl voi aduce pe asirian sub ascultarea lui Gadatas".

(6) Și astfel se ținură de glume, lăsînd să se vadă că vorbesc serios. Între timp Cyaxares, îmbrăcat în veșminte minunate[4], ieși din cort și se duse să ia loc pe un tron medic. Cînd toți cei care trebuiau să ia parte la sfat se adunară și după ce se făcu liniște, Cyaxares vorbi astfel: „Aliați, pentru că mă aflu întîmplător printre voi și pentru că sînt mai în vîrstă decît Cyrus, cred că se cuvine ca eu să vorbesc cel dintîi. Socotesc că lucrul cel mai însemnat despre care trebuie să discutăm acum este dacă trebuie să continuăm războiul sau să dăm drumul de acum încolo soldaților acasă. Cine are vreo părere în legătură cu aceasta, s-o spună. (7) Cel care luă cuvîntul mai întîi, fu căpetenia hircanienilor: „Mă întreb aliați, dacă mai este nevoie să vorbim, cînd înseși faptele ne arată care este calea cea mai bună de urmat. Știm cu toții că dacă sîntem împreună, putem pricinui vrăjmașilor pagube mai mari decît acelea pe care ni le-ar aduce ei nouă, căci atîta vreme cît am fost despărțiți unii de alții, ei au fost aceia care au făcut ce au vrut cu noi, în dauna noastră“.

(8) După el vorbi căpetenia cadusilor: „Mai este oare nevoie să mai discutăm dacă trebuie să ne despărțim spre a ne reîntoarce acasă, de vreme ce ne-am putut da bine seama acum, în război, că nu ne folosește la nimic dacă nu sîntem cu toții la un loc? Nu de mult am încercat să facem o incursiune și, pentru că ne-am depărtat de grosul trupelor voastre, am suferit precum știți și voi o înfrîngere“. (9) Privitor la aceasta vorbi apoi Artabazos[5], cel ce susținuse cîndva că este rudă cu Cyrus și care spuse: „Eu, Cyaxares, văd lucrurile altfel de cum au fost arătate de cei care au vorbit înaintea mea. Ei socotesc că trebuie să mai rămînem aici pentru a duce mai departe războiul. Însă eu sînt de părere că mai degrabă eram în război cînd ne aflam acasă. (10) Deseori trebuia să alerg pentru a goni fie pe cei care veneau să ne jefuiască bunurile, fie pe cei ce veneau cu gînd viclean împotriva fortărețelor noastre. Toate acestea îmi provocau de multe ori neajunsuri,

deoarece temîndu-mă din pricina lor, trebuia să țin acolo trupe de pază pe cheltuiala mea. Acum eu dispun de fortărețele lor și, fără să mă mai tem de ei, mă ospătez pe seama lor și beau vinul pe cheltuiala vrăjmașilor, încît mi se pare că acasă la noi eram în stare de război, pe cînd aici sîntem parcă la un praznic. Așa că nu sînt de părere să renunțăm la această adunare măreață".

(11) După el luă cuvîntul Gobryas. „Eu, aliați, pînă acum, nu pot avea decît cuvinte de laudă pentru buna-credință a lui Cyrus, căci el nu s-a dat în lături de la nici una din făgăduielile făcute. Dacă însă va pleca de aici, este evident că asirianul va respira ușurat, nemaiavînd pe nimeni care să-l pedepsească pentru nelegiuirile pe care a încercat să vi le facă vouă, cît și pentru acelea pe care mi le-a pricinuit mie. Iar în ceea ce mă privește, mă va pedepsi încă o dată, fiindcă am trecut de partea voastră".

(12) După ce-și spuse fiecare părerea, se ridică Cyrus: „Prieteni, nici eu nu vreau să trec cu vederea faptul că dacă lăsăm oamenii să plece acasă, puterea noastră va slăbi, în timp ce vrăjmașul se va întări din nou, căci toți aceia cărora le-am luat armele își vor face cît de curînd altele și cei care au rămas fără cai își vor găsi și ei repede alții. Pentru a înlocui oamenii căzuți, au atîția tineri care vor crește rînd pe rînd [și vor veni în locul lor]. De aceea, să nu ne mire faptul că foarte curînd dușmanii vor fi în stare să ne dea iarăși de lucru. (13) Dar dacă așa stau lucrurile, de ce l-am îndemnat pe Cyaxares să aducă vorba despre trimiterea trupelor acasă? Căci, luați bine aminte, mie mi-e teamă de ce va fi. (14) Într-adevăr, îmi dau seama că avem în față astfel de vrăjmași, cărora, dacă voim să continuăm lupta, nu vom putea să ne împotrivim în starea în care ne aflăm astăzi, căci iarna se apropie, și dacă noi înșine avem unde să ne adăpostim, pe Zeus, caii, îngrijitorii și soldații sînt lipsiți de adăposturi și tocmai ei sînt aceia fără de care nu se poate duce războiul. (15)

În ceea ce privește proviziile, de pretutindeni pe unde am trecut am ridicat tot ce-am găsit, iar acolo unde nu am ajuns noi, le-a adunat vrăjmașul în fortărețe, de teamă că vom veni noi. Astfel, în timp ce ei vor avea de toate, noi nu mai putem lua nimic. Deci, cine se simte atît de îndrăzneț sau atît de tare ca să lupte împotriva foamei și a frigului? Dacă ar trebui să ducem războiul în aceste condiții, vă declar că este mai bine să trimitem oamenii acasă, de bunăvoie, decît să fim siliți să plecăm de pe aici datorită impasului în care ne vom afla. Dacă vrem însă să continuăm lupta, iată ce trebuie să facem: mai întîi să căutăm să punem mîna cît mai repede pe cît mai multe dintre fortărețele lor și să construim și noi cît vom putea mai multe. Dacă vom face acest lucru, cel care va reuși să strîngă și să pună deoparte o cantitate mai mare de provizii, acela va avea de toate, pe cînd ceilalți vor duce lipsă. (16) Deocamdată, noi nu ne deosebim cu nimic de niște corăbieri aflați pe mare care, deși călătoresc neîncetat, nu stăpînesc întinderea pe care au străbătut-o, după cum nu o stăpînesc nici cei care n-au umblat de loc. Atunci însă cînd vom dispune de fortărețe, vrăjmașul va pierde din mînă întreg ținutul, asigurîndu-ne nouă, în schimb, peste tot mai multă liniște. (17) Poate că unii dintre voi se tem să stea de pază atît de departe de căminurile lor. Să fie liniștiți, căci noi, perșii, care sîntem și așa destul de departe de țară, ne vom lua asupră-ne grija să străjuim în locul vostru fortărețele cele mai apropiate de vrăjmaș. (18) Voi îngrijiți-vă să stăpîniți și să lucrați ținuturile asirienilor care se învecinează cu ale voastre. Și dacă izbutim să păstrăm pe acelea care sînt în vecinătatea lor, avînd acolo garnizoane, voi, care veți fi mai departe de ei, veți trăi într-o liniște deplină, căci nu-mi vine să cred că nu va ține seama de primejdia care i-ar amenința în preajma lor, dacă ar încerca să vă întindă vouă curse la o depărtare atît de mare".

(19) După ce se încheiară discuțiile, toți cei de față, împreună cu Cyaxares, se ridicară și spuseră că sînt gata să sprijine pe Cyrus pentru ca planurile lui să izbutească. Atît Gadatas, cît și Gobryas se obligară, dacă aliații vor consimți, să construiască [fiecare dintre ei] cîte o fortăreață pe care să le-o dea lor spre folosință. (20) Cînd Cyrus își dădu seama că toți arătau un mare zel, lucru la care se așteptase de altfel, le spuse: „Dacă sîntem hotărîți să înfăptuim tot ce ne-am propus, trebuie ca mai întîi să ne procurăm mașini[6] cu care să facem spărturi în zidurile vrăjmașului și meșteșugari care să construiască fortărețe cu turnuri. (21) Cyaxares făgădui că va lua măsuri să se construiască o mașină de război. Gadatas și Gobryas făgăduiră să dea și ei împreună încă una, iar Tigranes alta. Pe de altă parte, (22) Cyrus spuse că va încerca, la rîndul lui, să construiască încă două. Aceste hotărîri fiind luate, după ce își găsiră meșteșugari, fiecare își adună materialele de care avea nevoie pentru construirea mașinilor. Supravegherea lucrărilor fu încredințată unora dintre ei, care treceau drept cei mai pricepuți în astfel de treburi.

(23) Cyrus, dîndu-și seama că aceste pregătiri vor fi de lungă durată, își așeză tabăra pe un teren pe care îl socoti mai sănătos și pe unde putea aduce mai ușor materialele de care avea nevoie. El întări, de asemenea, toate punctele slabe care aveau nevoie de apărare, pentru ca trupele care ar fi rămas cu rîndul în tabără să fie la adăpost, atunci cînd el s-ar fi dus să cantoneze cu grosul armatei undeva mai departe. (24) În afară de aceasta, căută să afle de la oamenii care i se păreau că cunoșteau mai bine ținutul locurile de unde armata ar fi putut ridica cît mai multe provizii. Cyrus lua totdeauna oameni cu el cînd pornea să strîngă provizii necesare soldaților săi, urmărind ca prin aceste marșuri obositoare să le întrețină sănătatea și vigoarea și să-i facă să nu uite să-și păstreze locul în convoi. Iată deci care erau preocupările lui.

(25) Între timp, fugarii și prizonierii scăpați din Babilon aduseră vestea că regele Asiriei plecase în Lidia, ducînd cu el o mare sumă în talanți de aur și argint, precum și alte obiecte de preț și giuvaeruri de tot felul. (26) Mare parte dintre soldați fură de părere că numai frica îl făcuse să-și pună la adăpost, fără știrea nimănui, bogățiile. Cyrus însă, bănuind că acesta plecase ca să ridice împotriva lui noi dușmani, dacă va putea, începu să grăbească pregătirile, socotind că va trebui să dea o nouă bătălie. Astfel, el mări efectivul cavaleriei persane cu caii luați de la prizonieri sau cu cei pe care îi primise de la prietenii lui, căci dacă cineva îi oferea în dar cai sau arme, nu refuza niciodată astfel de daruri ci, dimpotrivă, le primea din partea oricui ar fi venit. (27) Cyrus își formă și o unitate de care cu coase[7], ca acelea pe care le luase de la vrăjmaș, în afară de cele pe care și le procură prin alte mijloace. El interzise să se mai întrebuințeze carele construite după modelul celor folosite în războiul troian[8], ca și acelea de care se servesc astăzi cirenienii[9]. Într-adevăr, pînă atunci popoarele Mediei, Siriei, Arabiei și, în general, toate popoarele Asiei se foloseau de care asemănătoare celor pe care le au astăzi cirenienii. (28) El observase că oamenii acestor unități care formau, fără îndoială, fruntea armatei, fiind socotiți drept cei mai buni luptători, nu făceau nimic altceva decît să hărțuiască pe vrăjmaș, contribuind în felul acesta numai într-o mică măsură la victorie. De fapt, trei sute de care au nevoie de trei sute de luptători, care întrebuințează o mie două sute de cai. Aceste care sînt conduse de oameni socotiți ca cei mai de încredere și cei mai destoinici. Deci, la un loc ei reprezintă încă trei sute de soldați, care nu vatămă cîtuși de puțin pe vrăjmaș. Cyrus interzise întrebuințarea acestor care și puse să se construiască care de război prevăzute cu roți așezate pe osii lungi și anevoie de sfărîmat. (29) Aceste care, fiind largi, era mai greu să se răstoarne. Scaunul conductorului fu făcut din lemn tare, în formă de turn. Acest scaun îi ajun-

gea pînă la coate, pentru a-i îngădui să conducă dintr-un loc mai ridicat. Corpul conductorului, afară de ochi, fu acoperit în întregime cu o armură. (30) De fiecare parte a roţilor, pe osii, se afla aşezată cîte o coasă de fier, lungă de aproape doi coţi, iar dedesubtul osiilor, erau aşezate încă două coase cu vîrful îndreptat în jos. Sarcina conductorului era să se arunce cu carul în mijlocul vrăjmaşului. Aceste care construite pe atunci de Cyrus sînt folosite şi astăzi în ţările de sub stăpînirea regelui persan. În afară de aceasta, Cyrus adună o mulţime de cămile, dintre care pe unele le primise de la aliaţi, iar pe celelalte le luase de la vrăjmaşi. (31) În felul acesta, el îşi termină pregătirile.

Dorind să trimită o iscoadă în Lidia, pentru a afla ce urzeşte regele Asiriei, Cyrus se gîndi că Araspas, paznicul reginei Susiana, ar fi cel mai nimerit să aducă la îndeplinire această însărcinare, mai ales că iată ce i se întîmplase: Araspas se îndrăgostise de regina din Susa şi, neputîndu-şi stăpîni patima, îi făcuse oarecare propuneri pentru a intra în graţiile ei. (32) Ea însă îl respinsese, voind să rămînă credincioasă bărbatului ei, pe care, deşi nu era acolo, îl iubea cu patimă. Totuşi, nu-l pîrî pe Araspas lui Cyrus, de teamă să nu bage vrajbă între doi prieteni. (33) Cînd însă Araspas socoti că-şi poate atinge scopul pe alte căi, o ameninţă că dacă nu va consimţi de bunăvoie, o va lua cu de-a sila. Temîndu-se de această ameninţare, regina Susei[10] nu mai păstră tăcerea şi trimise la Cyrus pe unul din eunucii ei, poruncindu-i să-i spună tot ce se petrece. (34) La această veste, Cyrus începu să rîdă de omul care susţinuse că poate fi mai tare decît dragostea. El trimise pe Artabazos împreună cu eunucul să-i spună lui Araspas că nu-i îngăduie să se poarte necuviincios cu o femeie de rangul ei, dar că nu-l împiedică să o convingă, dacă va putea. (35) Cînd ajunse la Araspas, Artabazos îl acoperi cu ocări, spunîndu-i că această femeie reprezenta ceva sacru, şi condamnă în aşa fel lipsa lui de credinţă, de

onestitate și de stăpînire, încît Araspas izbucni în plîns de necaz, copleșit de rușine și mort de frică să nu cumva să fie pedepsit de Cyrus.

(36) Încunoștințat despre cele întîmplate, Cyrus trimise să-l cheme și-i spuse între patru ochi: „Văd, Araspas, că ți-e frică de mine și că ești copleșit de rușine. Fii pe pace; eu am auzit povestindu-se că au fost și zei pe care dragostea i-a învins; și mai știu că oameni cu faimă pentru înțelepciunea lor au suferit din cauza iubirii. Eu însumi îmi dau bine seama că dacă aș trăi pe lîngă o femeie frumoasă, n-aș avea tăria să rămîn nepăsător în fața frumuseții ei. În afară de aceasta, eu sînt de vină de tot ce s-a întîmplat, căci te-am închis laolaltă cu acest dușman de neînfrînt".

(37) „O, Cyrus, răspunse Araspas, și de data aceasta te arăți ca întotdeauna plin de bunăvoință și îngăduitor față de slăbiciunile omenești, pe cînd ceilalți nu caută decît să mă umilească, căci de cînd s-a răspîndit vestea despre această întîmplare, dușmanii mei își bat joc de mine, iar prietenii caută să mă îndemne să fug de aici de teamă să nu mă pedepsești pentru greșeala mea atît de mare". (38) — „Dacă este așa, Araspas, află că deși s-au spus atîtea pe seama ta, îți dau prilejul să-mi faci mie un mare serviciu, care să fie și în folosul aliaților noștri". — „Voi face astfel, strigă Araspas, încît să-ți pot fi și de data aceasta de folos". — „Atunci, ascultă, spuse Cyrus, dacă tu te-ai preface că vrei să treci în tabăra vrăjmașă ca să scapi de mine, cred că i-ai face și pe ei să aibă încredere în tine". (39) — „Da, pe Zeus, spuse Araspas, sînt și eu încredințat că plecarea mea ar face și pe prietenii mei să creadă că am fugit de frica ta". (40) — „Cînd te vei reîntoarce, continuă Cyrus, vei fi în măsură să cunoști toate secretele vrăjmașilor, căci bănuiesc că, o dată ce vor căpăta încredere în tine, nu-ți vor mai ascunde nici unul din planurile lor. În felul acesta, nici un lucru din cîte am voi să le știm nu ți-ar putea scăpa fără să-l afli". — „Plec numaidecît,

spuse Araspas. Faptul că am fugit tocmai atunci cînd eram gata să fiu pedepsit de tine va fi cel mai bun prilej ca să le capăt încrederea". (41) — „Dar, adaugă Cyrus, vei avea tăria să părăsești pe frumoasa Pantheea?"[11] — „Da, Cyrus, pentru că acum îmi dau seama că eu am două suflete[12]. De la acest primejdios sofist[13], care este dragostea, am deprins această filozofie. Dacă am avea numai un suflet, el n-ar putea să fie în același timp și bun și rău sau să aibă totodată însușiri frumoase și urîte și nici să dorească să facă ceva și în același timp să nu dorească. Este deci fapt neîndoielnic că avem două suflete. Atunci cînd te stăpînește cel bun, săvîrșești fapte frumoase, iar dacă domină cel rău, ești îndemnat la lucruri necurate. Acum, cînd sufletul meu cel bun este atît de legat de tine, el este cel care stăpînește și o face cu toată tăria". (42) — „Așadar, dacă ești hotărît să pleci, spuse Cyrus, iată ce ai de făcut pentru ca dușmanii să capete și mai multă încredere în tine. Mai întîi, arată-le ce se petrece la noi, însă să procedezi astfel încît să le încurci planurile cît vei putea mai mult. Și vei izbuti să-i pui în încurcătură dacă le vei spune că ne pregătim să năvălim undeva pe pămîntul lor; în această situație le va fi greu să-și adune toate trupele într-un singur loc, fiecare dintre ei purtînd grija țării lui. (43) Stai pe lîngă ei cît vei putea mai mult, adăugă el, căci este în interesul nostru să cunoaștem mișcările pe care le vor face cînd se vor fi apropiat de noi. Sfătuiește-i să ia dispozitivul de luptă pe care-l vor socoti cel mai potrivit. Abia atunci cînd vor vedea că i-ai părăsit, își vor da seama că le cunoști planul de luptă; ei vor fi totuși siliți să-l păstreze, căci dacă ar încerca să-l schimbe pentru a lua în grabă un altul, se vor dezorganiza".

(44) După aceasta Araspas ieși. Își luă cu el cîțiva slujitori mai credincioși și, după ce le împărtăși cîte ceva din ceea ce socoti el că i-ar înlesni înfăptuirea planurilor sale, porni la drum.

(45) Cînd Pantheea află de plecarea lui Araspas, îi trimise vorbă lui Cyrus astfel: „Să nu fii mîhnit, Cyrus, de faptul că Araspas a trecut de partea dușmanului. Dacă îmi vei îngădui să dau de veste prin cineva soțului meu, te încredințez că-ți va veni un prieten mult mai credincios decît Araspas și sînt sigură că va aduce cu el un număr mare de soldați. Căci dacă tatăl regelui care domnește acum era prieten cu soțul meu, în schimb regele de astăzi a încercat să vîre cîndva zîzanii între noi doi. Știu că soțul meu îl socotește ca pe un om nelegiuit, fără credință și că ar trece bucuros de partea unui om ca tine". (46) La această propunere Cyrus o îndemnă să trimită cît mai curînd pe cineva la soțul ei și Pantheea făcu întocmai.

Îndată ce Abradatas recunoscu scrisul soției sale și află tot ce se întîmplase, porni în grabă spre Cyrus, urmat de aproape o mie de călăreți. Cînd ajunse în fața liniilor persane, trimise să-l anunțe pe Cyrus despre cine era vorba. (47) Cyrus porunci ca el să fie condus de îndată la soția lui. Cum se văzură, cei doi soți se aruncară unul în brațele celuilalt, cum era și firesc, mai ales că nu se așteptau la acest lucru. Apoi, Pantheea îi povesti despre corectitudinea, onestitatea și compătimirea pe care i le arătase Cyrus. După ce o ascultă, Abradatas o întrebă: „Ce-aș putea face, Pantheea, pentru a-i arăta recunoștință în numele tău și al meu?" „Ce altceva ai putea face decît să încerci să te porți față de el tot așa cum s-a purtat și el față de tine?"

(48) Abradatas se duse apoi la Cyrus. Cum îl văzu, îi luă mîna dreaptă[14] și-i spuse: „Față de binele pe care ni l-ai făcut, nu pot să-ți spun nimic altceva, Cyrus, decît că voi fi de partea ta ca prieten, ca slujitor și aliat și că te voi sprijini din toate puterile mele în tot ce voi vedea că întreprinzi". (49) — „Mă învoiesc, răspunse Cyrus. Astăzi îți îngădui să iei masa cu soția ta; însă de aici înainte vei veni să mănînci în cortul meu, împreună cu prietenii tăi și cu ai mei".

(50) După cîtva timp, Abradatas, văzînd că Cyrus se ocupa îndeaproape de carele cu coase, de apărătoare pentru cai și de pieptare pentru călăreți, își puse în gînd să construiască o sută de care, trase de caii luați de la călăreții lui, la fel cu ale lui Cyrus, pregătindu-se să le comande chiar el; carul său fusese anume construit pe patru osii și înhămat cu opt cai.

(51) Pantheea, soția lui, puse să-i lucreze din giuvaierurile ei o platoșă, o cască și brățări lucrate numai din aur.

(52) Caii care erau înhămați la carul lui fură acoperiți cu valtrapuri lucrate în întregime din bronz. De aceste lucruri se ocupa acum Abradatas. Cînd Cyrus văzu acest car pe patru osii, îi veni ideea că s-ar putea construi care pe opt osii, care să fie trase de opt perechi de boi și prevăzute cu niște turnuri mobile. Înălțimea lor ar fi fost cam de trei întinderi de brațe de la pămînt în sus, cu roți cu tot. (53) El socotea că aceste turnuri, așezate în spatele liniilor, vor fi de un mare ajutor coloanei în mers și vor pricinui însemnate pagube în rîndurile vrăjmașilor. La fiecare etaj erau prevăzute despărțituri și creneluri, putînd să cuprindă douăzeci de oameni. (54) Cînd toate piesele fură încheiate, Cyrus puse modelul în mișcare. Cele opt perechi de boi traseră turnul cu cei douăzeci de oameni mai ușor decît ar fi tras doi boi o căruță cu bagaje. Căci în timp ce greutatea bagajelor era aproape de douăzeci și cinci de talanți de fiecare pereche de boi, turnul, deși era făcut din scînduri de lemn de grosimea acelora din care sînt construite scenele de la teatrele tragice[15], cu toți cei douăzeci și cinci de oameni la un loc, cu armele lor cu tot, cîntărea mai puțin de cincisprezece talanți de fiecare pereche de boi. (55) Cyrus, văzînd că aceste care erau manevrate cu ușurință, hotărî ca ele să înainteze o dată cu trupele, socotind că la război, dacă o iei înaintea vrăjmașului îți asiguri salvarea, dreptatea și fericirea.

CAPITOLUL 2

(1) În acest timp veniră soli din partea regelui Indiei[16], care aduseră bani și următoarea solie: „Sînt bucuros, Cyrus, că m-ai înconștințat despre nevoile tale. Vreau să-ți fiu prieten de ospeție[17] și-ți trimit o sumă de bani. Dacă nu-ți ajunge, trimite să-ți mai dau. Solii mai au poruncă să facă tot ce le vei cere". După ce-i ascultă, Cyrus răspunse:

(2) „Vă poruncesc să stați la corturile voastre, ca să vă păziți banii, și să puneți la cale ce credeți voi că e mai bine. Trei dintre voi, însă să meargă la vrăjmaș, ca trimiși din partea indienilor spre a mijloci o alianță. După ce veți fi aflat tot ce se petrece acolo, continuă Cyrus, întoarceți-vă cît mai curînd să ne spuneți ce-ați aflat, și mie și regelui vostru. Dacă duceți la bun sfîrșit această însărcinare, vă voi arăta o recunoștință mult mai mare decît valorează suma de bani pe care mi-ați adus-o. Căci spionii transformați în oameni de rînd nu pot să afle decît lucruri știute de toată lumea, pe cînd oameni ca voi pot să intre adesea pînă și în sufletul vrăjmașului". (3) Indienii primiră bucuroși propunerea lui; în acest timp, Cyrus se purtă față de ei așa cum s-ar fi comportat față de niște oaspeți. A doua zi de dimineață, după ce se pregătiră, solii porniră la drum, făgăduind că vor căuta să afle din gura vrăjmașului cît mai multe știri și că se vor întoarce cît mai curînd cu putință.

(4) Între timp, Cyrus făcea mari pregătiri în vederea războiului, ca un om care avea în minte tot felul de preocupări importante. El nu se mărginea numai la hotărîrile pe care le luau aliații lui, ci căuta să-i facă și pe prietenii săi să se ia la întrecere între ei, în așa fel încît fiecare dintre ei să dorească să fie cît mai bine înarmat, să se arate un călăreț destoinic, să arunce lancea sau sulița cu îndemînare și să fie cît mai rezistent. (5) El izbutise să ajungă la acest rezultat antre-

nîndu-i cînd porneau la vînătoare și răsplătind pe cei mai merituoși. (6) Cînd vedea că un comandant se străduiește să-și instruiască soldații în condiții cît mai bune, îl încuraja prin laude sau prin felurite alte atenții. Ori de cîte ori aducea o jertfă sau sărbătorea un eveniment, organiza întreceri cu tot felul de exerciții de război, răsplătind așa cum se cuvenea pe învingători. În felul acesta bucuria stîrnită în rîndurile soldaților era mare.

(7) Aproape tot ceea ce Cyrus își pusese în gînd să înfăptuiască pentru a porni la război era gata pregătit, în afară de carele cu turnuri. Cavaleria persană se ridica acum la zece mii de oameni. În ceea ce privește carele cu coase, numărul celor pe care pusese să le construiască se ridica la o sută. (8) De asemenea, și numărul carelor cu coase pe care Abradatas, regele ținutului Susa, își luase obligația să le construiască după modelul celor făcute de Cyrus se ridica tot la o sută. Cyrus, pe de altă parte, îl convinsese pe Cyaxares să transforme carele medice, făcîndu-le la fel cu ale lui, înlocuind astfel vechile modele troiene și libiene, și acestea însumau o altă sută. În ceea ce privește cămilele, fiecare din ele purta doi arcași. Cea mai mare parte a soldaților erau atît de încrezători în ei, încît se socoteau de pe acum învingători, neluînd în seamă trupele vrăjmașe.

(9) Aceasta era starea de spirit în rîndurile lor cînd se reîntoarseră indienii de la dușman, unde fuseseră trimiși de Cyrus să spioneze. Ei aduseră vestea că Cresus fusese numit comandant suprem al armatelor vrăjmașe; că toți regii aliați luaseră hotărîrea să aducă o dată cu trupele lor și sume mari de bani, pe care să le folosească pentru a lua un număr cît mai mare de mercenari cu putință și să poată face orice fel de alte cheltuieli în legătură cu aceasta; (10) că tocmiseră ca mercenari foarte mulți traci[18] înarmați cu săbii; că egiptenii porniseră pe mare cu o armată care se ridica la aproape o sută douăzeci de mii de oameni înarmați

cu scuturi[19], care le ajungeau pînă la călcîie, cu sulițe lungi și cuțite așa cum au și pînă astăzi.

Ei mai spuneau că dușmanii așteptau să sosească o trupă de ciprioți[20] și că veniseră toți cilicienii, o dată cu trupele din țara celor două Frigii, din Lycaonia[21], Paflagonia, Capadocia, Arabia, Fenicia și, în sfîrșit, asirienii, în frunte cu regele Babilonului. Totodată, mai spuseră că ionienii[22], eolienii[23] și aproape toți grecii care erau stabiliți pe meleagurile Asiei[24] fuseseră siliți să-l urmeze pe Cresus și că acesta trimisese soli la lacedemonieni pentru a încheia cu ei o înțelegere[25]. (11) Armata trebuia să se adune pe malurile rîului Pactolos[26], urmînd ca de acolo să înainteze spre Thymbrara[27], unde și astăzi se face adunarea barbarilor de pe țărmul care ascultă de marele rege, și se dăduse poruncă peste tot să se aducă provizii. Prizonierii aduseră și ei cam aceleași știri. Cyrus avusese grijă să pună mîna pe prizonieri, ca să afle cîte ceva de la ei, trimițînd în același timp și spioni care se dădeau drept sclavi fugiți de la el.

(12) La auzul acestor vești, soldații lui Cyrus fură cuprinși de neliniște, cum era și firesc. Ei aveau o înfățișare deosebită de cea dinainte și nici nu se mai arătau așa de voioși. Peste tot îi vedeai adunați în grupuri, stînd de vorbă despre cele ce se zvoniseră. (13) Cyrus, dîndu-și seama că trupele lui fuseseră cuprinse de îngrijorare, chemă la el pe comandanți, împreună cu toți aceia a căror înfățișare tristă i se părea că le-ar putea dăuna. El se gîndea că dacă i-ar încuraja, le-ar reda încrederea în ei și de aceea porunci aghiotanților săi că, dacă printre soldați vor fi unii care ar dori să se apropie spre a asculta cuvîntarea lui, să nu fie împiedicați. După ce se adunară, Cyrus le vorbi astfel:

(14) „Aliați, v-am adunat aici deoarece am observat că unii dintre voi, de cînd ne-au sosit veștile de la vrăjmași, par să fie înspăimîntați de-a binelea. Mă miră că printre voi ar putea să se găsească cineva care

să tremure de frică numai la vestea că dușmanii se adună. Și, mai ales, mă surprinde faptul că nu aveți încredere în voi, tocmai acum cînd vă dați seama că sînteți mult mai numeroși decît eram pe vremea cînd i-am înfrînt și cînd, mulțumită zeilor, sîntem și mai bine pregătiți decît atunci. (15) Pe Zeus, strigă el, ce-ați fi făcut voi, care sînteți acum așa de înfricoșați, dacă vi s-ar fi adus vestea că o armată de tăria celei pe care o avem noi astăzi înaintează ca să vă atace, sau dacă i-ați fi auzit vorbind mai întîi așa: «Iată-i pe învingătorii noștri de odinioară că se reîntorc la atac plini de amintirile acelei victorii». (16) Și după aceea: «Cei care au pus pe fugă pe arcașii și aruncătorii noștri de sulițe vin acum cu întăriri mari de trupe la fel de războinice». Și, dacă pentru a treia oară, ar fi spus: «Așa cum vrăjmașii au cîștigat victoria, dîndu-le pedestrașilor arme de hopliți, tot așa și cavaleria lor este astăzi înarmată în așa fel, încît să se poată năpusti asupra voastră. Aceștia au lăsat la o parte arcul și sulița și au de gînd să pornească la șarjă cu o lance mai solidă, cu care să lupte corp la corp. (17) Pe lîngă aceasta, ei sînt însoțiți de care ce nu vor sta pe loc ca pînă acum și nici nu vor mai întoarce spatele vrăjmașului ca să înlesnească fuga luptătorilor. Ele sînt trase de cai acoperiți cu valtrapuri de bronz, iar conductorii stau în picioare în turnuri de lemn și poartă platoșe și căști pentru a le feri toată partea corpului care rămîne în afara turnului. Pe lîngă aceasta, osiile sînt prevăzute cu coase de fier, astfel încît ele pot pătrunde cu ușurință în zidurile vrăjmașilor. (18) Dar pe lîngă toate acestea au și cămile cu care se vor năpusti asupra noastră călare, o singură cămilă fiind în stare să sperie o sută de cai. Și, în sfîrșit, ei înaintează apărați de turnuri de pe înălțimea cărora își vor ocroti soldații, în timp ce pe ai noștri îi vor copleși cu săgeți, împiedicîndu-ne să luptăm în cîmp deschis». (19) Vă întreb ce v-ați fi făcut dacă vi s-ar fi spus că aceste foloase ar fi fost de partea vrăjmașului, voi care

sînteți morți de frică numai fiindcă ați auzit că Cresus a fost ales comandant suprem al trupelor vrăjmașe. Cresus este cel mai laș dintre sirieni, căci sirienii nu au luat-o la fugă decît atunci cînd au văzut că sînt copleșit, iar Cresus, în loc să sară în ajutorul aliaților săi înfrînți, a fugit dispărînd fără urmă. (20) De altfel, acum se vede bine că dacă dușmanii ar fi să se sprijine numai pe forțele lor, nu ar fi în stare să se măsoare cu noi; ei caută să adune mercenari, nădăjduind că aceștia vor lupta mai cu curaj decît ei înșiși. Dacă și după cele ce v-am spus în mod cinstit, se mai află unii care să creadă că trupele vrăjmașe sînt de temut, în timp ce ale noastre sînt de neluat în seamă, sînt de părere, prieteni, ca aceia să treacă de partea dușmanilor, căci pentru noi ar fi mai de folos să se afle acolo decît aici".

(21) Îndată ce Cyrus termină, se ridică persanul Chrysanthas, care vorbi astfel: „Să nu fii mirat, Cyrus, dacă unii dintre noi au căzut pe gînduri la auzul acestor vești, căci n-au făcut-o de spaimă, ci de ciudă. Închipuie-ți niște oameni care abia așteaptă să mănînce și care sînt înștiințați că mai au de făcut ceva înainte de a lua masa. Eu cred că această veste nu i-ar face nimănui plăcere. Tot așa se petrece și cu noi. Pînă acum credeam că sîntem pe punctul de a ne îmbogăți, cînd deodată auzim că ne-a mai rămas ceva de făcut. De aceea fețele noastre s-au posomorît, însă nu de teamă, ci pentru că am fi dorit ca acest lucru să fi fost de acum împlinit. (22) Dar dacă ne gîndim că nu mai este vorba să luptăm numai împotriva Siriei, țară bogată în grîu, în vite, în palmieri și curmale, ci și împotriva Lidiei, bogată în vinuri, smochine, uleiuri și pe deasupra scăldată de mare, pe unde se aduc atîtea bogății care nu se văd oriunde, continuă Chrysanthas, vom da uitării necazul nostru și vom porni cu tot curajul pentru a ne bucura cît mai curînd de aceste bogății ale Lidiei". Cuvîntarea lui Chrysan-

thas fu primită cu bucurie de către toți aliații, care-l aplaudară.

(23) „Și acum, prieteni, spuse Cyrus, sînt de părere să pornim cît mai curînd, ca să putem ajunge înaintea lor, dacă vom putea, acolo unde și-au adunat ei proviziile. Și afară de aceasta, cu cît vom ajunge mai repede, cu atît îi vom găsi mai nepregătiți și fără să aibă cele trebuincioase. (24) Aceasta este părerea mea; dacă cineva găsește altceva mai bun și mai ușor de făcut, să ne spună". Mulți dintre ei se ridicară ca să sprijine părerea că trebuie să pornească cît mai curînd împotriva vrăjmașului și nimeni nu se împotrivi. La urmă se ridică din nou Cyrus, care spuse:

(25) „Aliați, inimile noastre, trupurile și armele de care va trebui să ne folosim sînt, datorită zeilor, de multă vreme pregătite. Ceea ce ne mai rămîne de făcut este să ne strîngem provizii pentru drum, atît pentru noi cît și pentru animalele de povară pe care le avem, cel puțin pentru douăzeci de zile. Căci după socoteala mea, vom avea de făcut mai mult de cincisprezece zile de marș fără să mai dăm de provizii, deoarece o parte din provizii le-am ridicat chiar noi, iar o altă parte vrăjmașul. (26) Va trebui deci să ne asigurăm ca să avem hrană, fiindcă altfel, nu vom putea nici să luptăm și nici să rezistăm. În ceea ce privește vinul, fiecare să-și ia numai atît cît are nevoie, ca să se poată obișnui să bea și apă. (27) Căci pe o bună bucată de drum nu vom găsi vin și orice cantitate am lua cu noi, nu vom avea de ajuns niciodată. Așa că să nu ne simțim rău dacă nu vom avea la un moment dat vin; iată cum trebuie să procedăm. În timpul mesei să începem de pe acum să bem apă, căci dacă facem acest lucru nu vom simți prea mult această schimbare. (28) Cei ce se hrănesc cu făină de orz, cînd vor să mănînce o prăjitură, plămădesc făina cu apă, și tot așa fac și cei ce se hrănesc cu pîine de grîu. De asemenea, și celelalte alimente fierte sînt pregătite cu multă apă. Dacă, deci, nu vom bea vin decît la sfîrșitul

mesei, stomacul nostru nu se va resimţi şi va fi sătul. (29) După aceea va trebui să ne lipsim şi de vinul pe care îl bem la sfîrşitul mesei, pînă ce, fără să ne dăm seama, vom ajunge să bem numai apă. Această trecere treptată face ca schimbarea să fie suportată de orice organism. Chiar şi divinitatea ne învaţă acest lucru, făcîndu-ne să trecem pe nesimţite de la frig la căldurile dogorîtoare, şi tot aşa de la arşiţă la asprimea iernii. Deci, să luăm pildă de la divinitate, obişnuindu-ne cu acest regim, ca să ajungem acolo unde va trebui să ajungem. (30) În loc de învelitori să vă procuraţi o greutate egală de provizii. Lucrurile de mîncare, chiar dacă sînt în cantitate mai mare, nu strică, aşa că vă puteţi lipsi de învelitori şi fiţi încredinţaţi că veţi dormi destul de bine şi fără ele; iar dacă nu, daţi-mi de ştire. Cît priveşte îmbrăcămintea, nu este rău să fiţi cît mai bine îmbrăcaţi, fie că sînteţi sănătoşi, fie că sînteţi suferinzi. (31) Procuraţi-vă alimente mai acrişoare, mai gustoase şi sărate; ele deschid pofta de mîncare şi se păstrează mai multă vreme. Dacă ajungem în locuri care nu au fost prădate şi de unde putem să luăm grîu, trebuie să avem morişti de mînă[28], pe care trebuie să le pregătim de pe acum, ca să facem făină; acesta este mijlocul cel mai uşor pentru a pregăti făina. (32) De asemenea, trebuie să avem la noi medicamentele de trebuinţă oricărui bolnav; ele nu ocupă loc mult şi, la nevoie, sînt foarte folositoare. De asemenea, trebuie să vă luaţi curele, căci aproape toate lucrurile pe care le poartă oamenii sau caii sînt legate cu curele. Dacă se învechesc sau se rup, nu mai sînt bune de nimic, afară de cazul cînd ai altele de schimb. Cei care ştiu să facă o lance ar face bine să nu-şi uite tesla; de asemenea, este nimerit să aveţi şi o pilă de pilit, întrucît atunci cînd îţi ascuţi lancea, îţi ascuţi şi curajul; (33) căci este într-adevăr ruşinos să mai fii laş după ce ţi-ai ascuţit lancea. Ar mai trebui să luaţi lemn de rezervă pentru care şi căruţe, căci pe măsură ce ne folosim de ele, o mulţime de piese ajung de neîntrebuin-

ţat. De asemenea, este nevoie să avem şi uneltele trebuincioase pentru aceste lucrări, deoarece nu găsim meseriaşi pe oriunde; (34) sînt însă destui oameni care ştiu să facă o reparaţie de pe o zi pe alta. Să luaţi în fiecare căruţă o cazma şi un tîrnăcop şi pe fiecare animal de povară o secure şi o coasă. De aceste unelte au nevoie toţi soldaţii şi, de multe ori, ele sînt folosite în interesul tuturor. (35) În ceea ce priveşte aprovizionarea cu hrană, voi, comandanţii trupelor care purtaţi arme, să vă îngrijiţi ca oamenilor să nu le lipsească nimic din cele necesare. Altfel, aceste lipsuri le vom resimţi noi. În ceea ce priveşte felul cum trebuie încărcate bagajele pe animalele de povară, vouă, comandanţilor de coloane, vă revine sarcina de a-i supraveghea pe oameni, silindu-i să le încarce numaidecît dacă nu au făcut aceasta pînă acum. (36) Vouă, comandanţilor de pionieri, v-am dat liste cu suliţaşii, prăştierii şi arcaşii pe care i-am trecut la voi. Suliţaşii vor purta o secure pentru tăiat lemne, arcaşii un tîrnăcop, iar prăştierii o lopată. Înzestraţi cu aceste unelte ei vor merge pe grupe înaintea căruţelor, ca să vă puteţi apuca de lucru numaidecît, dacă va trebui să deschideţi un drum, iar dacă eu aş avea nevoie de ei, să ştiu unde să-i caut pentru a-i folosi. (37) Să luăm, de asemenea, fierari, dulgheri, cizmari, dintre cei care sînt în stare să poarte arme şi care să aibă totodată şi scule pentru ca, dacă cineva va avea nevoie de ceva legat de meseria lor, să nu ducă lipsă. Aceştia vor fi scutiţi de serviciul la front, fixîndu-li-se un loc unde să lucreze pentru toată lumea, în schimbul unei plăţi. Dacă vreun negustor vrea să ne urmeze, este liber s-o facă. (38) Dacă însă vom prinde pe vreunul din ei că vinde ceva în zilele cînd eu am poruncit ca soldaţii să-şi aducă merindele lor, le vom lua toată marfa. În afara acestor zile vor putea vinde cum vor dori. Negustorii care se vor dovedi cît mai bine aprovizionaţi vor primi din partea aliaţilor şi a mea mulţumiri şi recompense. (39) Dacă vreunul dintre ei nu are bani de

ajuns pentru cumpărături, să vie la mine cu cîțiva oameni care-l cunosc ca să ne dea garanții că va însoți armata, și-i vom da bani de la noi. Acestea sînt îndrumările pe care le socot necesare înainte de plecare. Dacă vreunuia dintre voi i se pare că am uitat ceva, să-mi spună. (40) Și acum mergeți și pregătiți-vă bagajele, iar eu mă voi duce să aduc jertfe în vederea plecării. Cînd semnele arătate de zei vor fi favorabile, vom anunța plecarea. (41) Atunci, toți soldații echipați așa cum am poruncit să se prezinte în fața comandanților, așezîndu-se acolo unde li se va da ordin. Iar voi, comandanți, după ce vă veți organiza unitățile, să veniți la mine ca să vă arăt locul pe care fiecare dintre voi trebuie să-l păstreze".

CAPITOLUL 3

(1) După ce primiră aceste îndrumări, trupele se pregătiră de plecare, în timp ce Cyrus aduse jertfe. Cînd văzu că semnele sînt prielnice, puse armata în mișcare. În prima zi el își așeză tabăra ceva mai aproape de locul de unde porniseră, pentru ca, dacă oamenii ar fi uitat ceva din lucruri să se poată întoarce să le ia, sau dacă și-ar fi dat seama că le lipsește ceva, să caute să și-l procure.

(2) Cyaxares rămase pe loc cu o treime din trupele mezilor, ca să nu-și lase țara fără apărare. Cît privește pe Cyrus, el înainta cu mare grijă avînd cavaleria în frunte, iar înaintea acesteia o linie de cercetași de teren și observatori care înaintau din înălțime în înălțime, cu misiunea de a cerceta terenul din fața lor; după aceea veneau bagajele. Ori de cîte ori ajungeau în cîmpie, Cyrus așeza căruțele și animalele de povară pe mai multe coloane, iar trupa venea în urma lor. Dacă vreun animal de povară rămînea în urmă, supraveghetorii aveau grijă ca marșul să nu fie împiedicat din pricina lui. (3) Acolo unde drumul era mai

îngust, soldații mergeau pe margini, lăsînd coloana de căruțe la mijloc; și dacă se ivea vreun obstacol, acesta era înlăturat de oamenii care se aflau în față. Unitățile mergeau, de obicei, cu bagajele în preajma lor, căci îngrijitorii de bagaje aveau poruncă să înainteze o dată cu unitățile, afară de cazul cînd ar fi fost împiedicate de ceva. (4) Căruța de bagaje a taxiarhului mergea în cap, avînd un semn anume, cunoscut de toți ostașii săi. În felul acesta toată lumea mergea laolaltă și fiecare avea o deosebită grijă ca bagajele lui să nu rămînă în urmă. Procedînd astfel, soldații nu erau obligați să se caute unii pe alții, avînd toate lucrurile sub ochii lor. Acestea se găseau în cea mai mare siguranță, iar soldații aveau la îndemînă tot ce le era de trebuință.

(5) Între timp, cercetașii trimiși înainte văzură pe cîmp oameni care strîngeau nutreț și lemne; observară, de asemenea, cîteva animale de povară care duceau ceva în spinare, în timp ce altele pășteau. Privind mai departe, li se păru că văd nori de fum sau de praf ridicîndu-se în sus. După toate aceste semne, cercetașii fură aproape siguri că trupele vrăjmașe se află pe undeva pe aproape. (6) Comandantul cercetașilor trimise numaidecît știre lui Cyrus. După ce-i ascultă, Cyrus porunci cercetașilor să se reîntoarcă la posturile lor și, dacă ar mai fi văzut ceva, să-i dea de știre. În același timp, împinse înainte o unitate de cavalerie, poruncindu-i să încerce să pună mîna pe unul din oamenii aceia care cutreierau pe cîmp, pentru a se informa mai precis asupra celor ce se petreceau acolo.

(7) În timp ce aceste dispoziții erau executate de către oameni anume rînduiți, Cyrus opri armata pe loc pentru a-și lua măsurile necesare, înainte de a se fi apropiat prea mult de vrăjmaș. Totodată, porunci ca trupa să mănînce și fiecare soldat să rămînă pe loc, așteptînd ordinul în orice moment. (8) După ce mîncară, Cyrus chemă la el pe comandanții cavaleriei, ai carelor cu coase, ai pedestrașilor, pe cei ai carelor cu turnuri, ai purtătorilor de bagaje și ai căruțelor aco-

perite cu coviltire. Aceştia se înfăţişară numaidecît. Între timp, cercetaşii care se răspîndiseră pe cîmp aduseră cîţiva prizonieri pe care puseseră mîna. (9) Aceştia, fiind întrebaţi de Cyrus, spuseră că făceau parte din armata vrăjmaşă, că plecaseră unii după nutreţ, iar alţii după lemne şi că trecuseră de posturile lor înaintate, deoarece armata fiind atît de numeroasă toate se găseau anevoie. (10) „La ce depărtare de aici se află armata?" întrebă Cyrus. „La aproape două parasanghe", răspunseră ei. „Acolo se vorbeşte de noi?" întrebă din nou Cyrus. „Da, pe Zeus, se spun multe despre înaintarea voastră". — „Şi s-au bucurat cînd au aflat că ne apropiem?" întrebă el. Cyrus puse această întrebare pentru ca cei de faţă să audă răspunsul. „Nu, pe Zeus, spuseră ei. (11) Dimpotrivă, sînt foarte îngrijoraţi." — „Acum, continuă el, ce fac ei?" — „Se pregătesc de luptă; ieri şi alaltăieri nu au făcut decît acest lucru". — „Dar cel care le dă ordine, spuse Cyrus, cine este?" — „Chiar Cresus, împreună cu un grec şi cu un med, despre care merge vorba că ar fi fugit de la voi". — „Zeus atotputernic, strigă Cyrus, ajută-mă să pun mîna pe el, căci tare doresc acest lucru".

(12) După aceea porunci ca prizonierii să fie luaţi de acolo, iar el se îndreptă către cei adunaţi, ca să le spună ceva. În acest timp se înfăţişă un alt trimis din partea comandantului cercetaşilor, care aduse ştirea că se vede înaintînd peste cîmp o mare unitate de cavalerie. „Noi bănuim, adăugă el, că aceştia caută să observe mişcările trupelor noastre. Înaintea acestei unităţi, la o depărtare destul de mare, se îndreaptă spre noi în goană vreo treizeci de călăreţi, probabil ca să pună mîna pe postul nostru de observaţie, dacă vor putea, căci acolo nu sînt decît zece călăreţi de-ai noştri". (13) Cyrus porunci atunci ca o parte din călăreţii pe care-i avea tot timpul în preajma lui să plece imediat şi să înainteze pînă la poalele colinei unde se găsea postul de observaţie şi acolo să se oprească, fără însă să se lase descoperiţi de vrăjmaşi. „În clipa în care cei zece

oameni ai noștri vor părăsi postul de observație, ieșiți la iveală, iar atunci cînd dușmanii se vor urca pe colină, năpustiți-vă asupra lor. Pentru ca să nu vă fie teamă de grosul unității aceleia de cavalerie, tu, Histaspas, pleacă cu cei o mie de călăreți ai tăi și caută să le ieși înainte, fără însă să pornești în urmărirea lor, dacă nu ai cîmp de vedere. După ce vei face ca postul de observație să rămînă în mîinile tale, întoarce-te. Dacă însă vei vedea cîțiva călăreți gonind spre tine, cu mîna dreaptă ridicată în sus, primește-i cu bunăvoință".

(14) Histaspas plecă să-și ia armele, în timp ce călăreții din escorta lui Cyrus porniră numaidecît, așa cum primiseră poruncă. În drumul lor, chiar pe partea unde se aflau cercetașii, le ieși în cale paznicul reginei din Susa, cel care trecuse nu de mult însoțit de slugile sale în tabăra vrăjmașă pentru a culege informații. (15) Cyrus, îndată ce auzi știrea, sări din locul lui, alergă în întîmpinarea lui și-i întinse mîna. Cei de față, care nu știau despre ce este vorba, fură însă, firește, foarte mirați de această primire, pînă în clipa în care Cyrus le spuse: „Iată, prieteni, un om de mare ispravă care se reîntoarce la noi. Toată lumea trebuie să cunoască acum faptele lui. Nu este adevărat că acest prieten al nostru a plecat pentru că ar fi săvîrșit vreo mîrșăvie, sau că i-a fost teamă de mine. Eu l-am trimis ca să afle ce se petrece în tabăra vrăjmașă și să ne aducă știri sigure. (16) Și acum, Araspas, nu am uitat ceea ce ți-am făgăduit; mă voi achita de această promisiune cu ajutorul tuturor. Se cuvine, prieteni, ca toți laolaltă să-l cinstiți ca pe un viteaz, căci și-a primejduit viața pentru binele nostru, suportînd rușinea cu care a fost acoperit". (17) La aceste cuvinte, toți comandanții îl salutară pe Araspas și-i strînseră mîna. „Și cu asta să încheiem, spuse Cyrus. Acum, Araspas, este momentul să ne povestești ceea ce voim să aflăm, fără să ocolești adevărul și fără să micșorezi importanța forțelor vrăjmașe. Căci mai bine să-i socotim mai tari și în realitate

să fie mai slabi, decît să te auzim spunîndu-ne că forțele lor sînt slabe și la urmă ele să se dovedească mai tari".

(18) „Am făcut tot ce am putut, spuse Araspas, ca să aflu cît mai precis tăria trupelor vrăjmașe, căci am fost eu însumi de față și am lucrat cu comandanții lor, pentru a le pregăti". (19) — „Atunci, spuse Cyrus, tu cunoști nu numai tăria, dar și dispozitivul lor de luptă?" — „Da, pe Zeus, răspunse Araspas; și știu chiar și cum și-au pus în gînd să ducă lupta". — „Spune-ne mai întîi care este, în general, efectivul trupelor lor". — „Toți sînt rînduiți, spuse Araspas, pe treizeci de rînduri în adîncime, pedestrași și călăreți, în afară de egipteni și se întind pe o distanță de aproape patruzeci de stadii[29]; am depus toată grija, adăugă el, ca să aflu întinderea de teren pe care o ocupă". (20) — „Dar egiptenii, întrebă Cyrus, cum sînt orînduiți, pentru că ai spus «afară de egipteni»?" — „Comandanții miriarhilor[30], spuse Araspas, și-au organizat fiecare cei zece mii de oameni al lui pe rînduri de cîte o sută, atît în front cît și în adîncime, căci așa se obișnuiește la ei, după cîte spuneau. Cu toate acestea, Cresus nu s-a învoit decît cu mare greutate să-i lase să folosească această formație, deoarece el voia să depășească cît mai mult frontul trupelor tale". — „Și pentru ce dorea acest lucru? îl întrebă Cyrus. „Ți-o spun pe Zeus, fiindcă el urmărea să te învăluiască cu trupele care depășeau flancurile armatei tale", răspunse Araspas. (21) „Da! exclamă Cyrus, dar ar fi timpul să știe că cel care vrea să încercuiască pe cineva se poate trezi la un moment dat el însuși învăluit. Acum am aflat de la tine tot ceea ce doream să știm. Iată dar, prieteni, ce aveți de făcut: după ce veți pleca de aici, controlați echipamentul soldaților și harnașamentul cailor, căci se poate întîmpla ca, din lipsa unui lucru neînsemnat, să nu ne putem folosi nici de soldați, nici de cai și nici de care. Mîine dimineață, în timp ce eu voi aduce jertfe, dați

de mîncare oamenilor și cailor, pentru că dacă va trebui să pornim la acțiune, să nu rămînem nemîncați.

Tu, Araspas..., vei comanda trupele de la aripa dreaptă, așa cum ai făcut și pînă acum, iar voi, miriarhi, rămîneți la posturile voastre, căci nu atunci cînd începe cursa se schimbă caii la car. Dați poruncă taxiarhilor și lohagilor să intre în dispozitiv de luptă, așezînd fiecare lohos[31] pe două rînduri. Lohosul avea douăzeci și patru de oameni.

(22) În această clipă, unul dintre miriarhi întrebă: „Crezi oare, Cyrus, că vom putea să luptăm într-o formație așa de subțire, împotriva unor trupe cu o adîncime atît de mare?" — „Dar tu socoți, răspunse Cyrus, că într-o unitate care are o adîncime prea mare oamenii care sînt mai în spate pot să pricinuiască vreun rău dușmanilor pe care îi au în față, sau să-i sprijine pe camarazii lor? (23) Mie mi-ar conveni, spuse el, ca acești hopliți, în loc să se așeze în adîncime pe o sută de rînduri, să fie așezați pe zece mii, pentru că atunci am avea de luptat împotriva unui număr foarte mic de vrăjmași. Și dacă, dimpotrivă, avem în vedere adîncimea trupelor noastre, socotesc că toți soldații vor lua parte la bătălie, fiind în stare să se sprijine unii pe alții. (24) În spatele pedestrașilor care poartă platoșe, voi așeza pe aruncătorii de sulițe, iar îndărătul lor pe arcași. De altfel, cine ar putea să așeze în prima linie oameni care mărturisesc singuri că nu sînt în stare să lupte corp la corp? Dacă însă vor fi apărați de pedestrașii care poartă platoșe, vor ține piept și vor provoca, fără îndoială, pierderi vrăjmașilor, atunci cînd unii vor arunca cu sulițe, iar alții cu săgeți pe deasupra capetelor celor pe care îi au în fața lor. Orice rău pe care îl putem pricinui dușmanului ușurează sarcina soldaților noștri. (25) În ultima linie voi așeza rezervele. Căci, după cum o clădire fără temelie și fără acoperiș solid nu este de nici un folos, tot așa și o trupă care nu are primele și ultimele linii formate din soldați curajoși nu are sorți de izbîndă. (26) Voi, comandanți ai pedestra-

şilor, pregătiţi-vă de luptă, aşa cum am hotărît, iar voi, comandanţi ai peltaştilor, aşezaţi-vă lohosurile înapoia pedestraşilor, iar în spatele peltaştilor puneţi arcaşii. (27) Tu, care comanzi ariergarda, pentru că te afli cu oamenii tăi la urmă, dă-le poruncă să fie cu ochii aţintiţi asupra celor dinaintea lor; să-i încurajeze pe cei care-şi văd de treabă şi să nu-i cruţe de fel pe cei îndărătnici; iar dacă vreunul caută să fugă pentru a ne trăda, să-l pedepsească cu moartea. Căci cei care sînt în faţă au datoria să-i încurajeze pe cei din spatele lor, atît prin îndemnuri cu vorba, cît şi cu fapta. Voi, care sînteţi în ultimele rînduri, trebuie să faceţi astfel încît ticăloşii să aibă teamă mai mult de voi decît de vrăjmaşi. Iată deci ce aveţi de făcut.

(28) Tu, Eufratas, care te afli în fruntea carelor cu turnuri[32], să faci astfel încît ele să urmeze trupele cît mai de aproape cu putinţă. (29) Iar tu, Dauchos, care comanzi convoiul de căruţe, să urmezi cu soldaţii tăi înapoia carelor cu turnuri, poruncind ajutoarelor tale să pedepsească cu toată asprimea pe oricine s-ar depărta mai mult decît trebuie sau ar rămîne în urmă. (30) Tu, Carducule, care ai în grijă căruţele în care sînt femeile, aşază-le la urmă, după cele cu bagaje. Întreg acest convoi va lăsa impresia că este o armată numeroasă [şi noi vom avea putinţa să întindem curse duşmanilor], căci dacă ar încerca să ne învăluie, vor fi siliţi să facă un ocol mai mare; şi cu cît ei se vor desfăşura pe o întindere mai mare de teren, cu atît mai mult, în mod firesc, îşi vor slăbi forţele. (31) Iată deci ce aveţi de făcut. Tu, Artaozos, şi tu, Artagersas, luaţi-vă fiecare mia de pedestraşi pe care îi comandaţi şi aşezaţi-vă în spatele căruţelor. (32) Iar voi, Pharnuchos şi Asiadatas, în loc să vă aşezaţi cu cei o mie de călăreţi pe aceeaşi linie cu grosul armatei pe care fiecare din voi o comandaţi, treceţi în spatele căruţelor cu coviltire, în afara grosului armatei. După aceea veniţi la mine împreună cu ceilalţi comandanţi; să fiţi însă pregătiţi, căci s-ar putea să intraţi voi cei dintîi în

acţiune. (33) Tu, care comanzi arcaşii călări pe cămile, să rămîi de asemenea înapoia căruţelor cu coviltire, la dispoziţia lui Artagersas. (34) Voi, comandanţii de care, trageţi la sorţi şi acela pe care soarta-l va alege se va aşeza cu cele o sută de care ale lui în faţa primei linii; iar celelalte două sute vor acoperi una flancul drept şi cealaltă flancul stîng al armatei, mergînd de-a lungul coloanei, fiecare pe cîte un şir". (35) Acestea fură măsurile pe care le luă Cyrus. Atunci Abradatas, regele Susei, spuse: „Cyrus, îmi iau eu, de bunăvoie, sarcina de a mă aşeza cu carele în faţa liniei vrăjmaşe, dacă nu cumva eşti tu de altă părere". (36) Cyrus, cuprins de admiraţie pentru el, îi strînse mîna şi-i întrebă pe perşii care comandau celelalte care: „Sînteţi şi voi de aceeaşi părere?". Aceştia răspunseră că nu le-ar părea bine să renunţe la acest post. Atunci, Cyrus îi puse să tragă la sorţi şi sorţii hotărîră ca Abradatas să ocupe locul pe care-l dorise, avînd sarcina să facă faţă egiptenilor. (37) După aceea, comandanţii plecară să supravegheze ca poruncile despre care a fost vorba să fie îndeplinite; apoi, după ce mîncară, îşi instalară posturile de pază şi se culcară.

CAPITOLUL 4

(1) A doua zi în zori, în timp ce Cyrus aducea jertfe, trupele luară masa şi, după ce făcură libaţii, se echipară, îmbrăcînd tot felul de tunici, de platoşe şi coifuri, care mai de care mai frumoase. Caii fură acoperiţi la cap şi în jurul pieptului cu apărători pentru frunte şi pieptare; caii de şea aveau pe deasupra şi crupele ocrotite, iar cei înhămaţi la care aveau pe flancuri apărători din plăci de metal; în acest fel întreaga armată sclipea de atîta aramă şi strălucea datorită purpurii[33].
(2) Carul lui Abradatas pe patru osii[34], înhămat cu opt cai, era împodobit cum nu se poate mai frumos. În clipa cînd el îşi îmbrăcă pieptarul făcut din pînză

de in[35], căci acesta era portul lor specific, Pantheea îi aduse un coif de aur, brasarde și brățări late făcute de asemenea din aur, pentru a-i ocroti încheieturile de la mîini, o mantie de purpură încrețită[36], care-i cădea pînă la pămînt și o egretă de culoarea iacintului. Ea făcuse aceste podoabe fără știrea soțului ei, după modelul acelora pe care le purta de obicei. (3) Cînd văzu aceste lucruri, Abradatas rămase uimit peste măsură și-i spuse Pantheei: „Nu este așa, draga mea soție, că ți-ai sacrificat podoabele tale pentru ca să-mi faci mie aceste lucruri[37]?“ — „Nu, răspunse ea, pe Zeus, nu le-am sacrificat pe cele mai prețioase. Căci dacă ai apărea în ochii altora așa cum îmi apari mie, ce podoabă ar putea fi mai de preț pentru mine?“. Și-n timp ce vorbea, îi puse pe el armura și, cu toate că încerca să se stăpînească, lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraji.

(4) Abradatas și înainte vreme era în stare să atragă privirile asupra lui. Dar acum, cînd își îmbrăcă armura, păru minunat de frumos și plin de eleganță, mai ales că natura fusese darnică cu el în această privință. El luă hățurile din mîna conductorului[38] și se pregăti să se urce pe car[39]. (5) În această clipă însă Pantheea rugă pe cei care se aflau de față să se depărteze puțin și-i spuse: „Abradatas, dacă vor fi fost cîndva pe lume femei care să-și fi prețuit bărbatul mai mult decît viața lor, să știi că eu sînt una dintre acelea. Dar la ce bun să-ți mai vorbesc despre acest lucru? Cred că purtarea mea ți-a dat prilejul să te încredințezi o dată mai mult decît tot ce ți-aș putea spune acum. (6) Totuși, cu toată dragostea pe care știi că ți-o port, jur pe iubirea noastră că mai bine aș intra în pămînt alături de tine, căzut ca un viteaz la datorie, decît să trăiesc umilită alături de un bărbat dezonorat. Sînt adînc încredințată că și tu și eu sîntem făcuți să tindem spre cea mai mare glorie. (7) Pe lîngă aceasta, cred că datorăm lui Cyrus recunoștința noastră, căci, deși eram captivă și rezervată pentru el, nu s-a purtat

cu mine așa cum s-ar fi purtat cu o sclavă și nici nu mi-a oferit libertatea în condiții umilitoare, ci m-a păstrat pentru tine, ca și cum i-ar fi căzut în mîna soția fratelui său. (8) Mai mult decît atît, atunci cînd Araspas[40], paznicul meu, l-a părăsit, i-am făgăduit că dacă îmi va îngădui să trimit un sol la tine, vei veni și te vei alătura lui ca un aliat mai credincios și mai bun decît Araspas".

(9) Astfel vorbi Pantheea. Abradatas, încîntat de cele ce ascultase, puse mîna pe capul soției sale și, ridicînd privirea spre cer, făcu această rugă:

„Zeus atotputernic, dă-mi putința să fiu un soț vrednic de Pantheea și un prieten demn de Cyrus, care ne-a onorat cu atenția lui". (10) După aceste cuvinte se sui în car pe portița de lîngă scaunul conductorului. După ce se urcă, conductorul închise portița. Pantheea, neputînd să-l mai îmbrățișeze, acoperi scaunul cu sărutările sale. Și în timp ce Abradatas înainta cu carul, Pantheea se ținu după el, fără s-o observe, pînă ce acesta întorcîndu-se o văzu și-i strigă: „Curaj, Pantheea, rămîi cu bine; acum întoarce-te". (11) În această clipă eunucii și slujitoarele ei o duseră și o urcară în carul ei[41], unde o așezară și o acoperiră cu baldachinul[42]. Deși Abradatas și carul lui ofereau un spectacol minunat, nimeni nu-l putu privi înainte de a pleca Pantheea.

(12) După ce Cyrus își dădu seama că semnele erau prielnice și îndată ce trupele își luară dispozitivul de luptă așa cum poruncise el, își așeză posturi de observație din loc în loc[43]. Apoi, Cyrus chemă la el pe comandanți și le vorbi astfel:

(13) „Prieteni și aliați, zeii ne arată aceeași bunăvoință ca și atunci cînd am cîștigat cea dintîi izbîndă. Vreau să vă reamintesc îndemnurile care ne fac, după părerea mea, să pornim cu forțe înzecite la luptă, dacă vreți, bineînțeles, să țineți seama de ele. (14) Voi sînteți mult mai căliți în luptă decît vrăjmașii; v-ați educat laolaltă, ați constituit unități de sine stătătoare cu

mult înaintea lor și ați fost cu toți părtași la aceeași izbîndă; și, dimpotrivă, cea mai mare parte dintre dușmani au fost înfrînți împreună.

În ceea ce privește pe soldații din cele două tabere care nu au luat parte încă la luptă, cei din tabăra vrăjmașă își dau seama că stau alături de niște ticăloși, pe cîtă vreme voi, care mergeți cot la cot cu noi, puteți fi siguri că veți lupta alături de soldați hotărîți să-i sprijine pe camarazii lor. (15) Este deci firesc ca atunci cînd avem încredere unii în alții, să luptăm cu aceeași însuflețire și să rămînem neclintiți, în timp ce atunci cînd nu avem încredere unul într-altul, este neîndoios că fiecare se gîndește să scape de primejdie cît mai ușor.

(16) Să pornim deci, prieteni, împotriva vrăjmașului și să-l înfruntăm într-o luptă corp la corp, cu sprijinul carelor noastre[44] înarmate, împotriva acelora ale dușmanilor, lipsite de apărare, iar cu călăreții și caii noștri ocrotiți de platoșe, să înfruntăm o cavalerie deasemenea lipsită de orice apărare. (17) În ceea ce privește pe pedestrașii lor, ei sînt aceiași care au fost și înainte. Egiptenii[45], de altfel, pe lîngă faptul că sînt dezorganizați sînt și rău înarmați, căci scuturile lor prea mari îi împiedică nu numai să acționeze, dar să și vadă. Pe lîngă aceasta, așa cum sînt dispuși în adîncime pe o sută de rînduri, este de la sine înțeles că în afară de un număr mic de soldați, toți ceilalți se vor împiedica unii pe alții în luptă. (18) Dacă trag nădejde că năpustindu-se asupra noastră ne vor copleși[46], ar însemna ca mai întîi să facă față cavaleriei și carelor noastre cu coase, al căror avînt va crește datorită cailor. Și chiar dacă unii dintre ei vor reuși să reziste, cum vor putea să lupte în același timp împotriva cavaleriei, a pedestrașilor și a turnurilor noastre? Căci soldații din turnuri ne vor sprijini, făcînd să cadă asupra lor o ploaie de săgeți care îi vor țintui pe loc, împiedicîndu-i să lupte. (19) Dacă socotiți că ați mai avea nevoie de ceva, spune-ți-mi, căci cu sprijinul zeilor

vom putea să facem față la orice. Și dacă cineva mai are vreo părere, să ne-o arate, iar dacă nu, duceți-vă la locul de sacrificiu și, după ce vă veți ruga zeilor cărora le-am adus jertfe, întorceți-vă la unitățile voastre și fiecare dintre voi să reamintească soldaților tot ce v-am spus acum, arătînd prin atitudinea, prin înfățișarea și felul vostru de a vorbi că sînteți demni de a comanda și că nu știți ce înseamnă frica".

CARTEA A VII-A

CAPITOLUL 1

(1) După ce comandanții se rugară zeilor, se întoarseră la posturile lor. Cyrus, împreună cu cei din jurul lui, era încă ocupat cu jertfele[1], cînd slujitorii le aduseră mîncare și băutură. El rămase în picioare, apoi, după ce închină primele bucăți zeilor, mîncă și el, împărțind pe rînd din ce avea și celorlalți care păreau mai flămînzi. Cînd terminară libațiile[2] și după ce se rugară, bău și el, împreună cu toți cei din jur. În sfîrșit, după ce se rugă lui Zeus, dumnezeul părinților săi, să-i fie călăuză și să-l sprijine, încălecă, poruncind celor care-l însoțeau să încalece și ei. (2) Toți cei din suita sa erau echipați ca și Cyrus, cu tunici de purpură[3], platoșe și coifuri de alamă, egretă albă, sabie și lance de scoruș. Caii aveau fruntare, platoșe și apărători pentru coapse făcute din plăci de bronz, așa cum aveau, de altfel, și călăreții. Armele lui Cyrus se deosebeau de ale celorlalți numai prin faptul că ale lor erau vopsite cu o culoare mată aurie, pe cînd ale lui luceau ca o oglindă. (3) După ce încălecă, stătu puțin pe loc să cerceteze drumul pe care avea să meargă, cînd deodată răsună o bubuitură de trăsnet în dreapta lui[4]. „Zeus atotputernic, vom face așa cum ți-e voia", strigă el, și porni la drum, avînd în dreapta pe Chrysanthas, comandantul cavaleriei, urmat de călăreții lui, iar în stînga pe Arsamas cu pedestrașii lui[5]. (4) El le porunci să-și întoarcă din cînd în cînd privirile spre stindardul său și să păstreze alinierea. Acest stindard reprezenta un vultur[6] de aur cu aripile desfăcute, așezat în vîrful unei prăjini lungi. Pînă astăzi stindardul regelui Persiei a rămas același.

Înainte de a da ochii cu vrăjmașii, Cyrus făcu de trei ori popas ca trupele să se odihnească.

(5) După ce înaintă vreo treizeci de stadii, începu să se zărească armata duşmană care venea în întîmpinarea lui. Cînd dădură cu ochii unii de alţii, duşmanii, văzînd că aripile lor depăşeau cu mult cele două aripi ale armatei lui Cyrus, opriră centrul pe loc, manevră ce se impunea dacă era vorba să execute o mişcare de învăluire. În acelaşi timp curbară frontul, pentru a-i încercui pe persani, descriind astfel cu trupele de la aripă un fel de arc de cerc[7]. Scopul urmărit de ei era de a-i ataca din toate părţile deodată. Cyrus, deşi observase această mişcare, nu se abătu de loc din drum, ci continuă să-şi conducă trupele aşa cum pornise de la început. Dîndu-şi seama însă cît de departe de centru se afla pivotul trupelor împrejurul căruia se făcea mişcarea de întoarcere, spuse: „Observi, Chrysanthas, locul de unde pornesc duşmanii mişcarea de învăluire?" (6) — „Da, răspunse Chrysanthas, şi acest lucru mă surprinde, căci după părerea mea aripile se depărtează prea mult de centrul lor". — „Da, pe Zeus, şi în acelaşi timp de al nostru", răspunse Cyrus. „Atunci pentru ce procedează astfel?" — „Fără îndoială, spuse Cyrus, că le e teamă să nu le atacăm aripile; dacă acestea ar fi prea aproape de noi, centrul lor s-ar afla încă departe". (7) — „Dar atunci, întrebă din nou Chrysanthas, cum se vor sprijini între ei, dacă se găsesc la o depărtare aşa de mare unii de alţii?" — „Este limpede, spuse Cyrus, că atunci cînd trupele de la aripi vor înainta şi se vor găsi în faţa flancurilor armatei noastre, vor face o mişcare de întoarcere spre a se aşeza în linie, pentru ca după aceea să pornească spre noi ca să dezlănţuie atacul [din toate părţile deodată]". (8) — „Socoţi oare că mişcarea lor este potrivită?" întrebă Chrysanthas. „Da, în măsura în care pot să vadă dispozitivul nostru, însă atîta vreme cît nu-l pot vedea, ar face mai bine să înainteze în coloană. Deocamdată tu, Arsamas, înaintează ca şi mine încet cu pedestraşii tăi, continuă el, iar tu, Chrysanthas, înaintează cu călăreţii pe aceeaşi linie cu el. Eu mă duc într-un punct

de unde cred că este nimerit să pornesc primul atac; în trecere voi lua seama dacă totul este în ordine la noi. (9) Cînd voi fi ajuns acolo și cînd ne vom fi apropiat de vrăjmaș, voi intona peanul; atunci voi să grăbiți pasul. Vă veți da seama că atacul a început după zgomotul care bănuiesc că va fi destul de mare[8]. În acest moment Abradatas va primi poruncă să se năpustească cu carele lui împotriva vrăjmașului. Voi să vă așezați cît mai aproape cu putință îndărătul carelor[9], căci numai așa vom izbuti să ne aruncăm asupra dușmanilor în învălmășeala produsă. Eu voi veni cu toată iuțeala ca să urmărim pe fugari, dacă aceasta va fi voia zeilor".

(10) După ce dădu aceste dispoziții și după ce rosti parola: „Zeus salvator și călăuzitor"[10], plecă. Trecînd printre care și printre șirurile pedestrașilor greu înarmați, își plimbă privirile asupra tuturor, adresîndu-se astfel unora dintre soldați: „Prieteni, simt o adevărată plăcere cînd privesc spre chipurile voastre. Gîndiți-vă, soldați, că însemnătatea bătăliei de astăzi nu constă numai în a cîștiga azi victoria, ci în aceea că este cea dintîi victorie pe care ați dobîndit-o și, o dată cu aceasta, fericirea pe toată viața". (11) După aceea, trecînd printre noi șiruri de soldați, li se adresă astfel: „Camarazi, de azi înainte nu vom mai putea învinui pe zei; ei ne dau prilejul să punem mîna pe bunuri din belșug, însă pentru aceasta se cuvine să dați dovadă de vitejie". (12) Altora le vorbi astfel: „Soldați, la care sărbătoare mai plină de măreție decît aceasta ne-am putea invita unii pe alții? Dacă astăzi vom da dovadă de curaj, ne vom putea răsplăti din belșug unii pe alții". (13) Altora le spuse: „Soldați, cred că știți care sînt premiile ce se cuvin învingătorilor; să urmărești pe dușman, să lovești, să omori, să pui mîna pe bogății, să fii lăudat, să fii liber, să poți porunci altora, în timp ce pe cei ticăloși îi așteaptă, fără îndoială, o soartă diferită de a celor virtuoși. Deci, cel care ține la viața lui să lupte alături de mine, căci eu nu voi

săvîrşi cu bună ştiinţă nicicînd o ticăloşie şi nici vreo faptă urîtă". (14) Cînd întîmplător întîlnea în cale soldaţi care mai luptaseră alături de el, le spunea: „Prieteni, ce nevoie mai aveţi voi de îndemnurile mele? Ştiţi bine ce obligaţii impune o zi de luptă celor viteji şi ce au de făcut cei ticăloşi".

(15) Continuîndu-şi drumul şi ajungînd în dreptul lui Abradatas, Cyrus se opri. Abradatas trecu hăţurile conductorului său şi se apropie de el. În clipa aceea mai dădură fuga şi cîţiva pedestraşi şi conductorii de care de prin apropiere. Atunci Cyrus, luînd cuvîntul în faţa celor care se aflau adunaţi acolo, rosti următoarele: „Abradatas, aşa cum ai cerut, divinitatea v-a socotit vrednici pe tine şi pe oamenii tăi să fiţi în primele rînduri ale aliaţilor. Tu să-ţi aduci aminte că atunci cînd va trebui să porneşti asupra duşmanului, perşii vor fi cu privirile spre voi ca să vă urmeze şi nu vă vor lăsa să vă luptaţi singuri". (16) Abradatas răspunse: „Am nădejdea, Cyrus, că în această parte a noastră totul va decurge în ordine; mă tem însă pentru flancurile noastre, căci văd că aripile vrăjmaşe, întărite cu care[11] şi trupe de toate felurile, sînt desfăşurate pe o mare întindere, fără ca noi să le putem face faţă cu altceva decît cu care. În ceea ce mă priveşte, adăugă el, dacă soarta nu m-ar fi destinat să stau în acest post, mi-ar fi fost ruşine să mă aşez aici, unde mă simt la adăpost de primejdii". (17) — „Dacă totul va decurge normal în sectorul tău, răspunse Cyrus, să nu te îngrijorezi pentru aripile noastre, căci, cu ajutorul zeilor, le voi ocroti eu în faţa duşmanului. Pe tine însă, te conjur să nu te năpusteşti asupra duşmanilor de care te temi acum, înainte de a-i vedea luînd-o la fugă". Astfel de vorbe pline de înflăcărare rosti Cyrus în pragul luptei; de altfel, el nu era de loc un om lăudăros. „Deci, cînd îi vei vedea că o iau la fugă, să ai în gînd că mă aflu lîngă tine şi să te năpusteşti asupra lor, deoarece atunci ei vor fi cuprinşi de descurajare, în timp ce oamenii tăi voi fi plini de

încredere. (18) Dar cît mai ai răgaz, Abradatas, treci de-a lungul frontului carelor tale, încurajează-ţi soldaţii în vederea atacului, ridică-le moralul prin înfăţişarea ta, insuflă-le speranţa şi îndeamnă-i să întreacă în vitejie pe cei care se află în unităţile de care. Căci, ţine bine minte, dacă izbînda va fi a noastră, de acum înainte toţi îşi vor da seama că nimic nu preţuieşte mai mult decît curajul".

Abradatas se urcă în carul său şi trecu de-a lungul frontului, făcînd aşa cum îl sfătuise Cyrus.

(19) Cînd, în drumul său, Cyrus ajunse la aripa stîngă unde se găsea Histaspas cu jumătate din cavaleria persană, îl strigă pe nume şi-i spuse: „Îţi dai seama, Histaspas, că aici totul depinde de iuţeala ta, căci dacă izbutim să ne descotorosim de acest vrăjmaş înainte de a ne ucide el pe noi, nu va pieri nici unul dintr-ai noştri". Histaspas răspunse surîzînd: (20) „De cei care sînt în faţa noastră ne vom descotorosi noi; cît priveşte însă pe acei de la flancuri, mai porunceşte şi altora să aibă această grijă şi să nu stea degeaba". „Ai dreptate, spuse Cyrus, mă duc chiar acum spre ei. Tu, Histaspas, fii cu grijă: dacă zeii vor ajuta pe careva dintre noi să înfrîngă pe duşmanii din faţa lui şi dacă aceştia vor mai rezista pe undeva şi vor continua să lupte, va trebui să alergăm împotriva lor".

(21) După aceasta Cyrus plecă. În drumul său, ajungînd la flancul drept al armatei sale, în faţa comandantului carelor de luptă ce se găseau în acel loc, Cyrus îi spuse: „Îţi vin în ajutor, dar cînd ne veţi vedea că am pornit la atac împotriva celui mai îndepărtat flanc al aripii vrăjmaşe, atunci încercaţi şi voi să străpungeţi linia duşmanului; căci vă veţi simţi în siguranţă mai mare în spatele lui, decît dacă aţi rămîne închişi în mijlocul liniilor lui".

(22) Plecînd mai departe, Cyrus ajunse în spatele căruţelor în care se aflau femeile. Aici dădu poruncă lui Artagersas şi lui Pharnuchos să rămînă pe loc, fiecare cu cei o mie de pedestraşi şi călăreţi. „Însă îndată

ce mă veți vedea că pornesc la atac asupra aripii drepte vrăjmașe, să vă aruncați și voi asupra dușmanilor care vor apărea în fața voastră. Flancul, care este de obicei partea cea mai slabă a frontului, să-l atacați cu trupele în linie, căci aceasta este formația care asigură superioritate. Cavaleria dușmană este așezată așa cum o vedeți, la extremitatea aripii. Să nu șovăiți o clipă. Trimiteți împotriva ei unitatea de cămile și fiți siguri că chiar înainte de a păși în luptă, o să aveți prilej de a rîde pe seama vrăjmașului".

(23) După ce dădu aceste dispoziții, Cyrus se îndreptă spre aripa dreaptă a armatei sale. Pe de altă parte, Cresus, socotind că trupele de la centru, pe care le comanda chiar el, se apropiaseră prea mult de dușman, în comparație cu aripile sale care continuau încă să se desfășoare, le anunță să nu mai înainteze, ci să facă o mișcare de învăluire pe locul unde se găseau. Cînd aripile ajunseră cu fața spre trupele lui Cyrus, se opriră. Cresus dădu semnalul să pornească atacul împotriva dușmanului. (24) În acest moment trei coloane se năpustiră dintr-o dată asupra trupelor lui Cyrus: una din față, alta asupra flancului drept și cealaltă asupra flancului stîng, în așa fel încît armata lui Cyrus se înspăimîntă. Ea fusese împresurată de vrăjmaș din toate părțile, cu excepția spatelui, cu unități de cavalerie, pedestrime, peltofori, arcași și care, ca o țiglă încadrată de multe alte țigle. (25) Cu toate acestea, la un semn al lui Cyrus, perșii făcură față dușmanului în toate părțile. Teama de ce se va întîmpla făcea ca cele două armate să păstreze o liniște desăvîrșită. Cînd Cyrus socoti că a sosit momentul, intonă peanul, pe care întreaga armată îl cîntă o dată cu el, apoi scoase strigătul de război în cinstea zeului Enyalios[12]. (26) În această clipă, Cyrus dezlănțui atacul și, luînd pe vrăjmași din flanc cu sprijinul cavaleriei sale, pătrunse fulgerător în mijlocul lor. Pedestrașii, pe care și-i luase cu el, îi săriră în ajutor și învăluiră pe vrăjmași de o parte și de alta. Cyrus

avu marele noroc că lupta cu unitățile sale în falangă, împotriva unor trupe care-și ofereau flancul, astfel că dușmanii nu întîrziară să o ia la fugă în mare grabă[13].

(27) Îndată ce Artagersas îl văzu pe Cyrus atacînd, se năpusti și el asupra aripii stîngi a dușmanului, trimițînd înainte unitatea de cămile, așa cum, de altfel, îi poruncise Cyrus. O parte din cai, cînd văzură de la depărtare aceste animale, se speriară și o luară la goană; unii se ridicară în două picioare, în timp ce mulți se răsturnară unii peste alții. De altfel, așa se întîmplă cu caii cînd dau cu ochii de cămile. (28) Artagersas, care-și păstrase trupele în ordine, porni la atac împotriva dușmanilor aflați în dezordine, aruncînd în același timp și carele sale de luptă atît împotriva aripii drepte, cît și a aripii stîngi. Mulți dintre vrăjmași, căutînd să scape de carele din față, fură striviți de carele care-i atacau din flanc, iar mulți care încercară să scape de pericolul celor de pe flancuri fură prinși sub roți.

(29) Atunci, Abradatas nu mai stătu pe gînduri: „Urmați-mă, prieteni, strigă el, și se năpusti asupra lor fără să-și cruțe caii, pe care îi umplu de sînge îmboldindu-i cu țeapa. O dată cu el porniră și ceilalți conductori de care. Carele dușmane o luară la fugă dinaintea lor. Parte din conductorii vrăjmași își suiră oamenii pe care, în timp ce pe mulți îi lăsară pe jos. (30) Abradatas se repezi în mijlocul lor, pentru a se arunca asupra falangei egiptene, urmat de oamenii din imediata lui apropiere.

S-a spus adesea că nici o oaste nu poate fi mai tare decît atunci cînd este formată din prieteni, și acest lucru se dovedi acum. Toți prietenii și comesenii lui Abradatas porniră la atac alături de el. Parte din conductorii de care, văzînd pe egipteni că rezistă masați, îndreptară caii spre carele care fugeau și porniră în urmărirea lor. (31) În punctul însă unde se produse atacul lui Abradatas și al oamenilor lui, egiptenii nu se putură clinti din loc, căci și în dreapta și în stînga

lor toți rezistau. Cum stăteau în picioare, unii dintre conductori fură aruncați de pe care din cauza mișcării puternice a cailor și în cădere fură zdrobiți de cai și de roți cu arme cu tot. Tot ce fu prins de coase, om sau armă, fu sfîrtecat. (32) În această învălmășeală de nedescris, din cauza zdruncinăturilor roților care săreau peste mormane de tot felul, Abradatas căzu și el din car împreună cu alți cîțiva care atacaseră o dată cu el. Cu toată vitejia lor de nedescris, ei pieriră sfîrtecați. Perșii, care veneau în urma lor, se aruncară prin breșa deschisă de Abradatas cu oamenii lui asupra egiptenilor care fugeau și-i măcelăriră. Parte din egipteni însă, care datorită numărului lor mare nu suferiseră pierderi, ieșiră în întîmpinarea perșilor.

Atunci se porni o luptă crîncenă[14], cu lănci, cu sulițe și săbii. (33) Cu toate acestea, egiptenii ne depășeau ca număr și ca armament, căci lăncile lor[15], asemănătoare cu acelea pe care le folosesc și astăzi, erau mai lungi și mai tari, iar scuturile pe care le sprijineau pe umăr le apărau corpul mai bine decît pieptarele și scuturile noastre de răchită, în așa fel încît îi ajutau să respingă pe vrăjmași. (34) Datorită faptului că țineau scuturile lipite unele de altele, ei izbutiră să înainteze și să dea înapoi pe perși, care nu putură să le țină piept cu scuturile lor mici, pe care le țineau cu două degete. Perșii se retraseră pas cu pas, cînd lovind, cînd apărîndu-se de lovituri, pînă ce ajunseră în apropierea carelor cu turnuri. Aici egiptenii, la rîndul lor, fură copleșiți de săgețile aruncate din turnuri, în timp ce oamenii din ariergarda persană, cu sabia ridicată, căutau să împiedice pe arcași și pe aruncătorii de săgeți să fugă, silindu-i să arunce în vrăjmași cu sulițe și săgeți. (35) Atunci se încinse un măcel înfiorător; peste tot nu se auzea decît zgomotul armelor și săgeților de tot felul, și strigătele soldaților care țipau unii la alții, fie pentru a se încuraja, fie pentru a invoca pe zei.

(36) În acest moment sosi Cyrus, care urmărea pe dușmanii pe care-i avusese în fața lui. Văzînd că perșii

dau înapoi, simți o durere, însă dîndu-și seama numaidecît că cel mai bun mijloc de a opri înaintarea vrăjmașilor era să-i întoarcă, pentru a le cădea în spate, porunci trupelor pe care le avea cu el să-l urmeze și, înconjurînd pe egipteni, ajunse în spatele lor. Cyrus se năpusti asupra lor și-i atacă înainte ca aceștia să se fi dezmeticit, omorînd o mare parte dintre ei. (37) Îndată ce-și dădură seama de ceea ce se petrece, egiptenii începură să strige că dușmanii vin pe urmele lor, și o rupseră la fugă, copleșiți de lovituri. La un moment dat se produse o învălmășeală în rîndurile cavaleriei și pedestrașilor. Un soldat, care fusese doborît și călcat în picioare de calul lui Cyrus, înfipse sabia în pîntecele calului. Calul, simțind că e rănit, făcu o săritură de berbec și răsturnă pe Cyrus. (38) Atunci se putu vedea cît de important este ca un conducător să fie înconjurat cu iubire de cei pe care îi comandă. Dintr-o dată, toți perșii începură să strige, năpustindu-se asupra dușmanului, cînd respingîndu-l, cînd fiind ei respinși, cînd lovind, cînd primind lovituri. (39) În cele din urmă, unul din aghiotanții lui Cyrus sări de pe cal și-l lăsă pe Cyrus să încalece. De pe calul său, Cyrus își dădu seama că egiptenii sînt asaltați din toate părțile, căci în acest moment veniseră Histaspas și Chrysanthas cu cavaleria persană. Cyrus însă nu-i lăsă să se arunce asupra egiptenilor, ci numai să-i hărțuiască de departe cu săgeți și cu sulițe. În acest timp, ocolind falanga, se duse spre carele cu turnuri. Acolo îi veni în gînd să se urce pe un turn și să observe dacă mai erau trupe vrăjmașe care să mai reziste. (40) De pe platforma carului se vedea cîmpul acoperit de cai, de oameni, de care, de soldați care fugeau, de unii care urmăreau, de învingători sau de învinși. Dar nicăieri nu se mai zărea nimeni care să reziste în afară de egipteni. Aceștia, în deznădejdea lor, se așezaseră în cerc și nu li se mai vedeau decît armele, căci ei se adăpostiseră sub scuturi și nu mai luptau. Totuși, se vedea bine că starea lor era jalnică.

(41) Cyrus, cuprins de admirație în fața vitejiei lor și văzînd cu durere cum piereau acești oameni atît de bravi, porunci trupelor să oprească asaltul și nu le mai îngădui să continue lupta. El trimise un herald să-i întrebe dacă vor să piară cu toții, din pricina celor care i-au părăsit, sau să scape cu viață, bucurîndu-se mai departe de faima lor de viteji. „Cum vom putea să ne salvăm viața, fără să ne pierdem faima de viteji?“ întrebară ei. Cyrus le trimise acest răspuns: (42) „Nu o veți pierde nicidecum, căci ne dăm seama că voi sînteți singurii care vă mai împotriviți și care mai voiți să luptați“. — „Dar ce faptă ar mai trebui să săvîrșim, întrebară din nou egiptenii, ca să scăpăm cu viață?“ La aceasta Cyrus răspunse: [„Nu va fi nevoie să trădați pe nici unul din aliații voștri“, răspunse Cyrus.] „Vă cerem numai să ne predați armele și să deveniți prietenii celor care preferă să vă salveze viața, deși le stă în putere să vă dea pieirii“. Cînd auziră despre ce era vorba, întrebară din nou: (43) „Dacă vom deveni prietenii tăi, ce vei face cu noi?“ — „Noi vă vom veni în ajutor și așteptăm și din partea voastră același lucru“, răspunse Cyrus. „Și care este binele pe care ni-l veți face?“ întrebară din nou. La această întrebare Cyrus le spuse: „Atît timp cît va dura războiul, eu vă voi da o soldă mai mare decît aceea pe care o primiți acum și, o dată pacea încheiată, voi dărui acelora care ar voi să rămînă la mine pămînt, orașe, femei și slujitori“. (44) După ce înțeleseră despre ce este vorba, egiptenii cerură să nu fie siliți să lupte împotriva lui Cresus: „căci el este singurul, spuseră ei, cu care avem legături“. Înțelegerea fu făcută și egiptenii făcură legămînt față de Cyrus, primind și din partea lui aceleași asigurări. (45) De atunci și pînă astăzi, egiptenii care au rămas pe lîngă Cyrus sînt supuși credincioși ai regelui persan. Cyrus le dădu orașe, unele din ele în partea dinspre miazănoapte a Asiei, orașe care și astăzi poartă numele de orașe egiptene și, în afară de acestea, Larissa[16] și Cyllene[17],

aproape de Cyme[18], la o mică depărtare de mare. În aceste orașe urmașii lor locuiesc și astăzi. După aceasta, pentru că se lăsase de acum întunericul, Cyrus se retrase cu armata și-și așeză tabăra la Thymbrara.

(46) În această bătălie, singurii dintre vrăjmași care luptară vitejește fură egiptenii. Dintre trupele lui Cyrus, cavaleria persană fu socotită demnă de laudă. Datorită acestui fapt, armamentul cu care Cyrus a înzestrat-o atunci a rămas același pînă astăzi. (47) De asemenea, și carele cu coase și-au cucerit o mare faimă. Grație renumelui dobîndit, aceste care de război au fost folosite continuu pînă în zilele noastre de regii care au urmat [la tronul Persiei]. (48) În ceea ce privește cămilele, ele nu făcură altceva decît să înspăimînte caii vrăjmașilor. Cei care le încălecaseră nu omorîră nici un călăreț dușman, dar nici ei nu suferiră vreo pierdere din partea cavaleriei dușmane, căci nici un cal nu se apropie de cămile. (49) Cu toate foloasele pe care le aduc cămilele, astăzi nici un om avut nu găsește de cuviință să mai crească cămile pentru călărie și nici nu se antrenează pentru a se servi de ele în război. Din această pricină li s-a dat vechea lor întrebuințare și nu sînt folosite decît la căratul bagajelor.

CAPITOLUL 2

(1) După ce trupele lui Cyrus mîncară și după ce așezară posturi de pază așa cum se impunea în asemenea situații, se culcară. Între timp, Cresus se retrase în grabă cu armata de-a dreptul la Sardes. Celelalte neamuri aliate cu el, ocrotite de întuneric, se retraseră cît mai departe spre drumurile care duceau către țara lor de baștină. Îndată ce se făcu ziuă, Cyrus porni asupra Sardesului. (2) Ajuns în fața întăriturilor orașului, își pregăti mașinile de război și scările[19], ca și cum ar fi pornit la atac. (3) După ce făcu aceste pregătiri, în noaptea următoare puse cîțiva caldeeni și

perși să escaladeze zidurile, în dreptul întăriturilor ocupate de sarzi, care păreau mai anevoioase de trecut. Ei fură conduși de un persan care fusese sclavul unui soldat din garda fortăreței și care cunoștea drumul pe unde trebuiau să meargă ca să coboare la rîu[20] și de acolo să pătrundă în fortăreață. (4) Cînd aflară că fortăreața fusese ocupată, toți lidienii părăsiră întăriturile și se refugiară în oraș, fiecare pe unde apucă. La ziuă, Cyrus intră în Sardes poruncind ca nimeni să nu-și părăsească locul. (5) Cresus[21], care se închisese în palatul său, chemă cu voce tare pe Cyrus. Acesta puse o gardă ca să-l păzească, iar el intră în fortăreața pe care trupele lui o ocupaseră. Acolo găsi pe perși făcînd de strajă cu toată grija, însă la posturile caldeenilor nu găsi pe nimeni, deoarece porniseră în grabă să jefuiască casele. Cyrus chemă numaidecît pe comandanții lor și le porunci să plece acasă cu trupele lor cît mai repede. (6) „N-aș putea îngădui în ruptul capului, spuse el, ca oamenii care se dovedesc nedisciplinați să aibă o parte mai mare de prăzi decît ceilalți. Să știți, adăugă el, că îmi pusesem în gînd să fac din voi, cei care m-ați urmat în această expediție, oamenii cei mai de invidiat dintre toți caldeenii. Dar acum, adăugă el, să nu fiți surprinși dacă plecînd de aici, veți întîlni în drum pe cineva mai tare decît voi". (7) Aceste amenințări îi făcură pe caldeeni să tremure de frică și-l rugară pe Cyrus să-și potolească mînia, făgăduind că-i vor arăta tot ce prădaseră; el însă le răspunse că nu dorește acest lucru. „Totuși, adăugă el, dacă vreți să mă liniștesc, înapoiați tot ce ați luat soldaților care au stat de veghe cu credință, căci atîta vreme cît soldații vor ști că cea mai mare parte se cuvine celor care stau de veghe la posturile lor, totul va merge bine". (8) Caldeenii făcură întocmai cum le porunci Cyrus. În felul acesta, soldații care-și făcuseră datoria primiră o mare parte din prăzi. Cyrus, după ce-și așeză tabăra într-o parte a orașului unde i se păru

lui că ar fi mai bine, porunci trupelor să rămînă înarmate și să-și pregătească masa.

(9) După ce luă aceste măsuri, trimise să-l aducă pe Cresus înaintea lui. Cum dădu cu ochii de Cyrus, Cresus îi spuse: „Te salut, stăpîne. Soarta ți-a hărăzit să porți de acum înainte acest titlu și mă obligă și pe mine să te numesc stăpîn". (10) „Și eu te salut, de vreme ce și tu ești un om ca și mine. Dar, adăugă el, n-ai vrea oare, Cresus, să-mi dai un sfat?" — „Da, Cyrus, mai ales dacă ți-ar putea fi de folos, ți-aș putea da un sfat care să-ți fie de ajutor, căci cred că acest lucru mi-ar putea folosi și mie". (11) — „Atunci, ascultă-mă, spuse Cyrus. Îmi dau seama că soldații mei au îndurat tot felul de greutăți, trecînd prin nenumărate primejdii și că acum se gîndesc să ia în stăpînire orașul cel mai bogat din întreaga Asie după Babilon. Și eu cred că este drept să-i răsplătesc, căci îmi dau seama că dacă nu vor primi nimic în schimbul oboselilor pe care le-au îndurat, nu-i voi mai putea face să mi se supună multă vreme. Cu toate acestea nu doresc să le dau orașul pe mînă să-l prade, căci în afară de faptul că l-ar ruina, sînt sigur că dacă se vor deda la jaf, acei dintre ei care sînt mai ticăloși vor pune mîna pe partea cea mai mare din pradă". Auzind aceste cuvinte, Cresus răspunse: (12) „Ai dreptate, Cyrus, îngăduie-mi însă să spun cîtorva lidieni, pe care îi voi alege eu, că mi-ai făgăduit că vei cruța orașul de prădăciuni, că nu le vei ridica nici soțiile și nici copiii, dar că, în schimb și eu ți-am făgăduit că ei îți vor dărui de bunăvoie tot ce are orașul Sardes mai frumos și mai de preț. Sînt încredințat, de altfel, că îndată ce vestea aceasta se va răspîndi, îi vei vedea aducîndu-ți tot felul de podoabe de preț, fie pentru bărbați, fie pentru femei și că în anul ce va veni orașul va fi din nou încărcat de o mulțime de obiecte prețioase. (13) Dacă, dimpotrivă, vei lăsa să fie prădat, s-ar distruge tot ce poate fi socotit lucru de artă, căci arta, după cîte se spune, este un semn al bogăției. (14) De

altfel, după ce vei vedea ce ți s-a adus, vei putea hotărî și cu privire la prădarea orașului. Dar mai întîi, adăugă el, trimite cîțiva oameni de-ai tăi să caute tezaurul meu și să-l aducă aici". Cyrus se învoi și se hotărî să îndeplinească întocmai sfaturile lui Cresus.

(15) „Mai am un lucru despre care aș vrea să te întreb, Cresus, și anume: în ce măsură s-au împlinit prorocirile oracolului de la Delfi[22], deoarece mergea vorba că tu ai avut totdeauna pentru Apolo[23] o prețuire aparte și că nu întreprindeai nici o acțiune fără știrea lui". (16) — „Aș fi vrut să fi fost așa, spuse Cresus. La început, cînd am stabilit relații cu Apolo, am făcut cu totul altfel". (17) — „Cum? întrebă Cyrus; explică-mi și mie, căci mă uimește ce-mi spui". — „Mai întîi, răspunse Cresus, în loc să-l consult asupra celor ce voiam să știu, căutam să-l pun la încercare și să văd dacă spune adevărul. Acesta este însă un lucru care displace atît zeilor, cît și oamenilor de ispravă și atunci cînd își dau seama că nu ai încredere în ei, nu mai sînt dispuși să te ajute. (18) Dar, mai ales cînd zeul a aflat că mă îndeletniceam cu unele practici nepotrivite și cum eram departe de Delfi, am trimis pe cineva să-l întrebe dacă voi avea copii. (19) La început nu s-a grăbit să-mi răspundă. Dar după ce i-am trimis diferite ofrande în aur și argint[24] și după ce am jertfit în cinstea lui o mulțime de animale, s-a lăsat înduplecat, după cîte cred eu. Atunci mi-a răspuns cam ce ar trebui să fac ca să am copii. (20) Zeul mi-a prezis că voi avea copii și într-adevăr am avut. În privința copiilor oracolul n-a dat greș, însă n-am avut nici o bucurie de pe urma lor. Unul nici nu aude și nici nu vorbește pînă în clipa de față; celălalt, deosebit de talentat, a pierit în floarea vîrstei[25]. Copleșit de durerea pricinuită de nenorocirea copiilor mei, am trimis din nou să-l întrebe pe zeu ce aș putea face ca să pot duce o viață tihnită în restul zilelor mele. El mi-a răspuns: (21) «Cunoaște-te pe tine însuți, Cresus, și atunci vei trăi fericit»[26]. Această prorocire m-a umplut de

bucurie, căci mi-am închipuit că de vreme ce-mi cerea un lucru atît de simplu, zeul îmi dăruise fericirea. Poți să-i cunoști sau să nu-i cunoști pe alții, mi-am spus eu, însă nu-mi închipui să existe om care să nu se cunoască pe sine însuși. (22) De atunci, după moartea fiului meu, cît timp am trăit în pace n-am avut de ce să-mi blestem soarta. Cînd însă m-am lăsat tîrît de către regele Asiriei în războiul dus împotriva voastră, m-am văzut amenințat de cele mai mari primejdii[27]. Totuși, am scăpat teafăr, fără să pierd nimic, așa că nici de data aceasta nu mă pot plînge împotriva zeului, căci atunci cînd mi-am dat seama că nu sînt în stare să lupt împotriva voastră, m-am pus la adăpost datorită zeilor, atît pe mine cît și pe copiii mei. (23) Dar după un timp, încurajat de faptul că aveam atîtea bogății[28] cît și de cei care mă îndemnau să trec în fruntea lor, ca și de darurile și lingușirile celor care îmi spuneau că dacă voi primi comanda supremă, toată lumea mi se va supune și voi deveni omul cel mai cu vază dintre muritori, m-am lăsat îmbătat de aceste vorbe goale, și atunci cînd toți regii vecini cu mine m-au ales comandant suprem, am consimțit să iau conducerea războiului, socotindu-mă mai vrednic decît toți. (24) Dar se vede că nu mă cunoșteam bine, atunci cînd îmi închipuiam că voi putea duce războiul împotriva ta, vlăstar al zeilor, urmaș al unei spițe neîntrerupte de regi și care din copilărie ai fost crescut în respectul virtuții, în timp ce primul dintre strămoșii mei care a domnit, după cîte se spune, și-a cumpărat în același timp și tronul și libertatea. Poate că tocmai fiindcă n-am știut acest lucru, îmi primesc pe drept pedeapsa. (25) Acum însă, Cyrus, continuă el, mă cunosc. Tu însă, crezi că aș putea să pun temei pe ceea ce a spus Apolo, că voi putea să fiu fericit cunoscîndu-mă pe mine însumi? Te întreb pe tine acest lucru, pentru că în împrejurările de față, tu ești cel mai îndreptățit să dezlegi prezicerea, deoarece stă în puterea ta s-o faci".

(26) „Dă-mi un răgaz să mă gîndesc, Cresus, răspunse Cyrus. Dacă reflectez la fericirea ta de altădată, mă cuprinde mila față de tine. De aceea îți redau chiar acum soția, copilele, despre care mi s-a vorbit, prietenii, slujitorii și strălucirea de mai înainte. (27) Îți interzic însă de a mai duce lupte și de-a mai porni război". — „Pe Zeus, strigă Cresus, nu mai căuta răspunsul în legătură cu fericirea mea. Ți-l dau eu numaidecît; dacă vei face pentru mine ceea ce-mi făgăduiești, eu voi duce de acum înainte acea viață pe care și eu și alții o socoteam a fi cea mai fericită". (28) — „Și cine se va bucura de această viață fericită?" întrebă Cyrus. „Soția mea, răspunse Cresus. Ne-am bucurat împreună de toate bogățiile mele, ne-am împărtășit toate plăcerile și bucuriile fără să-și dea osteneala să umble după ele, nici prin lupte, nici prin război. Deoarece mă faci să trag nădejdea că mă vei lăsa în aceeași stare pe care i-am creat-o aceleia care mi-a fost mai dragă decît orice pe lume, socotesc că trebuie să fiu recunoscător tot lui Apolo". (29) Auzindu-l cum vorbea, Cyrus admiră firea fericită a lui Cresus. Din ziua aceea, Cyrus îl luă cu el pretutindeni, fie că se gîndea că-i va fi de folos, fie că în felul acesta era mai sigur de el.

CAPITOLUL 3

(1) După aceasta plecară să se culce. A doua zi de dimineață, după ce Cresus adună pe prieteni și pe comandanții trupelor, porunci unora dintre ei să ia în primire tezaurul lui Cresus, iar altora le dădu poruncă ca mai întîi să pună deoparte pentru zei unele din obiectele de preț predate de Cresus pe care le-ar fi ales magii. După aceea le porunci să ia în primire lucrurile ce vor rămîne, să le închidă în lăzi, să le încarce în căruțe și, în sfîrșit, după ce vor trage căruțele la sorți, să le ducă cu ei oriunde ar fi mers, pentru ca ori de cîte ori se va fi ivit prilejul, să aibă cu ce să răsplă-

tească pe fiecare după meritul lui. Aceștia făcură întocmai.

(2) După aceea, Cyrus chemă pe cîțiva dintre aghiotanții săi care erau de față și-i întrebă: „A văzut vreunul dintre voi pe Abradatas? Mă mir, adăugă el, că nu-l văd pe nicăieri, mai ales că pînă acum era mereu în preajma noastră". (3) — „Nu mai e în viață, stăpîne, răspunse unul dintre ei. A pierit în luptă, pe cînd își îndrepta carul împotriva egiptenilor. (4) Ceilalți conductori[29] de care, în afara acelora care erau cu el, după cîte se aude, au luat-o la fugă cînd au dat cu ochii de mulțimea egiptenilor. Acum se spune că soția lui i-a ridicat corpul, l-a pus în carul în care călătorea ea și l-a adus pe undeva pe-aici[30], pe malul rîului Pactolos. (5) Se mai spune că eunucii și slujitorii ei sapă un mormînt pe o colină[31], în timp ce ea stă la pămînt[32], sprijinind pe genunchii capul soțului său, pe care l-a împodobit cu podoabele ei[33]. (6) Auzind ceea ce se întîmplase, Cyrus se lovi cu palma peste coapsă, sări îndată pe cal, luă cu el o mie de călăreți[34] și porni în goana mare către acest dureros spectacol. (7) Dar mai întîi porunci lui Gadatas și lui Gobryas să vină după el și să aducă tot ce vor găsi mai frumos pentru a împodobi pe un prieten devotat, căzut ca un viteaz. În același timp, mai porunci celor care aveau în grijă cirezile de vite ce veneau în urma trupelor să aducă boi, cai[35], precum și un număr mai mare de berbeci în locul unde ar fi aflat că se găsește Cyrus, ca să le jertfească în cinstea lui Abradatas.

(8) Cînd văzu pe Pantheea așezată jos, alături de corpul neînsuflețit al soțului, Cyrus începu să plîngă în fața acestei nenorociri și rosti cuvintele: „Suflet viteaz și credincios, ai plecat și ne-ai părăsit!" În același timp prinse mîna celui mort, însă aceasta rămase într-a lui. (9) Mîna-i fusese retezată cu sabia[36] de egipteni. Cînd văzu mîna retezată, Cyrus se îndureră și mai mult, în timp ce Pantheea scotea țipete de durere. Ea luă mîna pe care o ținea Cyrus, o sărută și o puse la

loc, așa cum putu, spunînd: „Tot corpul, Cyrus, este ciuruit. (10) Dar tu nu mai privi acest spectacol. Eu sînt pricina nenorocirii lui, o știu, adăugă ea; dar poate că și tu, Cyrus, porți tot atîta vină ca și mine. Eu l-am îndemnat necontenit, ca o nebună, să-ți arate că este un prieten demn de stima ta. Cît despre el, știu că nu s-a gîndit la nenorocirea ce i s-ar fi putut întîmpla, ci numai la ceea ce ar putea face ca să-ți fie ție pe plac. Și într-adevăr, adăugă ea, el a murit fără să i se poată aduce vreo învinuire, în timp ce eu, care l-am îndemnat mereu, stau vie lîngă el".

(11) Cyrus plînse în tăcere cîtva timp, apoi spuse: „Pantheea, soțul tău a avut sfîrșitul cel mai glorios; într-adevăr, el a murit ca un erou. Tu, primește podoabele pe care ți le-am adus și împodobește-i corpul!" Gobryas și Gadatas ajunseseră tocmai atunci, aducînd cu ei o mulțime de podoabe de preț. „Pe lîngă aceasta, află că-i vom da toată cinstirea și-i vom înălța, cu ajutorul multor oameni, un monument vrednic de noi, jertfind în cinstea lui tot ce se cuvine în mod firesc unui viteaz. (12) Iar tu, Pantheea, adăugă el, tu nu vei fi lăsată fără sprijin; te voi cinsti pentru înțelepciunea și virtuțile tale deosebite și-ți voi da pe cineva care să te însoțească oriunde vei voi să mergi. Să-mi spui însă numai unde dorești să te duci". (13) — „Nu-ți mai face astfel de griji, Cyrus; o să afli unde mă voi duce".

(14) După această convorbire, Cyrus se îndepărtă, plîngînd pe soția care-și pierduse un astfel de soț și pe bărbatul care, părăsind viața, nu mai avea să mai revadă o astfel de femeie. Pantheea porunci eunucilor ei să se depărteze, „ca să pot plînge în voie pe soțul meu". Ea rugă pe doica ei să rămînă lîngă ea și-i spuse că atunci cînd nu va mai fi în viață, s-o acopere și pe ea și pe bărbatul ei cu aceeași mantie. În zadar încercă doica s-o facă să-și ia gîndul de la planul ei. Văzînd că prin rugămințile ei nu face decît s-o întărîte, se așeză jos plîngînd. Atunci Pantheea, care-și pregătise dinainte un pumnal, îl scoase din teacă, își făcu seama,

și își dădu sfîrșitul cu capul pe pieptul soțului ei. Doica, scoțînd strigăte de durere, acoperi amîndouă trupurile, așa cum îi poruncise Pantheea.

(15) Îndată ce Cyrus află de fapta Pantheei, rămase înmărmurit și alergă să vadă dacă mai era cu putință să-i dea vreun ajutor. Eunucii — erau trei — cînd văzură ce se întîmplase, scoaseră pumnalele și-și curmară și ei viața, chiar pe locul unde le spusese Pantheea să stea. (Se zice că piatra ridicată în cinstea eunucilor se vede și astăzi. Pe partea de sus a coloanei se află săpate cu caractere siriene numele soțului și al soției. De asemenea, se mai spune că în partea de jos sînt trei coloane cu această inscripție: „În cinstea eunucilor".)[37] Cînd Cyrus se apropie de acest trist spectacol, pătruns de admirație pentru Pantheea, gemu de durere, apoi se retrase. (16) El se îngriji, cum era și firesc, să se aducă acestor morți toată cinstirea ce li se cuvenea și puse să li se ridice, după cîte se spune, un monument măreț.

CAPITOLUL 4

(1) Între timp, carienii[38], împărțiți în două tabere vrăjmașe care se războiau între ele, întăriți în cîteva fortărețe, cerură și unii și alții ajutorul lui Cyrus. El rămăsese la Sardes, unde pusese să se construiască mașini de război și berbeci[39], cu care să atace întăriturile celor care ar fi încercat să i se împotrivească. În același timp însă, trimise în Caria în fruntea unei armate pe un persan, Adusios, un om căruia nu-i lipsea nici înțelepciunea, nici priceperea în ale războiului și, mai ales, puterea de convingere. Cilicienii, împreună cu ciprioții, se oferiră numaidecît să-l însoțească în această expediție. (2) Datorită acestui fapt, Cyrus nu le trimise niciodată un satrap[40] persan să-i cîrmuiască, ci îi lăsă în grija conducătorilor lor. El se mulțumi să le pretindă un tribut și, la nevoie, să slujească în ar-

mată. (3) Îndată ce Adusios ajunse în Caria în fruntea trupelor sale, veniră la el trimiși din partea celor două tabere, cerîndu-i să intre în fortărețele lor pentru a-i nimici pe adversari. Adusios întrebuință același procedeu și față de unii și față de ceilalți, declarînd pe rînd fiecăruia dintre cei cu care sta de vorbă că au toată dreptatea, dar că cealaltă tabără nu trebuie să afle despre această înțelegere cu el, ca să-i poată surprinde pe adversari nepregătiți. Adusios ceru să i se dea garanții de bună-credință și, totodată, puse pe carieni să jure că vor primi trupele persane în fortărețele lor fără nici un gînd ascuns, spre binele lui Cyrus și al perșilor. (4) Pe de altă parte, se angajă și el să jure că va intra fără gînd viclean în întărituri, spre binele acelora care-l vor primi. După ce luă aceste măsuri, se înțelese cu cele două părți, fără ca una să știe de cealaltă, ca în aceeași noapte să pătrundă în fortărețe. Și, într-adevăr, în aceeași noapte pătrunse înăuntru, punînd mîna atît pe întăriturile unora, cît și pe ale celorlalți.

La ziuă, se așeză cu trupele între cele două tabere și chemă la el pe căpeteniile lor. Cînd se văzură unii în fața celorlalți, se înfuriară, socotind că au fost înșelați și unii și alții. (5) Atunci Adusios luă cuvîntul: „Carieni, v-am jurat că voi intra în întăriturile voastre cu toată buna-credință, spre binele celor care mă vor primi. Dacă voi distruge o tabără sau alta, voi socoti că am venit aici spre nenorocirea carienilor. Dacă însă voi împăca lucrurile și voi izbuti să fac ca și unii și alții să vă puteți lucra pămînturile în siguranță, voi socoti că am venit spre binele vostru. Trebuie deci ca de azi înainte să stabiliți legături de prietenie unii cu alții, să vă lucrați pămîntul fără nici o teamă și să îngăduiți căsătoria copiilor voștri cu ai lor. Cel ce se va încumeta să nesocotească această hotărîre va avea de dușmani pe Cyrus și pe perși“. (6) Din acest moment porțile fortărețelor fură deschise, iar drumurile se umplură de oameni care mergeau unii la alții, în timp ce

ogoarele se acoperiră cu muncitori; la urmă, și unii și alții făcură serbări la care luară parte cu toții; astfel, peste tot domnea pacea și veselia. Așa se petreceau lucrurile, cînd sosiră trimiși din partea lui Cyrus ca să întrebe pe Adusios dacă mai are nevoie de trupe și de mașini de război. (7) Adusios le răspunse că trupele pe care le are cu el pot fi întrebuințate în altă parte, deoarece își va retrage armata de la ei, lăsînd în fortărețe numai garnizoane. Carienii îl rugară însă să nu plece și, fiindcă nu izbutiră să-l oprească, trimiseră să roage pe Cyrus să le trimită pe Adusios ca satrap.

(8) Între timp, Cyrus trimisese pe Histaspas în fruntea unei armate în Frigia, pe țărmurile Helespontului. Îndată de Adusios se întoarse, Cyrus îi porunci să pornească pe urmele lui Histaspas, pe același drum pe care plecase el, pentru ca frigienii, cînd vor afla că se mai apropie o armată, să se supună mai ușor lui Histaspas. (9) Grecii care locuiesc pe țărmurile mării[41] obținuseră, în schimbul unor daruri, dreptul de a nu găzdui trupe străine înlăuntrul zidurilor orașelor lor, cu condiția să plătească un tribut și să-l urmeze pe Cyrus în război pe oriunde îi va purta. (10) În ceea ce privește pe regele Frigiei, el refuză să se supună și luă măsuri pentru apărarea fortărețelor, dînd poruncile cuvenite. Cînd însă aghiotanții lui îl părăsiră și după ce rămase singur, se predă lui Histaspas, spre a fi judecat de Cyrus. (11) Histaspas, după ce lăsă fortărețele în grija unor garnizoane persane puternice, plecă din țară, cu restul trupelor sale, la care se alăturară o mulțime de călăreți și de peltași frigieni. Potrivit poruncii lui Cyrus, dată lui Adusios, acesta urma să-și unească forțele cu ale lui Histaspas și să aducă cu el pe frigienii care trecuseră de partea perșilor, fără să-i dezarmeze. De asemenea, să ia armele și caii tuturor celor care încercaseră să se împotrivească, poruncindu-le să urmeze armata numai cu praștii.

Aceștia făcură întocmai.

(12) Cyrus plecă din Sardes[42], lăsînd acolo o garnizoană puternică formată din pedestrași. El era însoțit de Cresus și ducea cu sine o mulțime de căruțe încărcate cu tot felul de lucruri scumpe. Cresus îi aduse lui Cyrus liste cu lucrurile care se găseau în fiecare căruță. După ce-i înmînă aceste liste, îi spuse: (13) „Potrivit acestor liste, Cyrus, vei afla cine ți-a dat după dreptate ceea ce a avut în păstrare și cine nu". — „Ai făcut bine, Cresus, că te-ai arătat prevăzător, răspunse Cyrus; dar deoarece aceia cărora le-am încredințat aceste lucruri prețioase au asupra lor un oarecare drept, dacă fură ceva, înseamnă că vor fura dintr-ale lor". Și, spunînd acestea, dădu listele unora dintre prietenii și comandanții săi, pentru a ști care dintre cei însărcinați cu paza lor le vor preda fără lipsă și care nu. (14) Cyrus luă cu el și cîțiva lidieni[43], care i se păruseră lui că se mîndresc cu armele, cu caii sau cu carele lor și care căutau să facă orice pentru a-i fi pe plac; acestora le lăsă armele. În schimb, celor pe care îi bănui că pornesc fără tragere de inimă, le luă caii și-i dădu perșilor cu care pornise de la început în război, iar armelor le dădu foc. (15) Pe aceștia îi sili totuși să-l urmeze, însă numai cu praștii[44]. El obligă, de asemenea, pe cei care intraseră de curînd sub stăpînirea lui și care nu aveau arme, să se deprindă să tragă cu praștia, armă care, după părerea lui, se potrivea cel mai bine sclavilor. Acest lucru îl făcea nu pentru că prăștierii laolaltă cu celelalte trupe nu ar fi putut să fie de folos, ci pentru ca mărginindu-se numai la forțele lor, să nu poată să lupte singuri corp la corp, chiar împotriva unui număr mai mic de oameni.

(16) În drumul lui spre Babilon, Cyrus puse stăpînire pe frigienii din Marea Frigie, pe capadocieni și pe arabi. Cu ajutorul prizonierilor luați de la aceste popoare el își ridică efectivul cavaleriei persane la cel puțin patruzeci de mii de călăreți, împărțind și aliaților săi un mare număr de cai pe care-i luase de la prizonieri. Cyrus apăru în preajma Babilonului în

fruntea unei armate formate dintr-o cavalerie foarte numeroasă, dintr-un număr mare de arcași, aruncători de săgeți și prăștieri.

CAPITOLUL 5

(1) Cînd ajunse în fața Babilonului, Cyrus își așeză întreaga armată împrejurul orașului, făcînd el însuși înconjurul călare, însoțit de prietenii săi și de comandanții trupelor aliate. (2) După ce cercetă cu atenție întăriturile[45], Cyrus hotărî ca trupele să fie retrase mai înapoi, cînd un dezertor, fugit din oraș, îl înștiință că babilonienii se pregătesc să-l atace îndată ce va începe retragerea, „căci, liniile voastre — adăugă el — li s-au părut slabe celor care le-au privit de sus de pe întărituri". De altfel, acest lucru nu era de mirare, întrucît pentru a asedia un oraș cu o întindere așa de mare, era firesc ca liniile să aibă o adîncime mică. (3) La această veste, Cyrus se așeză împreună cu cei din jurul său în centrul armatei sale, poruncind ca hopliții care se găseau la extremitățile celor două flancuri să-și retragă liniile pînă ce vor ajunge la înălțimea trupelor de la centru care rămăseseră pe loc, unde se găsea și el. Prin această manevră, soldații deveniră mai curajoși și se întăriră datorită faptului că unitățile care se retrăseseră de pe flancuri trecuseră în spatele celor de la centru, dublînd astfel adîncimea frontului[46]. (4) Unitățile de la flancuri erau acum în mai mare siguranță, deoarece se găseau în spatele centrului, iar acestea fuseseră întărite cu cele de la aripi, care se așezaseră în spatele liniilor lor. (5) Prin această mișcare prima și ultima linie erau alcătuite din soldații cei mai viteji, în timp ce ceilalți mai slabi rămăseseră la mijlocul dispozitivului[47]. Acest dispozitiv fu socotit binevenit atît pentru luptă, cît și pentru a împiedica pe soldați să fugă. Călăreții și pedestrașii ușor înarmați, care se aflau la aripi, se apropiau din ce în ce mai mult de

comandant, pe măsură ce frontul se scurta iar adîncimea creștea. (6) După ce trupele persane se regrupară așa cum s-a văzut[48], se retraseră pas cu pas atîta vreme cît se găsiră sub bătăile săgeților[49]. După ce ieșiră de sub bătaia lor, ele se întoarseră împrejur, făcură cîțiva pași înainte, apoi o întoarcere la stînga, ajungînd astfel cu fața la întărituri. Pe măsură ce se îndepărtară, aceste schimbări de direcție fură din ce în ce mai rare. Cînd socotiră că sînt în afară de orice primejdie, merseră fără să se mai oprească pînă ce ajunseră la corturi.
(7) După ce-și instalară tabăra, Cyrus adună pe comandanți și le spuse: „Aliați, am făcut înconjurul orașului pentru a-l cerceta. Eu nu văd cum vom izbuti să punem mîna prin luptă pe aceste întărituri atît de solide și de înalte. Însă, după părerea mea, cu cît se vor îngrămădi în oraș mai mulți oameni, care nu vor să înfrunte lupta, cu atît mai repede îi vom supune prin foamete. Dacă nu aveți altceva de propus, eu sînt de părere să-i asediem". — „Dar fluviul acesta, spuse Chrysanthas, a cărui lărgime trece de două stadii, nu străbate mijlocul orașului?"[50] (8) — „Da, pe Zeus, spuse Gobryas. Adîncimea lui este atît de mare încît doi oameni care ar sta în picioare unul deasupra celuilalt nu ar întrece nivelul apei, așa că orașul este mai bine apărat de fluviu decît de întărituri". (9) — „Să lăsăm la o parte, Chrysanthas, continuă Cyrus, tot ce întrece puterile noastre. Să croim de jur împrejur un șanț cît mai larg și mai adînc cu putință, pe care fiecare să-și dea silința să-l sape cît mai repede, pentru ca în felul acesta să folosim mai puțini oameni pentru pază". (10) După ce croiră de jur împrejurul întăriturilor o linie înconjurătoare, lăsînd pe marginea fluviului un spațiu de care aveau nevoie[51] ca să poată ridica turnuri cît mai mari, începură să sape de o parte și de alta a orașului un șanț uriaș, aruncînd pămîntul în partea celor care lucrau. (11) Cyrus puse mai întîi să se construiască pe marginea apei turnuri pe o temelie de lemn de palmier[52] a cărei lungime era

cam de un plethru[53], deși de fapt în unele locuri se găsesc palmieri și mai înalți. Acești palmieri, supuși unei greutăți[54] oarecare, se îndoaie, însă își revin întocmai ca spinarea unor măgari încărcați cu poveri[55]. (12) Cu această temelie Cyrus voia să împiedice ca turnurile să fie luate de apele care ar fi pătruns în șanț [și, totodată, nădăjduia să-l facă pe vrăjmaș să înțeleagă intenția lui de a asedia orașul]. El puse, de asemenea, să se construiască pe terasă încă o serie de turnuri de acest fel, pentru a-și asigura un număr cît mai mare de posturi de pază[56].

(13) În timp ce oamenii lui Cyrus executau aceste lucrări, dușmanii urcați pe întărituri își băteau joc de ei, ca unii care aveau provizii pentru mai mult de douăzeci de ani. Cyrus, care aflase aceste lucruri, își împărți armata în douăsprezece unități, în așa fel ca fiecare parte să facă de pază cîte o lună într-un an[57]. (14) La această veste, babilonienii îi luară și mai rău în bătaie de joc, mai ales la gîndul că și lidienii, frigienii, arabii și capadocienii vor face și ei de pază, căci socoteau că toate aceste popoare erau mai binevoitoare față de ei decît față de perși.

(15) Șanțurile erau de acum săpate, cînd Cyrus auzi vorbindu-se că cetatea era în sărbătoare și că toți locuitorii Babilonului nu făceau toată noaptea altceva decît să bea și să petreacă. După ce se întunecă, Cyrus luă cu el un număr mare de oameni și deschise șanțurile înspre malul fluviului. (16) O dată șanțurile deschise, apa se scurse prin ele toată noaptea, astfel că albia fluviului care străbătea orașul deveni practicabilă pentru oameni. (17) Cînd fluviul fu pregătit, Cyrus porunci chiliarhilor persani, atît ai pedestrașilor cît și ai călăreților, să vină la el, fiecare cu mia lui de oameni aliniați pe două șiruri, iar aliații să-i urmeze în spate în formație obișnuită. (18) După ce veniră, Cyrus trimise cîțiva pedestrași și călăreți din garda lui în albia fluviului care secase, să vadă dacă fundul apei era practicabil. (19) Cînd i se raportă că albia se poate trece,

chemă la el pe comandanții pedestrimii și cavaleriei și le vorbi astfel:

(20) „Prieteni, fluviul ne lasă nouă liber drumul lui de-a lungul orașului. Să intrăm în el plini de curaj [fără nici o teamă]. Să ne gîndim că cei împotriva cărora vom porni acum sînt aceiași oameni pe care i-am mai învins chiar atunci cînd erau sprijiniți de aliații lor, cînd erau treji și nu somnoroși ca acum și cînd erau înarmați pînă în dinți și gata de luptă. (21) De data aceasta îi vom ataca într-un moment cînd mulți dintre ei sau dorm, sau sînt amețiți de băutură și cînd zăpăceala e mai mare[58]. Cînd își vor da seama, pe lîngă toate acestea, că ne aflăm în cetate, frica îi va face cu totul neputincioși. (22) Dacă se mai află printre voi vreunul care să reflecteze la ce se spune, că, adică, atunci cînd pătrunzi într-un oraș te pîndește pericolul ca dușmanii să se urce pe acoperișuri și să arunce din cele două părți ale drumului cu săgeți, să nu aibă nici o teamă; chiar dacă s-ar urca cineva pe acoperiș, avem și noi un zeu care să ne vină în sprijin, pe Hefaistos[59]. Intrările acestor case iau foarte ușor foc, căci porțile sînt făcute din lemn de palmier și sînt unse cu păcură. (23) De altfel, și noi avem lemn rășinos cu care putem aprinde un foc mare și avem și destulă smoală și cîlți cu care putem provoca cu repeziciune incendii uriașe. În felul acesta locuitorii trebuie sau să fugă numaidecît din case, sau să fie prefăcuți în cenușă. Acum, luați-vă armele și, cu ajutorul zeilor, vă voi conduce chiar eu. (24) Tu, Gadatas, și tu, Gobryas[60], adăugă el, deoarece cunoașteți drumul, să ne fiți călăuze și, cînd vom ajunge în oraș, să ne conduceți de-a dreptul spre palat". (25) — „La drept vorbind, spuse Gadatas, să nu ne mirăm dacă porțile cetății nu vor fi închise, căci tot orașul pare să fie cuprins de veselie. Totuși, la porți vom găsi o strajă, așa cum se întîmplă de obicei". — „Nu mai pierdeți nici o clipă, spuse Cyrus. Porniți! Să-i luăm pe cît este cu putință pe nepregătite". (26) După aceasta por-

niră în marş. Unii dintre cei care le ieşiră în cale fură omorîţi sau fugiră spre locuinţele lor. Alţii, de groază, scoteau ţipete. Oamenii lui Gobryas începură şi ei să strige, lăsînd să se creadă că şi ei erau dintre aceia care benchetuiau. Iuţind pasul, ajunseră în faţa palatului regal. (27) Aici, trupele lui Gadatas şi ale lui Gobryas găsiră porţile închise. Soldaţii care primiseră poruncă să atace gărzile se năpustiră asupra lor, tocmai cînd gărzile petreceau şi beau la lumina puternică a focului. Pe dată le aplicară măsurile impuse faţă de vrăjmaşi. (28) Se produse atunci un zgomot asurzitor, ce se putea auzi pînă în interiorul palatului. Regele trimise atunci să vadă ce se petrece; în acest timp, unii din oamenii care se aflau înăuntru se repeziră să deschidă porţile ca să poată ieşi[61]. (29) Soldaţii lui Gadatas, văzînd porţile deschise, dădură buzna înăuntru. Între timp, cei care voiseră să iasă se întoarseră din drum, căutîndu-şi scăparea înăuntru, dar soldaţii îi urmăriră şi-i uciseră; ajunseră astfel pînă la rege[62], pe care-l găsiră stînd în picioare cu un pumnal scos din teacă. (30) Oamenii lui Gadatas şi ai lui Gobryas îl omorîră şi pe el. Toţi cei care se aflau alături de el avură aceeaşi soartă, fie că încercară să se ascundă după cîte ceva, fie că voiră să fugă, sau să se apere cu ce aveau la îndemînă. (31) Cyrus trimise pe străzile oraşului soldaţi călări cu porunca să ucidă pe oricine ar fi găsit în drum şi să anunţe, cu ajutorul celor care cunoşteau limba siriană[63], ca nici un locuitor să nu iasă din casă; dacă vreunul va fi prins afară, va fi omorît. (32) Această poruncă fu adusă la îndeplinire.

Între timp sosiră Gadatas şi Gobryas. Primul lor gînd fu să mulţumească zeilor că izbutiseră să se răzbune împotriva acestui rege nelegiuit şi, plîngînd de bucurie, sărutară mîinile şi picioarele lui Cyrus. (33) Cînd se lumină de ziuă, trupele care se aflau în forturile cetăţii, aflînd că oraşul a fost cucerit şi că regele este mort, predară forturile. (34) Cyrus puse numaidecît mîna pe forturi şi trimise trupe şi comandanţi care să

le comande; el îngădui rudelor să-şi îngroape morţii şi, totodată, porunci printr-un herald ca toţi locuitorii Babilonului să predea armele, încunoştinţîndu-i că dacă în vreo casă se vor găsi arme, toţi cei care locuiesc în ea vor fi ucişi, aşa că toată lumea se supuse. Armele fură adunate în fortăreaţă, ca să le aibă la îndemînă dacă vreodată vor avea nevoie de ele. (35) După ce luă aceste măsuri, Cyrus chemă la el mai întîi pe magi şi le spuse că, întrucît oraşul fusese luat prin lupte, să aleagă din prăzi lucrurile cele mai de preţ pentru zei şi, totodată, să le închine şi domenii sacre. După aceea, Cyrus împărţi case şi reşedinţe oficiale tuturor acelora care luaseră parte alături de el la expediţii, dînd pe cele mai bune celor mai viteji dintre ei, aşa cum hotărîse mai de mult, şi îndemnă pe cei care se credeau nedreptăţiţi să-şi arate nemulţumirea. (36) El porunci, de asemenea, babilonienilor să muncească pămîntul, să plătească dările şi să-i slujească pe cei care le fuseseră daţi ca stăpîni. În ceea ce priveşte pe perşii care îl însoţiseră de la început, cît şi pe aceia dintre aliaţi care cerură să rămînă pe lîngă el, le dădu dreptul să se poarte ca adevăraţi stăpîni faţă de aceia care le fuseseră daţi în grijă.

(37) În urma celor petrecute, Cyrus, dorind să se bucure pe viitor de consideraţia cuvenită unui rege, socoti că ar fi bine ca acest gînd să pornească din partea prietenilor săi, pentru a nu se da naştere la prea multe nemulţumiri, dacă s-ar fi arătat din ce în ce mai rar în faţa lumii şi cu un fast mai deosebit. Iată cum puse el la cale lucrurile. Într-una din zile, dis-de-dimineaţă, Cyrus se aşeză într-un loc pe care-l socotise deosebit de potrivit pentru ceea ce urmărea să facă. Aici îngădui să vină la el oricine avea să-i spună vreun necaz, nelăsîndu-l să plece fără vreun răspuns. (38) Cînd se auzi că Cyrus îngăduie oricui să apară în faţa lui, se trezi cu o mulţime nenumărată de oameni care se îmbulzeau, se îmbrînceau sau chiar se băteau pentru a ajunge la el. (39) Soldaţii care stăteau de pază le

dădeau drumul după ce treceau mai întîi pe la ei. Cînd însă vreunul dintre prietenii lui Cyrus izbutea să treacă prin învălmășeală și să ajungă pînă la el, Cyrus îi întindea mîna, îl trăgea spre el și-i spunea: „Așteaptă pînă ce vom îndepărta mulțimea; atunci vom putea sta de vorbă în liniște". Prietenii îl așteptară, însă lumea se îngrămădea din ce în ce mai mult și, deși începuse să se întunece, Cyrus nu avusese răgaz să vorbească cu ei și atunci le spuse: (40) „Prieteni, este timpul să ne despărțim, însă veniți mîine dimineață, căci vreau să stăm de vorbă împreună". Aceștia alergară în grabă acasă bucuroși, mai ales că răbdaseră destul, în toate privințele. În cele din urmă se duseră să se culce.

(41) A doua zi de dimineață, Cyrus se duse în același loc, însă se trezi cu o mulțime și mai mare de oameni care voiau să se apropie de el și care veniseră mai de dimineață decît prietenii lui. Cyrus porunci atunci să se formeze în jurul lui un cerc de soldați persani cu lănci, care să nu lase să se apropie de el decît rudele lui, căpeteniile persane și aliații. (42) După ce aceștia se adunară, Cyrus le vorbi astfel: „Prieteni și aliați, pînă acum nu ne putem plînge că zeii nu ne-au împlinit toate dorințele pe care le-am nutrit. Dat fiind însă faptul că deși am săvîrșit lucruri atît de mărețe, acum nu mai sîntem în stare să ne îngrijim de noi și nici să ne bucurăm împreună cu prietenii noștri, eu mă lipsesc bucuros de acest fel de fericire. (43) Ieri, de pildă, ați băgat de seamă că deși am început de dimineață să ascult păsurile acestor oameni, n-am izbutit să termin nici pînă seara cu ei; iar astăzi ați văzut că au venit alții mai numeroși decît ieri, care țin morțiș să ne dea de lucru cu cererile lor. (44) Dacă m-aș potrivi lor să-i primesc, îmi dau seama că am sta prea puțin timp împreună și sînt convins că aș ajunge în situația de a nu mă putea îngriji nici măcar de mine însumi. (45) Dar, în afară de aceasta, adăugă el, mai observ și alte lucruri destul de ridicole. Simțămintele

mele față de voi sînt acelea pe care voi le meritați, dar din toată mulțimea aceasta de oameni, nu știu dacă este vreunul pe care să-l cunosc. Cu toate acestea, ei și-au închipuit că dacă sînt mai tari ca voi și își vor face loc cu coatele pentru a fi mai în față, vor obține de la mine ceea ce vor, mai ușor decît voi. Eu însă socotesc că este firesc ca acești oameni, dacă au ceva de cerut, să caute mai întîi sprijinul vostru, al prietenilor mei, ca să ajungă la mine. (46) Dar m-ați putea întreba: dacă este așa, de ce nu m-am gîndit la acest lucru de la început, ci am venit în mijlocul lor? Am făcut acest lucru deoarece îmi dau seama că în război un comandant trebuie să fie la curent cu situația, spre a putea face față împrejurărilor. De asemenea, m-am mai gîndit și la faptul că unui comandant care comunică prea rar cu oamenii lui, îi pot scăpa o mulțime de lucruri pe care ar trebui totuși să le cunoască. (47) Acum însă, cînd am dus pînă la capăt un război care a pretins un mare efort, cred că am și eu dreptul la o oarecare odihnă. Pe lîngă aceasta, pentru că nu m-am hotărît încă cum am putea să împăcăm interesele noastre cu ale acelora pe care îi avem în grija noastră, spuneți-mi ce credeți voi că ar fi mai bine de făcut".

(48) Astfel le vorbi Cyrus.

După el se ridică Artabazos[64], cel care odinioară spusese că este rudă cu Cyrus, și zise: „Bine ai făcut, Cyrus, că ai adus vorba despre acest lucru. Încă de pe cînd erai un băiețandru am căutat să fiu și eu socotit printre prietenii tăi, dar văzînd că atunci nu aveai nevoie de mine, n-am îndrăznit să mai stărui. (49) Cînd însă întîmplarea a făcut să fie nevoie să le transmit mezilor mesajul lui Cyaxares, m-am gîndit că dacă te voi sluji cu tot sufletul în această împrejurare, voi izbuti să fiu primit în preajma ta și, totodată, voi putea să stau de vorbă cu tine oricît de mult aș dori. Eu mi-am îndeplinit sarcina pe care mi-ai dat-o în așa fel încît mi-am atras laudele tale. (50) După aceea, cei

dintîi care ni s-au alăturat au fost hircanienii și aceasta s-a petrecut într-un timp cînd aveam mare nevoie de aliați; și aproape că i-am primit cu brațele deschise, într-atît ne-am bucurat de prietenia lor. Dar nici după ce am pus mîna pe tabăra vrăjmașă nu ai găsit, după cum am văzut, răgazul să te ocupi de mine, însă ți-am trecut cu vederea și atunci. (51) După aceea a venit rîndul lui Gobryas ca să devină prieten cu noi, fapt care mi-a produs plăcere. Apoi ni s-a alăturat și Gadatas. De atunci n-a mai fost chip să mă bucur de vreo atenție din partea ta. Cînd, la rîndul lor, sacii și cadusii au devenit și ei aliații noștri, a trebuit, bineînțeles, să te îngrijești îndeaproape de ei, căci și ei se arătaseră binevoitori față de tine. (52) Cînd ne-am reîntors la locul de unde porniserăm războiul la început, văzînd că erai ocupat cu caii, cu carele, cu turnurile, m-am gîndit că după ce vei scăpa de aceste griji, vei avea răgaz să-ți aduci aminte și de mine. Dar între timp a venit vestea aceea înfricoșătoare că întreaga omenire s-a ridicat împotriva noastră; atunci am înțeles grozăvenia acestor evenimente și m-am gîndit că dacă lucrurile se vor sfîrși cu bine, vom avea destul timp să stăm de vorbă. (53) În sfîrșit, acum cînd am cîștigat această măreață izbîndă, cînd orașul Sardes și Cresus se află în mîinile noastre și cînd am cucerit Babilonul, acum cînd totul este în stăpînirea noastră, nu mai departe decît ieri, jur pe Mythra că dacă nu mi-aș fi croit drum cu coatele prin mulțime, n-aș fi putut să mă apropii de tine. Atunci cînd mi-ai prins mîna și m-ai îndemnat să rămîn lîngă tine, m-am simțit demn de invidiat că am izbutit să stau toată ziua lîngă tine, măcar că eram flămînd și însetat. (54) Dacă s-ar putea ca noi, cei care am dat dovadă de vrednicie, să stăm în preajma ta mai des, ar fi bine; dacă nu, le voi spune tuturor ca din partea ta, ca toată lumea să plece de aici, afară de noi, care ți-am fost prieteni de la început".

(55) Vorbele lui Artabazos îl făcură pe Cyrus să rîdă și, totodată, și pe mulți alții care erau de față. După

el se ridică persanul Chrysanthas[65], care vorbi astfel: „Poate că aveai dreptate mai înainte, Cyrus, să stai de vorbă cu toată lumea, fie pentru motivele pe care le-ai invocat, fie pentru că noi nu meritam să fim printre cei dintîi care să ne bucurăm de cinstire din partea ta. Noi, ce-i drept, te-am urmat, fiindcă aveam interes să facem acest lucru. Bineînțeles că trebuia întreprins orice ca să cîștigăm de partea noastră mulțimea, pentru ca ea, la rîndu-i, să primească de bunăvoie să împartă cu noi și greutățile și primejdiile. (56) Acum însă, cînd tu nu ai numai această grijă, ci și altele, pentru a-ți putea apropia pe aceia pe care-i socotești tu că merită, se cuvine ca de azi înainte să ai și tu un cămin al tău. Oare te vei putea bucura tu de puterea ta, dacă vei trăi de unul singur, fără familie? Nimic pe lume nu este mai sfînt, mai plăcut și mai scump decît un cămin. Apoi, crezi că nouă nu ne va fi rușine să te vedem că te necăjești afară sub cerul liber, în timp ce noi vom sta la adăpost în casele noastre, lăsînd impresia că avem o soartă mai bună decît a ta?"

(57) După ce Chrysanthas isprăvi ce avu de spus, mai vorbiră și mulți alții, cam în același sens. Din acest moment Cyrus își luă reședințe în palatul regal, unde fură aduse toate lucrurile de preț luate de la Sardes. Îndată ce păși în palat, el aduse jertfe, mai întîi zeiței Hestia, apoi lui Zeus — mai marele zeilor — și apoi și celorlalte divinități, așa cum tălmăciseră magii.

(58) După aceasta Cyrus se gîndi cum să-și orînduiască celelalte lucruri. Socotind că de acum înainte va avea de cîrmuit o mulțime de popoare, că-și stabilise reședința în cel mai vestit oraș și că acest oraș era pentru el un oraș vrăjmaș — în măsura în care putea să fie față de un domnitor — gîndindu-se la toate acestea, socoti că mai întîi ar avea nevoie de o trupă care să-l păzească. (59) Și pentru că el era de părere că niciodată un om nu este mai expus la o tentativă de omor decît atunci cînd se află la masă, cînd petrece cu prieteni, cînd se află la baie sau cînd doarme, se

întrebă care erau cei mai de încredere oameni din preajma sa, cărora le-ar putea încredința paza propriei sale persoane. La drept vorbind, avea convingerea că niciodată nu te poți bizui pe un om, atîta vreme cît acesta ar putea să iubească pe altcineva mai mult decît pe acela pe care trebuie să-l păzească. (60) Cei care au fie copii, fie vreo femeie alături de care să-și ducă viața sau chiar vreun favorit, sînt împinși în mod firesc să-i iubească pe ei mai mult decît pe oricine. Gîndindu-se că eunucii sînt oamenii lipsiți de toate aceste afecțiuni, socoti că ei ar fi în stare să se devoteze aceluia care ar putea să-i îmbogățească, să-i ocrotească sau să le arate prețuire, dacă cineva ar încerca să-i asuprească. El era încredințat că nimeni, în afară de el, n-ar putea să le facă mai mult bine. (61) În afară de aceasta, Cyrus se mai gîndea că în situația umilitoare în care se aflau eunucii față de ceilalți oameni, simțeau și ei nevoia unui stăpîn care să-i ocrotească. Căci nu există om care să nu pretindă în orice împrejurare să aibă mai multă considerație decît aceea a unui eunuc, afară de cazul cînd îi stă împotrivă cineva mai tare ca el. De altfel, cînd un om își slujește cu credință stăpînul, fie el chiar eunuc, nimic nu-l poate împiedica să ocupe un rang oricît de mare. (62) În ceea ce privește credința că acești oameni sînt molatici și lipsiți de curaj, Cyrus nu era de această părere. El se întemeia pe exemplul animalelor și, mai ales, al cailor nărăvași, care dacă au fost castrați nu mai mușcă și nici nu mai par așa de sălbatici, fără însă să-și piardă calitățile lor pentru război. Taurii castrați nu mai au, ce-i drept, firea lor de la început, fioroasă și de neîmblînzit, dar nu-și pierd puterea de rezistență și nu încetează de a mai fi buni de muncă. La fel și cîinii castrați sînt mai puțin înclinați să-și părăsească stăpînii, dar nu devin mai puțin apți pentru pază sau pentru vînătoare. (63) Același lucru se petrece și cu oamenii lipsiți de această sursă de plăceri. Ei devin mai liniștiți, fără însă să fie mai puțin

dornici să îndeplinească ceea ce li se poruncește sau mai puțin îndemînatici la călărie sau la aruncarea cu lancea și nici mai puțin doritori de glorie. (64) De altfel, pe timp de război ori la vînătoare, se poate bine vedea că dorința de a se lua la întrecere nu s-a stins în sufletul lor. Cît privește sentimentele lor de devotament, ei le arată în cel mai înalt grad cu prilejul încetării din viață a stăpînilor lor. Nimeni, în afară de eunuci, nu a dat dovadă prin fapte de atîta bună-credință în fața nenorocirii stăpînilor lor. (65) Dacă, într-adevăr, ei par să fi pierdut ceva din vigoarea lor fizică, în război, datorită armelor, cei slabi egalează pe cei puternici.

(66) Ținînd seama de aceste lucruri, Cyrus își alese pentru serviciul său personal, începînd cu paznicii de la ușă, numai eunuci. Judecînd însă că această pază nu era în stare să facă față atîtor răuvoitori, se întrebă în care dintre ceilalți oameni ar putea să aibă mai multă încredere pentru a le da în grijă paza palatului. (67) Aducîndu-și aminte de faptul că perșii aflați în Persia trăiau din greu din pricina sărăciei, care se datora fie pămîntului neroditor[66], fie faptului că-l lucrau cu mîinile, socoti că aceștia s-ar simți deosebit de fericiți cu viața de la curtea lui. (68) De aceea, își alese zece mii de perși[67], pe care-i așeză în tabără în jurul palatului și care făceau de pază și ziua și noaptea, atunci cînd el nu era plecat; iar cînd se întîmpla să iasă din palat îl însoțeau, înșiruiți de o parte și de alta. Pe lîngă aceasta, se mai gîndi că pentru paza întregului oraș Babilon ar trebui să aibă o trupă destul de numeroasă, fie că s-ar fi aflat acolo, fie că ar fi fost plecat. (69) Așeză, așadar, în Babilon o garnizoană puternică și sili pe locuitorii orașului să plătească ei solda oamenilor, vrînd prin aceasta să-i sărăcească, spre a-i face cît mai umili și mai ușor de stăpînit.

(70) Aceste trupe de pază, adică propria lui gardă cît și cele care formau garnizoana Babilonului, au fost menținute pînă în zilele noastre, așa cum fuseseră rîn-

duite de Cyrus la început. După aceea, gîndindu-se la posibilitatea de a-şi păstra imperiul neatins şi chiar de a-l mări, Cyrus îşi dădu seama că era necesar ca, faţă de numărul lor mic, vitejia acestor mercenari să fie superioară vitejiei popoarelor aflate sub stăpînirea lui. Pentru aceasta hotărî să oprească pe aceşti soldaţi viteji cu ajutorul cărora, datorită zeilor, îşi cîştigase puterea şi să vegheze ca ei să-şi poată păstra curajul dobîndit. (71) Totuşi, pentru a nu lăsa să se creadă că el le dă ordine şi pentru ca ei înşişi să fie încredinţaţi că perseverenţa şi dragostea le pot asigura fericirea, chemă la el pe homotimi, pe aceia care se bucurau de vază, ca şi pe toţi aceia pe care-i socotea că-i puteau fi părtaşii cei mai vrednici şi la bine şi la rău. (72) După ce se adunară, Cyrus le vorbi astfel: „Prieteni şi aliaţi, sîntem foarte recunoscători zeilor că ne-au ajutat să cucerim bunurile de care ne socotim vrednici. Într-adevăr, sîntem stăpîni pe o ţară întinsă şi mănoasă, cu oameni care lucrează pămîntul ca să ne hrănească pe noi şi care au şi locuinţe înzestrate cu toate bunurile. (73) Nici unul dintre voi însă nu trebuie să se gîndească că, stăpînind aceste bunuri, este stăpîn şi pe bunul altuia. Căci este o lege recunoscută de toată lumea şi statornicită pentru totdeauna, că într-un oraş cucerit în timp de război şi oamenii şi bunurile lor sînt ale învingătorului. Stăpînind bunurile pe care le aveţi, nu săvîrşiţi nici o nedreptate, ci, dimpotrivă, dacă le-aţi lăsat cîte ceva şi nu le-aţi luat tot, aceasta o faceţi numai din omenie. (74) Dar despre ce avem de făcut de acum înainte, iată care este părerea mea: dacă ne vom deda unei vieţi de lenevie şi de plăceri ca acei ticăloşi care socotesc munca drept cea mai mare nenorocire şi trîndăvia ca pe o fericire, vă prezic că în curînd vom pierde orice fel de stimă în proprii noştri ochi şi că nu va trece mult pînă ce ni se vor smulge toate aceste bunuri. (75) Nu este de ajuns să fi fost cîndva viteaz pentru a te bucura mereu de acest nume, ci trebuie să te străduieşti să fii viteaz pînă la sfîrşit.

(76) Căci, la fel cu celelalte însușiri care își pierd din valoare dacă nu le cultivi, tot așa și trupul, oricît ar fi el de rezistent, slăbește dacă-l lași în trîndăvie. La fel stau lucrurile și cînd e vorba de cumpătare, cu stăpînirea de sine sau cu vitejia; dacă nu le întreții prin exerciții, se transformă în vicii. Să ne folosim deci de răgazul pe care-l avem și să nu ne lăsăm amăgiți de plăcerile clipei. Căci socot că este de mare importanță să cucerești un imperiu, dar este un merit și mai mare să păstrezi ceea ce ai cucerit. Dacă pentru cucerirea unui imperiu a fost de ajuns îndrăzneala, pentru a-l stăpîni după ce l-ai cucerit se cere înțelepciune, cumpătare și multă grijă. (77) Cunoscînd aceste lucruri, trebuie să ne obișnuim cu atît mai mult cu fapte de bărbăție acum, decît înainte de a fi intrat în posesia acestor bunuri; de asemenea, să avem convingerea că cu cît cineva stăpînește mai mult, cu atît sînt mai numeroși cei ce-l invidiază, cei ce uneltesc împotrivă-i și-l vrăjmășesc, mai ales cînd nu datorează bunurile și onorurile decît forței, așa cum se petrec lucrurile cu noi. Trebuie să aveți credința că zeii vor fi alături de noi, căci puterea noastră nu se datorește uneltirilor noastre, ci noi am fost victimele unor uneltiri, împotriva cărora ne-am răzbunat. (78) Dar mai există un lucru deosebit pe care trebuie să ni-l asigurăm: acela de a ne arăta mai vrednici de a conduce decît aceia care ascultă de noi. Sclavii trebuie să știe și ei ce înseamnă căldura și frigul, foamea și setea, oboseala și somnul. Dar făcîndu-i să simtă toate acestea, trebuie să veghem să le fim superiori. (79) În privința meșteșugului războiului, trebuie să ne păzim de a-i împărtăși tainele acelora pe care voim să-i punem să trudească pentru noi și să ne plătească tribut. Trebuie să ne păstrăm superioritatea în această artă, pe care o socotim un mijloc pentru dobîndirea libertății și fericirii pe care zeii l-au destăinuit oamenilor. În sfîrșit, pentru aceeași cauză pentru care noi le-am luat armele lor, trebuie să avem grijă să nu le lăsăm din mînă pe ale

noastre niciodată, fiind pătrunşi de acest adevăr că, cu cît ai armele la îndemînă, cu atît mai uşor te poţi folosi de ele la nevoie. Cineva ar putea să se întrebe la ce ne foloseşte faptul că am izbutit să ducem pînă la capăt ceea ce am întreprins, dacă trebuie să îndurăm şi mai departe foamea, setea, oboseala şi grijile? (80) Acesta să afle că bunurile ne produc o plăcere cu atît mai mare, cu cît ne-am străduit mai mult să punem mîna pe ele, căci efortul este cel ce dă gust bucatelor. Atunci cînd nu doreşti un lucru, oricît de bine ar fi preparat, nu-ţi face nici o plăcere. (81) Dar fiindcă zeii ne-au venit în ajutor ca să avem toate bunurile la care un om poate să rîvnească, dacă vreunul şi-ar pune în gînd să profite cît se poate mai mult, acest om ar avea faţă de cei mai puţin avuţi ca el avantajul ca, dacă-i este foame, să-şi poată procura cele mai bune mîncăruri, iar dacă-i este sete, să-şi aleagă băuturile cele mai alese, iar atunci cînd simte nevoia de odihnă, să se odihnească în linişte. (82) Iată dar, de ce am susţinut că trebuie să ne străduim cît mai mult ca să fim cu curaj, spre a ne putea bucura cît mai mult de bunurile noastre, cît şi pentru a ne feri de neplăceri. Căci ceea ce-ţi poate produce mîhnire nu este imposibilitatea de a pune mîna pe un lucru, ci faptul că-l pierzi după ce l-ai stăpînit. (83) Gîndiţi-vă, de altfel, ce ne-ar putea determina oare să ne arătăm mai puţin curajoşi ca altădată? Oare faptul că noi sîntem aceia care stăpînim? Dar se cuvine oare ca acela ce stăpîneşte să fie mai prejos decît cel care i se supune? Sau faptul că soarta noastră pare să fie mai bună ca altădată? Cine ar îndrăzni să spună că laşitatea are vreo legătură cu soarta? Atunci cînd dispunem de sclavi, putem să-i pedepsim dacă sînt răi. Dar se cuvine oare ca atunci cînd tu însuţi eşti un om de nimic să pedepseşti pe un altul pentru greşelile sau lipsurile lui?

Şi ar mai fi încă un lucru de luat în considerare. Noi ne-am pregătit să întreţinem o mulţime de trupe pentru a ne păzi pe noi şi locuinţele noastre.

(84) Ce rușine poate fi mai mare decît faptul că sîntem nevoiți să ne păzim cu ajutorul armelor acestor străini și că noi nu sîntem în stare să le purtăm pentru a ne apăra pe noi?! Într-adevăr, trebuie să fim conștienți de faptul că paza cea mai bună pentru un om este ca el însuși să fie bun și curajos. Aceste două lucruri trebuie să se completeze unul pe altul. Iată paza care ne trebuie, dar dacă ea nu este însoțită de virtute nu folosește la nimic. (85) Ce-ar fi de făcut, după părerea mea? Spre ce domeniu de activitate trebuie să ne îndreptăm, care să ne fie preocupările? Ceea ce vă voi spune nu este ceva nou pentru voi. Așa cum în Persia homotimii își duc viața în preajma edificiilor publice, tot așa să procedăm și noi aici cu homotimii noștri, ca să aibă aceleași preocupări cu cei de acolo. Cei care sînteți în jurul meu să luați seama dacă eu îmi îndeplinesc și de acum încolo îndatoririle mele. Pe de altă parte, și eu voi căuta să vă urmăresc, și pe cei pe care-i voi vedea că săvîrșesc numai lucruri frumoase și bune îi voi răsplăti. În ceea ce privește pe copiii care se vor naște aici, să-i creștem prin grija noastră, căci atunci și noi vom deveni mai buni, dacă voim să ne dăm pe noi înșine ca exemplu mai ales în ochii copiilor noștri. În schimb, nici copiii noștri, chiar dacă ar voi, n-ar putea avea o creștere proastă, dacă nu aud și nu văd nimic urît ci-și întrebuințează timpul îndeletnicindu-se cu lucruri frumoase și folositoare“.

CARTEA A VIII-A

(1) După Cyrus[1], se ridică Chrysanthas[2], care vorbi astfel cu privire la cele auzite: „Prieteni, mi-am dat adeseori seama şi mai înainte că un bun comandant nu se deosebeşte prin nimic de un tată bun de familie. Căci Cyrus, asemenea unui bun părinte care veghează asupra viitorului copiilor lui, ca ei să nu cunoască lipsurile de nici un fel, ne poartă de grijă, dîndu-se sfaturile cele mai potrivite ca să ne putem păstra bunăstarea. Dar, după părerea mea, mai este un lucru asupra căruia el nu a stăruit îndeajuns şi acest lucru voi încerca să-l arăt eu acelora care nu ştiu despre ce este vorba. (2) V-aţi întrebat oare dacă este cu putinţă să fie cucerit un oraş vrăjmaş de către oameni care nu dau ascultare? V-aţi întrebat oare ce cetăţi ar putea fi apărate de soldaţi care nu ştiu ce înseamnă supunerea? Ce armată lipsită de disciplină ar izbuti vreodată să cîştige victoria şi ce oşti sînt mai uşor de învins decît acelea în care fiecare nu se gîndeşte decît la propria lui salvare? De asemenea, ce acţiune poate fi dusă la bun sfîrşit cu oameni care nu se supun celor ce le sînt superiori? Cum ar putea să fie cîrmuit un oraş potrivit legilor? Dar o gospodărie cum poate fi păstrată, iar o corabie cum ar mai putea ajunge la destinaţie?

(3) Credeţi oare că am fi izbutit să tragem atîtea foloase dacă nu am fi dat ascultare? Acest lucru a fost cu putinţă fiindcă am ştiut să ne supunem şi pentru că atît ziua, cît şi noaptea n-am pregetat să alergăm acolo unde a fost nevoie de noi şi, mai ales, pentru că strîns uniţi am urmat pe comandantul nostru, nelăsînd niciodată o poruncă pe jumătate îndeplinită. Şi dacă supunerea este mijlocul cel mai sigur ca să poţi strînge bunuri, aflaţi că tot datorită ei poţi să păstrezi ceea ce ai de păstrat. (4) Şi aceasta este cea mai mare binefa-

cere. Înainte vreme, mulți dintre noi nu eram obișnuiți să poruncim nimănui, ci eram conduși de alții. Acum, toți cei care sînteți aici ați ajuns să comandați un număr mai mare sau mai mic de oameni. Dacă însă voiți să fiți ascultați de cei pe care îi avem sub ordine, trebuie ca mai întîi noi să dăm ascultare mai marilor noștri. Și anume, să facem o deosebire între felul nostru de a ne supune și acela al sclavilor. În timp ce sclavii își slujesc stăpînii numai din obligație, noi, dacă vrem să ne socotim oameni liberi, trebuie să facem de bunăvoie ceea ce credem că este bine să facem. Chiar și cetățile care au în fruntea lor mai mulți conducători, și nu unul singur, și care se supun cu toată grija conducătorilor, sînt mai puțin expuse să îndure legile vrăjmașilor. (5) Să ne ducem cu tot zelul la porțile palatului[3], așa cum ne poruncește Cyrus, să facem tot ce ne stă în putință ca să asigurăm cît mai bine stăpînirea acestor bunuri, și să stăm la dispoziția lui Cyrus ori de cîte ori va fi nevoie. Trebuie să ne dăm bine seama că Cyrus nu întreprinde nimic în folosul lui, fără ca acest lucru să nu fie în folosul nostru, deoarece toți avem aceleași năzuințe și aceiași vrăjmași".

(6) După ce Chrysanthas isprăvi de vorbit, se ridicară și alți mulți perși și aliați care sprijiniră propunerile lui, luîndu-se hotărîrea ca în fiecare zi căpeteniile mai cu vază să se prezinte la porțile palatului și să stea la dispoziția lui Cyrus, pentru a îndeplini diferite sarcini, și să rămînă acolo pînă ce acesta le va îngădui să plece. Și acest obicei a fost statornicit pe vremuri și se păstrează și astăzi la popoarele din Asia, care se află sub stăpînirea regelui: oamenii vin și se înfățișează la porțile conducătorilor lor. (7) Măsurile luate de Cyrus pentru a-și întări atît puterea lui cît și aceea a perșilor, așa cum am arătat în cursul povestirii mele, au fost folosite pînă în zilele noastre de către toți regii care au urmat după el. (8) Însă și aici, ca și în orice alte treburi, cînd cel care conduce este capabil, atunci și legile sînt respectate cu strășnicie, iar atunci cînd el

se dovedește slab, ele nu sînt luate în seamă. Așa că toți conducătorii mai de seamă se înfățișau în fiecare zi la porțile lui Cyrus, cu caii și lăncile lor. Acest lucru fusese hotărît de către căpeteniile care-l ajutaseră pe Cyrus să supună imperiul[4].

(9) În fruntea fiecărei slujbe Cyrus numi cîte un administrator. Astfel, anumiți oameni fură însărcinați cu strîngerea dărilor[5], alții cu plata diferitelor cheltuieli, iar alții cu controlul lucrărilor. Pe domeniile lui puse paznici, iar pentru aprovizionarea palatului numi epistați. Pentru îngrijirea cailor și cîinilor[6] își alese oameni care se pricepeau să-i dreseze, spre a se putea folosi cît mai bine de ei. (10) În ceea ce privește oamenii pe care îi luă pe lîngă el ca să-i supravegheze bunurile, îi alese chiar el dintre cei mai destoinici, astfel că nici această grijă nu o lăsa pe seama altora, socotind că de acest lucru trebuie să se ocupe numai el. Cyrus se gîndea că, dacă vreodată ar trebui să pornească la război, aceștia ar fi fost oamenii pe care i-ar fi luat pe lîngă el ca să-l însoțească și alături de care să înfrunte primejdiile cele mai mari; de asemenea, tot dintre ei ar fi ales și pe taxiarhi pentru pedestrimea și cavaleria sa. (11) Totodată, Cyrus se gîndea că, dacă ar avea nevoie să trimită pe cineva fie să comande în locul lui, fie să administreze sau să apere un oraș sau vreun popor, numai dintre aceștia i-ar fi putut alege. Și tot dintre ei ar fi ales la nevoie soliile — slujbă socotită de o foarte mare însemnătate — de care s-ar fi servit în cazul cînd ar fi dorit să ajungă la o înțelegere, fără să pornească cu război. (12) El își dădea seama că dacă oamenii însărcinați cu treburile cele mai însemnate și mai diferite nu sînt în stare să le ducă la bun sfîrșit, lucrurile nu pot merge bine și, dimpotrivă, dacă aceștia sînt oameni de nădejde, totul se va desfășura așa cum trebuie. Fiind convins de acest lucru, el se hotărî să ia asupră-și această grijă. Cyrus socotea că și el trebuie să săvîrșească fapte frumoase, la fel ca și supușii lui, căci nu poți cere altora să înfăptuiască

lucruri importante și de folos dacă tu însuți nu-ți faci datoria.

(13) Aceste gînduri îl făcură să ajungă la părerea că înainte de toate, se cerea să dispună de timp liber, dacă voia să se ocupe de lucruri mai importante. Pe de o parte, își dădea seama că trebuie să se îngrijească îndeaproape de venituri, căci datorită întinderii mari a țării și cheltuielile erau foarte mari. Iar pe de altă parte, avînd în vedere că și domeniile lui erau acum mai numeroase, socotea că dacă s-ar îngriji și de acestea tot el, nu ar mai avea vreme să vegheze la bunul mers al țării. (14) Tot gîndindu-se cum să mărească veniturile statului și să-și facă timp liber, îi veni în minte să folosească aceeași rînduială ca și în armată. În mod obișnuit, în armată decadarhii se îngrijesc de cei zece oameni ai lor; lohagii veghează asupra decadarhilor; chiliarhii supraveghează pe lohagi, iar de aceștia se îngrijesc miriarhii. În felul acesta nimeni nu rămîne nesupravegheat[7], oricît ar fi de mare numărul „miriadelor". Cînd comandantul suprem are de între-prins vreo acțiune cu ajutorul armatei, este de ajuns să dea ordine miriarhilor. (15) Iată deci sistemul după care își organiză Cyrus administrarea veniturilor. În felul acesta, prin mijlocirea unui număr restrîns de oameni, el izbuti să-și aibă privirea ațintită asupra tuturor treburilor palatului. Datorită acestei măsuri, de aici înainte dispunea de mai mult timp liber decît acela care poartă grija unei singure gospodării sau a unei singure corăbii. Organizîndu-și astfel treburile, el deprindea și pe cei din jurul lui să folosească același procedeu.

(16) După ce își asigură răgazul necesar pentru el și pentru cei din preajma lui, își puse în gînd să facă din colaboratorii lui oameni de nădejde. Dacă unii dintre cei care deveniseră destul de înstăriți ca să poată trăi din munca altora nu se prezentau la porțile palatului, le cerea socoteală. El își dădea seama că cei care se înfățișau la porțile palatului în vederea unei sarcini nu

îndrăzneau să săvîrșească nici o faptă rea sau nedemnă; mai întîi, pentru că ar fi sub ochii cîrmuitorului și apoi, pentru că știau bine că nimic din ceea ce ar fi făcut nu ar fi trecut neobservat de către oamenii lui de nădejde. În ceea ce privește pe cei care nu voiau să vină la porțile palatului, socotea că lipsa lor se datorește fie dezmățului, fie unor uneltiri dușmănoase sau unei delăsări. (17) Vom arăta mai întîi care erau mijloacele prin care el îi silea pe aceștia să se prezinte. Cyrus dădea poruncă unuia din prietenii lui de încredere să ia în stăpînire bunurile celui care lipsea, spunînd că aceste bunuri deveneau proprietatea lui. După aceasta, cel deposedat de bunuri se ducea în grabă la Cyrus să se plîngă de nedreptatea care credea că i se face. (18) Un timp oarecare Cyrus nu se grăbea să-l primească și, atunci cînd îl asculta, îi fixa o zi de judecată destul de îndepărtată. El nădăjduia că în felul acesta îl va face să ne îndrepte și să simtă mai puțină dușmănie decît dacă l-ar fi silit să se prezinte la porțile palatului și l-ar fi pedepsit chiar el. (19) Acesta era unul din mijloacele pe care le folosea ca să-i îndemne să se prezinte. Dar mai avea și un altul, și anume să dea acelora care veneau zilnic în fața porților palatului diferite însărcinări ușor de îndeplinit, din care să tragă și ei foloase. În afară de acestea, avea și obiceiul de a nu arăta nici o îngăduință celor care lipseau. (20) Însă mijlocul cel mai bun de a-i constrînge, atunci cînd aceștia rămîneau nepăsători cu toate că li se atrăgea atenția, era să-i deposedeze de bunurile pe care le aveau în stăpînire și să le dea altora, pe care-i vedea dornici să vină la porțile palatului ori de cîte ori era nevoie. În felul acesta el își făcea un prieten de nădejde, în locul altuia care nu era bun de nimic. Și astăzi, regele persan le cere socoteală celor de la curte, dacă lipsesc atunci cînd ar trebui să fie de față.

(21) Aceasta era comportarea lui Cyrus față de cei care nu se prezentau la palat. Cît privește pe cei care arătau supunerea cuvenită, Cyrus socotea că mijlocul

cel mai bun pentru a-i îndemna să se îndeletnicească cu lucruri frumoase și folositoare era ca mai întîi el, care era în fruntea supușilor săi, să se străduiască să fie cel mai desăvîrșit exemplu de virtute. (22) Căci își dădea seama că legile scrise fac, fără îndoială, pe oameni mai buni, dar mai spunea că un adevărat cîrmuitor este o lege care veghează continuu[8], deoarece el este capabil să conducă și în același timp să observe pe cei care nu se supun, ba să-i și pedepsească.

(23) Ținînd seama de aceste principii, Cyrus căuta în primul rînd să se consacre cultului zeilor cu o pietate și mai mare, datorită avuțiilor sale[9]. Atunci a luat ființă tagma magilor, a cărei menire era ca în fiecare dimineață să înalțe imnuri zeilor și în fiecare zi să aducă sacrificii zeilor ale căror nume le tălmăceau magii. (24) Obiceiurile stabilite de el atunci au fost păstrate pînă în zilele noastre de toți regii care au venit la conducere după el. La început, perșii făcură așa cum statornicise Cyrus, gîndindu-se că și ei ar putea să fie mai fericiți dacă vor cinsti pe zei, așa cum făcea cel care era stăpînul lor și, totodată, omul cel mai fericit dintre oameni. (25) Ei socoteau că procedînd așa, i-ar fi făcut plăcere lui Cyrus. De altfel, Cyrus privea această pietate a prietenilor săi ca fiind în interesul lui, așa cum navigatorii se cred mai în siguranță pe o corabie alături de oameni evlavioși, decît cu unii care trec drept oameni fără credință[10]. El socotea, de altfel, că dacă toți oamenii din jurul lui sînt pătrunși de pietate, le va fi mai greu să săvîrșească vreo nelegiuire unii față de alții și poate chiar față de el, care se socotea binefăcătorul lor. (26) De asemenea, Cyrus lăsa să se vadă că ținea mult ca nici unul dintre prietenii sau aliații lui să nu fie nedreptățit, fiind încredințat că dacă se va arăta neîntrecut apărător al dreptății, și ceilalți se vor feri să caute cîștiguri pe căi lăturalnice și vor căuta să strîngă avuții numai pe căi cinstite. (27) Cyrus socotea că mai curînd îi va face pe oameni să fie cuviincioși, dacă va lăsa să se vadă că el însuși era un

exemplu de cuviință față de ceilalți. Astfel ei se vedeau constrînși să nu vorbească urît și să nu săvîrșească fapte urîte. (28) Cyrus își întemeia credința pe observația că oamenii poartă respect nu numai față de mai marii lor, dar chiar și față de aceia de care nu au de ce să se teamă, cu condiția ca aceștia să se respecte pe ei înșiși și să fie pătrunși de cuviință. Tot astfel se petrec lucrurile și cu o femeie pe care, dacă o socoți cinstită, o privești cu mai mult respect.

(29) În ceea ce privește disciplina, după părerea lui, cel mai bun mijloc de a o impune, printre oamenii din jurul lui era acela de a le arăta că el prețuia mai mult pe cei care se supuneau fără șovăială, decît pe aceia care căutau să se arate înzestrați cu tot felul de calități. Cyrus se călăuzea întotdeauna după aceste principii. Prin faptul că el însuși dădea pildă de cumpătare, făcea ca și toți ceilalți să fie la fel cu el. (30) Căci dacă vezi pe cineva care, deși ar putea să profite de puterea lui, știe să păstreze măsura, atunci și cei mai puțin puternici se vor feri să săvîrșească vreun abuz pe față. (31) El făcea o deosebire între pudoare și cumpătare, socotind că oamenii înzestrați cu pudoare nu săvîrșesc nimic rușinos în văzul lumii, pe cînd cei cumpătați nu săvîrșesc astfel de lucruri chiar dacă nu sînt văzuți. (32) De asemenea, el mai credea că mijlocul cel mai bun de a face pe cineva să se stăpînească era ca el însuși să dea dovadă că plăcerile de o clipă nu-l împiedică să-și vadă de treburi și că acest lucru și-l îngăduie numai ca o destindere după o muncă conștiincioasă. (33) Prin acest fel de a se purta, Cyrus făcu ca la curtea lui cei mici să poarte respectul cuvenit față de cei mari, cei superiori să se bucure de ascultare și să întrețină unii cu ceilalți raporturi cuviincioase. Nu se vedeau la ei nici izbucniri de mînie, nici hohote de rîs pricinuite de o veselie zgomotoasă, ci atunci cînd îi priveai îți dădeai seama că într-adevăr trăiesc în vederea unei meniri nobile.

(34) Iată cu ce se îndeletniceau oamenii de la curtea regelui și ce exemple aveau în fața ochilor lor. Cînd voia să-i antreneze în exercițiile de război pe cei ce nu erau formați îndeajuns, Cyrus îi lua cu el la vînătoare. Pentru el, vînătoarea era prilejul cel mai nimerit pentru pregătirea în vederea războiului și, mai ales, cel mai potrivit pentru cavalerie. (35) Căci vînătoarea contribuie în cea mai mare măsură să-i facă pe călăreți să fie mai siguri pe cal, pe orice teren s-ar afla, deoarece sînt nevoiți să urmărească animalele sălbatice pe oriunde le-ar întîlni. (36) Aici, călăreții, din dorința și ambiția de a-și doborî prada, au prilejul să învețe să lupte călare. Tot aici, cei care trăiesc în preajma lui se obișnuiesc să îndure lipsurile, oboseala, frigul, căldurile, foamea sau setea. Și în zilele noastre, regele cu oamenii săi de la curte păstrează aceste obiceiuri.

(37) Cyrus socotea, așa cum s-a observat din toate cele arătate mai înainte, că nimeni nu merită să conducă dacă el însuși nu este mai destoinic decît supușii săi. Căutînd să-i instruiască astfel pe cei din jurul lui, el se deprinsese mai mult decît oricare altul să fie cumpătat, să îndeplinească tot felul de treburi sau să se pregătească pentru război. (38) De fapt, el nu-și ducea oamenii la vînătoare decît atunci cînd avea timp să iasă afară din oraș, iar atunci cînd nu putea pleca, vîna în parcurile orașului[11] felurite animale sălbatice crescute anume. Niciodată Cyrus nu se așeza la masă pînă ce nu era plin de sudoare și nu îngăduia să li se dea de mîncare nici cailor înainte de a-i fi pus la muncă[12]. (39) La aceste vînători, Cyrus era însoțit de eunucii care făceau parte din suita lui. Datorită acestui antrenament neîntrerupt, atît el cît și cei care trăiau în preajma lui căpătaseră o mare îndemînare în toate aceste exerciții. Acest lucru se datora nu numai exemplului pe care îl da el, ci și faptului că atunci cînd vedea pe vreunul că se străduia să dobîndească rezultatele cele mai bune, îl răsplătea prin daruri, posturi

de conducere, locuri de cinste și alte felurite distincții. Aceasta dădea naștere la o întrecere generală, fiecare căutînd să pară cît mai iscusit în ochii lui Cyrus[13].

(40) Am putea spune că în felul lui de a se comporta, Cyrus era călăuzit de gîndul că un cîrmuitor nu trebuie să se mulțumească numai să întreacă pe supuși în virtute, ci să caute să li se impună prin oricare alte însușiri. Cyrus își alesese ca îmbrăcăminte pe aceea a mezilor, obligînd și pe curtenii lui să se îmbrace la fel[14]. Aceste veșminte medice i se păreau lui că pot ascunde diferite imperfecțiuni ale corpului pe care le-ar putea avea cineva, făcîndu-l pe cel care le purta să arate mai frumos și mai impunător. (41) Încălțămintea mezilor era astfel lucrată încît i se putea pune cu ușurință un adaos, care să nu se vadă și care să-l facă pe cel ce o purta mai înalt decît era[15]. El nu se împotrivea ca perșii să-și facă ochii[16] pentru a-i face mai vioi, sau să-și vopsească fața pentru a avea o înfățișare mai plăcută. (42) Cyrus căuta să-i obișnuiască pe perși să nu scuipe pe jos, să nu-și sufle nasul în văzul lumii, să nu întoarcă privirile după cineva; în sfîrșit, să se comporte ca niște oameni care nu au de ce să roșească. El socotea că toate aceste lucruri contribuiau ca cel care conduce să fie mai respectat în ochii celor pe care îi conduce.

(43) Prin aceste exerciții cît și prin purtarea exemplară de care da dovadă dirijînd oamenii, Cyrus îi forma pe cei pe care-i socotea demni de a comanda. În ceea ce privește pe oamenii pe care-i pregătea pentru serviciul său personal, pe lîngă că nu-i îndemna să aibă vreuna din îndeletnicirile potrivite unor oameni liberi, dar nu le îngăduia nici să dispună de arme[17]. El avea însă grijă ca aceștia să nu ducă niciodată lipsă de mîncare și de băutură, pentru ca să aibă o comportare de oameni liberi. (44) Și ori de cîte ori acești oameni abăteau vînatul de pe cîmp spre călăreți, ei aveau voie să-și aducă mîncare și băutură, în timp ce oamenilor

liberi nu le era niciodată îngăduit acest lucru. Pe timpul marşului îi trimitea, la fel ca şi pe animalele de povară, să bea apă din puţuri, iar cînd se apropia vremea mesei îi aştepta, pentru ca ei să poată mînca, spre a nu suferi de foame[18]. Datorită faptului că le purta de grijă, ei îl respectau ca şi pe tatăl lor, astfel că se obişnuiau să-şi ducă viaţa în această stare de sclavie fără să murmure.

(45) În felul acesta, Cyrus îşi asigură stăpînirea întregului imperiu persan. În ce-l privea pe el, era încredinţat că nu avea să se teamă de popoarele pe care le supusese, căci le considera ca fiind dezbinate şi lipsite de curaj. De altfel, nici unul dintre supuşi nu se apropia de el nici ziua, nici noaptea. Cu toate acestea, printre ei erau unii pe care-i socotea destul de puternici, deoarece erau înarmaţi şi uniţi. (46) Unii din ei comandau mari unităţi de cavalerie sau de pedestraşi. Cyrus îşi dădea însă seama că mulţi dintre ei erau plini de mîndrie, socotindu-se în stare să comande. Ei aveau deseori de lucru cu oamenii din garda sa, iar mulţi lucrau în repetate rînduri chiar cu Cyrus, ceea ce era firesc, din moment ce avea nevoie de serviciile lor. De la aceştia Cyrus se temea ca nu cumva să aibă de pătimit. (47) Gîndindu-se cum ar putea să se pună la adăpost împotriva unor răzvrătiri din partea lor, socoti că nu ar fi potrivit să le ia armele şi să nu le mai îngăduie să ia parte la luptă. Acest lucru necugetat ar fi putut duce la destrămarea imperiului. Pe de altă parte, nici nu putea să nu le mai îngăduie să se apropie de el, arătîndu-le deschis că nu are încredere în ei, deoarece ar fi însemnat să dezlănţuie războiul. (48) Totuşi, pe deasupra tuturor acestor eforturi, mijlocul cel mai bun şi mai demn pentru siguranţa lui era să caute să stabilească cu ei legături mai trainice decît acelea care-i uneau pe ei între ei. Vom căuta deci să arătăm cum credem noi că a izbutit Cyrus să-i cîştige de partea lui.

CAPITOLUL 2

(1) Cît a trăit, Cyrus a căutat să folosească toate mijloacele care-i stăteau la îndemînă spre a dovedi cît era de bun la suflet, fiind încredințat că, dacă nu este lucru ușor să iubești pe cineva care-ți arată că te urăște sau să vrei binele unui om care-ți dorește răul, nu poți totuși să nu iubești pe acei oameni pe care-i vezi plini de bunăvoință și de prietenie față de tine. (2) De asemenea, atîta vreme cît nu putea să cîștige pe oameni prin daruri, căuta să și-i apropie prin grija pe care le-o purta, lăsînd să se vadă că-i părea bine și lui atunci cînd aceștia aveau vreo bucurie sau că se întristează la fel ca și ei cînd erau loviți de vreo nenorocire. Cînd ajunse însă în stare să poată face daruri, Cyrus socoti că cea mai mare plăcere pe care și-o puteau face oamenii la fel de avuți era de a se invita unii pe alții la masă. (3) Însuflețit de astfel de gînduri, el porunci ca la masa lui să se servească totdeauna, pentru toți, aceleași feluri de bucate pe care obișnuia să le mănînce și el. Cînd numărul invitaților era mare, trimitea ceea ce prisosea prietenilor săi, cărora ținea să le arate un semn de afecțiune și de prețuire. Cîteodată trimitea din aceste lucruri și oamenilor de care era mai mulțumit, cum ar fi cei care făceau de strajă la porțile palatului sau cei ce îngrijeau de el, sau pentru oricare alte motive, voind să le arate că știa să deosebească pe cei care căutau să fie zeloși față de el. (4) De asemenea, el se purta la fel și față de slujitorii pe care voia să-i răsplătească. Cyrus dăduse poruncă ca toate bucatele pregătite pentru slujitori să fie așezate pe masa lui, socotind că procedînd astfel și-i va apropia mai mult, așa cum ți-i apropii și pe cîinii. Dacă voia ca lumea să-i acorde mai multă prețuire vreunuia dintre prietenii lui, îi trimitea cîteva tăvi cu bunătăți de la masă. Și astăzi, cel ce primește bunătăți de la masa regelui este respectat mai mult de toți, deoarece fiecare își închi-

puie că se bucură de trecere și că poate obține orice. De altfel, nu numai pentru acest fapt vreau să spun că bunătățile trimise din partea regelui produceau plăcere, ci pentru că într-adevăr orice mîncare de la masa regelui avea un gust deosebit. (5) Acest lucru nu trebuie să ne mire, căci după cum celelalte meserii dau produse mult mai meșteșugite în orașele mari, tot astfel și mîncărurile regelui erau deosebit de bine pregătite. De fapt, în orașele mici aceiași meseriași lucrează deopotrivă uși și paturi, pluguri și mese; zidesc adesea și case, și se socot fericiți, deoarece cunoscînd atîtea meserii, pot să-și găsească destui clienți pentru a-și asigura traiul. Dar nu este cu putință ca un om care cunoaște mai multe meserii să le practice pe toate foarte bine. Dimpotrivă, în orașele mari, unde trăiește atîta omenire care are nevoie de fiecare din aceste obiecte, o singură specialitate este de ajuns unui meseriaș ca să-și cîștige hrana; ba, de multe ori, chiar și numai o ramură din această specialitate. Un cizmar, de pildă, lucrează numai încălțăminte pentru bărbați, în timp ce altul lucrează numai pentru femei. Se mai poate întîmpla ca unii meseriași să-și cîștige existența numai din cusutul pieilor pentru încălțăminte, în timp ce alții numai din croitul pieilor; unii se ocupă cu croitul hainelor, iar alții nu fac altceva decît să potrivească diferitele părți între ele. Rezultă de aici că cel care s-a specializat numai într-o mică parte dintr-o meserie ajunge deosebit de priceput. (6) Tot așa se petrece și cu arta de a pregăti bucatele. Cel care nu are decît un slujitor, care să-i aștearnă patul, să-i pregătească masa, să-i frămînte pîinea, să-i prepare ba o mîncare ba alta, trebuie, după părerea mea, să se mulțumească indiferent dacă lucrurile sînt executate bine sau rău. Cînd, dimpotrivă, într-o casă sînt destui slujitori, astfel încît unul să fiarbă carnea, altul s-o frigă, un altul să fiarbă peștele, unul să-l prăjească, altul să prepare pîinea, și nu orice fel de pîine, ci numai pe aceea care îi place stăpînului, o astfel de împărțire a muncii, după păre-

rea mea, nu poate să ducă decît la pregătirea de preparate felurite și gustoase[19].

(7) În ceea ce privește îndemînarea cu care știa să împartă bucatele la masa sa, Cyrus nu era întrecut de nimeni. Aș vrea să mai arăt acum cît de bine se pricepea să-i cîștige pe oameni. După cum îi întrecea pe toți ceilalți prin avuțiile sale, într-o măsură și mai mare îi întrecea prin generozitatea cu care știa să împartă daruri[20]. Cyrus fu cel dintîi care folosi acest fel de mărinimie de care dau dovadă și astăzi regii din zilele noastre. (8) Unde s-au văzut curteni mai bogați decît la curtea regelui persan? Cine poate arăta mai multă dărnicie pentru a-și vedea curtenii înpodobiți cu veșmintele cele mai frumoase decît regele? Ce daruri sînt mai ușor de recunoscut decît anumite daruri oferite de rege, ca brățări, coliere, cai cu frîie de aur, precum și tot felul de alte giuvaeruri, pe care nu le puteai avea decît numai din mîna regelui? (9) Despre care alt stăpînitor s-ar putea spune că, datorită mulțimii binefacerilor sale, a făcut ca supușii săi să-l iubească mai mult decît pe frații, pe părinții sau pe copiii lor? Cine altul decît regele perșilor a fost în stare să vîre frica în dușmanii aflați la depărtări de mai multe luni de marș și să-i pedepsească? A existat oare vreun cuceritor care, după moarte, să fi fost cinstit cu numele de tată[21] de către popoarele pe care le-a supus? (10) Acest nume arată că a fost, fără îndoială, un binefăcător și nu un jefuitor.

Am aflat, de asemenea, că Cyrus își apropia pe așa-zișii „ochii și urechile regelui“[22] numai prin daruri și distincții. Răsplătind din plin pe cei care îi aduceau vești mai prețioase, făcea ca o mulțime de oameni să caute să afle și să observe diferite lucruri care-l puteau interesa pe rege. (11) De aici a ieșit vorba că regele are mai mulți ochi și mai multe urechi. De altfel, cine are credința că regele ar fi putut avea un singur om care să-l informeze, greșește, căci unul singur n-ar fi putut să vadă și să audă decît puține lucruri. Într-un

fel oarecare, dacă această sarcină ar fi fost încredințată unui singur om, ar fi însemnat ca nimeni altul să nu se mai amestece în astfel de treburi. Pe lîngă aceasta, omul acela fiind ușor de recunoscut, toată lumea s-ar fi ferit de el. Dar lucrurile nu se petreceau așa, căci regele asculta pe orice om despre care socotea că a văzut sau a auzit vreun lucru care merita să fie știut. (12) Aceasta a făcut ca mulți oameni să fie priviți drept ochi și urechi ale regelui. Fiecare se ferea să vorbească sau să facă ceva ce n-ar fi fost pe placul regelui, de teama de a nu fi auzit, ca și cum el ar fi fost de față și ar fi ascultat. Oricine ar fi fost acela care ar fi încercat să vorbească ceva rău despre Cyrus se temea de fiecare om care era de față, ca și cum toți ar fi fost „ochii și urechile regelui". Și dacă oamenii aveau astfel de sentimente pentru el, acest lucru trebuie pus pe seama mărinimiei cu care Cyrus căuta să răsplătească cît se poate de bine orice serviciu, cît ar fi fost el de neînsemnat.

(13) Faptul că Cyrus întrecea pe toți ceilalți prin bogăția darurilor pe care le făcea nu este un lucru de mirare, de vreme ce era cel mai avut dintre oameni. Dar a căuta să întreci pe toți prietenii tăi prin grija și atenția deosebită pe care le-o arăți cînd ești rege, acesta este un lucru deosebit de important[23]. Toată lumea știa, după cum se spune, că nimic nu-l supăra pe Cyrus mai mult decît faptul de a fi fost întrecut în grija pe care o purta față de prieteni[24]. (14) Lui i se atribuie zicala că „sarcina unui bun păstor este aproape la fel cu a unui rege destoinic", căci păstorul, care trage foloase de pe urma turmei sale, trebuie să îngrijească de animale ca să fie îndestulate; tot așa și regele, care are foloase de pe urma oamenilor și orașelor, trebuie să-i facă fericiți. Așadar, se mai poate mira cineva de faptul că Cyrus, pătruns de astfel de simțăminte, a putut să se deosebească de toți ceilalți oameni prin binefacerile sale?

(15) Iată, printre atîtea altele, un exemplu care arată dreptatea vederilor lui. Cresus, după cîte se spune, atrăsese atenţia lui Cyrus că dacă va continua să împartă atîtea daruri, o să ajungă sărac, şi cînd ar putea să adune în palatul său atîta aur cît nu a avut niciodată vreun muritor. Se zice că atunci Cyrus îl întrebă: „La ce sumă crezi tu că s-ar ridica acum bogăţiile mele dacă aş fi făcut aşa cum spui tu de cînd sînt pe tron?" (16) Cresus spuse o cifră foarte mare. „Bine, Cresus, trimite-mi aici, alături de Histaspas care este de faţă, un om în care tu ai cea mai mare încredere, iar tu, Histaspas, treci pe la fiecare dintre prietenii mei şi spune-le că am nevoie de aur pentru a întreprinde o anumită acţiune. Roagă pe fiecare să însemne pe o listă ce sumă mi-ar putea procura, să pună pecetea pentru suma înscrisă pe listă şi să o dea trimisului lui Cresus, ca să mi-o aducă mie". (17) Tot ceea ce spuse, scrise într-o scrisoare, îi puse pecetea şi o încredinţă lui Histaspas, ca s-o arate prietenilor săi. În scrisoare le mai spunea să-l primească pe Histaspas ca pe un prieten al lui. După ce Histaspas trecu pe la toţi şi după ce trimisul lui Cresus îi aduse scrisorile cu răspunsurile, Histaspas îi spuse: „Cyrus, stăpînul meu, de azi înainte poţi să mă socoteşti şi pe mine un om bogat, căci datorită scrisorii tale, mă întorc cu o mulţime de daruri". (18) Cyrus răspunse atunci: „Iată o sumă pe care deocamdată o avem în mîna acestui om. Socoteşte însă şi celelalte sume şi vezi care este suma totală pe care mă pot bizui eu la nevoie". Se spune că, după ce Cresus făcu socoteala, găsi că Cyrus avea acum o cantitate de aur de cîteva ori mai mare decît aceea pe care ar fi putut-o aduna el. (19) După ce făcu această încercare, se zice că Cyrus adăugă: „Ai văzut, Cresus, că sînt destul de bogat şi mai vrei să strîng bani, pentru a atrage asupră-mi ura şi invidia, iar pe deasupra să am şi grija acelora care i-ar păzi. Eu, dimpotrivă, am îmbogăţit pe prieteni, care sînt pentru mine un fel de tezaur, iar pentru paza mea şi a bunurilor mele am paznici

mai credincioși decît mercenarii cărora le-aș fi încredințat-o. (20) Pot însă să-ți mai spun un lucru, Cresus, și anume că nici eu nu mă pot stăpîni, la fel ca toată lumea, de a dori să mă îmbogățesc cît mai mult; de altfel, această dorință a fost sădită de zei în sufletele noastre, după ce mai întîi au făcut să ne naștem toți deopotrivă de săraci. (21) Totuși, cred că într-un fel oarecare eu mă deosebesc de cea mai mare parte a oamenilor. Aceștia, după ce au strîns mai mult decît au nevoie, o parte din bogății o îngroapă, lăsînd-o pe cealaltă să ruginească, bătîndu-și capul dacă s-o numere, s-o măsoare, s-o cîntărească, s-o vînture sau s-o contemple. Și cu toate acestea nici nu mănîncă mai mult decît le suportă stomacul, pentru că altfel ar plesni, și nici nu se îmbracă cu haine mai multe decît pot suporta, pentru că s-ar sufoca. Astfel că aceste bogății de prisos nu fac altceva decît să le provoace încurcături. (22) Eu, așa cum au hărăzit zeii, sînt dornic să adun mereu cît mai multe bogății, dar o dată ce le-am strîns, tot ceea ce socot că-mi prisosește îl folosesc spre a veni în ajutorul prietenilor mei. În felul acesta, îmbogățind și obligînd pe oameni, le cîștig bunăvoința și prietenia și acestea îmi asigură liniștea, gloria, roade care nici nu putrezesc și nici nu aduc vreun rău, oricît de multe ar fi ele. Dimpotrivă, cu cît gloria crește mai mult, cu atît ea devine mai măreață și mai înălțătoare, fiind mai ușor de purtat, iar cîteodată face pe cei care o poartă să se simtă mai bine. (23) Și dacă vrei să mai știi, Cresus, continuă el, eu nu fericesc pe cei care au multe bogății și le păstrează, pentru că atunci, soldații care fac de pază într-un oraș ar putea să fie cei mai fericiți, deoarece ei sînt cei care păzesc tot ce se află în el. Acela însă, care poate să strîngă oricît de multe bunuri pe căi drepte și care le folosește cu înțelepciune, este după mine un om fericit[25]".

De altfel, s-a văzut bine că acestea erau principiile după care se conducea el.

(24) În afară de aceasta, observînd că cea mai mare parte a oamenilor, atîta vreme cît sînt sănătoși, se străduiesc să-și facă provizii, socotind că se vor bucura mereu de sănătate, fără însă să se îngrijească de cele necesare pentru cazuri de boală, găsi de cuviință să se ocupe el și de acest lucru. Pentru aceasta chemă pe cei mai renumiți medici, pe care ţinu să-i plătească bine și toate ceea ce aceștia îi prescriseră în materie de instrumente, leacuri, alimente sau băuturi folositoare, procură și le luă la el în păstrare. (25) Ori de cîte ori vreunul din prietenii săi cădea bolnav și avea nevoie de îngrijire, Cyrus se ducea chiar el să-l vadă, punîndu-i la îndemînă toate lucrurile de care avea nevoie. Și atunci cînd izbutea să însănătoșească pe cineva cu leacurile pe care le adunase la el, își arăta recunoștința față de medic.

(26) Iată, pe lîngă multe altele, cîteva din mijloacele pe care le folosea Cyrus pentru a cîștiga locul de frunte în inimile celor de care voia să se facă iubit. În ceea ce privește jocurile și premiile pe care le instituise cu gîndul de a stîrni întrecerea pentru practicarea unor acțiuni nobile, Cyrus merită să fie lăudat, dar datorită acestui fapt se iscaseră neînțelegeri și certuri între cei mari. (27) În legătură cu aceasta, Cyrus statornici o lege, prin care părțile trebuiau să ajungă la înțelegere cu privire la judecătorul care avea să judece diferitele procese sau neînțelegeri ivite între ei din pricina acestor jocuri. Fără îndoială că fiecare dintre părți căuta să-și aleagă ca judecători oameni cît mai de vază și cît mai binevoitori față de ei. De multe ori însă se întîmpla ca cel învins să se mînie pe cel ce cîștigase, devenind dușmanul celor care votaseră împotriva lui. Pe de altă parte, cîștigătorul, socotind că izbînda lui se datora dreptății cauzei sale, credea că nu datorează nimănui nici o recunoștință. (28) Din această pricină, cei care ţineau să capete primul loc în prietenia lor cu Cyrus ajunseră să se dușmănească între ei, așa cum se întîmplă între cetățenii unui oraș care caută mai curînd

să ia unul locul celuilalt decît să se înțeleagă între ei, pentru a putea trăi laolaltă spre binele tuturor. Astfel ne putem da seama cum ajunsese Cyrus să se facă iubit de oamenii cu vază, mai mult decît se iubeau ei între ei.

CAPITOLUL 3

(1) Vă voi înfățișa acum alaiul cu care Cyrus ieși pentru prima dată din palatul său. Măreția însăși a acestui alai mi se pare că era unul din mijloacele născocite spre a dovedi prestigiul autorității sale. Mai întîi, în ajunul ceremoniei, chemă la el toate căpeteniile persane și aliate ca să le dea veșminte medice. Aceasta fu prima împrejurare cînd perșii îmbrăcară veșminte medice. În timp ce făcea această împărțire îi încunoștință despre intenția lui de a merge în incinta închinată zeilor, spre a aduce jertfe. (2) „Veniți, deci, mîine de dimineață înainte de răsăritul soarelui în fața porților palatului, îmbrăcați cu aceste veșminte sărbătorești și așezați-vă în ordinea pe care persanul Pheraulas o va hotărî în numele meu; atunci cînd mă voi așeza în fruntea voastră, adăugă el, voi să mă urmați potrivit hotărîrii luate. Dacă vreunul din voi are în vedere o altă ordine, mai bună decît aceea pe care o vom urma noi, să ne spună cînd ne vom întoarce, căci această ceremonie trebuie pregătită în toate amănuntele ei, ca să se desfășoare cu cît mai mare strălucire și măreție". (3) După ce împărți comandanților mai cu vază veșmintele cele mai frumoase, Cyrus porunci să se aducă și alte haine medice, întrucît la porunca lui, se confecționase un număr destul de mare de haine de toate culorile, mai ales din cele purpurii, vișinii sau de culoare roșie-stacojie[26]. După ce dădu fiecărui comandant numărul de veșminte care i se cuvenea, le spuse ca, la rîndul lor, să împodobească și ei pe prietenii lor, „așa cum v-am împodobit și eu pe voi". (4) Unul dintre cei de față întrebă: „Dar tu, Cyrus, cînd te vei îmbrăca de

sărbătoare?" — „Oare strădania mea de a vă vedea pe voi frumos îmbrăcați nu este ea însăși o podoabă pentru mine? Fiți liniștiți, adăugă el, căci dacă sînt capabil să vă ajut pe voi, indiferent de ce veșminte aș pune pe mine, vă voi părea la fel de frumos". (5) După ce comandanții plecară, își adunară prietenii și le împărțiră veșmintele.

Cyrus socotea pe Fheraulas, un om ieșit din rîndul celor mulți, ca pe un bărbat înțelept, ascultător, înzestrat cu gust și dornic să facă orice pentru a-i fi pe plac. El fusese acela care mai înainte sprijinise pe Cyrus atunci cînd acesta propusese ca oamenii să-și primească răsplata după meritele lor. De aceea, îl chemă ca să se sfătuiască cu el asupra felului cel mai potrivit de desfășurare a ceremoniei, pentru ca aceasta să încînte pe oamenii de bună-credință, iar în cei răuvoitori să bage frica. (6) După ce stătură de vorbă și ajunseră la o înțelegere, Cyrus porunci lui Pheraulas să se îngrijească pentru ca ceremonia să aibă loc a doua zi de dimineață, așa cum hotărîse el. „Am dat poruncă ca toată lumea să asculte de tine în ceea ce privește ordinea în alai. Și pentru a-i face să asculte mai cu tragere de inimă, ia tunicile acestea și imparte-le comandanților din garda mea. (7) Dă comandanților de cavalerie valtrapurile, iar tunicile acestea conductorilor de care". Cum îl văzură, comandanții îi spuseră: „Iată ce om mare ai ajuns, Pheraulas, din moment ce și noi trebuie să ascultăm de tine!" — „Nici vorbă! V-o jur pe Zeus, nu numai că nu sînt om mare, ci, după părerea mea, sînt numai un purtător de bagaje. Oricum ar fi, am la mine două valtrapuri; oprește unul pentru tine, iar pe celălalt dă-l unuia dintre camarazii tăi. Alege-ți-l pe care vrei din amîndouă". (8) Îndată ce acesta primi valtrapul, lăsînd la o parte invidia îi ceru să-l sfătuiască pe care să-l aleagă. Pheraulas îi arătă pe cel mai bun și adăugă: „Dacă vei da în vileag că te-am lăsat să alegi, să știi că altă dată cînd voi mai avea de îndeplinit vreo sarcină voi recurge la serviciile altuia". După ce

termină împărțirea veșmintelor, așa cum îi poruncise Cyrus, Pheraulas se apucă numaidecît de lucru, pentru ca alaiul să fie cît mai măreț cu putință în toate privințele.

(9) A doua zi înainte de ivirea zorilor, totul sclipea de curățenie. De o parte și de alta a drumului soldații stăteau înșirați pe cîte un rînd, așa cum se așază și astăzi pe drumul unde urmează să treacă alaiul regelui. Nimănui nu-i era îngăduit să treacă printre aceste rînduri, în afară de persoanele mai de vază. Și pentru a-i ține în frîu pe cei care ar fi putut da naștere la dezordini, fură aduși și mastigofori[27]. În fața porților palatului fură așezați aproape patru mii de soldați din garda regelui, în adîncime de patru rînduri; după aceea, de o parte și de alta a porților se aflau alte două mii. (10) De asemenea, era de față toată cavaleria cu oamenii descălecați, fiecare dintre ei ținînd mîinile sub mantie[28], așa cum se face și astăzi cînd regele trece trupele în revistă. Perșii erau rînduiți pe partea dreaptă a drumului, iar aliații pe partea stîngă. Carele erau așezate și ele jumătate pe o parte și jumătate pe cealaltă parte. (11) Cînd se deschiseră porțile palatului, apărură mai întîi niște tauri de toată frumusețea, rînduiți patru cîte patru, destinați să fie sacrificați în cinstea lui Zeus și a celorlalte divinități pe care le indicaseră magii, căci perșii credeau cu tărie că în ceea ce privește cultul zeilor, mai mult decît în oricare altă manifestare, trebuie să consulți întîi pe cei care sînt însărcinați anume cu această grijă. În urma boilor mergeau caii, ce trebuiau să fie jertfiți în cinstea Soarelui; (12) urma apoi un car[29] închinat lui Zeus, la care erau înhămați cai albi cu juguri de aur și împodobiți cu ghirlande. După aceea venea carul Soarelui, tras[30] de cai albi și împodobiți cu ghirlande la fel ca și cei dinaintea lui. În sfîrșit, venea un al treilea car cu caii acoperiți cu valtrapuri de culoarea purpurii, iar în spatele acestuia mergeau oameni care purtau flacăra într-un vas mare.

(13) După aceea Cyrus își făcu apariția în afara porților, în carul său, purtînd pe cap o tiară dreaptă[31] și îmbrăcat într-o tunică de purpură cu dungi albe la mijloc, dungi pe care numai el avea dreptul să le poarte, cu un pantalon de culoare roșie-aprinsă[32] și cu o mantie cu mîneci țesută toată din purpură. De jur împrejurul tiarei purta o diademă, semnul distinctiv pe care aveau dreptul să-l poarte și rudele regelui, așa cum se petrec lucrurile și astăzi[33]. (14) Brațele le ținea în afara mînecilor. Lîngă el stătea conductorul carului, un om înalt, însă puțin mai scund decît el, fie că era într-adevăr mai scund, fie că făcuse ceva într-adins ca să arate mai scund. Oricum ar fi fost, Cyrus părea mai înalt decît acesta. Cînd apăru Cyrus, toată mulțimea căzu în genunchi înaintea lui. Poate că unii i se prosternară pentru că așa primiseră poruncă spre a da un exemplu, sau poate că fuseseră într-adevăr uimiți de măreția alaiului, cît și de ținuta și strălucirea în care apărea Cyrus. Pînă atunci nici un persan nu îngenunchease în fața lui.

(15) În momentul cînd carul lui Cyrus porni, cei patru mii de soldați din garda sa, care se aflau în frunte, porniră și ei o dată cu cei două mii care se găseau de o parte și de alta a carului. În spatele lui mergeau călări în mare ținută, purtînd sulițe, curtenii care formau suita, în număr de aproape trei sute. După aceștia veneau vreo două sute de cai purtați la mînă, din grajdurile lui Cyrus, cu frîie de aur și acoperiți cu valtrapuri vărgate. (16) Urmau apoi două mii de sulițași și în spatele lor cei zece mii de perși, care formaseră prima unitate de cavalerie persană, așezați pe front de cîte o sută și cu o adîncime tot de o sută, sub comanda lui Chrysanthas. (17) După el veneau în aceeași formație Histaspas cu alți zece mii de călăreți; apoi alți zece mii sub comanda lui Datamas și, în sfîrșit, alții, comandați de Gadatas. (18) După aceea urma cavaleria mezilor, a armenilor, a hircanienilor, iar în urmă cavaleria cadusilor și a sacilor. În urma cavaleriei veneau carele

cu coase, în rînduri de cîte patru, în fruntea cărora se afla persanul Artabatas.

(19) Pe măsură ce Cyrus înainta, o mare mulțime de oameni veneau o dată cu el de o parte și de alta, în afara șirurilor de soldați, încercînd să-i ceară fiecare cîte ceva. Cînd văzu acest lucru, Cyrus le trimise vorbă prin cîțiva curieri de-ai săi (aceștia făceau parte din escorta sa și erau așezați cîte trei de fiecare parte a carului, pentru a transmite poruncile sale) că dacă cineva avea vreo rugăminte să se adreseze unuia dintre hiparhi, care urma să-l informeze pe el. (20) Mulțimea dădu buzna atunci spre călăreți, îngroșînd rîndurile, întrebîndu-se fiecare cărui hiparh să se adreseze. Cyrus, voind ca unii dintre prietenii lui să capete mai multă trecere în fața mulțimii, trimise curieri să-i cheme pe rînd la el, spunîndu-le: „Dacă acești oameni care se țin după noi vă supun vreo cerere care vi se pare că nu merită să-mi fie adusă la cunoștință, nu o luați în seamă. (21) Dacă însă considerați că cererea este întemeiată, să mă încunoștințați, ca să căutăm împreună cum putem să o îndeplinim". Toți aceia care fură chemați de Cyrus se supuseră numaidecît, arătînd prin graba cu care căutau să execute poruncile marea autoritate de care se bucura acesta. Unul singur, un oarecare Daifernes, om cu o fire urîcioasă, își închipui că dacă nu se va grăbi să dea ascultare, va apărea mai independent. (22) Cyrus, care observase acest lucru, nu-i dădu răgaz să se apropie de el și nici să-i vorbească, trimițîndu-i vorbă printr-un curier că nu mai avea nevoie de el, și pe viitor nu-l mai chemă. Un altul, care fusese chemat în urma lui Daifernes și care ajunsese la (23) Cyrus înaintea acestuia, primi în dar din partea lui un cal dintre cei care se aflau în cortegiu, și totodată Cyrus porunci unuia dintre curierii săi să i-l ducă acolo unde va voi. Cei care erau de față își dădură seama de onoarea care i se făcuse acestuia, și din clipa aceasta crescu numărul celor ce-l prețuiau.

(24) Cînd ajunseră în incinta închinată zeilor, jertfiră taurii făcînd un holocaust[34] în cinstea lui Zeus, apoi arseră caii în onoarea zeului Soare. După aceea aduseră jertfe zeiței Gea, așa cum tălmăciseră magii, și, în cele din urmă, eroilor protectori ai Siriei. (25) Cyrus, văzînd că locul este foarte potrivit pentru ceea ce voia să facă, măsură o porțiune cam de cinci sute de stadii, poruncind călăreților care se aflau așezați pe seminții să gonească caii cu toată viteza, luînd și el parte la alergări, împreună cu perșii, pe care îi întrecu cu mult. De altfel, el se exercitase îndelung în arta călăriei. Dintre mezi ieși biruitor Artabazos, cel căruia Cyrus îi dăduse în dar un cal. Dintre sirienii care trecuseră de partea perșilor ieși învingător Gadatas; dintre armeni, comandantul lor, Tigranes; dintre hircanieni cîștigător a fost fiul comandantului lor, iar dintre saci un soldat de rînd, care întrecu cu calul său pe ceilalți călăreți cu aproape jumătate din distanța care trebuia străbătută. (26) Se spune că Cyrus ar fi întrebat pe acest soldat tînăr dacă voia să dea calul său în schimbul unui regat; acesta răspunse: „Nu; nu l-aș da în schimbul unui regat, dar l-aş da unui om viteaz în schimbul prieteniei lui". (27) — „Bine, răspunse Cyrus, am să-ți arăt un loc unde nu vei putea arunca nimic chiar cu ochii închiși, fără să nu nimerești un om viteaz". — „Arată-mi-l acum, spuse tînărul sac, pentru ca să arunc bulgărul acesta de pămînt". Și spunînd aceste cuvinte se aplecă și-l luă de jos. (28) Atunci Cyrus îi arătă locul unde se găsea cea mai mare parte a prietenilor lui. Tînărul sac închise ochii, aruncă bulgărul și lovi pe Pheraulas, care tocmai trecea pe acolo, ducînd undeva un ordin din partea lui Cyrus. Deși lovit, Pheraulas nici măcar nu întoarse capul și-și continuă drumul într-acolo unde fusese trimis. (29) Cînd deschise ochii, tînărul sac întrebă pe cine a lovit. „Pe Zeus, spuse Cyrus, pe nici unul dintre cei care sînt de față". — „Totuși nu am putut să lovesc pe cineva care nu este aici", spuse tînărul. „Da, răspunse Cyrus, ai lovit pe acela care gonește călare de-a

lungul carelor". (30) — „Și cum de nu s-a întors?" întrebă soldatul. „Fără îndoială că este vreun smintit", răspunse Cyrus. Auzindu-l, tînărul sac se duse să vadă cine era acela, și-l găsi pe Pheraulas cu bărbia plină de sînge amestecat cu pămînt, căci din cauza loviturii îi cursese sînge din nas. Apropiindu-se de el îl întrebă dacă fusese lovit. (31) „Da, după cum vezi", răspunse Pheraulas. „Atunci, continuă sacul, îți dăruiesc calul acesta". — „Și ce să-ți dau în schimb?" întrebă Pheraulas. Tînărul sac îi povesti tot ce se întîmplase și-i spuse în cele din urmă: „Acum sînt încredințat că am lovit pe un om brav". Pheraulas adăugă: (32) „Dacă erai înțelept, dădeai calul unuia mai bogat ca mine; totuși îl primesc și rog zeii, adăugă el, care au vrut ca tu să mă lovești, să-mi dea putința să mă port față de tine astfel încît să nu-ți pară rău că mi-ai făcut acest dar. Și acum, îi mai spuse Pheraulas, încalecă pe calul meu și întoarce-te la postul tău. Curînd te voi ajunge și eu". Și astfel își schimbară caii între ei. Dintre cadusi, cel care ieși învingător fu Ratines.

(33) Cyrus porunci să ia parte la întrecere și unitățile de care, împărțind tuturor cîștigătorilor boi cu care să aducă jertfe[35] și să facă un ospăț, precum și cupe. Totodată, primi și el un bou ca preț al izbînzii sale. Partea de cupe ce-i reveni lui o dărui lui Pheraulas[36] care pregătise în chip măreț ceremonia ieșirii sale din palat. (34) Trecerea în revistă a trupelor pe care Cyrus o înființă atunci se organizează și astăzi, fără însă să se aducă animale, dacă nu se fac sacrificii. După terminarea ceremoniei se întoarseră cu toții în oraș. Cei care primiseră case se duseră la casele lor, iar ceilalți se întoarseră în cantonamente.

(35) Pheraulas, pe de altă parte, invită pe tînărul sac care-i dăruise calul să locuiască la el, oferindu-i de toate din belșug. După ce isprăviră de mîncat, Pheraulas umplu cupele pe care le primise de la Cyrus, bău în sănătatea oaspetelui său[37] și după aceea i le dărui lui. (36) Scul, mirat de bogăția și frumusețea așternuturi-

lor, a lucrurilor din casă, cît şi de numărul mare de slujitori, îl întrebă: „Spune, Pheraulas, la tine în Persia tu treceai drept un om bogat?" (37) — „Eu, printre oamenii bogaţi? răspunse Pheraulas. Am fost, aşa cum o ştie o lume întreagă, un biet muncitor cu braţele; tatăl meu, care trudea şi el din greu ca să mă crească, m-a trimis la şcoală cît timp am fost copil. Cînd însă am atins vîrsta adolescenţei, neputînd să mă mai întreţină fără să produc nimic, m-a trimis la cîmp şi m-a pus la lucru. (38) La rîndul meu, l-am ajutat şi eu cît a trăit, săpînd şi semănînd o bucată de pămînt pe care o primise moştenire, şi se vede că pămîntul nu era rău, ci, dimpotrivă, foarte roditor, căci în afară de sămînţă, îmi mai aducea şi un mic venit, cîteodată chiar îndoit faţă de cît semănam[38]. Aşa am trăit la mine în ţară. Tot ceea ce vezi (39) acum aici mi-a fost dat de Cyrus în dar". — „Eşti un om fericit în toate privinţele, spuse sacul, mai ales că înainte de a fi ajuns bogat ai fost un om sărac. Îmi închipui că bogăţiile îţi fac mai multă plăcere acum, după ce atîta vreme ai jinduit după ele". — „Tu (40) crezi, într-adevăr, răspunse Pheraulas, că fericirea mea a crescut în măsura în care a crescut averea? Aflã că acum cînd sînt bogat, nu simt o plăcere mai mare atunci cînd mănînc, cînd beau sau cînd dorm, decît înainte cînd eram sărac. Singurul lucru pe care l-am cîştigat dobîndind aceste bunuri este acela că acum am mai multe lucruri de care trebuie să mă îngrijesc, mai multe cheltuieli, mai (41) mult de supravegheat şi, deci, am o mai mare bătaie de cap. Acum o mulţime de servitori îmi cer ba pîine, ba vin, ba îmbrăcăminte; unii au nevoie de doctori, alţii vin să-mi spună că lupii mi-au mîncat berbecii sau că boii au căzut în vreo prăpastie, uneori că a intrat boala în vite, aşa că am convingerea, adăugă Pheraulas, că acum cînd am dat de bogăţie am mai multă bătaie de cap decît (42) înainte, cînd aveam mai puţin". — „Dar, pe Zeus, spuse tînărul sac, atîta vreme cît eşti sănătos şi cît ai atîtea avuţii, vederea belşugului tău îţi dă o satisfacţie, şi tu eşti cu

mult mai fericit decît mine". — „Nu, tinere, răspunse Pheraulas, nu este atît de plăcut să ai bogății pe cît este de neplăcut să vezi că le poți pierde. Și vei vedea că este adevărat ceea ce-ți spun, căci unii oameni avuți își fac o plăcere din a-și păzi avutul, pe cîtă vreme cei care pierd cît de puțin din el, din pricina amărăciunii, nu mai au (43) liniște". — „Pe Zeus, reluă sacul, dar nici tu nu vei vedea pe cineva (44) care să nu simtă plăcere cînd primește ceva". — „Este adevărat, răspunse Pheraulas; dacă ar fi la fel de plăcut să stăpînești și să primești un lucru, oamenii bogați ar fi mult mai fericiți decît cei săraci. Însă, tinere, continuă el, cel care stăpînește multe avuții este nevoit să și cheltuiască mult, fie pentru cinstirea zeilor, fie cu prietenii sau cu oaspeții. De asemenea, cine este mort după bani, acela, află de la mine, suferă cumplit cînd îi cheltuiește". (45) — „Pe Zeus, spuse tînărul, eu nu sînt ca ei, ci socotesc că este o fericire ca atunci cînd stăpînești mult, să poți cheltui (46) tot așa de mult". — „În numele zeilor, strigă Pheraulas, putem chiar de pe acum să fim și eu și tu fericiți. Ia tot ce am, fă-te stăpîn pe avuțiile mele, folosește-le cum crezi tu că e mai bine. Pe mine să mă consideri ca pe un oaspete și chiar și mai puțin decît atît, căci îmi va fi de ajuns ca din tot ce vei avea să-mi (47) dai și mie o parte". — „Glumești", spuse tînărul sac. Pheraulas se jură că spune adevărat. „Pe lîngă aceasta, voi mai obține din partea lui Cyrus încă ceva pentru tine, și anume să te scutească de a te mai înfățișa înaintea porților palatului și să nu mai servești nici în armată. O dată ce ai ajuns bogat nu vei mai avea decît grija casei, lăsînd ca celelalte îndatoriri să le îndeplinesc eu pentru amîndoi. De asemenea, dacă în schimbul serviciilor pe care le voi mai face lui Cyrus, sau în urma vreunui război, voi mai primi ceva, îți voi da tot ție, ca să ai și mai multe bunuri la îndemîna ta. Numai scapă-mă de aceste griji, adăugă el, și dacă, într-adevăr, mă vei scuti de ele, îmi vei face un mare bine atît mie, cît și lui Cyrus".

(48) Înțelegerea fu încheiată așa cum vorbiseră și se puseră pe lucru. Și astfel, unul socotea că ajunsese un om fericit fiindcă era stăpîn peste atîtea avuții, pe cîtă vreme celălalt era și mai fericit, căci urma să aibă un administrator, care să-i dea răgaz să facă orice voia.

(49) Pheraulas era un om care-și iubea prietenii și nimic nu i se părea mai plăcut și mai folositor decît să fie binevoitor cu oamenii. El socotea că omul este cel mai sensibil și mai recunoscător dintre toate ființele, căci își dădea seama că atunci cînd îl vorbești de bine, îți răspunde și el la fel, încercînd ca în schimbul unui gest binevoitor să răspundă tot așa; sau, dacă vede că cineva îi vrea binele, răspunde și el printr-un gest de bunăvoință și, în sfîrșit, el nu este în stare să urască pe cel care-l iubește. Totodată, omul se deosebește de celelalte animale prin grija pe care o poartă părinților, fie că trăiesc, fie că nu. În felul acesta, el mărturisea că animalele sînt mai nepăsătoare și mai nerecunoscătoare decît omul. Pheraulas era bucuros peste măsură că izbutise să scape de grijile pe care i le provocau avuțiile sale și că putea să se ocupe de prietenii lui, în timp ce sacul era încîntat că stăpînește atîtea bunuri de care se putea folosi. Sacului îi plăcea Pheraulas pentru că în fiecare zi îi aducea cîte ceva, iar lui Pheraulas îi era drag sacul pentru că acesta primea bucuros orice-i aducea și pentru că acum, cu toate preocupările sale, mai avea și timp liber. În felul acesta își duceau viața laolaltă.

CAPITOLUL 4

(1) După ce aduse sacrificii, Cyrus oferi un ospăț pentru a sărbători izbînda sa; la acest ospăț invită o parte din prietenii lui, pe care-i vedea insuflețiți de dragoste și respect și de dorința de a-l sprijini pentru a-și întări puterea. Împreună cu ei invitase pe medul Artabazos, pe armeanul Tigranes, căpetenia cavaleriei

hircaniene și pe Gobryas. (2) Gadatas era mai mare peste slujitorii palatului și rînduiala pe care o făcu el în interiorul palatului rămase pe de-antregul statornicită. Ori de cîte ori oaspeții erau mai numeroși, Gadatas nu se așeza la masă, ci supraveghea serviciul. Cînd era numai cu Cyrus luau masa împreună, căci lui Cyrus îi plăcea să fie în tovărășia lui. În schimbul serviciilor sale, Cyrus îi arăta prețuire, copleșindu-l cu tot felul de daruri; astfel, Gadatas, datorită lui Cyrus, era bine văzut și de alții. (3) Cînd oaspeții sosiră, Cyrus nu-i așeză la masă la întîmplare ci, pe acela pe care îl prețuia mai mult îl așeză la stînga sa, partea corpului mai mult expusă loviturilor, față de cea dreaptă; pe cel de-al doilea îl așeză la dreapta, pe al treilea din nou la stînga; pe cel de-al patrulea la dreapta și așa mai departe pînă la cel din urmă, dacă erau mai mulți la număr.

(4) El socotea că este bine să arate față de toți măsura prețuirii pe care o avea față de fiecare. Și într-adevăr, dacă cel care se deosebește prin meritele lui față de alții nu se vede nici cinstit, nici răsplătit, este firesc că acest lucru nu poate da naștere la nici un fel de întrecere, însă dacă cel mai merituos este și cel mai bine răsplătit, toți caută să se arate mai zeloși. (5) Și pentru ca cei care se bucurau de mai multă trecere în ochii lui să fie cunoscuți de toată lumea, Cyrus începu mai întîi cu ei, dîndu-le locurile cele mai de cinste lîngă el. Dar locurile acestea nu erau date pentru totdeauna. El hotărî printr-o lege că oricine se putea ridica pe un loc mai de cinste, dacă săvîrșea vreo faptă deosebită, și, dimpotrivă, lipsa de interes putea să-l coboare. În ceea ce privește pe cel care ocupa locul cel mai de cinste, Cyrus nu se dădea în lături să-i arate prețuirea încărcîndu-l cu daruri. După cîte știm, acest obicei statornicit pe vremea lui Cyrus se păstrează și în zilele noastre.

(6) Cînd stăteau la masă, Gobryas nu găsi nimic deosebit în faptul că masa unui om care stăpînește o țară

așa de întinsă era atît de încărcată, ci ceea ce-l miră fu faptul că Cyrus, care ajunsese atît de vestit, în loc să-și oprească pentru el bucatele care-i plăceau mai mult socotea de datoria lui să invite pe oasepeții săi să le împartă cu ei. (7) Deseori chiar, îl puteai vedea trimițînd prietenilor care nu se aflau la masă mîncăruri pe care le socotea mai gustoase. Cînd ospățul fu pe sfîrșite, după ce Cyrus împărți în dreapta și în stînga tot ce mai rămăsese și după ce oferi un desert tot așa de îmbelșugat, Gobryas îi spuse: „Pînă acum, Cyrus, nu te-am deosebit de ceilalți oameni decît prin meritele tale în arta războiului; acum însă, jur pe zei, că-i întreci și mai mult prin bunătatea ta". (8) — „Da, pe Zeus, răspunse Cyrus, îmi place mai mult să mă deosebesc prin fapte bune decît prin meritele din timpul războiului". — „Cum oare?" întrebă Gobryas. „Pentru că în război, răspunse el, nu-ți manifești calitățile decît dacă faci rău oamenilor, pe cînd dacă vrei să dovedești umanitate nu o poți arăta decît atunci cînd le faci un bine oamenilor".

(9) În timp ce stăteau și beau după masă[39], Histaspas întrebă pe Cyrus: „Te-ar supăra, Cyrus, dacă te-aș întreba un lucru pe care vreau să-l aflu chiar de la tine?" — „Nu, pe zei, răspunse acesta, dimpotrivă, m-aș supăra dacă aș ști că tăinuiești un lucru pe care ai vrea să-l afli de la mine". — „Atunci spune-mi, adăugă Histaspas, de cîte ori mi-ai poruncit să vin la tine, am venit?" — „Negreșit că da", răspunse Cyrus. „Și atunci cînd ți-am îndeplinit porunca, am făcut acest lucru fără tragere de inimă?" — „Niciodată!" — „Dar cînd mi-ai dat vreo poruncă, am adus-o la îndeplinire?" — „Nu te-aș putea învinui în privința asta", răspunse Cyrus. „Dar atunci cînd ți-am îndeplinit porunca, ai observat vreodată că am făcut acest lucru fără zel sau fără plăcere?" (10) — „Pentru nimic în lume", spuse Cyrus. „Atunci, în numele zeilor, strigă Histaspas, pentru ce i-ai dat lui Chrysanthas un loc mai de cinste decît mie?" (11) — „Să-ți spun?" întrebă Cyrus. „Fără

îndoială“, răspunse Histaspas. „Da, dar nu te vei supăra dacă îţi voi spune adevărul?“ — „Dimpotrivă, îmi va părea bine atunci cînd am să constat că nu mi-ai făcut o nedreptate“. — „Ei bine, spuse Cyrus, Chrysanthas, care este aici, n-a aşteptat niciodată să-l chem, căci înainte de a-l chema era de faţă ca să mă servească. Afară de aceasta, el nu se mulţumea să-mi îndeplinească numai poruncile mele, ci făcea din proprie iniţiativă ceea ce credea că e bine să facă pentru noi toţi. Dacă aveam ceva de spus aliaţilor noştri, Chrysanthas îşi dădea şi el părerea asupra felului cum trebuia să vorbesc. Cînd vedea că eu mă feream să le spun unele lucruri, pe care totuşi aş fi dorit ca ei să le ştie, atunci le spunea el ca din partea lui. Nu vreau să spun prin aceasta că el ar fi fost mai priceput decît mine. În ceea ce-l priveşte, s-a arătat totdeauna mulţumit cu ceea ce avea; în schimb, îl văd cum caută mereu să săvîrşească cîte ceva pentru a-mi mări mie prestigiul, iar în faţa succeselor mele pare mai încîntat şi mai mulţumit decît mine“. (12) — „Pe zeiţa Hera[40], Cyrus, strigă Histaspas, îmi pare bine că ţi-am pus această întrebare“. — „De ce?“ răspunse Cyrus. „Pentru că şi eu aş vrea să-ncerc să fac la fel, însă este ceva care mă pune în încurcătură: cum se va putea vedea că mă bucur şi eu de succesele tale? Să bat din palme, să rîd sau cum să fac?“ — „Trebuie să dansezi dansul persic[41]“, strigă Artabazos, stîrnind rîsul tuturor.

(13) În timpul ospăţului Cyrus întrebă pe Gobryas: „Spune-mi, Gobryas, acum ai da-o mai bucuros pe fiica ta de soţie unuia dintre prietenii mei decît la început, cînd te-ai alăturat nouă?“ — „Pot să-ţi spun adevărul?“ răspunse Gobryas. „Da, pe Zeus, căci nu te-am întrebat ca să aud un neadevăr“. — „Bine, află atunci că aş da-o mult mai bucuros acum“. — „Şi poţi să ne spui de ce?“ — „Da!“ — „Atunci spune!“ (14) — „Pentru că pe vremea aceea nu vedeam la prietenii tăi decît rezistenţa la oboseală şi îndrăzneala în faţa primejdiei, în timp ce acum pot să-mi dau

seama cît sînt de cumpătați, chiar dacă au de toate din belșug. Eu cred, Cyrus, că este mai greu să întîlnești un om care știe să se poarte atunci cînd este avut decît atunci cînd este lipsit de stare. De obicei, cel dintîi devine necuviincios, pe cînd celălalt este întotdeauna modest". (15) — „Auzi, Histaspas, ce spune Gobryas". — „Da, pe Zeus, răspunse el, și dacă va continua să vorbească în acest fel, mă va face să cer cu mai multă hotărîre mîna fiicei sale decît dacă ar fi înșirat aici tot felul de cupe". (16) — „Pot să-ți mai spun, adăugă Gobryas, că mai am o mulțime de scrieri, pe care nu voi întîrzia să ți le arăt[42] dacă vei lua în căsătorie pe fiica mea. În ceea ce privește cupele cu care mi se pare că tu nu te prea împaci, nu știu dacă nu le voi oferi lui Chrysanthas, care este de față, mai ales că el s-a așezat pe locul tău". (17) — „Histaspas, și voi toți care sînteți de față, spuse atunci Cyrus, cînd veți avea de gînd să vă căsătoriți, să mă întrebați pe mine și o să vedeți ce povățuitor bun o să vă fiu". (18) Gobryas, la rîndul lui, întrebă și el: „Dar cei care vor să-și căsătorească fiicele, pe cine trebuie să întrebe?" — „Tot pe mine, răspunse Cyrus, căci la astfel de treburi mă pricep de minune". (19) — „Și anume la ce?" întrebă Chrysanthas. „În a potrivi căsătoriile după firea fiecăruia". — „Atunci, pe Zeus, reluă Chrysanthas, după părerea ta, ce femeie mi s-ar potrivi mie mai bine?" (20) — „Mai întîi, ție ți se potrivește o femeie scundă, pentru că și tu ești scund. Dacă te-ai căsători cu o femeie înaltă, atunci cînd ai vrea s-o săruți, dacă este în picioare, va trebui să sari ca un cățeluș ca să ajungi la ea". — „Aici ai arătat cu adevărat că ai un spirit prevăzător, Cyrus, căci eu nu sînt de loc un bun săritor". — „În afară de asta, ți s-ar potrivit de minune o cîrnă". (21) — „Dar de ce tocmai o cîrnă?" — „Pentru că tu ai un nas ascuțit, și nu uita că un nas ascuțit și unul cîrn se potrivesc de minune". — „La drept vorbind, după ce ai mîncat bine, cum am făcut eu acuma, mi-ar prinde bine să am o femeie flămîndă". (22) —

„Da, pe Zeus, spuse Cyrus, mai ales că un stomac încărcat devine ascuțit, în timp ce unul gol devine cîrn." — „Dar unui prinț cu o fire rece, în numele zeilor, poți să-mi spui ce femeie i s-ar potrivi?" (23) La această întrebare Cyrus izbucni în rîs o dată cu ceilalți. Tot așa rîseră și atunci cînd Histaspas îi spuse lui Cyrus: „Un lucru îl invidiez la tine, Cyrus, mai mult chiar decît toată împărăția ta". — „Și anume?" întrebă Cyrus. „Că așa rece cum ești poți să faci pe alții să se înveselească[43]". — „Ce n-ai da, spuse Cyrus, să poți face și tu asemenea glume care să poată fi povestite aceluia față de care ai vrea să treci drept un om de spirit!" și în felul acesta petrecură vremea glumind între ei.

(24) După aceasta Cyrus îi făcu lui Tigranes daruri din acelea care se potrivesc femeilor, ca să le dea soției sale ca un semn de prețuire pentru curajul cu care își însoțise soțul la război. Lui Artabazos îi dădu o cupă de aur; comandantului hircanienilor îi dădu un cal și o mulțime de alte daruri de mare preț. „Ție, Gobryas, spuse el, vreau să-ți dau un soț pentru fiica ta". (25) — „Dă-mi-o mie pe fiica lui, spuse Histaspas, pentru ca în felul acesta să ajung în posesia scrierilor lui Gobryas". — „Bine, dar tu ai o avere așa de mare ca aceea a tinerei fete?" întrebă Cyrus. „Da, pe Zeus, răspunse Histaspas, am o avuție mult mai prețioasă decît ei". — „Și unde se află această avuție?" întrebă Cyrus. „Chiar pe locul pe care șezi tu, atîta vreme cît tu mă onorezi cu prietenia ta", răspunse Histaspas. „Acest lucru îmi este de ajuns", răspunse Gobryas și, întinzînd mîna către Cyrus, îi vorbi astfel: (26) „Stăpîne, sînt de acord să i-o dau lui". Cyrus prinse mîna lui Histaspas și o întinse lui Gobryas, care o cuprinse. La urmă, Gobryas îi dădu lui Histaspas o mulțime de daruri pentru a le trimite tinerei fete; (27) iar după aceea, apropiind pe Chrysanthas, îl îmbrățișă. „Pe Zeus, Cyrus, strigă Artabazos în acest moment, cupa pe care mi-ai dat-o mie nu este din același metal ca

aceea pe care ai dăruit-o lui Chrysanthas". — „Am să-ți dau și ție una la fel", răspunse Cyrus. „Cînd?" întrebă Artabazos. „În timp de treizeci de ani", răspunse el. „Pregătește-te să mi-o dai pentru că eu am să aștept, căci n-am să mor mai înainte".

Și astfel luă sfîrșit ospățul. În timp ce oaspeții se pregătiră să plece, Cyrus se ridică și el și-i însoți pînă la ieșire.

(28) A doua zi, Cyrus îngădui aliaților care i se alăturaseră de bunăvoie să se reîntoarcă acasă la ei, cu excepția acelora care se hotărîseră să se stabilească aici. Celor care rămaseră, în cea mai mare parte mezi și hircanieni, Cyrus le împărți pămînturi și case, pe care urmașii lor le stăpînesc și astăzi. Cei care plecară fie că erau comandanți, fie soldați, fură încărcați de daruri, în așa fel încît toată lumea plecă mulțumită de dărnicia lui. (29) La urmă, Cyrus împărți soldaților perși aflați în jurul lui tezaurul pe care-l luase de la Sardes, după ce mai întîi opri o parte pentru a o da miriarhilor și aghiotanților săi după meritul fiecăruia. Apoi împărți ceea ce rămase, dînd fiecărui miriarh partea cuvenită trupelor, pentru a o împărți așa cum făcuse și el. (30) Aceștia dădură o parte celor aflați sub comanda lor, după meritele lor, iar suma care rămase fu împărțită soldaților de către șefii de grupe, tot după meritele fiecăruia. (31) În acest fel, fiecare își primi partea care i se cuvenea. După ce luară în primire lucrurile, oamenii începură să vorbească între ei despre Cyrus astfel: „Trebuie să fie foarte bogat, spuneau unii, de vreme ce a putut să dea fiecăruia dintre noi atît cît ne-a dat". „Putred de bogat! spuseră alții. Cyrus nu este omul care să pună banii deoparte; lui îi place mai mult să dea altora decît să păstreze pentru el". (32)

Dîndu-și seama de cele ce se vorbeau pe socoteala lui, adună pe prieteni și pe comandanți și le vorbi astfel:

„Prieteni, sînt unii oameni care vor să pară mai bogați decît sînt în realitate; prin aceasta vor să arate

că sînt oameni cinstiţi, dar după cîte cred eu, lumea îşi face o altă părere despre ei, căci dacă cineva trece drept un om bogat, dar cu toată avuţia lui nu-l vezi ajutîndu-şi prietenii, după părerea mea, acela nu poate să fie decît un zgîrcit. (33) Sînt însă alţii care caută să-şi ascundă ceea ce au; aceştia, după mine, nu sînt prieteni, căci atîta vreme cît nu se ştie ce bogăţii au, se întîmplă foarte des ca prietenii să nu îndrăznească să le ceară vreun ajutor, trăind astfel în lipsă[44]. (34) Purtarea cea mai dreaptă, după părerea mea, dacă vrei să treci drept un om cinstit, este să faci astfel, încît să dai în vileag averea pe care o ai. Tot aşa vreau să fac şi eu, adăugă el, ca să vedeţi ce avuţii am; iar cît priveşte avuţiile care nu se pot vedea, vă voi da lămuriri". (35) Şi spunînd acestea, le arătă o mulţime de lucruri preţioase; iar în ceea ce priveşte bogăţiile care nu se puteau vedea, le dădu explicaţii şi la urmă le spuse: (36) „Toate aceste bogăţii, credeţi-mă prieteni, sînt ale mele ca şi ale voastre, căci nu le strîng ca să le cheltuiesc eu şi nici ca să le folosesc singur, pentru că nu aş putea s-o fac; le păstrez ca să am cu ce să răsplătesc pe acela dintre voi care săvîrşeşte o faptă frumoasă sau să ajut pe aceia care, la nevoie, ar cere ceva de la mine". Iată deci ce vorbi Cyrus în această împrejurare.

CAPITOLUL 5

(1) Cînd socoti că situaţia la Babilon era bună şi că ar fi timpul să pornească, Cyrus se pregăti să plece în Persia şi aduse acest lucru la cunoştinţa celorlalţi. Cînd socoti că fuseseră pregătite cele necesare, porni la drum. (2) Aici găsesc prilejul să prezint ordinea în care o armată atît de numeroasă îşi aşeza sau îşi ridica tabăra, şi cu ce repeziciune îşi lua fiecare locul acolo unde trebuia. Ori de cîte ori regele îşi aşeza tabăra, toţi care-l urmau pe timpul campaniei stăteau şi ei în

corturi fie că era iarnă, fie că era vară. (3) Cyrus stabilise de la început ca cortul lui să fie așezat cu fața spre răsărit, hotărînd și distanța la care trebuiau așezate corturile doriforilor[45] din garda sa față de cortul regal. După aceea fixase locul brutarilor în dreapta sa, iar pe al bucătarilor la stînga; tot la dreapta era și locul cailor, iar al celorlalte animale de povară la stînga, așa că totul fusese stabilit astfel, încît fiecare știa locul și spațiul pe care trebuia să se așeze. (4) Cînd se ridica tabăra, fiecare își strîngea lucrurile care îi erau date în grijă pentru a le așeza pe animalele de povară, astfel că îngrijitorii de bagaje se duceau lîngă bagajele pe care le aveau în seama lor, încărcîndu-le pe animalele de povară cu toții o dată. În acest fel, timpul de care era nevoie pentru ridicarea întregii tabere era același ca și pentru ridicarea unui singur cort; (5) și același lucru se petrecea și la instalarea taberei. Tot astfel, pentru ca hrana să fie gata la timp, fiecare știa ce are de făcut, așa că timpul trebuincios pentru pregătirea unei porții de mîncare era același ca și pentru pregătirea întregii mese. (6) Asemenea slujitorilor care împărțeau mîncarea și care-și aveau locurile lor dinainte stabilite, soldații erau și ei așezați în tabără pe unități, în locuri potrivite armamentului, locuri pe care le cunoșteau și unde se așezau fără să se plîngă. (7) Cyrus socotea, de altfel, că ordinea într-o casă este o deprindere bună, pentru că atunci cînd ai nevoie de un lucru, știi de unde să-l iei. El era încredințat că această rînduială era de un folos și mai mare în armată, și mai ales la război, unde acțiunile se desfășoară cu repeziciune și unde greșelile pot proveni dintr-o întîrziere, în timp ce succesele cele mai însemnate se pot dobîndi prin repeziciunea cu care știi să profiți de momentul prielnic. El își dădea seama de acest lucru și de aceea căuta ca, înainte de toate, să asigure această disciplină.

(8) În primul rînd, Cyrus își așeza cortul în mijlocul taberei, deoarece socotea că aici se află mai în siguranță; după aceea așeza în jurul lui, ca de obicei, pe prietenii cei mai de încredere. (9) De jur împrejurul acestora își așeza cavaleria și conductorii de care, socotind că ei aveau nevoie de un loc mai ferit, căci atunci cînd sînt în tabără nu au la îndemînă nici o armă cu care să facă față, deoarece au nevoie de timp pentru a se pregăti dacă vor să intervină cu folos. (10) La dreapta și la stînga lui și a cavaleriei erau așezați peltaștii, în timp ce locul arcașilor era înainte și în spatele lui și al călăreților.

(11) În ceea ce privește pe hopliți și pe purtătorii de scuturi mari, ei erau rînduiți împrejurul taberei, formînd un fel de zid de întărire, pentru ca atunci cînd cavaleria ar fi fost silită să se echipeze, să poată face acest lucru în liniște, fiind apărată de aceste trupe. (12) Peltaștii și arcașii, la fel ca și hopliții, nu-și părăseau locurile, chiar cînd erau în repaus. În acest fel, dacă se dădea vreo alarmă pe timpul nopții, hopliții erau gata să respingă pe orice vrăjmaș care s-ar fi apropiat de ei, în timp ce arcașii și aruncătorii de sulițe ar fi fost pregătiți, în caz de atac, să-și arunce săgețile și sulițele pe deasupra capetelor hopliților.

(13) Toate corturile comandanților aveau pe ele cîte un semn; și, după cum slujitorii mai isteți cunosc într-un oraș aproape toate casele cetățenilor și mai ales pe ale celor mai însemnați dintre ei, tot așa și în tabără aghiotanții lui Cyrus cunoșteau atît corturile comandanților, cît și semnele fiecăruia dintre ele, în așa fel că dacă Cyrus ar fi avut nevoie de vreunul din ei, să nu umble să-l caute, ci să dea fuga de-a dreptul la el pe drumul cel mai scurt. (14) Cum fiecare seminție avea locul ei aparte, era foarte lesne de observat unde era ordine și unde poruncile rămîneau neîmplinite. Cyrus se gîndea că față de astfel de măsuri, dacă vrăjmașul ar porni la atac fie ziua, fie pe timpul nopții, ar cădea ca într-o capcană.

(15) Pentru Cyrus tactica militară nu se rezuma numai la a așeza cu ușurință trupele în linie sau în adîncime, sau la a trece o trupă în linie, cînd ea se găsește în coloană, sau la executarea corectă a unui contraatac cînd dușmanul ar fi apărut din partea dreaptă, de la stînga sau din spate. Pentru el era o problemă tot de ordin tactic să știe cum să-și împartă trupele, cînd împrejurările impuneau acest lucru, alegînd pentru fiecare pozițiile cele mai tari, sau cum să grăbească marșul pentru a surprinde pe vrăjmași. Toate aceste măsuri, ca și altele de acest fel, formau, după părerea lui, calitățile unui cunoscător în ale tacticii militare și el se ocupa deopotrivă de toate acestea. (16) În timpul marșurilor își așeza totdeauna trupele într-un dispozitiv care varia după împrejurări. În tabără însă, dispozitivul era, în general, acela despre care am vorbit[46].

(17) Îndată ce armata, în drumul său, ajunse în Media, Cyrus se duse să-l vadă pe Cyaxares. După ce se îmbrățișară, primul lucru pe care-l făcu Cyrus fu să-l încunoștințeze pe Cyaxares că-i alesese în Babilon un palat și o reședință oficială, ca să poată locui atunci cînd s-ar fi dus acolo, oferindu-i în același timp o mulțime de daruri prețioase. (18) Cyaxares le primi și-i prezentă pe fiica lui[47], care purta pe cap o coroană de aur, brățări, un colier și o rochie medică de o frumusețe rară. (19) Cum prințesa puse coroana de aur pe capul lui Cyrus, Cyaxares îi spuse: „Este fiica mea, Cyrus, și ți-o dau să-ți fie soție. Și tatăl tău s-a căsătorit cu fiica tatălui meu, care te-a născut pe tine. Ea este copila pe care o mîngîiai adesea, cînd erai adolescent și stăteai la noi; și cînd o întreba cineva cu cine se va mărita, ea răspundea: «Cu Cyrus!» Îi dau de zestre întreaga Medie, pentru că nu am urmași de parte bărbătească". (20) Astfel vorbi Cyaxares. „Prețuiesc atît alianța noastră, Cyaxares, cît și pe fiica ta și tot ceea ce îi dai, dar mai înainte vreau să am și încuviințarea tatălui și a mamei mele, pentru a putea întări învoirea noastră". Acesta fu răspunsul lui Cyrus, care

îi trimise totuși prințesei tot felul de daruri, care credea el că i-ar fi fost pe plac atît ei, cît și lui Cyaxares. După acesta porni din nou la drum spre Persia.

(21) Continuîndu-și drumul, Cyrus ajunse la hotarul Persiei. După ce lăsă acolo grosul armatei, se îndreptă spre reședința sa[48], însoțit de prietenii săi; ducea cu el un mare număr de vite, pentru ca fiecare persan să poată aduce o jertfă și să facă un ospăț. Adusese, de asemenea, o mulțime de daruri potrivite pentru tatăl și mama sa, pentru prieteni și conducători, pentru bătrîni și pentru toți homotimii. El împărți, de asemenea, tuturor perșilor, bărbați și femei, daruri, așa cum face și astăzi regele cînd vizitează Persia[49]. (22) După aceasta Cambyses adună sfatul bătrînilor, precum și pe conducători, care aveau răspunderea în cele mai importante hotărîri. La sfat chemă și pe Cyrus și le vorbi astfel:

„Voi, perși, și tu, Cyrus, vă bucurați din partea mea de toată dragostea, pentru că eu sînt regele vostru, iar tu, Cyrus, ești fiul meu. (23) Este deci firesc să vă aduc la cunoștință tot ce cred că este spre binele vostru, căci la început voi ați fost aceia care ați contribuit la măreția lui Cyrus, atunci cînd i-ați dat o armată și l-ați numit comandantul ei. Pe de altă parte, Cyrus, în fruntea acestei armate, a făcut, cu ajutorul zeilor, să ajungeți vestiți în toată lumea și cinstiți de-a lungul și de-a latul întregii Asiei. El a îmbogățit pe cei mai merituoși dintre oamenii care l-au urmat și a asigurat tuturor soldaților soldă și hrană. În sfîrșit, înființînd cavaleria persană[50] le-a dat posibilitate perșilor să fie învingători și în cîmpie. (24) Dacă și pe viitor veți rămîne tot așa de uniți, și unii și alții, veți trage o mulțime de foloase. Dacă tu însă, Cyrus, îngîmfat de succesele tale, vei căuta să cîrmuiești pe perși la fel ca și pe ceilalți supuși ai tăi, ținînd seama numai de interesele tale, sau dacă voi, cetățeni, invidioși pe puterea lui, veți încerca să-l deposedați de drepturile sale, aflați că și unii și alții veți fi lipsiți de o mulțime de binefaceri[51]. (25) Pentru a evita aceste neajunsuri și pentru

ca să vă puneţi la adăpost bunurile, sînt de părere, spuse el, să aduceţi împreună o jertfă şi, luînd pe zei ca martori, să făgăduiţi, tu, Cyrus, că dacă cineva va cuteza să calce pămîntul Persiei sau să nesocotească legile, să le aperi din toate puterile tale, iar voi, perşi, că dacă cineva ar încerca să-i nesocotească drepturile lui Cyrus sau dacă vreunul din popoarele supuse s-ar ridica împotriva lui, să alergaţi cu toţii laolaltă pentru a vă ajuta atît pe voi, cît şi pe Cyrus, executînd orice ordin. (26) Eu voi păstra domnia asupra perşilor atît timp cît voi fi în viaţă, iar după moartea mea, tronul va reveni lui Cyrus, bineînţeles, dacă va trăi. Şi ori de cîte ori va veni în Persia, din pietate faţă de zei, el va trebui să aducă sacrificii în numele vostru, aşa cum le aduc eu astăzi[52]. Cînd însă va fi plecat din ţară, socot că ar fi bine să alegeţi pe cineva din familia noastră, care vi se va părea vouă mai demn, să aducă zeilor cinstirea cuvenită". (27) După ce Cambyses sfîrşi de vorbit, Cyrus, împreună cu conducătorii perşi, fură de aceeaşi părere. Legămîntul pe care-l făcură atunci, luînd ca martori pe zei, se păstrează încă şi astăzi. După ce puseră la cale acest lucru, Cyrus plecă.

(28) Îndată ce ajunse în Media, Cyrus se căsători, cu învoirea tatălui şi a mamei sale, cu fiica lui Cyaxares, despre a cărei frumuseţe fără seamăn se vorbeşte şi astăzi.

[După unii istorici el s-ar fi căsătorit cu sora mamei lui, însă aceasta ar fi fost prea bătrînă[53]]. Îndată ce încheiară căsătoria, Cyrus plecă cu soţia sa.

CAPITOLUL 6

(1) O dată reîntors la Babilon, Cyrus se gîndi să trimită satrapi în provinciile supuse. Cu toate acestea, nu voi ca comandanţii cetăţilor şi chiliarhii însărcinaţi cu paza interioară să asculte de altcineva decît de el. Cyrus luă această măsură pentru ca, dacă vreunul din

satrapi, încrezîndu-se peste măsură în avuțiile lui și în numărul lui mare de supuși, ar fi încercat să nu se mai supună, să aibă la îndemînă forțe cu care să-l împiedice[54]. (2) Potrivit acestor planuri, Cyrus se hotărî să-i adune pe comandanții mai cu vază, pentru a le arăta celor care urmau să plece în diferitele provincii în ce condiții trebuiau să-și conducă satrapiile[55]. Procedînd astfel, se gîndea că ei vor primi mai ușor această îngrădire a puterii lor. Căci dacă ar fi așteptat ca mai întîi să fie așezați în posturile de satrapi și pe urmă să fie încunoștințați de aceste condiții, s-ar fi simțit jigniți, închipuindu-și că a luat această măsură din lipsă de încredere față de ei. (3) După ce se adunară, Cyrus le vorbi astfel: „Prieteni, în toate cetățile pe care le-am supus, avem garnizoane și guvernatori pe care i-am lăsat acolo de la început, de cînd le-am cucerit. Atunci cînd am plecat de acolo, le-am poruncit să nu se amestece în alte treburi, ci să se mărginească la paza fortărețelor. Pe aceștia nu vreau să-i înlocuiesc, deoarece au depus toată silința ca să păzească ceea ce au avut de păzit. M-am hotărît însă ca în afară de ei să trimit în fiecare provincie satrapi, care să poarte de grijă populației, să strîngă dările, să plătească garnizoanele și să se ocupe de toate celelalte treburi[56]. (4) Găsesc, de asemenea, că este bine ca acei dintre voi care vă stabiliți [în Babilon] și cărora le voi încredința diferite sarcini în aceste provincii, să aibă în stăpînirea lor case și pămînt, al căror venit să le fie trimis aici, iar dacă merg acolo, să aibă unde să locuiască[57]".

(5) După ce termină, Cyrus dădu multora dintre cei ce-i erau apropiați case și slujitori în provinciile cucerite. Aceste proprietăți, care se găsesc în diferite ținuturi, se află și astăzi în stăpînirea urmașilor celor care le-au primit pe acea vreme, cu toate că proprietarii lor locuiesc în preajma regelui. (6) „Dar, continuă Cyrus, va trebui să veghem ca oamenii pe care-i vom trimite ca satrapi să-și aducă aminte să ne trimită și

nouă aici[58] produsele cele mai alese și mai bune de pe meleagurile acelea, pentru ca în felul acesta, chiar dacă stăm aici, să ne bucurăm și noi de toate bunătățile de pretutindeni; căci, de fapt, dacă i-ar amenința vreo primejdie, noi vom fi aceia care le vom sări în ajutor". După aceasta, Cyrus tăcu; (7) apoi, alese dintre prietenii lui pe care îi văzu hotărîți să plece în condițiile arătate de el pe acei pe care îi socotea că sînt mai înzestrați și-i trimise ca satrapi. În Arabia fu trimis Megabizos, în Capadocia Artabazos[59], în Marea Frigie Artacamas[60], în Lidia și în Ionia Chrysanthas[61], în Caria Adusios[62], pe care-l ceruseră chiar locuitorii de acolo, în Frigia care se mărginește cu Helespontul[63] și Eolida, Pharnuchos[64]. (8) În ținutul Ciliciei[65], în Cipru[66] și în Paflagonia nu trimise satrapi perși, pentru că locuitorii acestor țări îl urmaseră de bunăvoie în expediția împotriva Babilonului, totuși și ei trebuiră să plătească tribut[67]. (9) Această organizare făcută de Cyrus dăinuie și astăzi. Garnizoanele fortărețelor ascultă direct de rege, ca și chiliarhii trupelor de pază internă care sînt numiți de el.

(10) Cyrus recomandă tuturor satrapilor pe care-i trimise, să imite, atît cît le va sta în putință, tot ce văzuseră la el și, în primul rînd, să formeze din perși și din aliații care li se vor alătura unități de cavalerie și conductori de care, silind pe toți aceia care primiseră pămînt și case să se prezinte la porțile palatului; să fie cumpătați, să se supună satrapului ori de cîte ori ar avea nevoie de el, să crească copiii care se vor naște, prin îngrijirea lui, așa cum se păstra datina la curtea regelui. Satrapul trebuia, de asemenea, să-i ducă la vînătoare pe cei care se prezentau la porțile palatului, și atît satrapul cît și ei să se instruiască în ale războiului. (11) „Pe acela dintre voi care va construi, după posibilitățile sale[68], un număr cît mai mare de care și va forma cea mai bună și mai numeroasă unitate de cavalerie, îl voi cinsti ca pe un aliat prețios și un sprijinitor hotărît al imperiului persan și al meu

personal. La voi, ca şi la mine, locurile de cinste să fie păstrate pentru cei merituoşi; iar la masa voastră, ca şi la a noastră, să li se dea de mîncare în primul rînd oamenilor care servesc şi numai după aceea masa să fie completată din belşug pentru a avea ce oferi prietenilor voştri, cît şi pentru a cinsti de fiecare dată pe cei care săvîrşesc vreo faptă frumoasă. (12) Să întreţineţi parcuri în care să creşteţi animale sălbatice; să nu vă aşezaţi la masă înainte de a depune un efort, nici să nu daţi cailor de mîncare înainte de a-i fi scos la muncă. Eu singur, numai prin puterile mele, nu voi fi în stare să vă apăr bunurile voastre, ale tuturor; şi pentru că atît eu, cît şi cei care mă sprijină trebuie să fim curajoşi, pentru a putea veni în ajutorul vostru, tot aşa şi voi înşivă, ca şi cei pe care vă sprijiniţi trebuie să fiţi la fel de curajoşi, pentru ca, la rîndul vostru, să mă puteţi ajuta şi voi pe mine. (13) Mai am un lucru pe care vreau să-l înţelegeţi, şi anume că nimic din ce vă recomand vouă să faceţi nu le pretind sclavilor; iar acele lucruri pe care vi le pretind, sînt gata să le îndeplinesc eu cel dintîi. Şi după cum eu vă îndemn să luaţi pildă de la mine, tot aşa obişnuiţi-i şi voi pe comandanţii care ascultă de ordinele voastre să vă imite pe voi".

(14) Aceste rînduieli stabilite de Cyrus pe acea vreme sînt păstrate aidoma pînă în zilele noastre; garnizoanele care depindeau atunci direct de rege se conduc şi astăzi la fel; de asemenea, oamenii se îmbulzesc şi acum la porţile tuturor căpeteniilor ca şi atunci; în orice casă mare sau mică obiceiurile se păstrează aceleaşi: fiecare stăpîn rezervă un loc de cinste celui mai de vază dintre oaspeţi; călătoriile întreprinse de rege sînt rînduite toate la fel, iar conducerea tuturor treburilor se află în mîna cîtorva supraveghetori.

(15) După ce arătă satrapilor îndatoririle pe care le aveau şi după ce încredinţă fiecăruia dintre ei şi o armată, le dădu drumul să plece, făcîndu-i atenţi ca pentru anul ce vine să fie pregătiţi de război şi pentru

o trecere în revistă a oamenilor, a armamentului, a cailor și a carelor.

(16) Știm că tot lui Cyrus i se datorește un obicei care dăinuie și astăzi: în fiecare an, un trimis al regelui în fruntea unei armate face înconjurul provinciilor stăpînirii. Dacă vreun satrap are nevoie de ajutor, acesta i-l dă, iar dacă se poartă rău, îl face să fie mai îngăduitor. Dacă nu se îngrijește de strîngerea dărilor, de liniștea locuitorilor, de cultivarea pămînturilor sau dacă nu-și îndeplinește vreuna din îndatoririle sale, trimisul regelui caută să îndrepte el lucrurile și dacă nu izbutește, aduce aceasta la cunoștința regelui, care, o dată înștiințat, hotărăște asupra măsurilor impuse împotriva celui nedisciplinat. De obicei, acești tineri sînt așa-numiții „fiul regelui, fratele regelui sau ochiul regelui". Cîteodată ei nici nu ajung bine acolo unde sînt trimiși și se întorc din drum, dacă regele găsește de cuviință.

(17) Ne-a fost dat să aflăm și despre alte înfăptuiri ale lui Cyrus impuse de întinderea cea mare a imperiului său și datorită cărora el era încunoștințat la timpul potrivit de tot ce se petrecea chiar și în cele mai îndepărtate ținuturi. Făcînd socoteala distanțelor pe care putea să le străbată un călăreț într-o zi fără să-și fi zorit calul, puse să se construiască grajduri din loc în loc, ținînd seamă de aceste distanțe, apoi le înzestră cu cai și oameni care să îngrijească de ei. La fiecare din aceste posturi puse cîte un om destoinic, care să primească și să trimită mai departe știrile sosite, să adăpostească oamenii și caii obosiți, trimițînd în locul lor alții odihniți. (18) Cîteodată marșul ștafetei nu se întrerupea nici noaptea, deoarece ștafeta din timpul zilei era înlocuită cu una de noapte. În felul acesta ajunsese să se spună că se putea călători mai repede decît cocorii. Dacă acest lucru poate să fie exagerat, nu este mai puțin adevărat că dintre toate mijloacele de a călători de pe pămînt, acesta era cel mai iute. Căci este

o adevărată binefacere să poți primi o veste mai devreme, pentru a lua măsuri urgente[69].

(19) După ce se scurse anul, Cyrus își adună armata la Babilon. Se spunea că ea era alcătuită din o sută douăzeci de mii de călăreți, două mii de care cu coase și șase sute de mii de pedestrași[70]. (20) Cînd toate pregătirile fură terminate, Cyrus porni vestita expediție în urma căreia îngenunchie toate popoarele care locuiau pînă dincolo de hotarele Siriei și pînă la Marea Roșie. (21) După aceea se povestește că trecu cu armata în țara Egiptului[71], supunînd-o și pe aceasta. De atunci, stăpînirea sa avu de hotar spre soare-răsare Marea Roșie, spre miazănoapte Pontul Euxin, spre soare-apune insula Cipru și Egiptul, iar spre miazăzi Etiopia[72], ținuturi care la marginile lor sînt aproape de nelocuit fie din pricina căldurilor sau a frigului, a revărsărilor de ape sau a secetei. (22) Cyrus își stabili reședința în mijlocul acestor popoare. El petrecea cele șapte luni de iarnă la Babilon, unde clima este caldă, trei luni de primăvară la Susa și două luni în plină vară la Ecbatana; din această pricină ajunsese să se spună despre el că și-a petrecut toată viața într-o veșnică primăvară[73].

(23) Supușii lui îi arătau atîta credință, încît fiecare neam socotea că-și făcea sieși un neajuns dacă nu-i trimitea lui tot ceea ce se producea, ceea ce creștea și se fabrica mai bun și mai frumos în țara lui. De asemenea, orice oraș sau gospodar se socotea în cîștig atunci cînd putea să-i facă lui Cyrus un dar care să-i fie pe plac. La rîndul lui, Cyrus, cînd primea aceste daruri care la ei se găseau din belșug, le trimitea în schimb unele lucruri de care ei duceau lipsă.

CAPITOLUL 7

(1) Cum vremea trecea, Cyrus, care acum ajunsese la adînci bătrînețe, se reîntoarse în Persia pentru a șaptea oară de la suirea sa pe tron. Tatăl său și mama

sa, cum era și firesc, muriseră de mult. După ce aduse sacrificiile obișnuite, Cyrus, potrivit unor datini, conduse corul perșilor[74], împărțind după aceea daruri tuturor, așa cum făcea de obicei. Apoi plecă la reședința lui, unde se culcă și unde în timpul nopții avu un vis: se făcea că o ființă supraomenească se apropia de el, spunîndu-i: (2) „Pregătește-te, Cyrus, că te vei sui la ceruri". Trezindu-se în urma acestui vis, el își dădu bine seama că i se apropie sfîrșitul[75].

(3) Îndată porunci să-i fie aduse cîteva animale, pe care le jertfi în cinstea lui Zeus[76], dumnezeul părinților lui, după aceea Soarelui[77], cît și altor zei, pe coline[78], așa cum se obișnuia la perși. Apoi le închină zeilor această rugăciune: „Zeus, dumnezeul părinților mei, și tu, Soare, ca și voi toți ceilalți zei, primiți aceste jertfe drept mulțumire pentru atîtea și atîtea fapte mărețe pe care le-am dus la bun sfîrșit datorită vouă, care mi-ați arătat fie prin măruntaiele victimelor[79], prin semne cerești[80] sau bun augur[81], ori prin glasuri ce s-au făcut auzite[82], ceea ce trebuia să săvîrșesc și ceea ce nu. Vă aduc de asemenea mulțumiri că mi-ați dat putința să-mi dau seama de grija pe care mi-ați purtat-o și că de-a lungul izbînzilor n-am uitat nicicînd că am fost om. Vă implor ca și acum să dovediți copiilor mei, soției mele, prietenilor și patriei mele toată bunăvoința voastră, iar mie să-mi dați un sfîrșit demn de viața pe care mi-ați hărăzit-o!"

(4) După ce aduse jertfe, Cyrus se întoarse la reședința lui și, pentru că simțea nevoia să se odihnească, se culcă. La ora obișnuită, slujitorii veniră și-l îndemnară să se îmbăieze[83], însă el le răspunse că se odihnește și așa. Cînd sosi ora mesei, cei care aveau grija să-l servească îi aduseră masa, însă nu-i fu foame; în schimb, i se făcu sete și bău cu plăcere. (5) A doua și a treia zi, simțindu-se tot așa, chemă pe cei doi copii ai săi care-l însoțiseră în călătoria lui și care acum se găseau în Persia. El chemă, de asemenea, pe prietenii

lui și pe dregătorii persani și cînd fură cu toții adunați le vorbi astfel:

(6) „Copiii mei și voi toți prieteni care sînteți de față, iată-mă ajuns la capătul vieții, asupra căruia nu mai am nici umbră de îndoială că se apropie, judecînd după atîtea și atîtea mărturii. Cînd nu voi mai fi între voi, puteți să mă socotiți ca pe un om fericit și acest lucru să-l dovediți și prin faptele și vorbele voastre. Îmi dau seama că de mic copil am avut parte de toate bucuriile de care te poți bucura la această vîrstă, apoi la vremea tinereții și după aceea a bărbăției. Pe măsură ce vremea trecea, mi se părea că puterile îmi sporesc mereu, în așa fel că nu-mi dădeam seama că o dată cu bătrînețea începeam să fiu mai puțin viguros ca în tinerețe[84]. Și nu știu dacă vreodată am întreprins sau am dorit ceva care să-mi fi produs dezamăgire. (7) Pe prietenii mei i-am făcut fericiți prin binefacerile mele, în timp ce pe dușmani i-am îngenuncheat prin puterea mea. Țara mea nu era la început decît un ținut neînsemnat în Asia; acum însă îmi las țara stăpînă peste întreaga Asie. Din toate cuceririle pe care le-am făcut, n-am pierdut nimic. Și dacă în trecut toate dorințele mele mi-au fost îndeplinite, m-a chinuit totuși totdeauna gîndul ca în viitor să nu am parte de vreo nenorocire. Acest gînd m-a făcut să nu mă bucur peste măsură și nici să fiu prea încrezut. (8) Acum însă, cînd sînt pe patul de moarte, vă las pe voi în viață, copiii mei, pe care zeii mi i-au dăruit. Las o țară înfloritoare și pe prietenii mei fericiți. (9) Așa că nu se cuvine oare ca eu, care am trecut pe drept în ochii lumii ca un om fericit, să am un renume care să nu se piardă în veac? Trebuie acum să hotărăsc cui îi rămîne tronul, pentru a nu se isca neînțelegeri cu privire la domnia între voi și nici necazuri. Voi, copiii mei, îmi sînteți amîndoi deopotrivă de dragi; însă vă poruncesc ca întîietatea la luarea hotărîrilor în problemele impuse de conducerea statului s-o aibă primul meu născut, care în mod firesc are și mai multă pricepere. (10) Și eu am fost cres-

cut la fel de patria mea, care este și a voastră, să dau totdeauna scaunul și cuvîntul celor mai vîrstnici, nu numai cînd este vorba de frați[85], dar și de ceilalți cetățeni. Tot astfel v-am crescut și eu de mici copii, să respectați pe cei mai în vîrstă decît voi, ca la rîndul vostru să fiți și voi cinstiți de cei mai tineri decît voi. Acestea sînt învățături din moși-strămoși întipărite în legile și obiceiurile noastre, pe care să le urmați și voi. (11) Deci tu, Cambyses, vei urma la domnie! Zeii ți-au încredințat-o ție și eu ți-o încredințez la fel, atîta vreme cît mai este în puterea mea s-o fac. Ție, Tanaoxares[86], îți dau mai întîi satrapia Mediei, apoi pe a Armeniei, și în al treilea rînd pe aceea a cadusiilor. Și dacă las fratelui tău o stăpînire mai întinsă și titlul de rege, ție, în schimb, îți asigur o viață mai puțin zbuciumată. (12) Căci nu văd ce ți-ar mai putea lipsi ca să nu te bucuri de o viață fericită, deoarece tot ce se poate da unui om ca să fie fericit, tu vei avea. Ambiția de a întreprinde acțiunile cele mai îndrăznețe, griji nenumărate, neputința de a avea un pic de răgaz, imboldul de a nu te lăsa mai prejos decît mine, uneltirile de care trebuie să te folosești sau de care să te ferești, iată ce-l așteaptă pe deasupra pe cel care va domni; acestea sînt, să știi, tot atîtea piedici în calea fericirii.

(13) Tu, Cambyses, trebuie să știi că nu sceptrul de aur îți asigură tronul, ci adevăratul sceptru pentru un rege, sceptru pe care se poate bizui, sînt prietenii credincioși. Dar să nu-ți închipui că oamenii sînt din naștere de bună-credință, căci dacă ar fi așa, această bună-credință s-ar arăta în același fel la toți, fără nici o deosebire, tot așa ca și celelalte înclinări naturale pe care le au toți oamenii. Fiecare trebuie să-și facă prieteni care să-i fie credincioși, dar pe care îi cîștigi mai curînd prin binefaceri decît prin silnicie. (14) Dacă însă va trebui să-ți cauți oameni care să te ajute ca să-ți păstrezi domnia, să nu te gîndești la nimeni altul ci, în primul rînd, la cel care este de același sînge cu

tine[87]. Căci dacă concetățenii noștri sînt mai apropiați de noi decît străinii și comesenii mai mult decît cei care trăiesc sub un alt acoperămînt, cum e cu putință ca frații de sînge, alăptați de aceeași mamă, crescuți laolaltă sub același acoperămînt, îndrăgiți de aceiași părinți, care-i spun mamă aceleiași ființe și tată aceluiași om să nu fie mai uniți decît oricare alții între ei[88]? (15) Să nu disprețuiți aceste sentimente prețioase prin care zeii fac ca frații să fie uniți între ei. Strîngeți aceste legături prin orice mijloace și atunci prietenia între voi va fi atît de puternică, încît nimeni nu o va putea întrece. Cît timp ochiu-ți veghează asupra fratelui tău, te străduiești pentru propriul tău bine[89]. Căci asupra cui s-ar putea revărsa cinstirea unui om de vază decît asupra fratelui său? Cui altcuiva poate face mai mare cinste vrednicia unui om decît fratelui său? (16) Pe cine îndrăznești să bîrfești mai puțin decît pe omul al cărui frate deține puterea? Deci nimeni mai mult decît tine, Tanaoxares, să nu fie gata să dea ascultare fratelui tău, sau să alerge în ajutorul lui înaintea ta, căci nimeni altul nu este mai interesat decît tine de fericirea lui sau de primejdiile care l-ar amenința. Dar să te mai gîndești și la acest lucru: cine ar putea să-ți arate mai multă recunoștință pentru serviciile tale decît fratele tău? Și ce aliat mai puternic ți-ai putea face în schimbul ajutorului pe care tu i l-ai da lui? Poate să fie pe lume vreun lucru mai urît decît să nu-și iubească cineva pe fratele său? Este ceva mai frumos pe lume decît să cinstești pe fratele tău? Fratele tău, Cambyses, este singurul care are dreptul să ocupe primul loc lîngă tine fără să trezească invidia celorlalți.

(17) Copiii mei, vă rog, în numele zeilor strămoșilor noștri, să aveți grijă unul de altul, dacă vreți să-mi mai faceți o bucurie. Căci, fără îndoială, nu puteți avea credința că nu voi mai însemna nimic atunci cînd voi isprăvi cu această viață pămîntească. Sufletul meu a fost pînă acum ascuns privirilor voastre, dar după fe-

lul cum s-a manifestat ați recunoscut că el există cu adevărat[90]. (18) Ați băgat de seamă ce spaimă vîră în inimile asasinilor sufletele celor ce au pătimit pe nedrept și ce zeități trimit pe urmele acestor nelegiuiți ca să le răzbune[91]? De asemenea, credeți că s-ar mai îngriji cineva să cinstească pe morți dacă ar ști că sufletele lor n-ar avea nici o putere? (19) Eu, scumpii mei copii, nu am fost nicicînd încredințat că sufletul există numai atîta timp cît se află într-un corp omenesc și că, atunci cînd s-a desprins de el, moare, deoarece eu văd că el este acela care întreține viața trupului atît timp cît stă înlăuntrul lui. (20) De asemenea, nu pot să cred nici că sufletul pierde orice sensibilitate atunci cînd se desprinde de corpul care rămîne neînsuflețit. Cred însă că atunci cînd spiritul pur și ferit de orice amestec se desprinde de trup are, în mod firesc, mai multă sensibilitate. Cînd corpul omului se descompune, vedem că el este alcătuit din aceeași materie, în afară de suflet[92]; el singur nu poate fi văzut nici atunci cînd există în trup și nici atunci cînd l-a părăsit.

(21) Gîndiți-vă și la faptul că în viața omenească nimic nu se aseamănă mai mult cu moartea decît somnul[93]. Și este neîndoielnic că, în somn, sufletul își arată cel mai bine caracterul său divin. În această stare el îți destăinuiește viitorul, pentru că, fără îndoială, atunci se eliberează pe deplin. (22) Dar dacă lucrurile se petrec așa și dacă sufletul se desprinde de corp, în semn de respect pentru sufletul meu, să faceți ceea ce vă cer. Iar dacă nu este așa și dacă sufletul rămîne în corp și piere o dată cu el, să vă temeți cel puțin de zei, care sînt nemuritori, care văd orice, care sînt atotputernici și întrețin în univers această ordine ce nu poate fi schimbată, această ordine nepieritoare și a cărei frumusețe și măreție întrece orice închipuire[94]. Temători față de zei, să nu săvîrșiți niciodată o faptă nelegiuită și nici să gîndiți la ceva care ar putea nesocoti credința sau dreptatea. (23) În afară de zei, să cinstiți speța

umană care se perpetuează din generaţie în generaţie, căci zeii nu vă pun în umbră şi tot ceea ce întreprindeţi trebuie să dăinuie de-a pururi. Dacă aceste fapte vor apărea curate şi întocmai cu dreptatea, ei vă vor face să apăreţi mai puternici în faţa tuturor oamenilor; dar dacă veţi căuta să vă faceţi rău unul altuia, veţi pierde încrederea oamenilor, şi atunci cine ar mai putea avea încredere în voi, oricîtă bunăvoinţă ar avea, dacă se va vedea că vă bateţi joc de acela care are cel mai mult dreptul la dragostea voastră.

(24) V-am dat destule sfaturi ca să vă fac să înţelegeţi cum trebuie să vă purtaţi unul faţă de celălalt. Sfaturile pe care vi le-am dat vă sînt de ajuns; iar dacă nu, căutaţi să scoateţi cuvenita învăţătură din faptele petrecute mai înainte; acestea constituie cea mai desăvîrşită învăţătură. Acolo veţi putea vedea cum cei mai mulţi părinţi se consacră copiilor, iar fraţii fraţilor lor. Totuşi, veţi vedea între ei şi pe unii care nu se comportă la fel. Voi să luaţi pildă de la cei care vi se vor părea că au avut purtarea cea mai bună, şi judecata voastră va fi fără greş. (25) Dar cred că am vorbit îndeajuns despre acest lucru.

În ceea ce priveşte corpul meu, dragii mei fii, cînd îmi voi da sufletul, să nu-l înveliţi nici în aur, nici în argint şi în nici vreo altă învelitoare; redaţi-l cît mai degrabă pămîntului[95]. Căci poate exista o mai mare bucurie decît să te faci una cu pămîntul, care aduce atîta bogăţie şi face să crească atîtea roade? Eu am iubit întotdeauna, în toate împrejurările, pe oameni şi cred că şi acum m-aş bucura împreunîndu-mă cu pămîntul, zămislitorul a tot ce e bun[96].

(26) Dar simt, adăugă el, că sufletul meu începe să se desprindă de trup, pe acolo pe unde cred că se desprinde de el de obicei[97]. Aşa că dacă cineva vrea să-mi atingă mîna sau să mă mai vadă, acum cît mai sînt în viaţă, să se apropie. (27) Cînd îmi voi acoperi faţa, copiii mei, vă rog ca nimeni să nu mă mai privească şi nici măcar voi[98]. Să chemaţi însă pe toţi per-

șii și pe aliații noștri să vină la mormîntul meu, pentru a mă ferici, că de acum încolo voi fi în siguranță și în afară de orice suferință, fie că voi sui la ceruri, fie că nu voi mai fi nimic. Acei care vor fi de față să plece acasă, după ce mai întîi vor primi darurile care se împart de obicei la înmormîntarea unui om fericit. (28) În sfîrșit, adăugă el, să nu uitați acest ultim sfat: numai ajutînd pe prieteni, veți putea pedepsi pe dușmanii voștri. Vă spun rămas bun, scumpii mei copii! Spuneți-i, de asemenea, rămas bun din partea mea mamei voastre; rămas bun tuturor prietenilor mei aici de față sau aflați aiurea".

După ce termină de vorbit, întinse mîna tuturor celor din jurul lui, își acoperi fața și își dădu sufletul.

CAPITOLUL 8

(1) Existența însăși a statului lui Cyrus stă mărturie că a fost cel mai înfloritor și mai întins dintre toate statele Asiei[99]. El se mărginea la răsărit cu Marea Roșie, la miazănoapte cu Pontul Euxin, la apus cu Ciprul și Egiptul, la miazăzi cu Etiopia și, cu toate că era așa de întins, a fost condus numai de voința lui Cyrus. (2) El arăta față de supușii săi tot atîta atenție și grijă ca și față de copiii lui, iar ei, la rîndul lor, îl respectau ca și pe un tată. Dar abia închise ochii că și intră vrajba între copii[100], iar cetățile și popoarele se răzvrătiră, și toate treburile statului mergeau din ce în ce mai rău. Voi dovedi că spun adevărul începînd cu religia. Știu că înainte vreme, atunci cînd regele sau oamenii mai de vază făceau jurămînt de credință și-l țineau, chiar dacă oamenii cărora le făgăduiseră ceva ar fi săvîrșit cele mai mari nelegiuiri; dacă își mai dădeau și mîna dreaptă, acest lucru întărea făgăduiala făcută. (3) Dacă însă nu-și țineau cuvîntul și nu se mai bucurau de renume, nimeni nu mai avea încredere în ei, așa cum nu mai au încredere în cuvîntul lor acum cînd s-a dovedit

cît sînt de necinstiţi, ca şi generalii care au urmat odinioară pe Cyrus cel Tînăr. Pentru că aceşti generali se încrezuseră în vechea reputaţie despre buna-credinţă a perşilor, căzură în mîna lor, şi cînd fură aduşi în faţa regelui, li se tăiară capetele[101]. De altfel, mulţi perşi care luaseră parte la această expediţie au fost înşelaţi cu diferite făgăduieli şi şi-au pierdut viaţa.

(4) Iată încă un fapt care vine să dovedească cît de mult au decăzut perşii. Înainte vreme, oamenii care-şi primejduiau viaţa pentru rege, cei care cuceriseră vreo cetate sau supuseseră vreun popor, sau care săvîrşeau vreo faptă frumoasă erau cinstiţi de toată lumea. Astăzi însă, cei care fac la fel ca Mithridate care şi-a trădat pe tatăl său, Ariobarzanes[102], sau ca Reomitres[103] care, nesocotind pînă şi cele mai sfinte jurăminte, şi-a lăsat soţia şi copiii lui, împreună cu copiii mai multor prieteni în mîna regelui Egiptului ca ostatici, cu toate că lăsa să se creadă că era de partea regelui, sînt cinstiţi cu cea mai mare răsplată. (5) Fiind martorii acestor fapte, toate popoarele Asiei nu mai ţin seamă de dreptate şi nici de credinţă; căci aşa cum sînt conducătorii, tot aşa sînt şi cei care se supun. În felul acesta, perşii de astăzi sînt atît de nelegiuiţi cum nu au mai fost niciodată.

(6) Iar datorită goanei după bogăţii, ei au devenit şi mai necinstiţi. Acum nu numai oamenii învinuiţi de numeroase crime sînt întemniţaţi, ci şi oamenii nevinovaţi sînt ridicaţi şi siliţi, împotriva oricăror legi, să plătească despăgubiri, astfel că şi cei care trec drept oameni foarte avuţi se tem la fel ca şi cei care au săvîrşit mari nelegiuiri. (7) La fel ca şi criminalii, oamenii bogaţi fug de societatea celor mari şi nici nu îndrăznesc să intre în armata regelui. De asemena, oricine este în război cu perşii poate să cutreiere prin ţară cum vrea, fără să fie nevoit să lupte; aceasta este pedeapsa ce li se cuvine pentru necredinţa lor faţă de zei şi pentru nedreptăţile săvîrşite faţă de oameni. În felul

acesta, toate bunele lor moravuri au decăzut cu totul astăzi în comparaţie cu trecutul.

(8) Vreau acum să arăt că nu se mai îngrijesc nici de ei înşişi, ca altădată. Odinioară nu le era îngăduit să scuipe sau să-şi sufle nasul în văzul oamenilor. (9) Fără îndoială că acest lucru fusese stabilit, nu pentru a păstra secreţiile organismului; scopul urmărit de aceste legi era ca trupurile să se călească prin muncă şi sudoare. Şi astăzi a rămas obiceiul de a nu-şi sufla nasul şi de a nu scuipa, pe drum însă nu se mai munceşte nicăieri mult ca înainte. Tot aşa, înainte vreme era obiceiul de a nu mînca decît o dată pe zi, pentru a putea astfel întrebuinţa tot timpul zilei la diferite treburi sau munci. Şi astăzi s-a păstrat obiceiul de a mînca la masă numai o dată pe zi[104], dar masa începe devreme, ca şi la oamenii care se deşteaptă de dimineaţă şi nu încetează să mănînce şi să bea[105] pînă la ceasul cînd se duc la culcare oamenii cărora le place să stea pînă noaptea tîrziu.

(10) De asemenea, le era oprit să aducă cu ei la ospeţe căni mari, socotind, fără îndoială, că bînd mai puţin, corpul şi mintea nu au atît de suferit. Această regulă de a aduce cu ei căni mari dăinuie şi astăzi; însă beau atît de mult, că în loc să mai poată duce cănile cu ei, simt nevoia ca ei înşişi să fie sprijiniţi, nemaiputîndu-se ţine pe picioare la plecare. (11) Perşii aveau, de asemenea, obiceiul ca la drum să nu mănînce şi să nu bea nimic şi nici să-şi facă nevoile, care provin din mîncare sau băutură, în văzul lumii. Acest obicei de a se stăpîni de la astfel de nevoi se păstrează şi astăzi, însă marşurile sînt atît de scurte, că nu este de mirare dacă se pot abţine de la aceste necesităţi.

(12) Înainte vreme ieşeau aşa de des la vînătoare, încît acest exerciţiu era de ajuns pentru a avea şi oamenii şi caii antrenaţi. De cînd însă regele Artaxerxes, împreună cu toţi cei din jurul lui, au căzut în patima beţiei, nu au mai ieşit nici ei şi nici nu au mai îndemnat pe ceilalţi să se ducă aşa de des la vînătoare. Şi

dacă unii dintre ei, dornici de a face exerciţii, ieşeau mai des la vînătoare însoţiţi de călăreţii lor, cei de la curte nu-şi ascundeau mînia, nevoind ca aceştia să fie mai presus ca ei.

(13) Dăinuie şi astăzi obiceiul ca copiii să fie crescuţi prin grija palatului; însă s-a stins obiceiul de a-i învăţa carte şi de a-i exercita în ale călăriei, aşa că nu mai au prilejul să-şi arate îndemînarea lor.

Altădată copiii învăţau ce este dreptatea, ascultînd cum se judecau acolo pricinile după regulile justiţiei; astăzi însă lucrurile se petrec altfel, fiindcă nu este greu de văzut că izbînda este de partea celui care dă mai mult. (14) Înainte vreme copiii învăţau însuşirile plantelor, ca să ştie cum să se folosească sau să se ferească de ele, după cum erau folositoare sau dăunătoare. Astăzi însă, se pare că nu mai învaţă să le deosebească decît ca să poată face rău cuiva; oricum ar fi, în nici o altă ţară nu mor sau nu se îmbolnăvesc atîţia oameni ca la noi din pricina plantelor otrăvitoare.

(15) De asemenea, oamenii de azi sînt mai uşuratici decît pe timpul lui Cyrus. Într-adevăr, pe vremea aceea buna-cuviinţă şi cumpătarea, deprinderi ale perşilor, intrau în obiceiurile lor, cu toate că ei împrumutaseră îmbrăcămintea şi luxul mezilor. Cei de astăzi lasă să se stingă în ei virtuţile bărbăteşti ale perşilor, păstrînd în schimb slăbiciunile mezilor.

(16) Aş vrea să arăt unele din aceste slăbiciuni. Mai întîi, astăzi nu le este de ajuns că dorm pe perne moi, ci aşază picioarele paturilor pe covoare groase peste care apasă greutatea şi fac să nu se mai simtă tăria pardoselii. În ceea ce priveşte dulciurile nu numai că nu le-au înlăturat, dar adaugă la ele mereu cîte ceva nou; de asemenea, în privinţa mîncărurilor au şi oameni care primesc premii pentru a născoci ceva nou[106]. (17) Pe timpul iernii, nu le este de ajuns că-şi acoperă capul, corpul şi picioarele, ci îşi vîră mîinile în blănuri şi în mănuşi. Pe timpul verii nu se mulţumesc

numai cu umbra stîncilor și a copacilor, ci, chiar și sub aceste adăposturi, au cu ei oameni care le fac umbrare[107]. (18) Acum sînt foarte dornici să aibă cît mai multe cupe, dar nu roșesc de loc, deși știu că acestea au fost obținute prin mijloace necinstite. Iată pînă unde au ajuns la ei nedreptatea și goana după avuții.

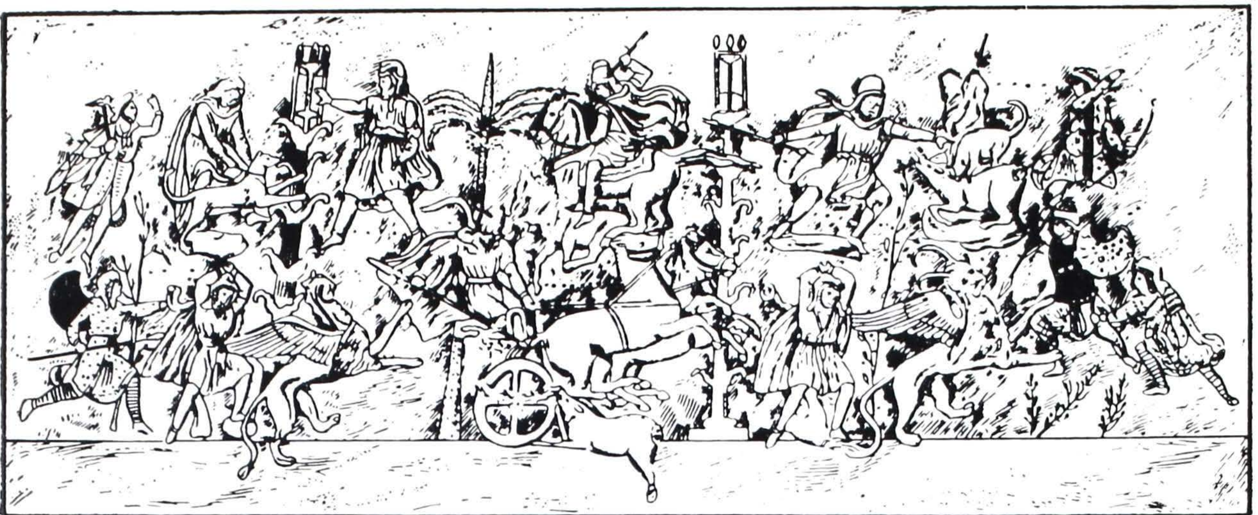
(19) Odinioară era un obicei strămoșesc de a nu apărea niciodată la drum pe jos[108]. Prin aceasta nu urmăreau altceva decît să devină călăreți cît mai iscusiți. Acum însă pun mai multe pături pe cai decît pe paturile lor, grija lor fiind să stea cît mai pe moale.

(20) Și în ceea ce privește războiul, pot să nu fie mai prejos de cum erau odinioară? Înainte vreme se obișnuia ca cei care aveau domenii să formeze un număr oarecare de călăreți cu care plecau la război cînd era nevoie, în timp ce oamenii care stăteau de pază la hotare primeau o soldă. Astăzi, portari, brutari, bucătari, paharnici, băieși, oameni care pregătesc masa sau o strîng, care ajută pe stăpîn să se urce în pat sau să se scoale, slujitorii care le vopsesc ochii, le fac masaje la față, sau cei care îngrijesc de toate lucrurile, aceștia sînt toți aceia din care cei puternici formează călăreți ca să pună mîna pe o soldă. Ei alcătuiesc o armată numeroasă, însă numai de formă, fără vreun folos pentru război. (21) Acest lucru îl dovedește faptul că vrăjmașii cutreieră țara cu mai multă ușurință decît prietenii.

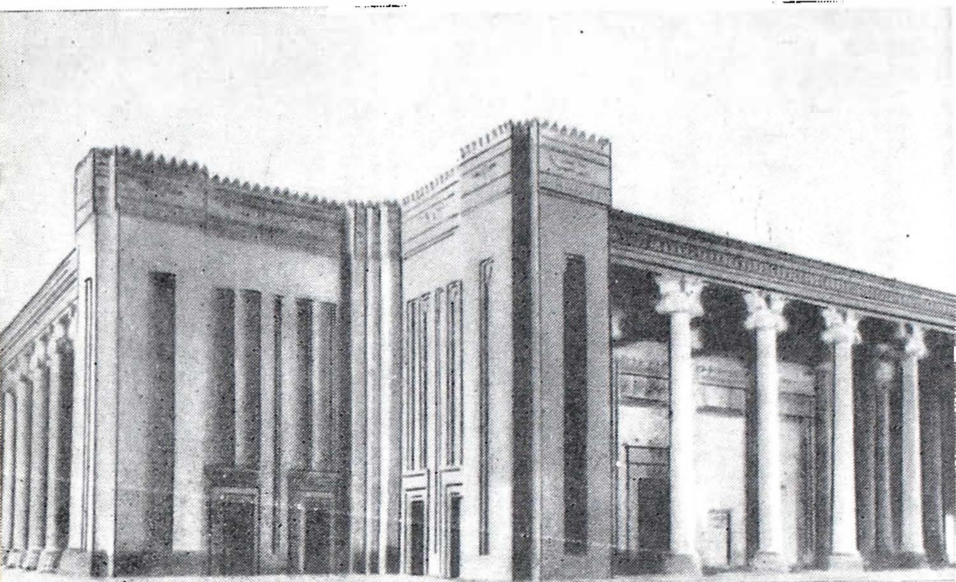
(22) Cyrus desființase lupta de hărțuială, înzestrase călăreții și caii cu platoșe și dăduse fiecărui soldat o suliță cu care să poată înfrunta lupta corp la corp. Astăzi nu mai există nici hărțuială, nici luptă corp la corp. (23) Pedestrașii au și acum scuturi de răchită, ca pe timpul lui Cyrus, săbii scurte și cuțite pentru a duce lupta, însă nu mai au curajul să le folosească. (24) Nici carele cu coase nu mai au întrebuințarea pentru care Cyrus poruncise să fie construite. Prin felul în care-i cinstea pe conductori, atrăgînd privirile tuturor asupra lor, Cyrus făcuse din ei oameni viteji,

gata să se arunce în mijlocul luptei cu vrăjmașii. Perșii de astăzi nici nu știu măcar cine sînt acești conductori, și au totuși credința că pot trage aceleași foloase de la ei fie că sînt sau nu instruiți. (25) Conductorii de astăzi știu să mîne caii drept în fața lor; dar mai înainte de a ajunge vrăjmașii, unii cad din car fără să vrea, iar alții sar din el, astfel că de multe ori, cînd carele nu sînt conduse, pricinuiesc mai multe pagube trupelor noastre decît vrăjmașului. (26) De altfel, perșii își dau seama cum stau lucrurile în ceea ce privește pregătirea de război și recunosc că sînt slabi. De aceea, ei nu îndrăznesc să pornească vreun război fără să aibă în armata lor greci[109], fie că se bat între ei, fie că se apără împotriva grecilor[110]. Căci erau de principiu să nu pornească cu război împotriva grecilor, fără să aibă și greci care să-i sprijine.

(27) Cred că mi-am îndeplinit sarcina pe care mi-am propus-o, căci am izbutit să arăt că perșii de astăzi, ca și popoarele de sub stăpînirea lor au mai puțin respect față de zei, mai puțină cuviință față de părinții lor, mai puțin spirit de dreptate unii față de alții și mai puțină vitejie în război decît aveau pe vremuri. Dacă este cineva care să aibă altă părere decît mine, să cerceteze faptele lor și va vedea că ele vor mărturisi. de asemenea, adevărul spuselor mele.

Cyrus la vînătoare în Iran

Palatul de la Susa (reconstituire)

Orașul Babilon (reconstituire)

CARTEA I

[1] Ideea găsirii unei forme optime de guvernare este o problemă frecvent prezentată în istoriografia greacă. Thucydides, de pildă, își exprimă adeziunea sa efectivă la democrația instaurată de Pericles, pusă în slujba unei minorități și nu a majorității populației.

Plutarh pledează pentru o formă de guvernare în care puterea să fie încredințată unor oameni capabili și onești, care să fugă de excesele tiraniei sau anarhiei, istoricul din Cheroneea rămînînd, în fond, un sprijinitor al plutocrației, „al firilor aristocratice care sînt foarte puțin de acord cu mulțimile". Appian înclină către monarhie. Trăsătura comună pentru toți istoricii rămîne faptul că ei consideră necesară consolidarea situației existente, a domniei stăpînilor de sclavi, neputîndu-și imagina abolirea sclavagismului.

[2] În secolul al VI-lea, în urma unor frămîntări sîngeroase, în numeroase polisuri din Grecia europeană și asiatică, regimurile oligarhice de esență aristocratică sînt alungate și înlocuite cu o nouă formă de conducere, numită „tirania", în care conducerea cetății era asigurată de o singură persoană, sprijinită de majoritatea ale cărei interese le reprezenta.

Pentru acea vreme termenii de „tiran" și „tiranie" nu aveau sensul peiorativ atribuit mai tîrziu, tiranul fiind acela care punea singur mîna pe putere, de obicei prin răscoală, îndreptată în majoritatea cazurilor împotriva aristocrației gentilice. Mulți dintre tirani, în perioada de început, au căutat să democratizeze instituțiile publice și să-și impună țările în viața comercială, politică și culturală. Un tiran de mare faimă a fost Polycrates din Samos (secolul al VI-lea î.e.n.), sub a cărui stăpînire insula Samos a cunoscut o situație preponderentă, ajungînd unul din centrele cele mai bogate și mai populate din Grecia.

Instaurarea tiraniilor premergătoare triumfului democrației sclavagiste confirmă pe deplin faptul că dezvoltarea lor s-a produs acolo unde a existat o creștere a forțelor de producție, adică în Atica, Corint, Lesbos, Asia Mică, deci în regiuni înaintate din punct de vedere economic și a căror dezvoltare era frînată de regimurile aristocratice perimate.

3 Problema conducerii unei gospodării, care în fond este problema menținerii ordinii, Xenofon a dezvoltat-o pe larg în lucrarea sa *Tratatul despre economie*, în care autorul stabilește o comparație între o gospodărie bine condusă și o armată perfect organizată. Ceea ce contribuie la prestigiul unui latifundiar și al unui conducător de oaste este știința lor de a conduce.

În *Cyropedia* temele conducerii unei gospodării și a unui stat se suprapun.

4 Întîlnim adesea la Xenofon apropieri între viața oamenilor și a animalelor (*Memorabilia,* IV, 1, 3—4; *Tratatul despre economie,* XII, 20; XIII, 7). Aceste apropieri care, după Platon, *Statul,* 267B, par să fi fost frecvente în discuțiile ce aveau loc în cercurile socratice, pot să trădeze în cele din urmă și gusturile personale ale scriitorului.

5 Cyrus cel Mare sau cel Bătrîn, de neam ahemenid, este considerat întemeietor al statului persan. Și-a instaurat domnia (15 oct. 589 — iul.—aug. 529 î.e.n.) răsculînd triburile perșilor împotriva mezilor și înlăturîndu-l de la tron pe bunicul său, Astyages. Preluarea de către Ahemenizi a suveranității deținute de mezi este un eveniment care depășește simpla semnificație a unei schimbări dinastice. Aceasta însemna deplasarea hegemoniei, cu toate consecințele ei, de ordin politic, militar și moral, așa cum au dovedit-o cuceririle lui Cyrus, remarcabil exemplu de orientare, de sesizare a urgențelor imediate, care-l obligă să renunțe la anumite acțiuni în vederea altora, mai strălucitoare și mai fructuoase. Astfel, și-a îngăduit să amîne anexarea oficială a Babilonului pentru a se ocupa de fruntariile cele mai instabile din vest, mereu tulburate de invaziile cimeriene și scite. Nu se știe care au fost ultimele lui cuceriri și cum și-a sfîrșit viața. S-a presupus că a fost rechemat în patrie din pricina unei

invazii a nomazilor ce veneau din stepele Asiei centrale. După Herodot (*Istorii*, I, 1, Editura Științifică, București, 1961, p. 204 și urm.), Cyrus ar fi cerut în căsătorie pe Tomyris, regina masageților, ce locuiau dincolo de Iaxartes. La refuzul ei, Cyrus a invadat țara și l-a făcut prizonier pe fiul cel mare al reginei, anume Spargapises, care și-a luat zilele. Cyrus a căzut ucis într-o luptă următoare, în anul 529 î.e.n. Trupul lui a fost adus la Pasargade și îngropat în mormîntul cunoscut sub numele de *Machad-i Mîder-i Soleiman* (vezi Clément Huart și Louis Delaporte, *L'Iran antique, Elam et Perse et la civilisation iranienne*, Paris, 1952, p. 241). Mormîntul exista și pe timpul lui Alexandru cel Mare. După istoricul Berosos (*Cronica lui Eusebios*, p. 29), Cyrus ar fi sfîrșit luptînd împotriva dahailor din Parthia, iar după Ctesias (fragment 27, par. 6—7), împotriva derbicilor, populație din estul Mării Caspice.

6 Afirmația lui Xenofon contrazice realitatea, căci invazia scită este semnalată chiar în cuprinsul secolului al VII-lea î.e.n. Prima ciocnire a sciților cu asirienii a fost urmată de o expediție a lor în Asia Mică, în scopul de a veni în ajutorul asirienilor împotriva cimerienilor. Zdrobind rezistența cimerienilor, sciții au devenit o reală forță politică. Regatul scit a durat pînă la sfîrșitul secolului al VI-lea, reprezentînd o forță considerabilă în Asia anterioară. Rolul acestui stat este insuficient cunoscut, din pricina sărăciei izvoarelor (vezi *Istoria universală*, vol. I, 1959, pp. 531—534).

7 Este vorba de Iliria grecească, al cărei teritoriu corespunde cu acela al Albaniei. Teritoriul Iliriei se întindea de-a lungul Adriaticii, de la Drilo pînă la munții Ceraunieni, care o separau de Epir. La răsărit se mărginea cu Macedonia.

8 Xenofon face aici aluzie la triburile chemate de Cyrus să se ridice împotriva mezilor. Cel mai războinic dintre triburi era acela al passargazilor, și din el descindea și familia Ahemenizilor, din care făcea parte și Cyrus (Herodot, I, 75). În legătură cu triburile perșilor, vezi Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 231 și nota 1 de la aceeași pagină.

[9] Supunerea mezilor din anul 550 î.e.n. nu s-a făcut de bunăvoie, ci după un război atroce dus de Cyrus împotriva lui Astyages.

[10] Hircanienii (Οἱ Ὑρκάνιοι) locuiau țărmurile de miazăzi și răsărit ale Mării Caspice, adică teritoriile cunoscute sub numele de Mazanderan, Corasan, Dabistan și Dahistan.

[11] Sirienii (οἱ Σύριοι), locuitorii Siriei în accepția largă a cuvîntului, ocupau ținutul mărginit la nord de Cilicia, Capadocia și Armenia, la vest de Mediterana, la est de Tigru și la sud de Arabia.

[12] Asirienii (οἱ Ἀσσύριοι) erau stabiliți pe țărmul oriental al Tigrului, locuind țara cea mai prielnică „creșterii roadelor Demetrei". S-au ridicat la rangul de mare putere militară. datorită cărui fapt, în secolele al VIII-lea și al VII-lea, sub regii Sennacherib și Assurbanipal, au cucerit Elamul, Siria, Fenicia, Palestina și Egiptul. Capitala statului, Ninive, ajunsese în acea vreme cel mai însemnat oraș din Mesopotamia. Bogăția Asiriei este descrisă de Herodot (I, 98). De remarcat că adesea Xenofon înțelege prin asyrieni pe sirieni și invers.

[13] Arabii (οἱ Ἀράβιοι) locuiau partea de deșert dintre Siria și Mesopotamia, prelungind marele deșert arab dinspre sud de Eufrat.

[14] Capadocienii (οἱ Καππαδόκες) locuiau partea de nord-est a Asiei, la est de rîul Halys și la nord de munții Taurus. Grecii numeau pe capadocieni sirieni, deoarece această populație, înainte de a ocupa regiunea muntoasă a Capadociei. locuise în ținuturile Siriei (vezi Herodot, I, 72).

[15] Existau două ținuturi cu numele de Frigia (Φρυγία): Frigia Mare, cuprinsă între Lidia și Capadocia, și Frigia Mică sau Troada, la nord-vest de Asia Mică și la sud de Propontida.

Frigia, populată de seminții venind dinspre valea Dunării și Tracia și revărsate prin Bosfor, era condusă de prinți care contractaseră legături matrimoniale cu troienii. Izbutind să se elibereze de supremația hitită, au ajuns, după unele izvoare, la o adevărată thalasocrație (supremație pe mare). Cei vechi socoteau Frigia o țară de țărani. Primul rege al Frigiei a fost Gordias. Regii care au urmat au purtat alter-

nativ numele de Midas sau Mita și Gordias, care erau în realitate titluri dinastice.

16 Lidia (ἡ Λυδία), regiune din vestul Asiei Mici, în jurul rîului Hermos, mărginită la nord de Mysia, la răsărit de Frigia, la sud de Caria și la apus de Marea Egee, era prielnică pentru agricultură și pomicultură, bogată în zăcăminte de aur, renumită prin meșteșugul țesutului, prin producția articolelor de piele și de artizanat. După anul 550 î.e.n., statul lidian, condus de Cresus, a declanșat un război împotriva lui Cyrus, regele Persiei, și a fost îngenuncheat în 546 î.e.n.

17 Caria (ἡ Καρία) era un ținut în colțul de sud-vest al Asiei Mici, scăldat de Meandru și cu capitala la Halicarnas.

Avea o populație indigenă, compusă din caunieni, lelegi și carieni, care s-au răspîndit în insule și pînă pe țărmul Pontului Euxin. Așa se explică faptul că în Dobrogea bulgară, la capul Sabla era Karon limen (Portus Carum). Cu timpul, carienii, renumiți prin vitejia lor, au intrat în solda unor străini, ca faraonii Egiptului. După înfrîngerea lor de către perși, carienii și-au păstrat dinastia locală, cu reședința la Halicarnas.

18 Fenicia (ἡ Φοινίκη) era o țară mică, situată pe țărmul de răsărit al Mării Mediterane, în calea marilor drumuri comerciale care legau Egiptul cu Siria, Asia Mică și Mesopotamia. Fenicienii era cunoscuți prin industria purpurii și a sticlei, ca și printr-o serie de obiecte de lux introduse în comerțul timpului.

19 Babilonia (ἡ Βαβυλών), regiune situată în partea inferioară a Mesopotamiei, cunoscută și sub numele de Caldeea, în care se află marele oraș Babilon, s-a ridicat la o mare înflorire după prăbușirea statului despotic asirian, pe vremea lui Nabucodonosor al II-lea, cînd au fost cucerite Siria, Fenicia, Palestina și cînd Babilonul a devenit cel mai frumos și mai bogat oraș din acele vremuri.

20 Țara bactrienilor (ἡ Βακτριανή subînțeles χώρα) corespunde teritoriului actual al Afganistanului și sudului R. S. S. Tadjice. Orașul de frunte al Bactrianei, numit Bactra, era considerat de orientali ca cel mai vechi oraș din lume.

21 Țara indienilor (ἡ Ἰνδία) este o uriașă peninsulă, care înaintează mult în apele Oceanului Indian, avînd spre nord cei mai înalți munți din lume, iar la vest și est fiind scăldată de apele Oceanului Indian. Pătrunderea lui Cyrus în India a dat, ulterior, posibilitate lui Darius să desăvîrșească opera de penetrație.

22 Cilicia (ἡ Κιλικία) cuprindea partea sudică a Asiei Mici, ca și pantele meridionale ale muntelui Taurus.

23 În cuprinsul Asiei centrale, scriitorii greci din antichitate distingeau două grupuri de nomazi: sacii și masageții, despre care susțineau că duceau o viață nomadă, necultivînd nimic, hrănindu-se cu carnea și laptele animalelor domestice, trăind în căruțe. În ceea ce privește dezvoltarea lor socială, se remarcă elemente importante de matriarhat, femeia deținînd un loc însemnat în viața publică. Așa, de pildă, în războiul cu Cyrus, masageții au fost conduși de „regina" Tomyris, văduva regelui. Politicește formau, probabil, o uniune de triburi. Erau foarte numeroși și puternici din punct de vedere militar. Cavaleria lor, de prim rang, a jucat un rol important. Armamentul lor era format din arcuri și săgeți, suliță, sabie și topoare de luptă. Despre religia lor nu se știe aproape nimic. Herodot ne spune că aduceau Soarelui ca jertfă armăsari (vezi *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, pp. 152—153).

24 Paflagonienii (οἱ Παφλαγόνες) ocupau o regiune în nordul Asiei învecinată cu Bithynia.

25 Magadizii (οἱ Μαγαδῖδαι) sînt un popor necunoscut, în legătură cu a cărui supunere nu dispunem de alte informații decît de cele furnizate în această lucrare.

26 Cetățile grecești microasiatice formau trei grupuri de colonii: Eolida, Ionia și Dorida. În Eolida se distingeau orașele Lesbos, Cyme, Mirina și Smirna. Orașele ioniene erau reputate prin clima lor deosebit de plăcută, prin fertilitatea solului și bogăția zăcămintelor de metale prețioase, prin stofe și sclavi. Produsele artistice ale orașelor ioniene erau deosebit de căutate de monarhii orientali, în schimbul cărora dădeau aur, pietre scumpe, țesături de lînă etc. Coloniile doriene cele mai vestite erau Halicarnas și Cnidos, tîrguri

pentru vînzarea țesăturilor și sclavilor, Cos, producătoare de vinuri celebre, dar mai ales Rodos cu atelierele de ceramică, cu fabricile de armament, cu șantierele de construcții navale, cu comerțul de vin și măsline și cu carierele de marmură. Deținînd o mare parte din comerțul de tranzit dintre Orient și Occident, aceste orașe prezentau un covîrșitor interes economic, situație care i-a determinat pe perși să le respecte cvasiautonomia de care se bucurau și să le acorde uneori chiar scutiri parțiale de impozite.

27 Ciprioții (οἱ Κύπριοι), locuitorii insulei Cipru, cu un sol fertil, producînd grîu, bumbac, untdelemn și fructe, cu o suprafață de 9 300 km^2 și cu 508 000 de locuitori astăzi, după ce au stat sub stăpînirea egiptenilor de la 588—566 î.e.n., cad după 525 î.e.n. în stăpînirea perșilor, în urma invaziei lor victorioase sub conducerea regelui Cambyses.

28 Egiptul a fost supus de perși nu în timpul domniei lui Cyrus, ci a fiului său Cambyses, în anul 525 î.e.n.; Cyrus a nutrit doar gîndul de a porni o expediție împotriva lui Amasis, faraonul Egiptului, care se aliase cu Cresus, regele Lidiei. El însă n-a apucat să întreprindă expediția proiectată asupra Egiptului (vezi *Istoria universală*, vol. II, p. 7).

29 Spre deosebire de Herodot, care prezintă pe Cyrus coborîtor din familia Ahemenizilor, Xenofon îi atribuie o origine divină, făcîndu-l coborîtor din Perseu, fiul lui Zeus și al Danaei, fiica lui Akrisios, strănepotul lui Danaos. Acesta, la rîndul lui, era fratele lui Aegyptos, de obîrșie egipteană.

30 După legendele persane, perșii își trag numele de la Perses, fiul lui Perseu și al Andromedei, fiica asirianului Kepheus. După legendele grecești, Perseu a fost ginerele lui Kepheus, pe a cărui fiică, Andromeda, a salvat-o și apoi a luat-o în căsătorie. Linia descendenților lui Perseu ne-o dă Herodot (VII, 204).

31 Mandane (ἡ Μανδάνη), unica fiică a lui Astyages, regele mezilor, era căsătorită cu Cambyses, regele perșilor. Nu este exclus ca această căsătorie să fi fost dictată de rațiuni superioare de stat, cu atît mai mult cu cît ambiția Ahemenizilor neliniștea pe Astyages.

32 În textul grec, expresia λέγεται καὶ ᾄδεται atestă că pe vremea lui Xenofon existau povestiri și cîntece care proslăveau pe Cyrus. Despre cîntecele perșilor care glorificau faptele de seamă ale zeilor și bărbaților de vază vorbește și Strabo (XV, p. 733).

33 Xenofon subliniază faptul că legile persane statornicite spre binele colectivității se ocupă de educația individului chiar din fragedă copilărie. Faptul este atestat și de Herodot, care subliniază că educația durează pînă la 20 de ani, prevăzînd deprinderea adevărului, tragerea cu arcul și echitația (*Istorii*, I, 136).

34 Piața Libertății (Ἐλευθέρα ἀγορά) este piața persană în care se desfășurau serbările nobililor, ale homotimilor, și mențiunea ei se face prin analogie cu agora (ἀγορά), piața publică, piața orașului grec, în care se desfășura toată viața politică, culturală și economică a cetății grecești.

35 Analogiile cu modul de viață persan și cel lacedemonian sînt frecvente în *Cyropedia* și trădează interesul permanent manifestat de scriitor pentru realitățile din Lacedemonia.

36 Untișorul este o plantă erbacee cu flori galbene-aurii și cu frunzele în formă de inimă, care se consumă ca salată (*Ficaria ranunculoides*).

37 Xenofon caută să apropie cît mai mult instruirea tineretului persan de efebia greacă.

38 La Atena, în Galeria Pictată (ἡ Ποικίλη Στοά), ca și în alte clădiri publice erau tablouri care reprezentau perși. În Galeria Pictată (galerii cu coloane, care susțineau un acoperiș de altfel deschis în părți, dar ferite de arșița soarelui), Polygnotos, primul mare pictor al antichității, a pictat două vestite tablouri, reprezentînd unul *Căderea Troiei* și celălalt *Lupta de la Marathon* (vezi E. Loewy, *Polygnot, ein Buch von griechischer Malerei*, Viena, 1929, și *Grecia antică*, sub redacția lui V. V. Struve și P. P. Kallistov, București, Editura Științifică, 1958, pp. 621 și urm.).

39 Primul rege al mezilor a fost Deioces (708—655), căruia i se atribuie reunirea tuturor triburilor mezilor, crearea unui corp de gardă, stabilirea unui ceremonial al curții și alegerea orașului Hamadan (Ecbatana) drept capitală. Urmașul lui

Deioces a fost fiul său Phraortes (Fravartes), care, căutînd să se elibereze de jugul asirian, a suferit o înfrîngere. După o domnie de 22 de ani (655—633) a fost ucis, iar armata lui distrusă în cea mai mare parte. Cyaxares (Hura Khachatra) a fost un abil organizator și un general iscusit, constituindu-și un corp de armată după sistemul asirian, avînd o infanterie înarmată cu arcuri, săbii și sulițe, și o cavalerie destoinică, înarmată cu arcuri. A dus un război victorios împotriva sciților, care au fost învinși în anul 615 î.e.n. Astyages, care a succedat lui Cyaxares în 584 î.e.n., a învins pe asirieni și pe sciți și și-a constituit un corp separat de arcași și unul de călăreți. Datorită cruzimii lui, era deosebit de urît de popor.

60 În textul grec întîlnim expresia καλὸς κἀγαθὸς *(kalos kagathos)* pentru ideea de frumusețe desăvîrșită, care în mintea unui grec era o armonioasă îmbinare între frumusețea fizică și cea morală.

61 Fardarea ochilor, pentru reliefarea lor, cu *stimmi* (antimoniu) este pomenită în *Septuaginta* (versiunea greacă a Vechiului Testament, transpusă din limba ebraică de un număr de 72 de învățați evrei din Egipt, sub domnia lui Ptolemaios Filadelful, în anul 283 sau 282 î.e.n.; este cea mai vestită dintre versiunile realizate).

62 Purtarea perucilor era un obicei răspîndit la asiatici, în special la mezi (vezi Plutarh, *Viața lui Crassus*, 24).

63 Că aceste obiceiuri erau respectate de mezi se vede și din Plutarh, *op. cit.*; vezi și Xenofon, *Cyropedia*, VIII, 1, 41 și VIII, 8, 20.

64 Tunica de purpură (ὁ χιτὼν) cădea pînă la genunchi.

65 Mantia denumită *kandis* (ὁ κάνδυς) era purtată pe deasupra, fluturînd asemenea unui caftan, și avea mîneci lungi care ajungeau pînă în vîrful degetelor. Strabo (II, p. 525) arată că perșii au împrumutat acest veșmînt de la mezi. Însuși regele purta *kandis*-ul, iar pe cap *cidaris*-ul, tiara mai largă în vîrf decît la bază.

66 Colierul (ὁ στρεπτὸς, de la στρέφω „a întoarce"), făcut dintr-un număr de spirale de aur, era purtat de perși ca și de alți orientali.

47 Brățara (τὸ ψέλιον), formată dintr-un număr de trei sau patru spirale de aur sau de bronz, era purtată de bărbați.

48 Xenofon insistă asupra contrastului dintre luxul mezilor și simplitatea perșilor, nu numai în trecut, ci și pe vremea lui. Prin „perșii de acasă" (ἐν πέρσαις δὲ τοῖς οἴκοι) Xenofon are în vedere pe perșii propriu-ziși, spre deosebire de ceilalți locuitori ai imperiului persan.

49 În textul grec, *hoi epi tais tyhrais tu basileos* (οἱ ἐπὶ ταῖς θύραις τοῦ βασιλέως) înseamnă „cei ce stau la porțile palatului".

50 Costumul purtat deopotrivă de perși și mezi consta dintr-o manta de lînă împodobită cu blană, numită *kaunakes,* și dintr-un veșmînt de mătase purtat deasupra.

51 Informație exagerată, întrucît pe vremea lui Xenofon, caii nu mai erau rari în Persia (vezi și *Cyropedia,* IV, 3, 23 și VIII, 3, 13; de asemenea, Herodot, I, 136).

52 După mai multe mărturii, printre care și aceea a lui Strabo (XV, p. 734), se pare că pîinea și carnea erau hrana obișnuită a perșilor. Masa o completau cu multe dulciuri și cu băutură, ceea ce îi obliga la o prelungire a ei (vezi Herodot, I, XXXIII).

53 Șervetul (τὸ χειρόμακτρον) era cu atît mai necesar la cei vechi, cu cît nu cunoșteau întrebuințarea furculiței.

54 „Pe Zeus", jurămînt făcut în numele căpeteniei zeilor greci. Echivalează cu interjecția „zău" din limba română.

55 Sulița de azvîrlit „palton" (τὸ παλτὸν) pentru lupta de aproape sau de departe era arma efebilor, copiii avînd un *akontion.* Fiind în posesia acestei arme, Cyrus își manifesta satisfacția pentru că avea o armă de care se serveau adolescenții.

56 După comentatorul Weiske, cuvîntul „Sacas" n-ar fi numele paharnicului, ci ar desemna funcția îndeplinită. Sacas ar fi un cuvînt derivat din *sakkah,* care în idiomurile orientale are sensul de „a bea".

57 Luarea cupei cu trei degete era un obicei consacrat (vezi Philostratos, Epit. 23 și Grigore din Nazianz, Disc. 16).

58 Fiecare persan își considera ziua de naștere ca fiind cea mai importantă zi din viața lui. Amănunte în această pri-

vinţă găsim la Herodot (I, 133, p. 78), unde ni se relatează următoarele: „Perșii socot că trebuie să cinstească mai mult decît oricare alta ziua lor de naștere. În această zi găsesc de cuviinţă să aștearnă masă mult mai bogată decît în celelalte zile; cei cu stare pun înaintea oaspeţilor, la masa zilei lor de naștere, un bou, un cal și un măgar fripţi întregi la cuptor; săracii se mulţumesc cu vite mărunte".

59 Xenofon face aluzie la libertatea tuturor de a lua cuvîntul, practicată la Atena, isegoria (ἡ ἰσηγορία).

60 Numele lui Cyaxares nu apare decît în capitolul următor: I, 4, 29.

61 Mandane, vezi nota 29.

62 O plăcere deosebită a regilor perși era aceea de a poseda parcuri întinse, rezervate pentru vînătoare. Aceste parcuri, numite „paradisuri", erau împrejmuite cu ziduri și prevăzute cu pavilioane, unde regii luau masa. Ruinele unor astfel de pavilioane s-au descoperit la Sidon, oraș în Fenicia. Vezi Clermont-Ganneau, *Le paradeisos royal achémenide de Sidon,* Communication à l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, 17 dec. 1920. Cu privire la vînătorile în parcuri, vezi și Xenofon, *Anabasis,* Editura Ştiinţifică, București, 1964, I, 27 și Quintus Curtius, VIII, 1.

63 La perși, un fiu de rege putea fi pedepsit ca orice copil obișnuit care greșea.

64 Xenofon pare să fie convins că la perși, regele nu era decît *„primus inter pares"*. Fără îndoială că scriitorul nu are în vedere respectarea faptelor istorice, ci ne prezintă o formă ideală de guvernare la care năzuiește.

65 Despotismul cu care domnea Astyages îl făcuse urît de popor care, la atacul dezlănţuit de perși, se alătură dușmanului. Xenofon revine asupra despotismului în *Memorabilia* (4, 6, 12), unde face deosebirea între felul de a domni al unui rege și al unui tiran, și în lucrarea *Hieron sau despre tiranie.*

66 Unchiul lui Cyrus se numea Cyaxares. Era fiul lui Astyages și a succedat tatălui său la domnie.

67 Despre Sacas, paharnicul, și semnificaţia cuvîntului, vezi nota 56.

[68] Zeița Hera a fost adorată ca divinitate protectoare a căsătoriei și în această ipostază slăvită prin ceremonii, dintre care cele mai vestite au fost cele numite Heraia (Ἡραῖα) sau Hecatombaia (Ἑκατόμβαια), datorită numărului mare de boi sacrificați.

[69] Cambyses (Kambujiya) a fost un nobil persan cu care Astyages și-a căsătorit fiica, pe Mandane, temîndu-se să-i dea de soț un med care, după un vis avut, i-ar fi putut periclita domnia.

[70] Dăruirea unui costum medic, care se impunea prin eleganță, era un semn de înaltă prețuire. Perșii înșiși purtau cu plăcere îmbrăcămintea medică, părîndu-li-se mai frumoasă (vezi Herodot, 1, 135).

[71] Obiceiul perșilor de a se săruta cînd se întîlnesc este atestat și de Herodot (I, 134), care observă că, dacă perșii aparțin aceleiași trepte sociale, se sărută pe gură. Dacă unul din cei doi aparține unei categorii sociale inferioare întrucîtva, sărutul este dat pe obraz, iar dacă se află pe scara de jos a societății, atunci se simte obligat să cadă în genunchi, închinîndu-se cu fruntea la pămînt în fața celuilalt.

[72] „Jur pe toți zeii" este o formulă ce reproduce expresia „*vithaibich bagaibich*", interpretată multă vreme prin „zeii clanurilor și ai cantoanelor", ca și prin „zeii locali". Adevărata interpretare, „toți zeii", s-a făcut cu ajutorul celor două texte, elamit și babilonian, care însoțesc textul vechi persan. Vezi nota lui L. H. Gray, profesor la Universitatea din Princetown, la articolul lui Williams Jackson, *The religion of the Ahaemenian Kings*, în „Journal of the American Oriental-Society", vol. XXI, partea a II-a, 1901, p. 181. Citat la Clèment Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 289, nota 3.

[73] Se pare că în acea vreme nu exista un rege al Arabiei și că ar fi vorba de o căpetenie a unei uniuni de triburi.

[74] Hircanieni, vezi nota 10.

[75] Bactrieni, vezi nota 20.

[76] Cresus sau Kroisos, ultimul rege al Lidiei, era cumnatul lui Astyages, regele mezilor, și fiu al lui Halyates, căruia i-a succedat la domnie în anul 571 î.e.n. sau la o dată apro-

piată, ce variază de la un scriitor la altul. Cresus a continuat politica de cucerire a predecesorului său, anexînd Miletul și celelalte colonii ioniene, extinzîndu-și stăpînirea pînă la rîul Halys. Supunerea Mediei de către Cyrus, ca și dezvoltarea rapidă a imperiului persan, l-au determinat ca, împreună cu o armată formată din mercenari greci, babilonieni și egipteni, să declanșeze el cel dintîi conflictul cu Cyrus.

77 Capadocieni, vezi nota 14.

78 Cele două Frigii, vezi nota 15.

79 Paflagonieni, vezi nota 24.

80 Indieni, vezi nota 21.

81 Carieni, vezi nota 17.

82 Cilicieni, vezi nota 22.

83 Xenofon, socotind statul spartan ca un ideal de guvernămînt, transferă în Persia o instituție eminamente spartană: sfatul bătrînilor sau gerusia, la care luau parte oameni care depășiseră vîrsta de 60 de ani, eliberați de serviciul militar, și care în mod obligatoriu făceau parte dintre nobili („homoioi"). Gerusia avea conducerea supremă în stat, nefiind obligată să dea nimănui socoteală. Era organul politic în mîna căruia se afla puterea reală (vezi Xenofon, *Statul spartan*, Editura Științifică, București, 1958, pp. 44—45).

84 O prezentare a nobililor perși „homotimi" ne-a lăsat scriitorul Ammianus Marcellinus (XXII, 6, 75—84), care ni-i descrie ca avînd o statură zveltă, fața bronzată, privirea pătrunzătoare, sprîncenele îmbinate, barba și părul îngrijite. Erau prudenți și în același timp bănuitori. Purtau brățări și coliere de aur, podoabe cu pietre prețioase, în special perle. Se încingeau totdeauna cu o sabie, chiar în timpul serbărilor și ospețelor. Erau cei mai buni luptători din lume și de temut în luptele de la distanță. Își împărțeau timpul între exercițiile cu arme, războaie, vînători și plăceri. De altfel, erau curtenitori și plini de cavalerism.

85 Peltaștul (ὁ πελταστης) era infanteristul ușor înarmat, cu un scut în formă de semicerc, numit *pelte* (ἡ πέλτη), și cu o suliță numită *akontion*. Peltaștii luptau la centru, între soldații greu înarmați, hopliți, și cei ușor înarmați, psiloi.

86 Prăștierul (ὁ σφενδονήτης) era înarmat cu o praștie — *sfendone* (ἡ σφενδόνη).

87 Arcașii (οἱ τοξόται) erau înarmați cu un arc de dimensiuni mari, în a cărui mînuire dovedeau o mare dexteritate, lucru mărturisit de Xenofon în *Anabasis*, III, III, 3 și verificat de el însuși în calitate de participant la expediția lui Cyrus cel Tînăr împotriva lui Artaxerxes Mnemon.

88 Xenofon se simte obligat să insiste în permanență asupra religiozității perșilor, atestată în inscripții, în opera lui Herodot și în *Gatha* sau imnurile păstrate în *Avesta*.

89 Sacrificiile perșilor erau făcute pentru adorarea zeului suprem Ahura-Mazda — simbolizat prin bolta cerească — a Soarelui, Lunii, Pămîntului, apei și vînturilor, și ulterior a zeiței Afrodite Urania. Ele aveau loc pe cele mai înalte piscuri de munte și se oficiau totdeauna în prezența unui mag, care citea o litanie. Ceremonialul jertfei este descris de Herodot (I, 132).

90 Zeița Hestia (Vesta), fiică, după legendă, a lui Cronos și a Rheii, personificare a focului, era considerată protectoare a căminului și invocată totdeauna cu prilejul jertfelor și ospețelor.

91 Zeus, divinitate supremă a Olimpului grec, era diriguitorul vieții zeilor și oamenilor și al tuturor fenomenelor naturii. În afară de atribuțiile lui pacifice, avea și atribuții războinice, fiind considerat zeu al luptelor. Așa se explică invocarea lui în ajunul luptelor, ca și epitetele ce-i sînt consacrate, de „zeu salvator“ sau altele similare. La Xenofon este identificat cu Ahura-Mazda, zeul suprem al perșilor.

92 Ceea ce caracterizează politica regilor ahemenizi este larga lor toleranță religioasă într-o perioadă cînd popoare aflate pe o treaptă înaltă a civilizației, ca babilonienii, nu arătau nici un fel de respect pentru credința celor învinși. Politica regilor ahemenizi impunea menajarea credinței supușilor, ceea ce a avut drept consecință protejarea din partea tuturor divinităților și prețuirea și simpatia clerului. Religia perșilor era mazdeismul, iar pe vremea Ahemenizilor avem de-a face cu un mazdeism modificat de Zoroastru sau Zarathustra, născut probabil în Persia orientală către anul

600 î.e.n. și a cărui doctrină s-a răspîndit sub Ahemenizi. Cărțile sfinte ale mazdeismului sînt adunate în *Avesta*, pe care nu o cunoaștem decît prin traducerile și comentariile cunoscute sub numele de *Zend-Avesta*, redactate după domnia Ahemenizilor, și *Gatha*, opera lui Zoroastru. Întreaga doctrină a lui Zoroastru este dominată de conflictul dintre bine și rău; binele este reprezentat de zeul suprem Ahura-Mazda sau Ormuzd, iar răul prin Angra-Mainya sau Ahriman. Ahura-Mazda, zeul atotputernic, este slăvit nu în temple, ci în preajma altarelor, în care focul este întreținut în permanență.

În textele păstrate de la Darius I pînă la Artaxerxes Ochros (521—338 î.e.n.), zeul suprem Ahura-Mazda este prezentat prezidînd atît divinitățile ariene, cît și zeii țărilor supuse. Așadar, mazdeismul, religia oficială a perșilor, admite alături de zeul suprem și alte divinități, cărora însă nu le acordă nume oficiale, ci le desemnează prin formula „și ceilalți zei". Fără să fie exclusivist, mazdeismul admite cultul monoteist, favorizînd concentrarea diferitelor doctrine în persoana unui zeu suprem (vezi Clèment Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 289).

93 Fulgerul (ἡ ἀστραπή) și tunetul (ἡ βροντή) erau considerate în antichitate semne curente de bun și rău augur, venind toate de la Zeus.

94 Hresmologia se baza pe ideea stabilirii unei legături directe intre divinitate și anumite persoane privilegiate; în afară de hresmologii oficiali, existau și hresmologi particulari, care cutreierau întreaga lume veche.

95 O idee asemănătoare întîlnim la Platon, *Laches*, p. 199 a: „Legea a fost astfel statornicită, ca nu cumva cel ce profetizează să dirijeze pe comandant, ci comandantul să impună celui ce profetizează" (Ὁ νόμος οὕτω τάττει μή τὸν μάντιν τοῦ στρατηγοῦ ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν στρατηγὸν τοῦ μάντεως).

96 Idealul de perfecționare morală, atît de scump grecilor, a fost nu o dată amintit în opera xenofontică. Perfecționarea necontenită a omului stă la baza educației persane și se

rezumă, în special, la practicarea și respectarea comandamentelor morale, a „căii celei drepte", amintită nu o dată în inscripțiile oficiale sub următoarea formă: „Am urmărit dreptatea și adevărul. N-am făptuit nici o violență, nici împotriva vreunui orfan și nici împotriva omului sărac".

97 Obligația de a munci și de a te impune prin muncă este o idee înaintată pentru vremea cînd a fost emisă și se află în contrast cu părerile general susținute de aristocrația greacă.

98 În instrucțiunile date de Cambyses fiului său Cyrus, este dezvoltată, în realitate, tactica militară a perșilor. Această tactică militară, atestată de autorii clasici, a dat posibilitatea ca un rege al ținutului Susa să poată ajunge un general destoinic și să supună trei imperii. Fără îndoială că instrumentul de prim ordin care a ajutat Ahemenizilor să dobîndească această putere a fost armata formată din trupe recrutate de șefii de triburi, fie dintre locuitorii provinciei Susiana, fie dintre muntenii localnici, a căror descriere a fost făcută de Dieulafoy, în urma descoperirii frizei arcașilor de la Susa, friză ce se păstrează în Muzeul Luvru. Friza prezintă două tipuri de ostași din garda regală, unul cu fața albă și celălalt cu fața puternic bronzată. Primul ar reprezenta pe perșii munteni, iar al doilea pe perșii de pe cîmpiile arse de soare. Arma lor preferată era arcul de mari dimensiuni, ce nu era întrecut decît de cel al carducilor (*Anabasis*, III, III, 5). O altă armă a perșilor era praștia, cu ajutorul căreia zvîrleau pietre mari, și, în fine, sulița, care pare să le fi asigurat superioritatea printre contemporani.

Această organizare a armatei, pregătită de predecesorii lui Cyrus și desăvîrșită de el, i-a dat acestuia din urmă posibilitatea să întreprindă opera lui de cuceriri, la care poate că predecesorii lui nu cutezaseră să se gîndească (vezi Clèment Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 243).

CARTEA A II-A

1 Apariţia unui vultur, simbol al puterii şi măreţiei. era un semn prevestitor de bine.

2 Persia, ţară vastă, cu limbă şi tradiţii variate n-a avut un sistem religios unic de stat. Primii regi ahemenizi erau adepţii vechiului cult iranian al lui Ahura-Mazda, implicînd venerarea focului şi credinţa dualistă, adică lupta între principiul binelui şi al răului.

3 Vezi cartea I, nota 91.

4 Vezi cartea I, nota 62.

5 În legătură cu homotimii (οἱ ὁμότιμοι), vezi carea I, nota 84.

6 Marea Frigie, ţinut în centrul Asiei Mici, iar Mica Frigie, în nordul Asiei Mici, scăldată de Propontida şi de Helespont.

7 Aribaios (ὁ 'Αρίβαιος) era rege al Capadociei, aliat cu mezii împotriva asirienilor.

8 Cu privire la Aribaios, epitetul care însoţeşte pe Aragdos, manuscrisele dau diverse lecturi, ca Aribaios, Arabaion, Gebaion, Gabaidon, Moragdon. Am opinat pentru lectura din ediţia Teubner, îngrijită de Gulielmus Gemoll.

9 Carele de război cu coase (τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα) au fost inventate de Cyrus cel Bătrîn şi erau prevăzute la cele două extremităţi ale osiei cu cîte o coasă, iar sub cutia carelor se mai aflau două coase cu vîrful îndreptat în jos. Carele cu coase puteau fi întrebuinţate numai pe terenuri plane.

10 Oraşele greceşti din Asia Mică au jucat un rol preponderent în economia perşilor, întrucît deţineau întreg comerţul de tranzit dintre Orient şi Occident. Cu toate că regii ahemenizi au introdus în Asia Mică sistemul lor de impozite şi instituţiile legate de el, ei au menajat totuşi organizaţia administrativă locală, iar unele oraşe au beneficiat de o scutire totală de biruri.

11 Strîmtoarea Helespontului (ὁ 'Ελλήσποντος) sau Marea Helei este astăzi cunoscută sub numele de „Dardanele". Aici e vorba de Frigia Mică din nota 6.

[12] Kaistru pedion (Καΰστρου πεδιον), orașul Kaistrului, este situat în Frigia, în șesul cu același nume, străbătut de rîul Kaistros, azi Karasu, care se varsă în Marea Egee.

[13] Carienii (οἱ Κᾶρες) sînt locuitorii Cariei, ținut în colțul de sud-vest al Asiei Mici, scăldat de Meandru.

[14] În legătură cu cilicienii, vezi cartea I, nota 22.

[15] În legătură cu paflagonienii, vezi cartea I, nota 24.

[16] De remarcat că regii Asiriei și Armeniei nu sînt desemnați nicăieri în cadrul *Cyropediei* cu numele lor adevărat, ci numai cu epitetele de „asirianul" și „armeanul". S-a pus acest lucru pe seama faptului că nu era nevoie de o precizare a numelui, întrucît *Cyropedia* este mai degrabă o operă literară decît una științifică. În general, comentatorii au căutat să dea o explicație faptului că Xenofon a căutat să facă distincția necesară între căpeteniile perșilor și cele ale asirienilor și armenilor. Credem mai curînd că numele acestor regi nu-l interesau pe Xenofon. În legătură cu epitetul „asirianul" se cuvine să facem precizarea că acesta se referă constant la regele Babilonului, deoarece Asiria în vremea lui Cyrus nu mai exista.

[17] Armenia (ἡ Ἀρμενία), ținut în vestul Asiei, scăldat de Tigru și Eufrat, la sud de Caucaz.

[18] Platoșa (ὁ θώραξ) era o armură pentru apărarea spatelui, a pieptului și a abdomenului, constînd dintr-un corset de piele, metal sau stofă groasă căptușită.

[19] Scutul (τὸ γέρρον), mic și pătrat, îmbrăcat cu piele și împodobit cu metal era purtat pe umărul stîng.

[20] De barda amintită aici (ἡ σάγαρις) se serveau perșii și toate popoarele scitice.

[21] Taxiarhul (ὁ ταξίαρχος) era comandantul unei unități (taxis) cuprinzînd două lohosuri sau două companii.

[22] Pempadarhul (ὁ πεμπέδαρχος) era comandantul celei mai mici unități militare (pempas), alcătuită din cinci soldați.

[23] Decadarhul (ὁ δεκάδαρχος) era comandantul unei unități de zece oameni (decurio).

[24] Lohagul (ὁ λοχαγὸς) era comandantul unei companii de 100 de oameni.

25 Chiliarhul (ὁ χιλίαρχος) era comandantul a 1 000 de oameni.

26 Heraldul (ὁ κῆρυξ și ὁ κήρυξ), personaj din preajma regelui sau a conducătorului, avînd sarcini de importanță și încredere. După Homer, heralzii erau coborîtori din Ceryx, fiul lui Hermes și al Pandrosei. Obligațiile lor constau din convocarea adunărilor, asigurarea liniștii în adunări, pregătirea ceremonialului jertfelor, libațiilor și ambasadelor. Mai presus de toate erau mesagerii lui Zeus și prin aceasta considerați ființe sacre.

27 Histaspas (ὁ Ὑστάσπας), nobil persan, comandantul unei părți din cavaleria persană. El a supus Frigia Mică (*Cyropedia*, VII, 4, 8). S-a căsătorit ulterior cu fiica lui Gobryas (*Cyropedia*, VIII, 4, 25).

28 Inițial, sacrificiile aveau loc pe altare improvizate; ulterior acestea au devenit fixe, luînd aspectul unor edificii.

29 Caracteristică pentru *Cyropedia* este mulțimea episoadelor, care au darul de a recrea pe cititor și care conferă lucrării o ținută eminamente literară.

30 Pasajul despre Aglaitadas, omul ursuz și trist de la care „se putea scoate mai degrabă foc decît un zîmbet", este caracterizat de Demetrios, autorul tratatului *Despre stil*, ca un exemplu de stil elegant, a cărui trăsătură constă în gluma fermecătoare și expresia plină de veselie. Vezi *Tratatul despre stil*, traducere, introducere și comentariu de Const. Balmuș, Iași, 1943.

31 Chrysanthas (ὁ Χρυσάνθας), nobil persan însărcinat de Cyrus cu aducerea la ascultare a regelui Armeniei, care refuza plata tributului (*Cyropedia*, II, 4, 22). Ulterior va fi înălțat la gradul de chiliarh (VIII, 3, 16) și va primi conducerea satrapiei Lidiei și Ioniei (*Cyropedia*, VIII, 6, 7).

32 Xenofon atribuie perșilor organizarea de spectacole oficiale, care în Grecia, după cum se știe, luau aspectul unor concursuri, organizarea lor făcîndu-se cu deosebit fast.

33 *Cyropedia*, ca și lucrarea *Anabasis*, este presărată cu numeroase discursuri și dialoguri. Ele amintesc de metoda de discuție socratică, care consta din a obține definiția precisă a unui lucru prin întrebări și răspunsuri potrivite (vezi, în

legătură cu aceasta, *Anabasis*, Introducere. Editura Ştiinţifică, 1964, p. 38—39).

34 Libaţia (ἡ σπονδή) era ofranda adusă zeilor şi consta din stropirea altarului cu vin. După remarca scriitorului Ammiamnus Marcellinus (XIX, 2, 5), perşii făceau libaţii la începutul luptei, servindu-se de apă din rîul cel mai apropiat.

35 Exista la perşi răspîndită credinţa că rugăciunea putea să îndepărteze orice neajuns, orice nenorocire şi erau statornicite rugăciuni pentru fiecare moment şi împrejurare.

36 Parasanga (ὁ παρασάγγης), măsură de lungime frecvent menţionată, echivalînd cu 5 322 m.

CARTEA A III-A

1 Despre Chrysanthas, nobilul persan însărcinat de Cyrus cu aducerea Armeniei la ascultare, vezi II, 37.

2 Tigranes era fiul regelui Armeniei care ulterior îşi va pune armata la dispoziţia lui Cyrus (*Cyropedia*, V, 3, 42).

3 Astyages (Ichtuvegu) a fost succesorul lui Cyaxares, luînd tronul în 584 î.e.n. A fost un bun organizator al armatei, dar datorită cruzimii de care dădea dovadă, supuşii lui au pactizat imediat cu perşii, atunci cînd au fost atacaţi, iar imperiul lor a căzut cu uşurinţă sub loviturile lui Cyrus, în anul 550 î.e.n. Despre succesiunea regilor, vezi I, 39.

4 Ideii de libertate şi autonomie scriitorii greci i-au dat adesea glas în operele lor. Libertatea (ἡ ἐλευθερία) era independenţa de stat şi libertatea civică, iar autonomia (ἡ αὐτονομία) era dreptul cetăţii de a-şi alege conducătorii şi de a statornici legile.

5 Despre frecventa întrebuinţare a dialogului în Cyropedia vezi nota 33.

6 Cuvîntul παῖς „copil" din textul grec pare a desemna pe fiul cel mic al regelui Armeniei.

7 Tiara (ἡ τιάρα), bonetă sau fes purtat de parţi, armeni şi perşi şi, în general, de populaţiile din nord-estul Asiei, pe vîrful capului, lăsînd pletele să cadă în libertate pe frunte. Tiara dreaptă, în greceşte *orthé*, era confecţionată dintr-un

material apretat, spre deosebire de tiara simplă, făcută dintr-un material obișnuit și purtată de ceilalți supuși. Despre „tiara dreaptă" vezi Xenofon, *Anabasis*, III, 25, 5 și Arrianus, *Anabasis*, III, 25.

8 Aici cuvîntul „sofist" are sensul de om învățat și Xenofon îl întrebuințează prin analogie cu sofiștii greci din secolul al V-lea î.e.n., preocupați de adevărul general obiectiv și de problemele esențiale ale cugetării filozofice: raportul dintre om și natură, individ și societate, cetățean și stat. Prin atitudinea lor critică față de religie și cult, prin atitudinea unora dintre ei față de sclavie, pe care o considerau o categorie istorică, deci temporară, nu logică, pentru că „natura nu a creat pe nimeni sclav", sofiștii au contribuit nu numai la progresul cugetării filozofice, ci și la lupta contra sistemelor politice oligarhice, nedemocrate, dușmănoase poporului.

9 În concepția lui Xenofon, elevul lui Socrate, virtutea se confundă cu știința *(episteme)*. Întreaga discuție dintre armeanul Tigranes și Cyrus amintește discuțiile dintre Socrate și discipolii săi. Vezi și cartea a II-a, nota 33.

10 Talantul (τὸ τάλαντον), greutate în aur egală cu 26,200 kg. Ca valoare a variat foarte mult. Era egal cu 60 de mine, după evaluarea atică.

11 Caldeenii (οἱ Χαλδαῖοι), popor nomad care trăia între Armenia și țărmul Pontului Euxin. Nu trebuie confundați cu caldeenii din Mesopotamia.

12 Nu este exclus ca zugrăvind chipul profesorului său, Xenofon să fi avut în vedere pe filozoful Socrate al cărui discipol a fost și care a murit în 399 î.e.n, în închisoare, condamnat pentru atitudinea sa reacționară față de democrația sclavagistă ateniană. Vezi A. Frenkian, *Curs de istorie a literaturii grecești*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962, p. 269.

13 Întruparea idealului de frumusețe feminină și masculină consta în antichitate din frumusețea fizică și statura impunătoare: *Kálos kai megethos* (Κάλλος καὶ μέγεθος). Despre acest ideal de frumusețe vorbește Aristotel în *Retorica*, II, 5.

14 Legea ospitalității era un imperativ moral prin excelență, transmis din perioada societății primitive. Legămîntul ospitalității asigura securitatea cetățeanului dincolo de hotarele patriei sale, punîndu-l sub protecția lui Zeus Xenios sau al Athenei Xenia. Pe baza acestui legămînt, socotit sacru, „xenia", oaspetele străin se bucura de locuință, întreținere și de toate atențiile impuse de împrejurări. Legămîntul xeniei se extindea și asupra urmașilor.

15 Cavaleria medă înarmată cu arcuri, în aruncarea cărora mezii se exercitau încă din copilărie, ajungînd la o mare dexteritate, a fost organizată de Astyages, care a constituit-o ca un corp aparte, deosebit de infanterie.

16 Bogăția regelui Indiei era proverbială și despre ea vorbește și Herodot (III, 6), insistînd asupra „belșugului de aur" parte provenit din minerit, parte cărat de apele rîurilor.

17 Prezentarea lui Cyrus ca un exemplu de generozitate amintește un pasaj similar din lucrarea *Anabasis* (I, VII, 4), în care Xenofon atribuie aceleași calități lui Cyrus cel Tînăr.

18 Media, regiune muntoasă din nord-vestul podișului Iranului, bogată în zăcăminte de fier și aur, ai cărei locuitori se îndeletniceau cu pomicultura și creșterea vitelor. Mezii s-au constituit într-o uniune tribală cam prin secolul al VIII-lea î.e.n. Statul med a fost întemeiat de către Cyaxares, prin anexarea teritoriilor din nordul Asiriei. Mezii au căzut sub stăpînirea persană în timpul lui Cyrus al II-lea (558—529 î.e.n.), care se proclamă rege al mezilor și perșilor, constituindu-se astfel un stat unitar persan. De altfel, mezii și perșii aveau aceeași limbă și aceeași origine iraniană.

19 Numele de miriarhul (ὁ μυρίαρχος) derivă din *myrias* „o miriadă" (10 000) și *arho* „conduc".

20 În legătură cu chiliarhul (ὁ χιλίαρχος), vezi cartea a II-a, nota 25.

21 În legătură cu taxiarhul, vezi cartea a II-a, nota 21.

22 Dodecadarhul (ὁ δωδεκάδαρχος și ὁ δωδεκαδάρχης), comandantul a 12 oameni, derivă din *dodeca* „doisprezece" și *arho* „conduc".

23 Hexadarhul (ὁ ἑξάδαρχος), comandantul a șase oameni.

24 Expresia „la porţile palatului" (ἐπὶ ταῖς θύραις τοῦ βασιλέως) desemnează uneori palatul, reşedinţa regală, iar alteori, în vreme de război, cortul.

25 Ideea că bătăliile se cîştigă mai curînd prin tăria sufletească decît prin forţa fizică revine adesea în cursul lucrărilor lui Xenofon.

26 Practicile obişnuite în legătură cu declanşarea atacului erau jertfa cu invocarea divinităţii, transmiterea cuvîntului de ordine şi semnalul luptei.

27 În legătură cu divinităţile cărora le aduce Cyrus sacrificii, vezi nota I, 89.

28 O idee înţeleaptă după care s-a călăuzit Cyrus în politica sa a fost aceea a respectării tuturor divinităţilor ţărilor supuse, ale căror statui le-a menajat. Aşa, de pildă, a îngăduit babilonienilor cultul zeilor lor, iar evreilor le-a redat obiectele de cult capturate. Această atitudine a lui Cyrus, nemaiîntîlnită în Orient, i-a atras glorificarea lui de către evrei. Vezi V. Huart şi Louis Delaporte, *op. cit.*, p. 240.

29 Auspiciile prielnice erau aşteptate cu interes şi emoţie înaintea oricărei acţiuni.

30 Geea (ἡ Γῆ), zeiţa pămîntului, divinitate de primă importanţă întîi la greci, pe care Hesiod o numeşte „zeiţa cea cu pieptul larg, reazem temeinic a tot ce există" (*Theogonia*, v. 117). Vezi şi Eschil, *Prometeu*, v. 210, şi *Cyropedia*, VIII, 3, 24.

31 În legătură cu atitudinea lui Cyrus faţă de divinităţile popoarelor supuse de el, vezi nota 28.

32 Magii formau un trib integrat în confederaţia mezilor, trib specializat în cunoaşterea şi practicarea unui ritual, insuficient cunoscut, dar care datează din epoca în care indienii şi iranienii formau încă un singur popor. Ritualul acesta a fost coordonat ulterior, în epoca Sazanizilor, într-un corpus unic, *Avesta*. Magii, după mărturiile scriitorilor antici, formau o ierarhie: clasa inferioară a magilor o constituiau magii simpli (*moghan*); după ei urmau stăpînii focurilor (*hîrbedh*) şi apoi stăpînii magilor (*mobedh*), în rîndul cărora intra preotul însărcinat cu facerea rugăciunii (*zot*) şi acela care întreţinea focul. Magii erau şi tălmăcitori de vise. Au sfîrşit prin

a se preocupa numai de practici vrăjitorești, ceea ce a dus la pierderea prestigiului lor. Vezi P. Marson și Louise Morin, *Mitologia Persiei vechi*, în *Mythologie Générale*, publicată de P. Guiraud, Larousse, Paris, 1935, p. 288.

33 Parasanga, vezi nota II, 49.

34 În legătură cu Cresus, vezi nota I, 74.

35 De remarcat la Xenofon tendința permanentă de a atribui perșilor obiceiuri grecești, cum ar fi acela de a purta cununi pe cap în timpul sacrificiului.

36 Homotimi, vezi cartea I, nota 84.

37 Prezicătorul (ὁ μάντις) era un prevestitor și un interpret al oracolelor. O figură de prezicător rămasă celebră prin satirizarea ei de către scriitorul Lucian este *Alexandru sau profetul mincinos*.

38 Vezi cartea a II-a, nota 34.

39 Vezi cartea a II-a, nota 9.

40 Ideea despre superioritatea învingătorului, în comparație cu soarta de plîns a celui învins, este adesea amintită în cursul *Cyropediei* și este un subiect frecvent exploatat de scriitorii greci.

41 Parola *synthema* (τὸ σύνθημα) era lozinca transmisă de comandant subalternilor săi, iar de aceștia soldaților, revenind în cele din urmă la cel de la care pornise. Parola consta, de obicei, dintr-un cuvînt de îmbărbătare sau din numele unei divinități a poporului care se afla în luptă. O astfel de parolă transmisă prin viu grai producea adesea derută, întrucît putea fi interceptată de dușman, care se servea de ea.

42 Peanul (ὁ παιάν), la origine cîntec pentru slăvirea lui Apolo, a zeiței Artemis și a altor divinități a devenit ulterior cîntecul de război al grecilor. Numele îi vine de la refrenul *„io paian“*.

43 Măreția și importanța momentului sînt zugrăvite de Xenofon cu multă vioiciune și amintesc de peanul lui Eschil, care a imortalizat lupta de la Salamina în tragedia *Perșii*, vezi Eschil, traducere E.S.P.L.A., București, 1960, p. 26.

44 Pasajul arată clar tactica de luptă a carelor. La ivirea dușmanilor, soldații de pe care coborau angajînd o luptă de hărțuială, apoi urcau din nou.

45 Descrierea atacului dezlănţuit de perşi împotriva asirienilor arată din plin arta lui Xenofon în zugrăvirea tablourilor de bătălie.

46 Xenofon stabileşte un paralelism între şirurile unei armate disciplinate şi rîndurile coriştilor aşezaţi într-o ordine desăvîrşită. Comparaţia nu trebuie să ne surprindă, întrucît Xenofon caută să fie pe placul concetăţenilor lui, vorbindu-le cu simpatie de instituţiile de care ei erau atît de mîndri.

CARTEA A IV-A

1 Chiliarhul (ὁ χιλίαρχος), vezi cartea a II-a, nota 25.

2 Cyaxares (ὁ Κυαξάρης), vezi cartea I, nota 66.

3 Ne surprinde faptul că Xenofon trece uşor peste acest lucru, mai ales că moartea regelui asirienilor avusese loc atunci cînd se opuneau perşilor, care erau pe punctul de a intra în tabăra asirienilor. Xenofon ar fi putut exploata acest eveniment, chiar dacă ar fi fost un nou prilej de preamărire a lui Cyrus.

4 Episodul cu medul care se dăduse drept rudă a lui Cyrus ne este povestit în *Cyropedia* (I, IV, 27—28).

5 Frumuseţea lui Cyrus este frecvent amintită în operele scriitorilor greci.

6 Despre pretinsa origine divină a lui Cyrus, vezi cartea I, nota 29.

7 Skiriţii (οἱ Σκιρῖται), stabiliţi în ţinutul muntos Skiritis de la frontiera nord-estică a Laconiei, furnizau totdeauna Spartei un corp de armată de elită, care în luptă ocupa locul cel mai primejduit.

8 Soldaţii uşor înarmaţi, numiţi psiloi, luptau aproape goi, aşa cum arată şi numele, şi aveau rolul să reţină pe inamic prin lupta de hărţuială, uşurînd retragerea. Erau mai ales arcaşi şi praştieri.

9 Despre Tigranes, fiul regelui Armeniei, vezi cartea a III-a, nota 2.

10 În legătură cu lidienii, vezi cartea I, nota 16.

11 Apariția unei lumini strălucitoare deasupra capului lui Cyrus și a armatei sale amintește de un text similar din *Anabasis*, (III, 1, 11).

12 Un obicei al vieții antice interstatale era respectarea cu strictețe a inviolabilității solilor. Lezarea unui sol sau uciderea lui era socotită un păcat de neiertat, aspru pedepsit de divinități. Vezi, în acest sens, și Herodot (VII, 133—134), care arată că nesocotirea solilor trimiși de Xerxes la Atena și Sparta, și alungarea lor au avut ca urmare pustiirea țării.

13 Ideea despre superioritatea învingătorului și decăderea fizică și morală decurgînd din starea de sclavie este un motiv frecvent întîlnit la scriitorii greci și a fost prezentată mai întîi de Homer. Iată, de pildă, versurile 429—431 din *Odiseea:* „Căci Dumnezeu pe oameni îi despoaie / De vrednicia lor pe jumătate, cînd ajung în stare de robie". Traducere Murnu, E.S.P.L.A., 1956, p. 439.

14 Vezi cartea a II-a, nota 23.

15 Același dispozitiv de luptă l-a avut Cyrus cel Tînăr în lupta de la Cunaxa. Vezi *Anabasis*, I, 8.

16 Helespontul (ὁ Ἑλλήσποντος), strîmtoarea Helespontului, azi Dardanele.

17 Heraldul (ὁ κῆρυξ sau ὁ κήρυξ), vezi cartea a II-a, nota 32.

18 Homotimii, vezi cartea I, nota 84.

19 Căruța acoperită (ἡ ἁρμάμαξα) era, de obicei, întrebuințată la transportarea femeilor și copiilor de nobili.

20 Dispozitivul de luptă al perșilor prevedea utilizarea de unități de infanterie, de pedestrași și arcași, acoperite de care și la aripi de cavalerie, care avea misiunea să intervină abia la sfîrșit.

21 Hipocentaur (ὁ Ἱπποκένταυρος), după legendă, animal cu înfățișare pe jumătate de om și pe jumătate de cal.

22 Mersul călare urmărea să-i facă pe perși să ajungă călăreți destoinici.

23 Frugalitatea mesei perșilor este adesea scoasă în evidență de Xenofon în comparație cu belșugul mezilor, așa cum, de altfel, autorul face constant deosebirea între viața rustică a lacedemonienilor și cea luxoasă a atenienilor.

34 Flautul (ὁ αὐλός), instrument muzical construit inițial din trestie, apoi din lemn, ivoriu sau metal, analog clarinetului. Vezi Th. Reinach, *La musique grecque*, p. 128.

35 Xenofon are în vedere organizarea statului spartan. Vezi *Statul spartan*, 13, 5 și *Hellenicele*, III, 2. 6.

36 Cruzimea lui Cyaxares era proverbială.

27 Prin cuvîntul „medul" este denumit regele mezilor.

28 Piața era deschisă în tabără de negustori care cumpărau și vindeau prăzi, facilitînd asigurarea proviziilor soldaților.

29 Gobryas (Kubaru), căpetenie babiloniană, era guvernatorul ținutului dintre Zab și Diyala și tatăl celui ce fusese asasinat de rege cu prilejul unei vînători. Ulterior se va răzbuna pe rege și-și va căsători fiica cu nobilul persan Histaspas.

30 Vezi cartea a III-a, nota 31.

31 Susiana, ținut în partea sud-estică a Iranului, totdeauna însorit și brăzdat de numeroase cursuri de apă. Spre partea nord-estică a Susianei se afla orașul Ispahan, așezat în mijlocul unei cîmpii roditoare. Clima totdeauna constantă nu este prielnică creșterii portocalilor, lămîilor și cu atît mai puțin palmierilor. În schimb, toate celelalte fructe cresc din abundență.

CARTEA A V-A

1 Cîntărețele menționate aici (αἱ αὐλητρίδες) și amintite la sfîrșitul cărții a IV-a erau cîntărețe de profesie și cîntau din flaut (*aulos*) sau din liră.

2 Episodul reginei din Susiana, Pantheea, a fost viu admirat de scriitorii și în special de scriitorul Lucian, care insistă asupra lui în lucrarea sa *Portrete* (Εἰκόνες, X), făcînd un elogiu al măiestriei scriitoricești a lui Xenofon, așa cum se poate constata din rîndurile ce urmează: „Ai citit în opera lui Xenofon elogiile aduse acestei femei, pe cît de înțeleaptă, tot pe atît de frumoasă? Da, pe Zeus, și am impresia că o și văd în fața mea, într-atîta sînt vrăjit cînd ajung la lectura acestui paragraf. Aproape mi se pare că aud cuvintele pe care i le adresează, cînd își urmează soțul și-l trimite la luptă".

3 Abradatas (ὁ Ἀβραδάτας), rege al Susianei, soţul Pantheei, care prin mijlocirea soţiei sale devine aliatul lui Cyrus. Cade în lupta împotriva lui Cresus, povestită în cartea a VII-a, 1. 32.

4 Susa (τὰ Σοῦσα), orașul de vază al Elamului sau Susianei, reședința regilor perși.

5 Bactrienii (οἱ Βακτριανοί) luptau cu arcuri făcute din tulpină de trestie și cu sulițe scurte. Vezi cartea I, nota 20.

6 Discursul despre dragoste este, fără îndoială, influențat de lectura *Banchetului* lui Platon.

7 Episodul cu medul care se dăduse drept rudă cu Cyrus se află povestit în cartea I, 27.

8 Plecarea lui Cyrus de la curtea bunicului său, Astyages, este povestită în cartea I, 4, 27 cu lux de amănunte pitorești, de unde aflăm că a fost condus de tineri, vîrstnici și bătrîni cu lacrimi în ochi.

9 Este vorba de Tigranes, fiul cel mare al regelui Armeniei, tovarăș de vînătoare al lui Cyrus din copilărie, căruia Cyrus îi dăduse dovezi de prietenie. Vezi III, 40.

10 Daricul (ὁ δαρεικός) monedă de aur, cu valoare de 20 de drahme atice, bătută de Darius, fiul lui Histaspas. Aici nu se constată un anacronism, întrucît domnia lui Darius a durat din anul 521 pînă la 485 î.e.n., iar perșii au apărut la frontiera Babiloniei în 538 î.e.n.

11 Masa frugală a perșilor este adesea prezentată de scriitorii greci în antiteză cu masa copioasă a mezilor și amintește de o altă antiteză frecventă la Xenofon, între traiul rustic al lacedemonienilor și cel îmbelșugat al celorlalți greci. Vezi și cartea I, nota 35.

12 Cadusii, populație războinică în Media pe teritoriul numit azi Azerbaidjan.

13 Vezi cartea I, nota 23.

14 Babilonul (ἡ Βαβυλών), oraș pe Eufrat, așezat pe o cîmpie întinsă, avînd forma unui patrulater ale cărui laturi aveau fiecare 120 de stadii. Era înconjurat de un șanț adînc și de un zid de întărire, deasupra căruia erau zidite turnuri prevăzute cu 100 de porți de aramă. Într-o parte a orașului se înălțau palatele regale, iar în cealaltă se înălța un sanctuar închinat

zeului Belos. Babilonul a fost dezgropat în urma săpăturilor întreprinse de misiunea arheologică germană, condusă de R. Koldwey, în 1896—1909 și ale cărei rezultate au fost prezentate într-o lucrare apărută în 1925 și intitulată *Das wiedererstehende Babylon.* Vezi și G. Chițulescu și T. Chițulescu, Şapte minuni celebre ale arhitecturii antice. Buc., Ed. Tehnică, p. 47—53.

15 Scările (αἱ κλίμακες) pentru escaladarea zidurilor fortărețelor erau construite din lemn sau frînghii, unele fixe, altele demontabile.

16 Vezi cartea I, nota 85.

17 Asirianul (ὁ 'Ασσύριος), epitet acordat regelui Asiriei, pe care nu-l numește niciodată cu titlul de rege.

18 Vezi cartea a II-a, nota 18.

19 Artabazos (ὁ 'Αρτάβαζος), persan, comandant al scutierilor și arcașilor.

20 Andamyas (ὁ 'Ανδαμύας), căpetenie medă, comandînd armata pedestră. Unele manuscrise ale *Cyropediei* dau alte două variante ale acestui nume: 'Ανδραμύας, iar altele 'Ανδραμάς.

21 Embas (ὁ Ἔμβας), comandant al pedestrașilor armeni, amintit numai în lucrarea *Cyropedia.*

22 Artuhas (ὁ 'Αρτούχας), comandant al hircanienilor. Un alt Artuhas este amintit în *Anabasis* (IV, 3, 9).

23 Tambradas (ὁ Θαμβράδας), comandant al sacilor, pomenit numai în lucrarea *Cyropedia.*

24 Datames (ὁ Δατάμας și ὁ Δαμάτας), căpetenie a cadusilor, amintit de asemenea în *Cyropedia.*

25 Madatas (ὁ Μαδάτας), persan, comandant al unei unități de cavalerie.

26 Hecatondarhul, comandant al unei unități de 100 de oameni.

27 Rambracas (ὁ Ῥαμβάκας), comandantul cavaleriei mede, menționat numai în cuprinsul *Cyropediei.*

28 Alkeunas (ὁ 'Αλκεύνας), comandant al cavaleriei cadusilor. Nu apare menționat în nici o altă operă literară.

29 Cu privire la memoria lui Cyrus, datele din *Cyropedia* pot fi completate cu datele din Plinius (VII, 24) și Valerius Maximus (VIII, 7), care povestesc nu numai că Cyrus cunoștea

numele tuturor ofiţerilor din armată, ci şi pe ale soldaţilor. Fără îndoială că, în bună parte, datele acestea conţin exagerări.

30 Ospitalitatea (ἡ ξενία), virtute foarte dezvoltată la popoarele din Orientul apropiat, asigura viaţa individului care păşea dincolo de hotarele ţării lui. Respingerea unui străin care cerea ospitalitatea era un lucru grav, atrăgînd sancţiuni din partea zeilor. Oaspeţilor străini li se făceau daruri şi se bucurau de atenţii deosebite. Darurile primite de oaspeţi la masă sau aduse de aceştia în casa în care erau primiţi purtau numele de xenia.

31 Herald, vezi cartea a IV-a, nota 12.

32 Îngroparea morţilor era o obligaţie sacră în ochii grecilor. iar Xenofon o atribuie şi perşilor, deşi la aceştia se practica expunerea cadavrului spre a fi devorat.

33 Siria, vezi cartea I, nota 11.

34 Media, vezi cartea a III-a, nota 18.

CARTEA A VI-A

1 Aliaţii (οἱ ἐπικαίριοι) au fost menţionaţi în V, 5, 43.

2 Cyaxares (ὁ Κυαξάρης), fiul lui Astyages şi unchiul lui Cyrus (I, 4, 9), ne este prezentat de Xenofon ca fiind prototipul unui om laş, molatic, invidios şi arţăgos, în opoziţie cu conducătorul desăvîrşit reprezentat prin Cyrus; vezi şi nota I, 64.

3 Histaspas, vezi cartea a II-a, nota 27.

4 Veşmîntul medic se remarca prin eleganţa lui, contrastînd puternic cu costumul simplu persan.

5 Episodul cu Artabazos, care susţinea că este rudă cu Cyrus, este povestit în I, 27—28.

6 Maşinile pentru făcut spărturi în zid erau frecvent folosite la asaltul cetăţilor.

7 Despre carele de luptă, vezi cartea a II-a, nota 9.

8 Carele de luptă ale troienilor erau trase de doi cai. Legat de ei, dar fără să fie înhămat, se mai adăuga un al treilea, destinat să înlocuiască pe cel eventual ucis de vrăjmaş. Carele de luptă folosite de eroii homerici constituiau la acea

dată un armament depăşit. De la Herodot aflăm că totuşi tracii, celţii şi triburile africane mai foloseau acest mijloc de atac în plin secol al V-lea (H e r o d o t, IV, 193 şi V, 113).

9 Cirenienii (οἱ Κυρηναῖοι) erau locuitorii oraşului şi ţinutului Cirene sau Cirenaia din Libia, situat de-a lungul mării pînă la actuala Barca. Ţinutul era numit şi Pentapolis, din pricina celor cinci oraşe principale, dintre care cel mai de vază era Cirena. Carele cireniene erau înhămate cu patru cai într-o linie (*Cyropedia*, VI, 1, 27).

10 Susa, vezi cartea a V-a, nota 4.

11 Pantheea, frumoasa soţie a regelui Abradatas din ţinutul Susiana, căzută în captivitatea lui Cyrus. Şi-a curmat viaţa peste cadavrul soţului ei, pierit în luptă (VII, 3, 4).

12 Această idee a dualităţii sufletului, cu o parte raţională şi o alta iraţională, Xenofon o datorează lui Socrate (vezi P l a t o n, *Phaedros*, p. 237 g şi *Politeia*, IV, p. 439 D; X e n o f o n, *Memorabilia*, 1, 2, 23).

13 Reminiscenţă din P l a t o n, *Banchetul*, 203 D, în care dragostea este numită aprigă, corupătoare şi plină de vicleşuguri (δεινός γόης καὶ φαρμακευτὴς καὶ σοφιστής).

14 Luarea mîinii drepte era la perşi semnul unui angajament solemn.

15 Iniţial (sec. al VI-lea î.e.n.) nu se poate vorbi de o construcţie permanentă a teatrului grec; edificiul în care aveau loc reprezentaţiile era un amfiteatru de lemn, cu trepte în jurul orchestrei. O dată cu dezvoltarea vieţii orăşeneşti la Atena, treptele de lemn ale teatrului au fost înlocuite cu construcţii somptuoase de piatră şi marmură.

16 Este vorba de solii regelui Indiei, amintiţi în cartea a II-a şi a IV-a (ἦλθε παρὰ Κυαξάρου ἄγγελος λέγων ὅτι Ἰνδῶν παρείη πρεσβεία).

17 Despre legăturile de ospeţie vezi cartea a V-a, nota 30.

18 Tracii erau locuitorii ţinutului din nord-estul Europei, cu graniţe nedefinite pentru timpurile mai vechi, iar mai tîrziu mărginit cu Istros, Pontul Euxin, Marea Egee şi Macedonia. Geto-dacii de la nord de Istros şi din Carpaţi erau tot de origine tracă.

19 Scuturile egiptene, ca și, în general, armamentul egiptenilor, sînt descrise în VI, II, 10.

20 În legătură cu ciprioții, vezi cartea I, nota 27.

21 Lycaonia, ținut la răsărit de Frigia, în centrul Asiei Mici.

22 Ionienii (οἱ Ἴωνες) erau locuitorii ținutului Ionia (ἡ Ἰωνία) care cuprindea litoralul Mării Egee, pe coasta Asiei Mici, între rîurile Hermos și Mylasa. Ei erau grupați într-o confederație alcătuită din 12 orașe, dintre care cele mai importante erau Miletul, Priene, Efesul, Colofonul, Smirna, Foceea, Clazomenai. Ionienii beneficiau de o climă plăcută, mult lăudată de scriitorii antici, și de un sol bogat în zăcăminte de metale prețioase.

23 Eolienii, locuitorii ținutului Aiolis (ἡ Αἰολίς) din Asia Mică, întinzîndu-se de la Helespont și pînă la rîul Hermos, care se varsă în mare în dreptul insulei Chios.

24 Despre cetățile microasiatice locuite de greci, vezi cartea a II-a, nota 10.

25 În vederea preîntîmpinării pericolului persan, Cresus a căutat să stabilească o alianță cu lacedemonienii, în urma consultării oracolului de la Delfi. Lacedemonienii au primit pe solii trimiși și au încheiat imediat alianța, mai ales că se bucuraseră de binefacerile lui Cresus. I-au trimis chiar în dar — după povestirea lui Herodot (I, LXX) — un crater de aramă, care a fost văzut de Herodot în templul zeiței Hera din insula Samos.

26 Pactolos (ὁ Πακτωλός), azi Sarabat, rîu mic, izvorînd din muntele Tmolos și vărsîndu-se în Hermos, vestit pentru aluviunile lui aurifere, de care se leagă legenda regelui Midas și bogăția fabuloasă a lui Cresus. În preajma acestui rîu a dus Pantheea trupul soțului ei, spre a-l îmbăia înainte de înmormîntare, conform obiceiului.

27 Thymbrara (τὰ Θύμβραρα), oraș în Lidia, în apropiere de Sardes.

28 Morișca amintită aici este formată din două părți, una deasupra, numită *onos* (ὄνος), pe latinește *meta*, care se învîrtea în interiorul celei de dedesubt, numită *myle* sau *mylos*, latinește *catilleus*, și care rămîne imobilă. Astfel de moriști s-au găsit în număr mare în țara noastră, în așezările getice din ultimul *Latène* și epoca romană.

29 Stadiu (τὸ στάδιον), măsură de lungime echivalînd cu 177,6 m

30 Miriarhul (ὁ μυρίαρχος) comanda 10 000 de oameni.

31 Lohos (ὁ λόχος), detașament alcătuit din 100 de oameni, puși sub comanda unui lohag. În general, trupă cu un efectiv variind după cetăți și împrejurări. Vezi și cartea a II-a, nota 21.

32 Cyrus și-a imaginat construirea carelor cu turnuri, pe de o parte pentru a observa mai ușor inamicul, iar pe de alta, pentru a interveni în momentul critic cu mai multă eficacitate, dintr-un loc mai sigur și mai apărat.

33 Deși Xenofon ne prezintă pe mercenarii greci aflați în solda lui Cyrus cel Tînăr purtînd veșminte de purpură — așa cum se povestește în *Anabasis* (I, 2, 16) — și deși Herodot (9, 22) prezintă pe persanul Masistios înveșmîntat la fel, totuși aceste mărturii nu ne autorizează să credem că veșmintele de purpură se purtau în mod curent în armata persană. Dimpotrivă, Plutarh (*Artaxerxes, 11*) povestește că soldații lui Artaxerxes purtau tunici albe (*epithrorakidia leuca*), în timp ce mercenarii lui Cyrus purtau veșminte de purpură. Nu este exclus ca Xenofon să fi atribuit perșilor obiceiul spartanilor de a purta tunici roșii.

34 Despre acest car pe patru osii și tras de opt cai a mai fost vorba într-un capitol precedent (VI, 1, 51).

35 Despre pieptarele confecționate din pînză rezistentă de in găsim mențiuni în Homer (I l i a d a, II, 529, 830), la Herodot (3, 47) și în Xenofon (*Anabasis*, 4, 7, 15). Firele care serveau la confecționarea lor formau un fel de țesătură asemănătoare cu a pîslei. În felul acesta platoșele aveau o oarecare grosime și rezistență.

36 Mantiile bogate în cute, care provocau admirația grecilor, sînt sugestiv redate în basoreliefurile de la Persepolis.

37 În textul grec, verbele *syngopto* (συγκόπτω), și *katakopto* (κατακόπτω) în *Hellenice* (I, 5, 3) sînt întrebuințate cu privire la transformarea bijuteriilor în aur și argint pentru a li se da o altă întrebuințare.

38 În textul grec, ὑφηνίοχος (ὑπὸ + ἡνία + ἔχω) trebuie deosebit de ἡνίοχος (*auriga*) și el desemnează pe valetul însărcinat cu ținerea hățurilor în așteptarea luptătorului care trebuie să

urce în car sau să coboare. În timpul luptei, luptătorul era propriul său *heniohos*.

39 În textul grec, γῆν ἐπιέσασθαι este o expresie poetică, inspirată poate din Pindar, în *Nemeice*, 11, 16: γᾶν ἐπιεσσόμενος.

40 Araspas, căruia îi fusese încredințată Pantheea și de care se îndrăgostise, este însărcinat de Cyrus să aducă la îndeplinire o misiune secretă, tocmai pentru a fi cruțat de urmările acestei iubiri. Întrucît Pantheea socotea, ca și toți ceilalți, că Araspas îl trădase pe Cyrus, fără să știe că în realitate fusese trimis să spioneze mișcările dușmanului, îl socotea drept un transfug și un trădător.

41 Căruța aflată la dispoziția Pantheei (în latinește *carpentum*) era acoperită și destinată transportării femeilor și copiilor.

42 În textul grec, pentru baldachin avem termenul *skené*, care, după descrierea păstrată în Plutarh (*Themistocle*, 26), avea perdele (*parapatasmata*) ce se puteau trage: „[femeile perșilor] își petrec viața închise în casă, iar cînd călătoresc sînt purtate în trăsuri cu perdele trase de jur împrejur“ (vezi Plutarh, *Vieți paralele*, vol. I, Editura Științifică, București, 1960, p. 307).

43 Pregătirile militare ale lui Cyrus în vederea disciplinării armatei sînt arătate în *Cyropedia* (II, 1, 18).

44 Este vorba de carele prevăzute cu coase, inovație făcută de Cyrus (*Cyropedia*, VI, 1, 27, 31).

45 Era prima oară cînd oștile lui Cyrus se măsurau în luptă cu egiptenii. Cresus apelase la aceștia, înspăimîntat fiind de succesul lui Cyrus.

46 Manevra numită în textul grec *othismos* (ὀώθισμός) consta în ruperea liniei vrăjmașului și era frecventă în antichitate, după cum se dovedește în *Hellenice*, VI, 4, 14.

CARTEA A VII-A

1 În general, perșii nu aveau temple zidite, în care să aducă jertfe; după mărturia lui Strabo (V, XV, III, 15), aveau altare, pe care era întreținut de către magi focul sacru. Și

astăzi, în Iran, se găsesc mici monumente denumite sălașe ale focului (*âtch-gah*) și care reprezintă urmele altarelor.

2 Libații, vezi cartea a II-a, nota 34.

3 Hitonul (ὁ Χιτών), veșmîntul hopliților, era un fel de bluză de culoare roșie, legată la mijloc, fiind deosebită de hitonul femeilor, o cămașă lungă și bogată în cute.

4 În superstiția lor, grecii considerau o bubuitură de trăsnet, auzită din partea dreaptă, ca un semn bun din partea lui Zeus. Dimpotrivă, tot ce se auzea dinspre stînga era socotit de rău augur. De aceea, pentru a conjura efectele dăunătoare, grecii numeau „stînga" prin cuvinte eufemistice, ca *euonymos* „cu nume bun, frumos" și *aristeros* „partea cea bună".

5 Linia de luptă avea la centru pe Cyrus, în dreapta cavaleria, iar în stînga infanteria.

6 Vulturul, simbol al măreției, era emblema Ahemenizilor. Vezi și cartea a II-a, nota 1.

7 În textul grec, pentru „descriind astfel cu trupele de la aripi un fel de arc de cerc", avem: ἐπέκαμπτεν εἰς κύκλωσιν, ὥσπερ γάμμα „făcură o mișcare de învăluire asemănătoare literei gamma". Este vorba de a treia literă a alfabetului grec: γ (gamma). Vezi aceeași manevră descrisă în *Hellenice*, IV, 2, 20.

8 Cu alte cuvinte, vacarmul produs va fi fost semnalul luptei.

9 Vezi cartea a II-a, nota 9.

10 „Zeus salvator și călăuzitor" (Ζεὺς σωτὴρ καὶ ἡγεμών) a fost lozinca utilizată și de Cyrus cel Tînăr în lupta de la Cunaxa, împotriva fratelui său Artaxerxes Mnemon (vezi *Anabasis*, I, 8, 16).

11 Vezi cartea a VI-a, nota 41.

12 Enyalios (ὁ Ἐνυάλιος), epitet al lui Ares, amintit prin analogie și prin asimilarea unei divinități iraniene.

13 Interesant de remarcat este faptul că autorul nu se mărginește la a ne da numai amănunte în legătură cu intrarea învingătorilor în oraș, ci prezintă și un tablou al învălmășelii și dezordinii produse. Datele furnizate de Herodot și de Xenofon, cu privire la cucerirea Babilonului, nu concordă însă cu adevărul istoric, relatat de o cronică de pe vremea lui

Nabonides (secolul al VII-lea î.e.n.), în care se spune că Babilonul nu a opus nici o rezistență. O încercare de împotrivire din partea lui Baltazar, fiul lui Nabonides, a fost repede înăbușită. Gobryas a pătruns în Babilon fără lupte. Era o zi de sărbătoare; la vestea intrării perșilor în Babilon, petrecerea s-a curmat brusc. Cyrus a pătruns în templul lui Marduk, proclamîndu-se rege și asociindu-și la domnie pe fiul său, Cambyses.

14 Contraatacul nu este mai puțin impresionant decît atacul perșilor și Xenofon îl redă cu deosebită măiestrie.

15 Lănci asemănătoare cu ale egiptenilor aveau și asirienii, după mărturia lui Herodot (VII, 63).

16 Larissa (ἡ Λάρισσα), oraș în Asia Mică. Un oraș Larissa se află și în Tesalia (Grecia). De altfel, numele „Larissa" este frecvent în toponomastica greacă.

17 Cyllene (ἡ Κυλλήνη), situat în Eolida (Asia Mică) în preajma orașului Kyme, nu este menționat decît de Xenofon.

18 Cyme (ἡ Κύμη), azi Lamurtkioi, cel mai puternic dintre orașele eoliene, se află situat pe țărmul sudic al golfului Elaiticos, la est de Foceea.

19 Descrierea cuceririi Sardesului (546 î.e.n.), capitala regatului lidian, centru de mare cultură, a fost prezentată și de Herodot în cuprinsul cărții I, 76—80. În capitolele menționate Herodot insistă și el, ca și Xenofon, asupra folosirii cămilelor în luptă pentru a înspăimînta caii. Orașul Sardes a căzut în mîinile lui Cyrus, după 14 zile de împresurare, datorită vicleșugului unui voinic mard, pe nume Hyriades, care a izbutit să escaladeze un loc abrupt, nestrăjuit de nimeni. Orașul întreg a căzut pradă învingătorilor. De reținut că Xenofon, respectînd realitatea istorică, povestește acest episod (vezi Clément Huart, *La perse antique et la civilisation iranienne*, Paris, 1925, p. 47).

20 Este vorba de rîul Pactolos.

21 La Xenofon nu găsim amănuntul osîndirii lui Cresus de a fi ars pe rug, pe care Herodot îl relatează în *Istorii* (I, 86—88).

22 Oracolul lui Apolo se afla la Delfi, în Focida, unde preoteasa acestui zeu, celebra Pythia, făcea prevestiri în care grecii credeau cu tărie. Sanctuarul de la Delfi era centrul religios al

elenismului. Din dialogul dintre Cyrus și Cresus se desprinde intenția lui Cyrus de a cunoaște părerea lui Cresus asupra puterii zeului pe care-l slăvise. Așa cum rezultă din povestire, Cresus arătase neîncredere față de zeu, punînd la încercare puterea lui de divinație (εἰδύναιτο ἀληθεύειν). Acest lucru ne-a fost povestit și de Herodot (I, 45 și urm.).

23 Zeul Apolo (ὁ Ἀπόλλων), după legendă fiu al lui Zeus și al muritoarei Latona, este considerat divinitatea tutelară a preocupărilor intelectuale și artistice, el însuși fiind un dibaci cîntăreț. Era glorificat în sute de sanctuare, dintre care cel mai renumit era cel de la Delfi.

24 Despre ofrandele spectaculoase trimise de Cresus la Delfi vorbește Herodot (I, 50—52).

25 Cresus a avut doi fii, unul surdomut, al cărui nume nu-l cunoaștem, iar celălalt, pe nume Atys, și-a găsit moartea — așa cum prezisese oracolul — străpuns de lăncile unui oaspete al lui Cresus, pe nume Adrastos (vezi Herodot, I, XXXIV—XLV).

26 „Cunoaște-te pe tine însuți" (γνῶθι σαυτόν), dicton gravat pe frontonul templului lui Apolo de la Delfi, împreună cu un alt dicton, „Nimic peste măsură" (μηδὲν ἄγαν). Dictonul „Cunoaște-te pe tine însuți" este atribuit lui Thales (624—547 î.e.n.), celebru filozof materialist ionian, care credea că elementul primordial din care s-au născut celelalte lucruri a fost apa. El este întemeietorul școlii materialiste ioniene, reprezentant al materialismului spontan (vezi Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 126.

27 Pregătindu-se de luptă în fața pericolului persan, Babilonul încheiase, după anumite izvoare, o alianță cu Egiptul și cu Lidia (vezi *Istoria universală*, vol. II, p. 570).

28 Cresus, urmașul la tron al lui Halyattes, prin campania de cucerire întreprinsă realizase mari bogății, care-i permiteau să trimită ofrande spectaculoase zeului de la Delfi, ca: trei mii de capete de vite, paturi bătute în aur și argint, potire de aur, haine de purpură, două cratere mari, unul de aur iar altul de argint, și alte ofrande de acest fel, a căror înșirare

o găsim la Herodot, I, L—LII. El însuși, după povestirea lui Plutarh, era împodobit cu pietre scumpe și haine de purpură și dispunea de bogății neprețuite (*Viața lui Solon*, XXVII).

29 Xenofon face distincție între luptătorii conducători de care (ἡνίοχοι), prieteni (ἑταῖροι) și comeseni (ὁ μοτράπεζοι) ai lui Abradatas.

30 Pantheea îndepărtîndu-se de cîmpul de bătaie, unde căzuse Abradatas, se îndreptă în direcția în care se afla armata lui Cyrus.

31 Asupra modului în care își îngropau perșii morții avem mărturii în *Cyropedia* (VIII, 7, 25).

32 Această atitudine pentru o femeie însemna mărturisirea unei dureri nesfîrșite (vezi și drama lui Euripide, *Hecuba*, v. 495).

33 Gestul exprimă o durere violentă și amintește de un gest asemănător al zeului Ares, cînd a aflat de moartea fiului său Ascalaphos, ucis în fața Troiei.

34 Cyrus aduce cu sine o escortă de 1 000 de călăreți, nu numai ca o măsură de precauție, aflîndu-se într-o țară străină, dar și pentru a da cinstirea cuvenită lui Abradatas.

35 Caii urmau să fie sacrificați în cinstea lui Abradatas. În general, astfel de sacrificii erau rezervate Soarelui, simbol al divinității supreme. Obiceiul a fost împrumutat de la faraoni de regii hitiți și asirieni, apoi de Cyrus, ca și de ceilalți Ahemenizi.

36 Sabia amintită a egiptenilor, numită *kopis* (ἡ κοπίς), era o sabie scurtă și încovoiată ca o seceră, echivalentă cu *sica* daco-traco-ilirică (vezi *Cyropedia*, I, 2, 13 și II, 2, 9).

37 Acest pasaj, după unii comentatori ca Lincke (*De Xenophontis Cyropediae interpolationibus*, pp. 21—22), pare a fi o interpolare tîrzie. De aceea, în unele ediții, ca Dindorf (1857) și Breitenbach (1867), este suprimat. De observat că după cuvîntul din textul grec ἑστηκότες, manuscrisul Parisinus A cuprinde următoarea frază: Καὶ νῦν τὸ μνῆμα μέχρι τῶν εὐνοὺχων κεχῶσθαι λέγεται, καὶ ἐπὶ μὴν τῇ ἄνω στήλῃ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ἐπιγεγράφθαι φασὶ τὰ ὀνόματα σύρεια (= Σύρια) γραμματα, κάτω δέ εἶναι τρεῖς λέγουσι στήλας καὶ ἐπιγεγράφθαι σκηπτούχων.

Așa cum observă Dindorf, avem de a face cu un „*absurdum additamentum*".

38 Carienii (οἱ κᾶρες), locuitorii Cariei, ținut între Frigia și Lidia (azi numit Egalet Anadoli), trăiau dezbinați în două fracțiuni. În urma intervenției lui Adusios, carienii au căzut la o înțelegere, oferindu-se să sprijine pe Cyrus. După Herodot, I, 171, aplanarea conflictului s-ar datora lui Harpagos, generalul lui Cyrus.

39 Berbecii (οἱ κριοί) erau mașini speciale de război pentru distrugerea zidurilor cetăților asediate. Aceste mașini constau dintr-o grindă de brad de proporții mari, avînd la extremitate o bară de fier, fasonată în chipul unui cap de berbec, de unde îi vine și numele.

40 Afirmația lui Xenofon că cilicienii și cipriotii și-au păstrat dinastiile lor naționale corespunde adevărului istoric. Regatul lui Cyrus a dat dovadă de o supunere oarbă față de rege, care era privit ca o divinitate. Regele autocrat absolut guverna de departe, ceea ce dădea posibilitate populațiilor supuse să-și păstreze organizarea lor particulară, religia, conducătorii, cum a fost cazul cilicienilor, al fenicienilor, al egiptenilor, care au rămas să fie conduși de autoritățile lor, cunoscîndu-și însă obligațiile și plătind tributul statornicit. Cu toate acestea, supușii, fără nici o excepție, erau considerați niște sclavi (*bandaka*) puși sub comanda unui satrap (*tahathrapa*). Așa cum reiese din textul *Cyropediei*, acest satrap avea pe lîngă el un secretar. Atribuția specială a satrapului era să verse tributul strîns și să furnizeze diverse produse. Egiptul cu Cyrenaica și Barca furnizau armatei de ocupație 120 000 de măsuri de grîu în valoare de 600 de talanți, pește din lacul Moeris în valoare de 240 de talanți, pentru caseta particulară a reginei; Babilonia procura 500 de eunuci, Media 100 000 de miei, 4 000 de catîri și 3 000 de cai, Armenia 30 000 de mînji, India cîini de vînătoare pentru curtea regelui; etiopienii aduceau un tribut în aur și lemn de abanos, colhidienii trimiteau la fiecare interval de cinci ani un tribut constînd din 100 de băieți și fete, iar Arabia 250 kg de tămîie. Cu perceperea și trimiterea tuturor acestor

impozite era însărcinat satrapul (vezi Clément Huart și Louis Delaporte, *op. cit.*, pp. 89—91).

41 Grecii de pe coasta microasiatică erau mai degrabă prieteni cu babilonienii și cu Cresus decît cu Cyrus (vezi si *Cyropedia*, VI, 2, 10).

42 Cyrus lăsa la Sardes o garnizoană formată din infanterie, deoarece avea mare nevoie de cavalerie la cucerirea Babilonului, și pentru că era prea prețioasă pentru a lîncezi ca trupă de ocupație.

43 Cyrus preferase să-și ia cu sine soldații săi. Dintre lidieni luase numai pe aceia care se distingeau datorită armelor (καλλωπιζωμένους) și pe aceia care căutau să-i facă pe plac. Pe cei care-l urmau fără tragere de inimă îi dezarma.

44 Praștia a fost totdeauna socotită arma sclavului (vezi *Iliada*, XIII, v. 600).

45 Descrierea zidului Babilonului a fost făcută cu bogăție de amănunte de Herodot (I, 178). De asemenea, de Diodor (II, 7), de Curtius Rufus (V, 1, 25) și de Strabo (XVI, 11).

46 Frontul armatei lui Cyrus era format din trei rînduri, unul fiind constituit din trupele rămase pe loc, iar celelalte două rînduri din trupele restrase de la aripi. Xenofon insistă asupra gradului de mai mare siguranță pe care-l oferea tuturor acest dispozitiv, fie celor de la aripi care fuseseră retrași (οἱ ἀπιληλυθότες) din pricina trupelor așezate în fața lor, fie celor din față (οἱ ἔμπροσθεν), datorită sprijinului primit din spate (ὄπισθεν προσγεγενημένους).

47 Luptînd în falangă, în primele rînduri erau așezați soldații cei mai viteji, iar la mijloc cei mai puțin curajoși (τοὺς κακίστους).

48 In textul grec, pentru „se regrupară" avem forma συνεσπειράθησαν (de la συσπείρω), verb arătînd încolăcirile șerpilor și sugerînd retragerea în formație densă.

49 După ieșirea de sub bătaia săgeților, retragerea s-a făcut in perfectă ordine.

50 Ideea lui Chrysanthas de a lua cu asalt orașul de-a lungul fluviului arată că el apreciase lucrurile de la distanță, în timp ce Gobryas, asirianul, care era de baștină de pe aceste

meleaguri, arăta imposibilitatea punerii în practică a planului lui Chrysanthas.

51 Din pricina fluviului care împărţea oraşul în două, şanţul nu putea lua proporţiile unui uriaş inel circular în jurul zidurilor de întărire, ci în mod necesar trebuia să fie întrerupt în două puncte.

52 Despre teritoriul Babilonului bogat în palmieri ne informează Herodot: „Pe tot întinsul cîmpiei cresc palmieri, din care cei mai mulţi poartă rod. Din rodul palmierilor o parte se mănîncă, iar din cealaltă parte se scoate un fel de vin de miere..." (*Istorii,* I, 19).

53 Inălţimea de un plethru (τό πλέθρον) este echivalentă cu 31 m.

54 Greutatea menţionată este aceea reprezentată de turnurile construite.

55 În legătură cu încovoierea palmierilor, vezi Aulus Gellius, *Noctes Atticae,* III, 6, care spune: „Dacă deasupra unui lemn de palmier pui o greutate mare, încărcîndu-l şi apăsîndu-l aşa de mult, încît nu poate susţine mărimea sarcinii, palmierul nu cedează şi nu se îndoaie în jos, ci se ridică împotriva greutăţilor şi se curbează în sus". De aceea, spune Plutarh, „s-a găsit cu cale ca la întreceri să se dea o ramură de palmier ca semn al victoriei, fiindcă rezistenţa acestui lemn este de aşa natură încît nu cedează constrîngerii şi presiunii" (Aulus Gellius, *Nopţile atice,* Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, 1965, p. 103).

56 Planul de luptă urmărea să devieze cursul fluviului.

57 Cyrus lua toate aceste măsuri pentru a lăsa duşmanului impresia că era pregătit pentru un asediu îndelungat.

58 Cyrus insistă asupra faptului că duşmanii fuseseră învinşi chiar atunci cînd erau treji şi nu ameţiţi de vin, şi că acum situaţia se prezenta mult mai favorabil pentru el.

59 Hefaistos (ὁ Ἥφαιστος), zeu al cărui cult a fost adesea asociat cu al lui Prometeu, care personifica lupta umanităţii în întrecere cu natura. Era adorat, în special, prin ceremonia numită Hephaisteia, comportînd întreceri muzicale şi alergări cu torţe

60 Gadatas și Gobryas fuseseră sub dependența regelui Asiriei și, în consecință, cunoșteau bine drumurile.

61 Vezi mai sus nota 13.

62 Rege al Babilonului era pe acea vreme Baltazar, despre care Biblia (Daniel, V) spune că profanase odoarele sfinte ale templului de la Ierusalim. În timpul asediului dezlănțuit de Cyrus fiind la ospăț văzuse o mînă misterioasă scriind pe perete cuvintele *„Mane, teghel, ufarsin"*, interpretate de profetul Daniel ca însemnînd sfîrșitul monarhului și al Babilonului.

63 Limba asiriană răspîndită în Mesopotamia și la popoarele vecine era o limbă semită ca și siriana, dar deosebită de ea; a avut o scriere cuneiformă legată, care a fost descifrată abia la mijlocul secolului al XIX-lea.

64 Artabazos, care este med de origine, invocă pe zeii patriei lui. Mythra este identificat cu Soarele.

65 Discursul lui Chrysanthas este o mărturisire a fidelității lui, dar nu este exclus să fi fost dictat și de anumite interese.

66 Cyrus face distincția cuvenită între perșii care locuiau în cuprinsul Persiei și cei care locuiau în alte regiuni ale imperiului persan.

67 Cei 10 000 erau numiți „nemuritori", pentru faptul că aceia dintre ei care dispăreau în luptă erau pe dată înlocuiți, efectivul lor rămînînd continuu același.

CARTEA A VIII-A

1 Cyrus, prin discursul ținut în fața homotimilor și expus în cuprinsul cărții a VII-a, le amintește de condiția primordială pentru comandanți de a fi superiori în ceea ce privește comportarea față de cei pe care-i comandă.

2 Chrysanthas, unul din aghiotanții lui Cyrus și în același timp unul din prietenii lui apropiați, amintește obligația de a fi cu toții executori conștiincioși ai ordinelor primite de la Cyrus.

3 Obiceiul prietenilor de a veni dimineața la porțile palatului, amintit și în cartea a V-a (8, 1), arată că palatul nu era o

simplă reședință particulară a regelui, ci și centrul politic al statului.

4 Este vorba de căpeteniile triburilor care l-au ajutat pe Cyrus să pună mîna pe putere.

5 De numirea funcționarilor însărcinați cu strîngerea tributului, ca și deținerea evidenței stricte a încasărilor, se ocupa la palat însuși Cyrus.

6 Guvernatorul Babilonului întreținea haite mari de cîini, pe care-i hrăneau patru cetăți scutite de orice alte impozite, pentru a face față acestei sarcini.

7 Pentru aducerea la îndeplinire a ordinelor transmise, Cyrus instituise o comisie supremă, ajutată de un corp de funcționari.

8 În textul grec avem pentru „lege vie" βλέποντα νόμον (lege care vede), care amintește pe Cicero în *De legibus*, II: „*magistratum legem esse loquentem, legem autem nutum magistratum*".

9 În concepția idealistă a lui Xenofon, comandantul suprem avea obligații, în primul rînd, față de divinitate. Pietatea și superstițiile amintite de atîtea ori în cursul lucrării aparțin întregii antichități.

10 Comparația cu navigatorii care se cred în mai mare siguranță pe corabie alături de oamenii evlavioși, decît în compania celor „fără credință", amintește de unul din Caracterele lui Teofrast (XXV); Euripide în Electra (v. 1354) dă sfatul ca să nu se navigheze în preajma sperjurilor.

11 Astfel de grădini (în grecește παράδεισοι vine de la termenul iranian *pairidaeza*) se găseau pretutindeni în Persia, în toate orașele de reședință ale regelui. Termenul *paradeisos* a fost întrebuințat pentru prima oară de Xenofon. Despre aceste grădini, vezi Grimal, *Les jardins romains*, pp. 74, 89.

12 Aceeași idee despre necesitatea efortului este dezvoltată în lucrarea *Tratatul despre economie*, IV, 24: „Jur pe zeul Mythra că, atît timp cît mă voi bucura de sănătate, nu mă voi ospăta nicicînd înainte de a fi înădușit, fie în vreo îndeletnicire cu armele, fie în vreo lucrare la cîmp".

[13] Vezi și *Anabasis*, I, 9, în pasajul consacrat caracterizării lui Cyrus.

[14] Herodot ne dă și el aceeași informație (*Istorii*, I, 135): „Dintre toți oamenii din lume, perșii sînt cei mai repede gata să adopte obiceiuri străine. Astfel, poartă îmbrăcămintea mezilor, părîndu-li-se mai frumoasă decît a lor, așa cum, de altfel, poartă la război platoșe egiptene".

[15] Vezi și *Tratatul despre economie* (X, 2): „Poartă încălțăminte înaltă, ca să pară mai impunători decît sînt în realitate (ὑποδήματα δ'ἔχουσιν ὑψηλά, ὅπως μείζων δοκοίη εἶναι ἢ ἐπεφύκει)".

[16] Despre vopsirea ochilor, și anume a pleoapelor de jos cu antimoniu, vezi cartea I, nota 41.

[17] Mînuirea armelor era îngăduită numai oamenilor liberi și nu și sclavilor.

[18] În textul grec, pentru „a nu suferi de foame" este întrebuințată forma ὡς μὴ βουλιμιῷεν" de la verbul βουλιμιάω-ω întîlnită numai la Xenofon.

[19] Ideea aceasta a diviziunii muncii amintește de idei similare susținute de filozoful Platon (*Legile*, VIII, 846; *Statul*, III, 369), care arată că diferențele de aptitudini ale indivizilor, ca și specificul muncii fiecăruia, sînt caracteristice pentru diferitele clase sociale înăuntrul unui stat (vezi M i r c e a O p r i ș a n, Gîndirea economică din *Grecia antică*, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, pp. 89—91 și 174—175)

[20] Mărinimia pe care Xenofon o atribuie lui Cyrus este una din virtuțile caracteristice cu care tradiția a împodobit de obicei pe monarhi.

[21] Cinstirea de care se bucura Cyrus din partea popoarelor supuse este arătată și în cartea a VIII-a, 1, 44; vezi și Herodot (III, 89): „Perșii spun că Darius a fost un negustor, Cambyses un despot, iar Cyrus un părinte (λέγουσι Πέρσαι, ὡς Δαρεῖος, μὲν ἦν κάπηλος, Καμβύσης δὲ δεσπότης, Κῦρος δὲ πατήρ)

[22] „Ochii și urechile regelui" — τοὺς βασιλέως καλουμένους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ βασιλέως ὦτα — sau *catascopoi* (κατάσκοπα , cum îi numește Herodot (I, 100), mișunau în tot cuprinsul imperiului. Herodot atribuie înființarea acestei instituții lui

Deioces, fondatorul imperiului mezilor. Plutarh, în *Moralia* (522 și urm.), susține că statornicirea „urechilor“ regelui datează din vremea lui Darius Nothos.

23 Pasajul în care Cyrus este înfățișat cultivînd în chip deosebit prietenia amintește un pasaj similar din *Anabasis*, I, 9, 24.

24 O idee similară este exprimată în *Anabasis*, 9, 11 și in *Memorabilia*, III, 2, 1.

25 Pasajele în care Xenofon pledează pentru frumusețea morală sînt numeroase nu numai în *Cyropedia*, ci și în întreaga operă xenofontică, preocuparea pentru realizarea tipului uman desăvîrșit, *„kalos kagathos“*, fiind specifică scriitorului.

26 Veșmîntul medic, lucrat din stofe fine și cu o croială largă, era adesea trimis în dar, fiind un semn de înaltă apreciere și considerație.

27 Mastigoforii erau funcționari ai aparatului administrativ, însărcinați cu menținerea ordinii. Din punct de vedere etimologic, cuvîntul înseamnă „purtător de bici“ (ἡ μάστιγξ „bici“ + φορέω-ῶ „port“, „duc“). *Aias mastigoforúl* este titlul unei tragedii a lui Sofocle, de o rară forță dramatică și de o neîntrecută gingășie, inspirată de peripețiile războiului troian (vezi Sofocle, Editura pentru literatură, București, 1965, pp. X—XIV).

28 În prezența regelui, perșii erau obligați să-și țină mîinile în interiorul mînecilor veșmîntului, ca să arate prin aceasta că, în fața suveranului, supușii renunțau pînă și la mișcarea liberă a mîinilor.

29 Xenofon este singurul istoric care vorbește mai pe larg de acest car consacrat. Îl găsim menționat și la Quintus Curtius (III, 11), scriitor din secolul al IV-lea e.n., care însă, ca și Herodot (VII, 40), susține că acest car era consacrat lui Zeus.

30 Exista la perși obiceiul ca, în expedițiile războinice, să fie purtat un car gol, socotit „carul Soarelui“. Soarele era o divinitate principală la iranieni. De aceea, Xenofon îl asimilează cu Zeus, deși la greci zeul Soarelui era Apolo. Acest obicei este pomenit și de Herodot (VII, 40): „Convoiul re-

gal era deschis de 1 000 de călăreţi aleşi dintre toţi perşii . . . urmau apoi cei zece cai sacri . . . . În urma acestor zece cai, era rînduit să treacă carul sacru al lui Zeus, pe care-l trăgeau opt cai albi".

31 Despre *Tiara dreaptă* vezi cartea a III-a, nota 7. Tiara este amintită şi de Herodot (III, 12): *„Perşii au ţeasta slabă, pentru că de mici copii îşi umbresc capul,* Eschil, *Perşii*, v. 660).

32 Este vorba de nişte pantaloni (αἱ ἀναξυρίδες) strînşi pe picior.

33 Titlul de *syngheneis* (οἱ συγγενεῖς) nu era acordat numai rudelor regelui, ci şi unor curteni, care-l puteau dobîndi datorită originii lor nobile, slujbei deţinute sau prin graţia regelui. Quintus Curtius (III), vorbind despre armata ultimului Darius, observă că perşii numiţi συγγενεῖς formau o trupă de aproape 15 000 de oameni. Arrianus (II) ne spune că regele lupta în mijlocul acestor *syngheneis*. Rezultă deci că obiceiul de a acorda titlul de syngheneis unor supuşi ai regelui are o mare vechime.

34 Holocaust (τὸ ὁλόκαυτον), obiceiul de a arde animalele, este un obicei vechi grecesc şi care aici este atribuit şi perşilor, lucru susţinut şi de Herodot (I, 132): „Ei nu ridică altare, nici nu aprind focuri atunci cînd vor să jertfească".

35 Amănunte despre ritualul necesar în asemenea ocazii, la perşi, ne dă Herodot: (I, 132): „Cînd cineva doreşte să facă o jertfă oricăruia dintre zei, îşi aduce animalul de sacrificiu într-un loc neprihănit şi-l invocă pe zeu, purtînd în jurul animalului o cunună, de obicei împletită din ramuri de mirt . . . . După ce taie victima în bucăţele, fierbe carnea şi, împrăştiind pe jos o iarbă cît mai fragedă, îndeosebi trifoi, aşază deasupra toate bucăţile de carne. Cînd treaba s-a isprăvit, un mag, care-i de faţă, cîntă theogonia, căci — cel puţin după cîte spun ei — litania pe care o cîntă este o theogonie; legea lor le cere să nu facă nici o ceremonie de sacrificiu fără a fi de faţă un mag. Cel care a adus jertfe mai rămîne puţin timp, apoi îşi ia carnea şi face cu ea ce doreşte".

136 Pheraulas (ὁ Φεραύλας), care pregătise alaiul ieșirii lui Cyrus din palat, este un exemplu de om ridicat din mijlocul poporului și deosebit de apreciat de Cyrus.

137 Pasajul acesta amintește un pasaj asemănător din *Anabasis*, VII, 3, 26: „Seuthes, beau în sănătatea ta și îți aduc în dar acest cal".

138 Se poate face o apropiere cu ideea exprimată în *Tratatul despre economie* (V, 12): «Pămîntul deprinde cu simțul dreptății pe cei care pot să înțeleagă acest lucru și răsplătește cu roade bogate pe cei care-l cultivă« (ἔτι δὲ ἡ γῆ θέλουσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν καί δικαιοσύνην διδάσκει τοὺς γὰρ ἄριστα θεραπεύοντας αὐτὴν πλεῖστα ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ).

139 Datorită băuturii abundente, perșii vorbeau mai deschis. Aceeași remarcă o face și Xenofon în *Anabasis* (VII, 3, 30).

140 „Pe zeița Hera" era jurămîntul făcut de femeile ateniene, iar Xenofon îl întrebuințează din obișnuință.

141 Dansul persic, *„persicon orchema"* (Περσικὸν ὄρχημα), executat chiar de marele rege la sărbătoarea zeului Mythra, zeu al Soarelui și al adevărului, ne-a fost descris de Xenofon în *Anabasis* (VI, 1, 10): „Ciocnind scuturile, se tîra pe genunchi și se ridica, toate aceste mișcări fiind executate în ritm, în cîntecul flautului".

142 Se referă la maximele morale pe care le avea scrise Gobryas.

143 Histaspas face observația că Cyrus e în stare să provoace rîsul chiar dacă glumele lui sînt „reci".

144 Nu e exclus ca Xenofon să fi avut aici în vedere versul din Hesiod (*Munci și zile*, 400—402): „ca să nu ceri de la altul, iar el să nu-ți dea, să duci lipsă .... Vremea de lucru pierzînd, iar munca pe loc să îți steie. Nici n-amîna pentru mîine sau poimîine treaba de astăzi" H e s i o d, *Munci și zile*. Editura Științifică, București, 1957, p. 60).

145 Doriforul (ὁ δορυφόρος) era soldatul purtător de lance și, în mod special, soldatul din garda unui rege sau a unui prinț.

146 Detaliile date în legătură cu arta militară în tot cuprinsul *Cyropediei* îl impun pe Xenofon ca pe un abil cunoscător în acest domeniu (vezi, în această privință, dialogul privind organizarea armatei și comportarea comandantului, I, VI).

47 Fiica lui Cyaxares era moștenitoarea tronului Mediei, întrucît Cyaxares nu avea un urmaș de sex masculin, așa cum se subliniază și în text.

48 Orașul-reședință este Persepolis. În textul grec este indicat prin substantivul πόλις *(polis)*, cu sensul de *urbs*, centrul politic și juridic.

49 Cu privire la darurile făcute de regii persani la întoarcerea în Persia, Plutarh, în lucrarea sa *De mulierum virtutibus*, ne dă următoarele date: „Se stabilise o datină, ca la sosirea regelui în cetate, fiecare femeie să primească un dar, un obiect de aur din partea lui Cyrus" (κατέστη νόμος, εἰσελάσαντος βασιλέως εἰς τὴν πόλιν, ἑκάστην γυναῖκα χρυσοῦν λαμβάνειν Κύρου). Obiceiul acesta era practicat nu numai atunci cînd Cyrus sosea în Persia, ci și în Babilon, la Susa ori în Media.

50 Instituirea unui corp de cavalerie persană, atribuită lui Cyrus, este descrisă în IV, 3, 3.

51 Aceste cuvinte ale lui Cyaxares dovedesc că Cyrus n-a avut în Persia o atitudine strict obiectivă. Xenofon pare să fie influențat de situația din statul spartan, unde regii au avut la sfîrșit o autoritate doar formală, în timp ce puterea o dețineau cei cinci efori și gerusia.

52 Xenofon subliniază faptul că Cyrus, venind în Persia și aducînd aceleași sacrificii, va săvîrși o operă în folosul tuturor.

53 Istoricul grec Ctesias (secolul al IV-lea î.e.n.) povestește că Cyrus s-a căsătorit cu fiica lui Astyages, numită Amytis. După unii cercetători, căsătoria lui Cyrus cu sora mamei lui, numită Amytis, este exclusă, pentru motivul că ar fi fost bătrînă față de el. Totuși, nu există nicăieri indicația că ar fi fost cam de aceeași vîrstă cu Mandane.

54 Impunerea de condiții după numirea lor, atunci cînd satrapii erau în exercițiul funcțiunii, putea să fie socotită ca un act de neîncredere (ἀπιστία).

55 În fiecare satrapie funcționau frurahi φρούραρχοι *(praefecti arcium)* și chiliarhi χιλίαρχοι *(tribuni militum)*, aflați în dependență strictă de Cyrus, pentru a nu lăsa puterea militară în mîna satrapilor, care ar fi putut uza de ea urzind o răscoală împotriva statului.

56 Autoritatea satrapului este clar definită de Cyrus care, în esenţă, cere ca satrapul să poarte de grijă populaţiei (οἵτινες ἄρξουσι τῶν ἐνοικούντων), să strîngă dările (οἵτινες τὸν δασμὸν λαμβάνοντες) să plătească garnizoanele (τοῖς τε φρουροῖς δώσουσι μισθὸν) şi să se ocupe de alte diferite treburi care ar fi survenit (καὶ ἄλλο τελοῦσι ὅ τι ἀνδέῃ). Printre celelalte obligaţii se numărau reprimarea tîlhăriilor şi a luptelor locale, asigurarea securităţii drumurilor şi protejarea agriculturii.

57 Cyrus voia ca cei însărcinaţi cu încasarea tributului din partea populaţiilor supuse, pentru a nu fi obligaţi să-şi ducă viaţa totdeauna în ţările care intrau în jurisdicţia lor să aibă în posesia lor terenuri şi palate al căror venit să le fie achitat în Babilon, iar pe de altă parte să aibă un punct de sprijin cînd vor merge acasă.

58 Cuvîntul δεῦρο (aici) este un indiciu că Babilonul continua să fie capitala întregului imperiu persan. Dînd dispoziţie ca satrapii să se poată bucura de bunurile produse de satrapia pe care o administrau, Cyrus voia să prevină anumite privilegii pe care şi le-ar fi arogat unii satrapi. Pretinzînd trimiterea unei părţi din bunuri la Babilon, el amintea satrapilor şi obligaţia pe care o avea el însuşi de a-i sprijini, dacă i-ar fi ameninţat vreo primejdie.

59 Artabazos (ὁ Ἀρτάβαζος), satrapul Capadociei, este cel menţionat drept comandant al carelor care participă la alaiul lui Cyrus (VIII, III, 18).

60 Artacamas (ὁ Ἀρτακάμας), satrapul Lidiei, ţară obligată la plata unui tribut de 500 de talanţi, a mai fost amintit în cartea a II-a, 1, 5.

61 Chrysanthas (ὁ Χρυσάνθας), persanul homotim care dăduse dovadă de un mare curaj şi care dobîndise merite în ocuparea Armeniei, fusese înălţat de Cyrus la rangul de chiliarh şi acum cinstit cu titlul de satrap

62 Adusios (ὁ Ἀδύσιος) se remarcase prin tactul arătat în aplanarea conflictului dintre carienii disidenţi (VII, IV, 1) şi în supunerea Frigiei.

63 Helespontul (ὁ Ἑλλήσποντος), alături de Frigia și Paflagonia, formase al treilea district al Asiei Mici, fiind supus la un tribut de 300 de talanți.

64 Pharnuchos (ὁ Φαρνοῦχος), satrapul Helespontului și al Eolidei, avusese rangul de chiliarh în cavaleria persană (VI, 3, 32 și VII, 1, 22).

65 Cilicia (ἡ Κιλικία) era supusă unui tribut de 500 de talanți și 360 de cai albi.

66 Insula Cipru (ἡ Κύπρος), vestită prin bogăția subsolului său în metale, considerată drept graniță de vest a imperiului persan. Împreună cu Fenicia și Palestina, era obligată la plata unui tribut de 350 de talanți.

67 Cyrus renunțase de a mai trimite satrapi pentru cîrmuirea populațiilor din Cilicia, Cipru și Paflagonia, pentru că aceste populații îl urmaseră de bunăvoie în expediția împotriva Babilonului, și le crease și o anumită independență, fără însă a le elibera de plata oricărui tribut.

68 Precizarea „după posibilitățile sale“ κατὰ λόγον τῆς δυνάμεως arată că nu toate satrapiile aveau aceeași întindere teritorială și același număr de locuitori.

69 O informație similară ne dă Herodot (VIII, 98) cînd denumește aceste posturi cu termenul de *aggareion* (ἀγγαρεῖον), de la persanul *aggaros*, care înseamnă „călăreț care duce poșta“. Textul lui Herodot (VIII, 98) insistă cu amănunte interesante și sugestive: „Iată cum a fost găsit de către perși mijlocul de a trimite veștile. Se spune că, pentru atîtea zile cît ține un drum pînă la capăt, tot atîția cai și oameni stau mereu gata de a porni, fiecare cal și om destinat unei porțiuni de drum de o zi. Pe aceștia nici zloata, nici ploaia, nici arșița, nici noaptea nu-i împiedică să parcurgă cu cea mai mare iuțeală bucata de drum pe care trebuie s-o împlinească. Primul alergător înmînează celui de-al doilea veștile care i-au fost încredințate, cel de-al doilea celui de-al treilea. Din mînă în mînă, știrile ce trebuie să ajungă trec de la unul la altul, așa cum se întîmplă la greci cu faclele la sărbătoarea purtătorilor de facle în cin-

stea lui Hefaistos. Acest fel de a purta știrile prin curieri călare perșii îl numesc *aggareion*".

70 Aceeași informație o găsim la Herodot (II, 11).

71 Este un fapt istoricește constatat că anexarea Egiptului se datorează lui Cambyses, fiul lui Cyrus.

72 Etiopia nu făcea parte din imperiu, dar constituia granița dinspre miazăzi a imperiului persan pe vremea lui Cyrus.

73 Adesea scriitorii greci observă că regii perșilor puteau fi considerați fericiți, ca unii ce puteau trăi iarna la Babilon, vara în Media, la Ecbatana, iar primăvara la Susa. Vezi Xenofon, *Agesilaos*, IV, 5.

74 Este vorba de un dans coral executat în cinstea divinității.

75 În legătură cu vîrsta lui Cyrus, Cicero, în lucrarea *De divinatione* (I, 23), ne informează că a murit la 70 de ani, în al treizecilea an al domniei.

76 În mod constant Xenofon denumește divinitățile străine cu numiri grecești, ca și Herodot; Xenofon identifică divinitatea persană Diaus-Cer cu Zeus al grecilor. În realitate, zeul suprem al perșilor era considerat Ormuzd (Ahura-Mazda), căruia i se atribuia crearea cerului.

77 Soarele (Ἥλιος), ca și Pămîntul (Γῆ), era adorat de perși ca divinitate, iar spre cinstirea lui erau sacrificați cai. Sacrificiul solar al cailor se făcea și la Rodos și în alte locuri din Grecia.

78 Perșii, în general, aduceau jertfe pe coline, fapt arătat și de Herodot (I, 131): „Ei [Perșii] obișnuiesc să aducă jertfe lui Zeus urcîndu-se pe cele mai înalte piscuri de munte". Strabo (XV, p. 1064) spune că perșii nu ridică statui și nici altare, ci jertfesc pe locuri înalte (Πέρσαι ἀγάλματα καὶ βωμοὺς οὐχ ἱδρύονται, θύουσι δὲ ἐν ὑψηλῷ λόφῳ).

79 Ghicitul cu ajutorul măruntaielor victimelor, în vederea cunoașterii voinței divine, era practicat înaintea oricărui act important din viață. Tot la Xenofon găsim următoarele rînduri: „Toate orașele și toate semințiile se slujesc de arta ghicitului pentru a întreba pe zei ce trebuie să facă și ce nu... Și pentru că știu dinainte sfîrșitul fiecărui lucru, mă înștiințează trimițîndu-mi ca vestitori glasuri, vise și semne de ce trebuie să fac sau să nu fac, de care semne

dacă ascult nu mă căiesc niciodată, iar cînd n-am dat ascultare, mi-am primit pedeapsa“ (vezi Xenofon, *Apologia,* traducere Şt. Bezdechi, „Cultura Naţională“, Bucureşti, p. 37).

80 Semne cereşti *(auspicia coelestia)* erau fulgerele, tunetele şi trăsnetele etc.

81 Augurii interpretau semnele cereşti, despre care se credea că dezvăluie voinţa divină.

82 Glasuri omeneşti, auzite în somn şi considerate ca reprezentînd voinţa zeilor.

83 Este vorba de baia caldă pe care o făcea înainte de masa de seară. Ca un adevărat grec al epocii clasice, Xenofon nu uită să amintească şi de baie, considerată nu numai ca o practicare a igienei, ci şi ca un act religios.

84 Afirmaţia este reluată de Cicero în *De senectute,* 9, 30.

85 Fără îndoială că Xenofon se complăcea în a prezenta această atitudine reverenţioasă a perşilor, care-i amintea o atitudine similară a spartanilor, semnalată de nenumărate ori în operele scriitorilor greci şi asupra căreia el însuşi revine în *Memorabilia,* II, 36.

86 După Herodot (III, 30, 65) cel de-al doilea fiu al lui Cyrus este numit Smerdes, iar după Eschil, Mardes (*Perşii,* v. 771). Ctesias ne informează că se numea Tanyoxares şi că fusese numit rege al Bactrianei, Horasmiei, Parthiei şi Caramaniei.

87 S-ar putea face o apropiere între ideea exprimată aici şi cea exprimată de Sallustius în *Bellum Iugurthinum,* 10: „Nu oştile şi vistieriile sînt pavăza unei domnii, ci numai prietenii, pe care nu-i poţi dobîndi cu armele, nici cumpăra cu aur: ei sînt cîştigaţi numai prin îndatoriri şi credinţă. Dar oare cine este mai bun prieten decît fratele pentru frate? Şi pe care străin ţi-l vei face devotat, o dată ce ai fost duşman pe faţă pentru ai tăi? Cît despre mine, vă las o domnie tare, de veţi fi destoinici, şi slabă, de veţi fi ticăloşi, căci prin unire lucrurile cele mici propăşesc, iar prin dezbinare chiar şi cele mari se prăbuşesc“.

88 Vezi şi *Memorabilia,* II, 3, 4.

89 Cuvintele „Cît timp ochii-ți veghează asupra fratelui tău, te străduiești pentru propriul tău bine" sînt citate adesea ca un proverb.

90 Religia perșilor admite că sufletul are o existență anterioară trupului, admite învierea morților și în acest sens a influențat dogma creștină. Vezi L. Feuerbach, *Esența creștinismului*. Editura Științifică, București, 1961, p. 183 și urm.

91 Zeitățile răzbunării sînt arătate în textul grec prin cuvîntul „παλαμναίους". Termenul de παλαμναῖος (palamnaios) are aici sensul de „răzbunător al sîngelui vărsat". În general, *palamnaios* desemnează pe făptașul ucigaș și divinitatea care-l pedepsește si care-l poate urmări pînă la a doua și a treia generație.

92 Xenofon, scriitor idealist, susține prin gura lui Cyrus ideea că sufletul este nemuritor și această idee este un ecou al discuțiilor lui Socrate cu discipolii săi; de asemenea, ele amintesc unele pasaje din *Apologia* și *Phaidon* ale lui Platon.

93 Somnul și moartea (*hypnos* și *thanatos*) erau închipuite de greci ca doi frați gemeni, copii ai Nopții, divinități întunecate, nicicînd luminate de razele fierbinți ale Soarelui (Hesiod, *Theogonia*, vs. 738 și urm.).

94 Ordinea în univers care nu poate fi schimbată și a cărei frumusețe și măreție întrece orice închipuire o susține Xenofon și în *Memorabilia*, IV, 3, 13.

95 Incinerarea era considerată de perși drept o nelegiuire, întrucît contactul cadavrului cu focul aduce o întinare a aceluia care este de origine divină. Tot din aceeași teamă perșii interziceau înhumarea cadavrului, spre a nu mînji pămîntul sau apa, alte elemente divine. De aceea ei expuneau cadavrul pe terenuri sau locuri înalte și-l lăsau să fie sfîșiat de păsări și animale de pradă (vezi *Istoria universală*, vol. I, p. 600).

Ingroparea cadavrului învelit în ceară era un obicei arhaic, practicat numai la înhumarea personajelor de vază.

96 Cyrus, ca un iubitor de oameni, un „*philanthropos*“, simte o satisfacție în faptul că și în pămînt va continua să fie un binefăcător al oamenilor.

97 Era credința că sufletul se desprindea de trup prin extremitățile acestuia: ochi, mîini, picioare.

98 Privitor la acoperirea feței muribundului, vezi Platon, *Phaedon*, p. 118 A.

99 Ultimul capitol al *Cyropediei* constituie de multă vreme un obiect de controverse filologice și aceasta datorită discordanței pe care o prezenta cu restul textului. Dacă întreaga *Cyropedie* îmbracă aspectul unui panegiric al perșilor, capitolul final li se dovedește ostil. Majoritatea cercetătorilor au văzut în acest capitol opera unui autor familiarizat cu gîndirea și limba lui Xenofon. S-a emis și părerea că este adăugat de un nepot al lui Xenofon, care și-a luat sarcina publicării operei xenofontice. N-ar fi exclus, așa cum au susținut alți învățați, că autorul însuși să-l fi adăugat operei sale după o trecere apreciabilă de timp, sub impresia unor evenimente la care a asistat. Ceea ce este sigur este faptul că n-a putut fi scris înainte de 362 î.e.n.

100 Fiul mai mare al lui Cyrus și al Casandanei, Cambyses (Kambujiya), fusese asociat la domnie încă din timpul vieții lui Cyrus, avînd titlul de rege al Babilonului și de regent în timpul ultimei campanii militare. Era de o cruzime neîntrecută, mergînd pînă la jupuirea unui magistrat suprem acuzat de corupție și obligînd pe fiul acestuia, numit în funcția tatălui său, să judece de pe scaunul căptușit cu pielea smulsă de pe trupul tatălui. Al doilea fiu al lui Cyrus, Bardya, numit adesea de scriitorii greci cu numele de Smerdis, fusese însărcinat cu guvernarea provinciilor orientale, Horasmul (Khiva), Bactriana, Parthia și Caramania (Kirnan). Cum venirea la tron a noului rege a provocat nemulțumiri și revolte, au fost necesari patru ani pentru reprimarea lor. Abia în 526 î.e.n., adică după patru ani de la suirea pe tron, Cambyses și-a putut relua activitatea întreruptă de moartea tatălui său, îndreptîndu-și gîndul spre Egipt. Cum socotea pe fratele său o piedică serioasă în realizarea expediției împotriva Egiptului — mai ales că

acest frate se bucura de o mare popularitate și avea și sprijinul armatei — Cambyses l-a asasinat. După Herodot. asasinarea s-ar fi petrecut în timpul expediției din Egipt. Dar faptul este contestat de inscripția rupestră de la Behistun. Asasinarea s-a produs mai devreme. Acest Bardya este numit de Ctesias Tanyoxares (II, 18) și de Xenofon (VIII, 7, 11) Tanaoxares. Similitudinea dintre aceste două nume, diferite de cel dat de Herodot, indică existența a două versiuni diferite despre sfîrșitul lui Bardya. Vezi Clément Huart și Louis Delaporte. *op. cit.*, pp. 55—60.

101 Xenofon face aluzie la strategii greci care, după lupta de la Cunaxa (399 î.e.n.), în care și-a găsit sfîrșitul Cyrus cel Tînăr, au fost invitați de Tisafernes în cortul său și apoi uciși mișelește. Vezi *Anabasis*. II, 6.

102 Ariobarzanes, satrap al Ioniei, Lidiei și Frigiei sub Artaxerxes Mnemon, împreună cu alți satrapi se declară independent. Prins de rege, a fost spînzurat.

103 Reomitres a fost trimis de Ariobarzanes și de aliații săi la Tachos, regele Egiptului, pentru a obține sprijinul acestuia. Lăsînd zălog pe soția sa, pe fiii lui ca și pe fiii mai multor satrapi revoltați, obține de la Tachos ajutorul solicitat în bani și corăbii. După aceasta trece din nou de partea regelui, fără să-i pese de ostaticii lăsați, și dă pe mîna regelui mai mulți satrapi revoltați pe care-i invitase la el, făcîndu-i prizonieri.

104 Perșii nu luau decît o masă pe zi. Ei nu luau masa de dimineață, fapt confirmat și de Herodot (VII, 120). Dacă totuși Xenofon vorbește și de o masă de dimineață, aceasta se datorește faptului că el atribuie perșilor obiceiurile grecești. Într-adevăr, grecii luau trei mese pe zi: prima dimineața, la răsăritul soarelui, consta, de obicei, din pîine muiată în vin și se numea *acratismos* (ὁ ἀκρατισμός), a doua masă, *ariston* (τό ἄριστον), către mijlocul zilei, a treia *deipnon* (τὸ δεῖπνον), la sfîrșitul zilei, uneori chiar la căderea nopții, fiind considerată masa principală.

105 Mai mulți scriitori greci, printre care Herodot (I, 133). atestă că perșii sînt mari băutori de vin.

106 Scriitorul Athenaios (XII, 545) spune că la perși erau statornicite premii pentru cei capabili să inventeze noi posibilități de divertismente. Obiceiul s-a perpetuat, fapt mărturisit de Cicero în *Tusculanae* (5, 7): Xerxes a instituit premii pentru cel ce va inventa un nou mijloc de delectare *(„Xerxes praemium proponuit qui inveniet novam voluptatem")*.

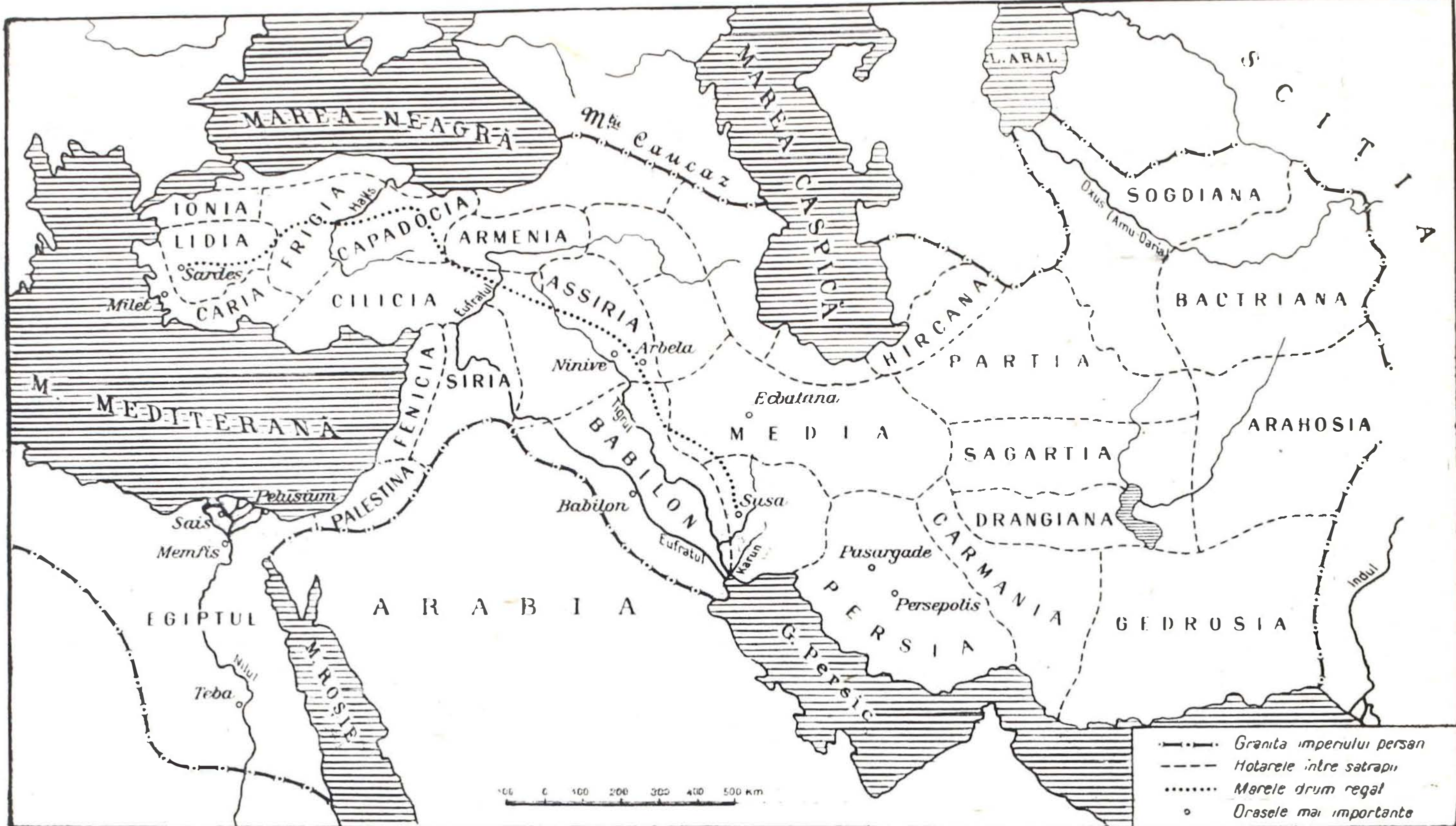
107 Xenofon caută să stabilească o antiteză între greci și perși. Se știe că în Grecia numai femeile se serveau de umbrare.

108 Mersul călare nu avea alt scop decît acela de a-i face pe perși experți în echitație. Cu timpul, perșii s-au servit de cai pentru a merge cît mai comod.

109 În *Anabasis* (I, 4, 3), mercenarii greci din solda satrapului Abrocomas au trecut de partea lui Cyrus cel Tînăr.

110 În *Hellenice* (III, 2, 15), se povestește că Tisafernes și Pharnabazos au opus mercenari greci generalului spartan Derkylidas.

INDICE

1 hartă — Imperiul persan sub Cyrus cel Mare

CUPRINS

Redactor resp. de carte: ELENA CURTOV
Tehnoredactor: Victoria Stănculescu

Dat la cules: 15. 09. 1966. Bun de tipar: 21. 03. 1967. Tiraj: 4000+70 ex. broşate, 2000+60+25 ex. legate 1/1. Hîrtie: scris II A 63 g/m². Format: 80×100/32. Coli editoriale: 22,27. Coli de tipar: 14,25+1 coliţă+1 planşă. A.: 11.428. Indici de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 9(3), pentru bibliotecile mici 9.

Tiparul executat sub comanda nr. 75/1967 la Întreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassai nr. 5—7, Cluj, Republica Socialistă România

Lei 14,–

Apreciată din antichitate pentru problema deosebit de importantă şi de pasionantă, pusă în discuţie, ideea găsirii unei forme optime de guvernămînt, „Cyropedia” lui Xenofon a continuat să trezească, de-a lungul timpului, un interes mereu viu.

Îmbrăcînd forma unui roman istoric — primul roman produs în lumea grecească — cartea evocă viaţa şi activitatea lui Cyrus I, întemeietorul statului persan, considerat de autor ca întruchipare a monarhului ideal, căutat de lumea grecească a veacurilor V-IV î. e. n.

Copilăria şi adolescenţa, vîrsta maturităţii şi acţiunile săvîrşite de Cyrus I sînt evocate de pana lui Xenofon cu deosebită măiestrie.

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ